

ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ДЗЯДИК МАКСИМ РУСЛАНОВИЧ

УДК 343.9:343.77(477)

ДИСЕРТАЦІЯ
ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ЗАЙНЯТТЮ РИБНИМ, ЗВІРИНИМ
АБО ІНШИМ ВОДНИМ ДОБУВНИМ ПРОМИСЛОМ В УКРАЇНІ

081 «Право»

08 «Право»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Дзядик М.Р.**

Науковий керівник **Бабенко Андрій Миколайович**, доктор юридичних наук,
професор

Одеса – 2025

АНОТАЦІЯ

Дзядик М.Р. Запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право». – Одеський державний університет внутрішніх справ, Одеса, 2025.

Дисертація є самостійною завершеною науковою працею, в якій на основі всебічного вивчення кримінологічних та кримінально-правових аспектів незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні, аналізу особистості кримінального правопорушника, узагальнення наукових підходів вітчизняної та зарубіжної доктрини, а також порівняльного дослідження практики державних інституцій і досвіду інших країн, сформульовано науково обґрунтовані положення та рекомендації, що комплексно вирішують важливе науково-прикладне завдання – запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 249 КК України.

У дисертації здійснено аналіз стану наукового дослідження проблеми незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні, що свідчить про зростання наукової зацікавленості до цієї тематики в умовах посилення екологічних загроз та економічної нестабільності. У вітчизняній та зарубіжній літературі накопичено значний обсяг знань щодо природи цього явища, його детермінант, кримінологічних характеристик, а також запропоновано низку моделей запобігання і протидії, що мають важливе теоретичне та прикладне значення для розвитку кримінологічної науки. Водночас більшість наявних досліджень потребують актуалізації, оскільки не в повній мірі враховують сучасні виклики, пов'язані з ослабленням державного контролю, розширенням тіньового природокористування та загрозами, які виникли в умовах дії особливого правового режиму.

Сформульовано, що незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом – це суспільно небезпечне діяння з чітко

вираженим екологічним та криміногенним характером, яке полягає в самовільному, без дозволу або з порушенням установлених правил вилученні ресурсів тваринного світу (зокрема, представників іхтіофауни прісноводних та морських екосистем, таких як різні види риб, а також інших водних організмів – ракоподібних (раки, креветки, краби), головоногих молюсків (восьминоги, кальмари), морських ссавців (дельфіни), що перебувають у стані природної волі; крім того, йдеться і про окремі види морської флори – водорості та морські трави, які використовуються у промислових цілях для виготовлення харчових продуктів, медичних засобів і добрив), з водних об'єктів (морів, річок, озер, лиманів та інших водних систем).

Надано кримінально-правову характеристику діяння у формі незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, передбаченого ст. 249 КК України. Проаналізовано його об'єктивні та суб'єктивні ознаки, що дало змогу розкрити зміст складу кримінального правопорушення та виокремити його ключові риси. Удосконалено законодавчу конструкцію цієї статті з урахуванням екологічних викликів, потреб практики та розмежування суміжних кримінально-караних діянь.

Констатовано, що методика виявлення незаконного зайняття рибним, звіриним та іншим водним добувним промислом в Україні є складною, багатоаспектною та потребує системного підходу з боку правоохоронних органів і природоохоронних інституцій. Комплексність методики полягає в поєднанні оперативно-розшукових заходів, процесуальних дій, технічних засобів фіксації доказів, а також правового аналізу отриманої інформації. Особливу увагу в межах виявлення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 249 КК України, слід приділяти збору та закріпленню речових доказів, які безпосередньо свідчать про факт кримінально протиправної діяльності. Зокрема, це – заборонені знаряддя лову, транспортні засоби, незаконно виловлені водні біоресурси, а також предмети, що свідчать про підготовку до кримінального правопорушення. Також надзвичайно важливим є виявлення підроблених документів, які можуть бути

використані для легалізації незаконно добутих ресурсів, що вказує на високий рівень організованості кримінально протиправної діяльності.

Виявлено, що динаміка кількісних та якісних показників незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом упродовж 2019-2024 років представляє стійку тенденцію до зростання рівня вчинення цього виду кримінальних правопорушень. Щорічна кількість випадків коливається від 576 до 685, із помітним зростанням у 2024 році (+10,7 %). У 2024 році питома вага таких злочинів у загальній екологічній злочинності становила 16,5 %. Ідентифікація правопорушників у 1,5-2 рази нижча за кількість фактів, що свідчить про складність розкриття злочинів. Також у 2024 році зросла ефективність розслідувань: 65,5 % повідомлень про підозру та 61,2 % обвинувальних актів. Коефіцієнт інтенсивності злочинів коливався від 1,62 до 2 фактів на 100 тис. населення. Найвищі показники зафіксовано у Полтавській, Кіровоградській, Чернігівській, Миколаївській, Одеській та Черкаській областях.

Здійснено аналіз кримінологічних ознак і властивостей осіб, які вчиняють незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні, що дало змогу побудувати узагальнений кримінологічний портрет цієї категорії суб'єктів. Зокрема – це: особа чоловічої статі, віком від 18 до 40 років (79 %), громадянин України, українець, сільський житель, із повною загальною та базовою загальною середньою освітою (75 %), працездатний, але такий, що ніде не працює та не навчається (70 %), неодружений (65 %). Цей суб'єкт має досвід кримінальних посягань на різноманітні суспільні відносини (34 % раніше вчиняли кримінальні правопорушення, з яких 22 % осіб – мали не зняту і непогашену судимість), характеризуються активною поведінкою (особа свідомо вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ст. 249 КК України, усвідомлювала наслідки власних дій – понад 70 %), в основному діє поодиноці (близько 89 % осіб), вчинив кримінальне правопорушення у тверезому стані (відсоток осіб, які на момент вчинення суспільно небезпечного діяння знаходились у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння – близько 3 %).

З'ясовано, що детермінантами незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні є сукупність географічних, політичних, економічних, екологічних, організаційно-правових, соціально-психологічних, культурологічних та технічних чинників, що проявляються у державі і суспільстві. Зазначені детермінанти перебувають у постійному взаємозв'язку, формуючи сприятливе підґрунтя для формування та закріплення девіантних установок, стереотипів поведінки, звичаїв, традицій і мотивацій, які реалізуються у формі незаконного використання водних біоресурсів. Ідентифікація та ґрунтовне вивчення цих факторів є ключовою передумовою для розроблення науково вивіреної системи заходів запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом на території України.

Досліджено, що загальносоціальні заходи запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні становлять собою комплексну систему дій, що передбачає ефективну взаємодію органів державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органів та громадськості. Зазначені заходи охоплюють соціально-економічну, політичну, правову, організаційно-управлінську, культурно-виховну та інформаційну сфери суспільного життя, створюючи умови для вдосконалення суспільних відносин і усунення детермінант, що сприяють поширенню кримінальних правопорушень у цій сфері.

Встановлено, що спеціально-кримінологічне запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним та іншим водним промислом є важливою складовою державної політики у сфері охорони довкілля. Воно базується на науково обґрунтованих підходах, правових механізмах і міжнародному співробітництві. Основна мета – виявлення, усунення та мінімізація криміногенних чинників, що спричиняють кримінальні правопорушення за ст. 249 КК України, а також запобігання їх повторенню. Для підвищення ефективності пропонується розробка спеціалізованих програм, покращення міжвідомчої взаємодії, використання цифрових технологій, розширення міжнародного співробітництва,

підвищення кваліфікації правоохоронців і залучення громадськості тощо. Наголошується, що реалізація цих заходів зміцнить спроможність держави у боротьбі з незаконним промислом і захисті водних біоресурсів.

Окреслено, що ключову роль у протидії незаконному зайняттю рибним, звіриним та іншим водним промислом в Україні відіграє індивідуальне запобігання, спрямоване на осіб, схильних до вчинення кримінальних правопорушень за ст. 249 КК України. Ці заходи включають виявлення потенційних правопорушників, оцінку їхніх соціально-психологічних характеристик та правової обізнаності. Ефективними формами є профілактичні бесіди з психологами, облік раніше засуджених, виховні заходи для молоді та мешканців прибережних районів, а також залучення до екологічних і громадських програм. Запропонована модель сприятиме зниженню рівня цієї кримінально протиправної діяльності і формуванню відповідального ставлення до природних ресурсів для їх сталого використання.

Ключові слова: незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом; кримінальна відповідальність за ст. 249 КК України; екологічна злочинність; довкілля; екологія; відшкодування; збитки від злочинів; водні ресурси; екологічна безпека; запобігання незаконному водним добувному промислу.

SUMMARY

Dziadyk M.R. Prevention of illegal fishing, animal or other aquatic fishing in Ukraine. – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Thesis for a Doctor of Philosophy Degree in Specialty 081 – Law. – Odessa State University of Internal Affairs, Odesa, 2025.

The dissertation is an independent completed scientific work, in which, based on a comprehensive study of criminological and criminal-legal aspects of illegal fishing, animal or other aquatic fishing in Ukraine, analysis of the personality of the criminal offender, generalization of scientific approaches of domestic and foreign doctrine, as well as a comparative study of the practice of state institutions and the experience of other countries, scientifically substantiated provisions and recommendations are formulated that comprehensively solve an important scientific and applied task – prevention of criminal offenses provided for in Art. 249 of the Criminal Code of Ukraine.

The dissertation analyzes the state of scientific research on the problem of illegal fishing, animal or other aquatic exploitation in Ukraine, which indicates the growth of scientific interest in this topic in the context of increasing environmental threats and economic instability. In domestic and foreign literature, a significant amount of knowledge has been accumulated about the nature of this phenomenon, its determinants, criminological characteristics, and a number of models of prevention and counteraction have been proposed, which are of important theoretical and applied importance for the development of criminological science. At the same time, most of the existing studies need to be updated, since they do not fully take into account modern challenges associated with the weakening of state control, the expansion of shadow nature management and threats that have arisen under the conditions of a special legal regime.

It is formulated that illegal fishing, animal or other aquatic exploitation is a socially dangerous act with a clearly expressed ecological and criminogenic nature, which consists in the unauthorized, without permission or in violation of established rules, removal of animal resources (in particular, representatives of the ichthyofauna

of freshwater and marine ecosystems, such as various species of fish, as well as other aquatic organisms - crustaceans (crayfish, shrimp, crabs), cephalopods (octopuses, squid), marine mammals (dolphins), which are in a state of natural freedom; in addition, it also concerns certain types of marine flora - algae and sea grasses, which are used for industrial purposes for the production of food products, medical products and fertilizers), from water bodies (seas, rivers, lakes, estuaries and other water systems).

A criminal-legal description of the act in the form of illegal fishing, animal or other aquatic exploitation, provided for in Art. 249 of the Criminal Code of Ukraine, is provided. Its objective and subjective features are analyzed, which made it possible to reveal the content of the crime and identify its key features. The legislative construction of this article is improved, taking into account environmental challenges, practical needs and the delimitation of related criminally punishable acts. It is stated that the methodology for detecting illegal fishing, animal and other aquatic exploitation in Ukraine is complex, multifaceted and requires a systematic approach from law enforcement agencies and environmental protection institutions. The complexity of the methodology lies in the combination of operational-search measures, procedural actions, technical means of recording evidence, as well as legal analysis of the information received. Particular attention within the framework of detecting criminal offenses provided for in Art. 249 of the Criminal Code of Ukraine, should be devoted to the collection and consolidation of material evidence that directly indicates the fact of criminally unlawful activity. In particular, these are prohibited fishing gear, vehicles, illegally caught aquatic biological resources, as well as objects that indicate preparation for a criminal offense. It is also extremely important to identify forged documents that can be used to legalize illegally obtained resources, which indicates a high level of organization of criminally unlawful activity.

It was found that the dynamics of quantitative and qualitative indicators of illegal fishing, animal or other aquatic extractive fishing during 2019-2024 represents a steady trend towards an increase in the level of this type of criminal offense. The annual number of cases ranges from 576 to 685, with a noticeable increase in 2024 (+10.7%).

In 2024, the share of such crimes in total environmental crime was 16.5%. The identification of offenders is 1.5–2 times lower than the number of facts, which indicates the complexity of solving crimes. Also, in 2024, the effectiveness of investigations increased: 65.5% of reports of suspicion and 61.2% of indictments. The crime intensity coefficient ranged from 1.62 to 2 facts per 100 thousand population. The highest indicators were recorded in Poltava, Kirovohrad, Chernihiv, Mykolaiv, Odesa and Cherkasy regions.

An analysis of criminological signs and characteristics of persons who engage in illegal fishing, hunting or other water-based fishing in Ukraine was carried out, which made it possible to build a generalized criminological portrait of this category of subjects. In particular, these are: a male person, aged 18 to 40 years (79%), a citizen of Ukraine, a Ukrainian, a rural resident, with complete general and basic general secondary education (75%), able-bodied, but not working or studying anywhere (70%), unmarried (65%). This subject has experience of criminal encroachments on various social relations (34% had previously committed criminal offenses, of which 22% of individuals had an unexpunged and unspent criminal record), is characterized by active behavior (the person knowingly committed a criminal offense under Article 249 of the Criminal Code of Ukraine, was aware of the consequences of his own actions - over 70%), mainly acts alone (about 89% of individuals), committed a criminal offense while sober (the percentage of individuals who were in a state of alcoholic, narcotic or other intoxication at the time of committing a socially dangerous act - about 3%).

It has been found that the determinants of illegal fishing, animal or other aquatic exploitation in Ukraine are a set of geographical, political, economic, environmental, organizational and legal, socio-psychological, cultural and technical factors that manifest themselves in the state and society. These determinants are in constant interrelation, forming a favorable basis for the formation and consolidation of deviant attitudes, behavioral stereotypes, customs, traditions and motivations, which are implemented in the form of illegal use of aquatic biological resources. Identification and thorough study of these factors is a key prerequisite for the development of a

scientifically verified system of measures to prevent illegal fishing, animal or other aquatic exploitation in the territory of Ukraine.

It has been studied that general social measures to prevent illegal fishing, hunting or other aquatic fishing in Ukraine constitute a comprehensive system of actions that provides for effective interaction between state authorities, local governments, law enforcement agencies and the public. These measures cover the socio-economic, political, legal, organizational and managerial, cultural and educational and informational spheres of public life, creating conditions for improving social relations and eliminating determinants that contribute to the spread of criminal offenses in this area.

It has been established that special criminological prevention of illegal fishing, hunting and other aquatic fishing is an important component of state policy in the field of environmental protection. It is based on scientifically sound approaches, legal mechanisms and international cooperation. The main goal is to identify, eliminate and minimize criminogenic factors that cause criminal offenses under Art. 249 of the Criminal Code of Ukraine, as well as prevent their recurrence. To increase efficiency, it is proposed to develop specialized programs, improve interdepartmental interaction, use digital technologies, expand international cooperation, improve the skills of law enforcement officers and involve the public, etc. It is emphasized that the implementation of these measures will strengthen the state's ability to combat illegal fishing and protect aquatic biological resources. It is outlined that a key role in combating illegal fishing, animal and other aquatic fishing in Ukraine is played by individual prevention aimed at persons prone to committing criminal offenses under Art. 249 of the Criminal Code of Ukraine. These measures include identifying potential offenders, assessing their socio-psychological characteristics and legal awareness. Effective forms are preventive conversations with psychologists, registration of previously convicted persons, educational activities for youth and residents of coastal areas, as well as involvement in environmental and public programs. The proposed model will contribute to reducing the level of this criminally illegal activity and forming a responsible attitude towards natural resources for their sustainable use.

Keywords: illegal fishing, hunting or other water-based fishing; criminal liability under Article 249 of the Criminal Code of Ukraine; environmental crime; environment; ecology; compensation; damages from crimes; water resources; environmental safety; prevention of illegal water-based fishing.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Дзядик М. Р. Кримінологічна характеристика незаконного зайняття рибним або іншим водним добувним промислом. *Юридичний бюлетень*. Випуск 34. 2024. С. 174-179.

2. Дзядик М.Р. Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в умовах воєнного стану в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 3. 2024. С. 80-84.

3. Дзядик М.Р. Аналіз сучасних наукових досліджень щодо незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. *Юридичний науковий електронний журнал*. №3. 2025. С. 744-748.

4. Дзядик М.Р. Комплексні загальносоціальні заходи протидії незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*. №1. 2025. С. 831-837.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Дзядик М.Р. Незаконний рибний промисел: кримінологічний вимір. *Державно-правові засади формування безпекового середовища в Україні в умовах сучасних викликів*: матеріали Всеукраїнської наукової конференції (м. Одеса, 18 грудня 2024 р.). Одеса: ОДУВС, 2024. С. 153-157.

6. Дзядик М.Р. Деякі аспекти індивідуального запобігання незаконному рибальству та іншому водно добувному промислу в Україні. *Стан та перспективи розвитку адміністративного права України*: матеріали XI Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Одеса, 24 жовтня 2024 р.). Одеса: ОДУВС, 2024. С. 218-220.

7. Дзядик М.Р. Історія правового регулювання незаконного рибного, звіриною та іншого водного добувного промислу в Україні. *Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави*: матеріали XVI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Одеса, 29 березня 2024 року). Одеса: ОДУВС, 2024. С. 577-581.

ПЛАН

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	15
ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1. КРИМІНОЛОГІЧНЕ ПІЗНАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАЙНЯТТЯ РИБНИМ, ЗВІРИНИМ АБО ІНШИМ ВОДНИМ ДОБУВНИМ ПРОМИСЛОМ В УКРАЇНІ.....	29
1.1. Стан дослідження незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні.....	29
1.2. Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні як об'єкт кримінологічного дослідження.....	52
1.3. Методика виявлення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні.....	77
Висновки до першого розділу.....	94
РОЗДІЛ 2. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ЗАЙНЯТТЯ РИБНИМ, ЗВІРИНИМ АБО ІНШИМ ВОДНИМ ДОБУВНИМ ПРОМИСЛОМ В УКРАЇНІ.....	97
2.1. Кількісно-якісні ознаки незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні.....	97
2.2. Особа, яка вчиняє незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні.....	118
2.3. Детермінація незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні.....	140
Висновки до другого розділу.....	159
РОЗДІЛ 3. ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ЗАЙНЯТТЮ РИБНИМ, ЗВІРИНИМ АБО ІНШИМ ВОДНИМ ДОБУВНИМ ПРОМИСЛОМ В УКРАЇНІ.....	162
3.1. Загально - соціальні заходи запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні.....	162

3.2. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні.....	181
3.3. Індивідуальні заходи запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні.....	200
Висновки до третього розділу.....	218
ВИСНОВКИ.....	221
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	232
ДОДАТКИ.....	275

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЄС – Європейський Союз

ЗМІ – Засоби масової інформації

ЗСУ – Збройні Сили України

ЗУ – Закон України

КК України – Кримінальний Кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний Кодекс України

МВС України – Міністерство внутрішніх справ України

ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі

ООН – Організація Об'єднаних Націй

СБУ – Служба безпеки України

США – Сполучені Штати Америки

рф – російська федерація

ФБР – Федеральне бюро розслідувань

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні є одним із найбільш загрозливих проявів екологічно орієнтованої злочинності, що становить серйозну небезпеку для довкілля, безпеки суспільства та стабільного розвитку держави. Це явище має комплексний характер, оскільки порушує природні екосистеми, завдає шкоди біорізноманіттю, спричиняє деградацію водних ресурсів, створює передумови для порушення рівноваги у навколишньому середовищі, а також сприяє незаконному збагаченню окремих осіб за рахунок національного природного багатства. Зазначена проблема набирає особливої ваги в умовах сучасної безпекової нестабільності, спричиненої повномасштабною агресією російської федерації проти України, що призводить до послаблення контролю над ресурсами, порушення охорони довкілля та зростання корупції.

Визначальною передумовою поширення цього явища є наявність багатой природної ресурсної бази. Розгалужена мережа водних об'єктів (моря, лимани, річки, озера тощо), оптимальні кліматичні умови, різноманітність видів риби та інших водних біоресурсів створюють сприятливі умови для здійснення як легального, так і нелегального промислу. Особливу небезпеку становлять віддалені, прикордонні та малонаселені території, де державний контроль є фрагментарним або недостатньо ефективним. У таких регіонах порушники безперешкодно здійснюють незаконний вилов риби та інших водних ресурсів, використовуючи заборонені знаряддя й порушуючи встановлені норми, що становить особливу небезпеку для екосистеми.

Відповідно до статистичних даних Офісу Генерального прокурора України, упродовж 2019-2024 років спостерігається стійка тенденція до зростання рівня вчинення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. Щорічна кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень даної категорії коливалася в межах від 576 до 685 фактів. Зокрема, у 2019 році було зафіксовано 619 таких випадків, у 2020 році – 608, у 2021 році – 613, у 2022 році – 576, у 2023 році – 615, а у 2024 році – 685. Таким

чином, порівняно з 2019 роком, у 2024 році відбулося зростання цього показника на 10,7 %. Значущість зазначеної проблеми також підтверджується питомою вагою злочинів, кваліфікованих за ст. 249 КК України, у загальній структурі кримінальних правопорушень проти довкілля. У 2024 році цей показник становив 16,5 %, що свідчить про суттєву поширеність зазначеного виду протиправної діяльності та потребу в удосконаленні механізмів її запобігання.

Загострення ситуації у сфері незаконного зайняття рибним, звіриним та іншим водним добувним промислом, особливо в умовах воєнного стану, вимагає невідкладного вдосконалення існуючих та розроблення нових, більш дієвих заходів запобігання цим кримінальним правопорушенням. Для цього необхідно застосувати комплексний підхід, що базується на глибокому аналізі характерних особливостей, природи та закономірностей правопорушення, передбаченого ст. 249 КК України.

Науковим підґрунтям для обрання та обґрунтування теми наукового дослідження стали наукові праці таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як А. М. Бабенка, І. В. Бердніка, П.С. Берзіна, Є.М. Борисова, Л.П. Брича, Т. І. Волкової, С.Б. Гавриша, Д.П. Гаращук, В. В. Голіни, Б. М. Головкина, В.К. Грищука, Н.О. Гуторова, Ю.О. Данилевської, О. М. Джужи, О.О. Дудорова, А.П. Закалюка, С.О. Книженка, В.А. Клименка, В.Я. Конопельського, М.В. Корнієнка, Т. В. Корнякової, В.К. Матвійчука, С.В. Мурихіна, В.О. Навроцького, О.В. Одерія, Б.М. Орловського, К.М. Оробця, Г. С. Поліщука, Г.С. Резніченко, Т. С. Садової, І.В. Самоценка, Г.М. Собко, В.В. Сташиса, В.Я. Тація, Ю.М. Туровця, Ю.А. Турлової, І.М. Чекмарьової, І.Г. Цесаренко, О.О. Шуміло, Н.С. Юзікової та багатьох інших науковців.

За кордоном цією проблематикою займалися Анніка Мозер, Габріель Фаверо Масокато, Гентіан Кочі, Джонатан Клейпер, Лінерт Лірези, Лорен Код, Марта Стюарт, Майкл Фаулер, Річард Макдональд, Саймон Кноп, Стефан Прост та інші.

Окремі аспекти проблематики запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним чи іншим водним добувним промислом в Україні останнім часом були висвітлені в низці дисертаційних досліджень, а саме: К.М. Оробця «Кримінальна відповідальність за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним

добувним промислом» (Харків, 2012 р.); Є. М. Борисова «Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом: кримінально-правова характеристика» (Київ, 2013 р.); О.В. Одерія «Проблеми теорії та практики розслідування злочинів проти довкілля» (Харків, 2015 р.); Т. І. Волкової «Кримінально-правова охорона рибних, звіриних або інших водних біологічних ресурсів (ст. 249 КК України)» (2019 р.); С.В. Мурихіна на тему: «Покарання за екологічні злочини в Україні» (Київ, 2020 р.); Д.П. Гаращук «Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного зайняття рибним промислом» (Дніпро, 2024 р.).

У працях зазначених науковців відображено ґрунтовні напрацювання, що сприяли розвитку теоретичних засад кримінології, кримінального та кримінально-виконавчого права, заклавши концептуальне підґрунтя для подальшого дослідження питань протидії незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні. Водночас, збереження значної кількості неврегульованих правових аспектів функціонування механізму запобігання зазначеним кримінальним правопорушенням, зокрема в умовах правового режиму воєнного стану, об'єктивна потреба у розробленні дієвої моделі взаємодії та координації між правоохоронними й іншими уповноваженими органами державної влади, задіяними в цьому процесі, а також відсутність єдності наукових позицій щодо ключових теоретичних і прикладних аспектів означеної проблематики, зумовлюють високий рівень актуальності обраної теми дисертаційного дослідження як у теоретичному, так і в прикладному вимірах.

На підставі викладених положень, питання запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні набуває особливої актуальності в контексті необхідності комплексного аналізу сучасного стану та динаміки цього явища, а також розроблення ефективних, науково обґрунтованих підходів до протидії кримінальним правопорушенням відповідного характеру в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження співвідноситься з Переліком пріоритетних

тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні, затверджених постановою Кабінету Міністрів України № 476 від 30 квітня 2024 року. Положення дисертації корелюють із Пріоритетними напрямами розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності (відповідно до Закону України від 12 січня 2023 року №2859-IX зі змінами); Тематикою наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454). Дисертаційне дослідження здійснюється у рамках науково-дослідних робіт Одеського державного університету внутрішніх справ «Пріоритетні напрямки розвитку реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (державний реєстраційний номер №0116U006773), а також науково-дослідницької роботи кафедри кримінально-правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ «Забезпечення кримінально-правової діяльності суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням в інтересах кримінального судочинства» (державний реєстраційний номер № 0124U004215). Тему дисертації затверджено Вченою радою Одеського державного університету внутрішніх справ 26 вересня 2023 року (протокол № 2).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є систематизація теоретичних знань та розв'язання практичних завдань у сфері запобігання незаконному зайняттю рибному, звіриному або іншому водному добувному промислу в Україні шляхом застосування кримінологічних підходів, що передбачає розробку науково обґрунтованих рекомендацій і пропозицій для вдосконалення відповідної правозастосовної практики.

Для досягнення цієї мети необхідно вирішити наступні завдання:

- проаналізувати сучасний стан наукової розробки проблеми запобігання незаконному зайняттю рибному, звіриному або іншому водному добувному промислу в Україні;
- розкрити сутність і зміст незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні як об'єкта кримінологічного дослідження;

- дослідити методику виявлення випадків незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні;
- охарактеризувати кількісно-якісні показники незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні;
- встановити кримінологічну характеристику осіб, які вчинили незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водному добувним промислом в Україні;
- виявити особливості детермінації незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні;
- встановити загальні-соціальні заходи запобігання незаконному зайняттю рибному, звіриному або іншому водному добувному промислу в Україні;
- обґрунтувати концептуальне бачення заходів спеціально-кримінологічного запобігання незаконному зайняттю рибному, звіриному або іншому водному добувному промислу в Україні;
- визначити зміст і специфіку індивідуальних заходів запобігання незаконному зайняттю рибному, звіриному або іншому водному добувному промислу в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері функціонування системи запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні.

Предметом дослідження є запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні.

Методи дослідження. Методи дослідження були обрані відповідно до мети та завдань дисертаційного дослідження. Їх використання забезпечило всебічне вивчення проблеми незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні, а також дозволило сформулювати обґрунтовані рекомендації щодо її вирішення. У роботі застосовувалися загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: *системно-структурний метод* використовувався для комплексного аналізу сутності зазначеного явища, його основних характеристик, причинно-наслідкових зв'язків та чинників, що сприяють його поширенню. Завдяки цьому методу було розроблено заходи

протидії незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (розділи 1–3); *метод історичного аналізу* дав змогу простежити еволюцію нормативно-правового регулювання та правозастосовної практики у цій сфері, а також розвиток теоретичних підходів до розв’язання зазначеної проблеми (підрозділи 1.1, 1.2); *метод логічного аналізу* сприяв систематизації понятійно-категоріального апарату, уточненню кримінологічної характеристики незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, що дозволило повніше розкрити специфіку цього кримінального правопорушення (розділ 2); *нормативно-правовий метод* став основним інструментом для аналізу законодавчих актів та державних програм, спрямованих на запобігання цьому суспільно небезпечному явищу. Він також використовувався для оцінки функцій і повноважень суб’єктів реалізації запобіжних заходів (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 3.1, 3.2, 3.3); *соціологічні методи* (опитування, анкетування) дозволили вивчити громадську думку щодо масштабів поширення цього кримінального правопорушення та оцінити ефективність наявних заходів протидії (підрозділи 2.1-2.3, 3.1-3.3); *порівняльно-правовий метод* застосовувався для аналізу позитивного досвіду зарубіжних держав у сфері протидії незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, що дозволило виокремити найбільш ефективні практики для їх можливої імплементації в Україні (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 3.1, 3.2, 3.3); *психологічний метод* був використаний для з’ясування мотиваційних чинників і типових рис осіб, які вчиняють незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, що дало змогу розробити рекомендації щодо індивідуальної профілактики (підрозділ 2.2); *функціонально-системний метод* забезпечив структурування інформації про досліджуване явище та формування системного підходу до розробки пропозицій щодо удосконалення запобіжних заходів (розділи 1-3); *метод моделювання* використовувався для побудови теоретичних моделей, прогнозування розвитку явища та формування пропозицій щодо вдосконалення системи протидії (розділи 1-3); *контент-аналіз* дав змогу дослідити матеріали судової практики, що стосуються справ про

незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, та інтерпретувати отримані дані у межах наукового аналізу (розділи 1-3); *метод статистичного аналізу* забезпечив обробку емпіричних даних, дозволивши оцінити динаміку, структуру та регіональні особливості відповідного кримінального правопорушення, а також провести кількісну інтерпретацію результатів соціологічного дослідження (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.3); *графічно-аналітичний метод* був використаний для візуалізації результатів дослідження у вигляді графіків, діаграм і таблиць, що полегшило сприйняття отриманих даних і сформульованих висновків (додатки).

Теоретичну основу дослідження становлять результати наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених у галузі кримінології, кримінального права, екологічного права, адміністративного права, соціології, психології, економіки, статистики, екології та інших наук, що мають безпосереднє відношення до тематики дисертаційного дослідження.

Нормативно-правову базу дослідження становлять Конституція України, Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Водний кодекс України, Закон України «Про тваринний світ», Закон України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів», міжнародні договори України, підзаконні нормативно-правові акти, що регламентують правові засади охорони довкілля та запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом.

Емпіричну базу дослідження становлять дані кримінально-правової статистики Офісу Генерального прокурора України щодо стану, динаміки та структури кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним зайняттям рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні за 2019-2024 рр.; результати аналізу судових рішень у кримінальних провадженнях за фактами незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні за 2019-2024 рр.; статистичні дані Державної служби статистики України, Державного агентства меліорації та рибного господарства України, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України за 2019-2024 рр.; результати анкетування працівників правоохоронних органів, які безпосередньо

здійснюють запобігання та протидію незаконному зайняттю рибному, звіриному або іншому водному добувному промислу в Україні; інформаційні повідомлення на інтернет-ресурсах про факти і тенденції поширення кримінальних правопорушень у сфері незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні у 2019-2024 рр.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших комплексних досліджень, у якому всебічно проаналізовано кримінологічні особливості, систему детермінант та розроблено ефективні заходи запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним та іншим водним добувним промислом в Україні в умовах воєнного стану. Проведене дослідження дозволило обґрунтувати нові теоретичні положення, практичні висновки і рекомендації, які мають значний потенціал для вдосконалення правозастосовної практики і підвищення ефективності превентивних заходів у відповідній сфері, а саме:

уперше:

- запропоновано авторське тлумачення поняття «незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні як об'єкта кримінологічного дослідження»: це суспільно небезпечне діяння з чітко вираженим екологічним та криміногенним характером, яке полягає в самовільному, без дозволу або з порушенням установлених правил вилученні ресурсів тваринного світу (зокрема, представників іхтіофауни прісноводних та морських екосистем, таких як різні види риб, а також інших водних організмів – ракоподібних (раки, креветки, краби), головоногих моллюсків (восьминоги, кальмари), морських ссавців (дельфіни), що перебувають у стані природної волі; крім того, йдеться і про окремі види морської флори – водорості та морські трави, які використовуються у промислових цілях для виготовлення харчових продуктів, медичних засобів і добрив), з водних об'єктів (морів, річок, озер, лиманів та інших водних систем). Небезпечність цього явища обумовлена суттєвими негативними наслідками для екологічної безпеки, порушенням природних екосистем, деградацією біорізноманіття, а також підривом законності у сфері охорони та сталого використання природних ресурсів. Особливо в умовах сучасної безпекової нестабільності, спричиненої воєнною агресією, зниження

контролю над відповідними територіями створює сприятливі умови для безкарного вчинення таких кримінальних правопорушень, ускладнює притягнення порушників до відповідальності та посилює негативний вплив на навколишнє середовище;

- наведено кримінологічну характеристику незаконного зайняття рибним, звіриним та іншим водним добувним промислом в Україні в умовах воєнного стану, що свідчить про стабільно високий рівень криміногенної загрози у цій сфері. Це проявляється у стійкій тенденції зростання кількості кримінальних правопорушень – від 576 до 685 випадків на рік у період 2019-2024 років. У 2024 році їх частка серед усіх кримінальних правопорушень проти довкілля становила 16,5 %. Водночас, ідентифікація правопорушників залишається складною: кількість встановлених осіб удвічі нижча за зафіксовані факти. У 2024 році відзначено зростання кількості повідомлень про підозру (65,5 %) та обвинувальних актів (61,2 %). Інтенсивність злочинності варіювалася від 1,62 до 2 випадків на 100 тис. населення, що свідчить про високий рівень протиправної активності. Найбільше випадків зафіксовано у Полтавській, Кіровоградській, Чернігівській, Миколаївській, Одеській та Черкаській областях, які формують зону підвищеної криміногенної небезпеки у цій сфері;

- надано узагальнений кримінологічний портрет особи, яка вчиняє незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні в умовах воєнного стану: це особа чоловічої статі, віком від 18 до 40 років (79 %), громадянин України, українець, сільський житель, із повною загальною та базовою загальною середньою освітою (75 %), працездатний, але такий, що ніде не працює та не навчається (70 %), неодружений (65 %). Цей суб'єкт має досвід кримінальних посягань на різноманітні суспільні відносини (34 % раніше вчиняли кримінальні правопорушення, з яких 22 % осіб – мали не зняту і непогашену судимість), характеризуються активною поведінкою (особа свідомо вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ст. 249 КК України, усвідомлювала наслідки власних дій – понад 70 %), в основному діє поодиночку (близько 89 % осіб), вчинив кримінальне правопорушення у тверезому стані

(відсоток осіб, які на момент вчинення суспільно небезпечного діяння знаходились у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння – близько 3 %). Характеризується низьким рівнем правової свідомості, толерантним ставленням до екологічно шкідливої поведінки, байдужістю до екологічних наслідків своїх дій, відсутністю емпатії щодо природи, схильністю виправдовувати власні дії економічними труднощами або побутовою необхідністю, жадібністю, легковажністю тощо;

удосконалено:

- **конструкцію ст. 249 КК України:** на основі здійсненого кримінально-правового аналізу пропонується конкретизувати зміст ознаки «істотна шкода», яка є центральною у визначенні меж кримінальної відповідальності за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. Наявна редакція статті не містить чіткого визначення цього поняття, що призводить до складнощів у правозастосуванні. Запропоновано доповнити норму законодавчим тлумаченням, яке охоплює екологічні, біологічні та економічні наслідки спричиненої шкоди;

- **теоретичні уявлення про систему детермінант незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні** шляхом комплексного аналізу географічних, політичних, економічних, екологічних, організаційно-правових, соціально-психологічних, культурологічних та технічних чинників, що перебувають у постійному взаємозв'язку, формуючи сприятливе підґрунтя для формування та закріплення девіантних установок, стереотипів поведінки, звичаїв, традицій і мотивацій, які реалізуються у формі незаконного використання водних біоресурсів;

- **загальносоціальні заходи запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним та іншим водним добувним промислом в Україні** як комплексну систему ефективної взаємодії органів державної влади, правоохоронних структур, громадськості та екологічних організацій. Запропонований підхід охоплює соціально-економічну, політичну, правову, культурно-виховну, організаційно-управлінську та інформаційну сфери, що

сприяє зниженню рівня незаконного вилову, посиленню охорони водних екосистем і формуванню екологічної відповідальності громадян;

- санкційний механізм, передбачений ст. 249 КК України, з урахуванням сучасних кримінологічних і соціально-економічних викликів, зокрема умов воєнного стану. Обґрунтовано доцільність підвищення розмірів штрафів, запровадження обов'язкового позбавлення права здійснювати господарську діяльність у сфері природокористування, а також посилення відповідальності у випадках рецидиву або використання знарядь масового знищення водних біоресурсів;

- спеціально-кримінологічні заходи запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом як складової державної політики у сфері охорони довкілля, що передбачає впровадження спеціалізованих програм, удосконалення міжвідомчої взаємодії, використання цифрових технологій моніторингу, посилення міжнародного співробітництва, активізацію участі громадськості тощо;

дістало подальшого розвитку:

- сучасні наукові положення щодо проблем запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним та іншим водним добувним промислом в Україні на основі узагальнення досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених у галузі кримінології, кримінального права та суміжних дисциплін. Дослідження враховує багатопрофільний підхід, викладений у посібниках, методичних рекомендаціях і наукових публікаціях різних історичних періодів, що дозволяє уточнити сучасні тенденції і проблемні аспекти, важливі для удосконалення механізмів запобігання та протидії цим кримінальним правопорушенням;

- методика виявлення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 249 КК України. Комплексний характер цієї методики полягає у поєднанні оперативно-розшукових заходів, процесуальних дій, застосування технічних засобів фіксації доказів і правового аналізу зібраної інформації. Її ефективне застосування вимагає системного залучення правоохоронних і природоохоронних інституцій. Особливе значення має ідентифікація ключових речових доказів: заборонених знарядь лову, транспортних засобів, незаконно виловлених водних

біоресурсів, засобів маскування, схованок та інших матеріальних слідів злочину. До переліку важливих доказів також належать підроблені документи, що використовуються для легалізації незаконно добутих ресурсів, що свідчить про високий рівень організованості такої кримінально протиправної діяльності. Такий підхід сприяє підвищенню якості досудового розслідування і зміцненню доказової бази;

- типологія осіб, які вчиняють незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні, з урахуванням мотивів та соціальних обставин: а) «побутовий тип»; б) «раціональний тип»; в) «ворожий тип»; г) «несвідомий тип»; г) «свідомий тип»;

- наукові підходи до індивідуального запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, що ґрунтуються на врахуванні соціально-психологічних характеристик правопорушників, їхнього життєвого досвіду, рівня правосвідомості, а також застосуванні персоналізованих профілактичних заходів з елементами ресоціалізації, зокрема залученням до екологічних та громадських ініціатив;

- системне наукове осмислення застосування міжнародного досвіду запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним та іншим водним добувним промислом в Україні в умовах воєнного стану, що передбачає адаптацію провідних світових практик до національних особливостей, впровадження інноваційних технологій моніторингу, посилення законодавчої бази, а також формування ефективних механізмів взаємодії між державними органами, громадськими структурами та екологічними організаціями для підвищення результативності протидії кримінальному правопорушенню цього виду.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені у дослідженні висновки і пропозиції можуть бути використані у:

- *науково-дослідній діяльності* – як основа для подальших наукових досліджень кримінологічних аспектів запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні (акт впровадження в наукову діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ від 30 червня 2025 р.);

- *правотворчій діяльності* – під час розробки змін і доповнень до законодавчих та інших нормативно-правових актів, що регулюють планування і програмування запобігання незаконному зайняттю рибному, звіриному або іншому водному добувному промислу в Україні;

- *правозастосовній сфері* – як науково обґрунтовані заходи щодо підвищення ефективності діяльності з профілактики та запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні;

- *навчальному процесі* – під час підготовки відповідних наукових, навчально-методичних видань та проведенні занять із навчальних дисциплін «Кримінологія», «Кримінологія та профілактика кримінальних правопорушень», «Кримінальне право України» (акт впровадження у навчальний процес Одеського державного університету внутрішніх справ від 30 червня 2025 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації автором оприлюднено у виступах на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях і «круглих столах»: Всеукраїнській науковій конференції «Державно-правові засади формування безпекового середовища в Україні в умовах сучасних викликів» (м. Одеса, 18 грудня 2024 р.); XI Міжнародній науково-практичній онлайн-конференції «Стан та перспективи розвитку адміністративного права України» (м. Одеса, 24 жовтня 2024 р.); XVI Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави» (м. Одеса, 29 березня 2024 року).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано в 7 наукових працях, з яких: 4 – статті в наукових фахових виданнях України, 3 у тезах матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, що включають 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел, що включає 374 найменування, 18 додатків. Повний обсяг дисертації становить 294 сторінки, з яких: основний текст – 216 сторінок, список використаних джерел – 43 сторінки, додатки – 20 сторінок.

РОЗДІЛ 1. КРИМІНОЛОГІЧНЕ ПІЗНАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАЙНЯТТЯ РИБНИМ, ЗВІРИНИМ АБО ІНШИМ ВОДНИМ ДОБУВНИМ ПРОМИСЛОМ В УКРАЇНІ

1.1. Стан дослідження незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні

Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом є складним і багатогранним явищем, що впливає на екологічну безпеку, економіку та правопорядок. Незважаючи на наявність правових норм, спрямованих на регулювання використання природних ресурсів, проблема залишається актуальною через низку соціально-економічних та управлінських факторів. Важливу роль у її розв'язанні відіграють ефективні правові механізми, сучасні технології контролю та наукові дослідження, що дозволяють оцінити масштаби явища та визначити найдієвіші методи боротьби з ним. Однак військова агресія РФ та окупація частини території України, зокрема Азовського моря, значно ускладнили ситуацію. Війна РФ проти України призвела до суттєвих змін у використанні водних ресурсів і погіршення контролю за їх видобутком. Окупація Азовського моря та прилеглих територій дозволила незаконним групам здійснювати промисел без належного нагляду, що створює додаткові труднощі для боротьби з браконьєрством. Цей комплекс проблем вимагає розробки нових правових механізмів, ефективних технологій контролю та глибоких наукових досліджень, що дозволяють оцінити масштаби явища та визначити найдієвіші методи його протидії, враховуючи реалії, пов'язані з війною та окупацією частини територій [96, с. 80-81].

Наукова розробка цього питання є необхідною для розуміння глибинних причин поширення незаконного промислу, оцінки його екологічних, економічних та соціальних наслідків, а також розробки ефективних заходів протидії. Вітчизняні та зарубіжні дослідження у цій сфері охоплюють широкий

спектр питань: від правового регулювання й екологічного моніторингу до аналізу міжнародного досвіду та оцінки впливу незаконного промислу на біорізноманіття. Вивчення цих робіт дозволяє не лише простежити еволюцію наукових підходів до проблеми, а й визначити найбільш ефективні методи її вирішення в сучасних умовах.

Окрему увагу слід приділити історії дослідження цього явища, оскільки зміна екологічних, економічних і правових умов спричиняла зміну підходів до його аналізу та регулювання. На різних етапах розвитку суспільства акцент зміщувався від каральних заходів до превентивних стратегій, від адміністративних методів до економічних стимулів та технологічних рішень. Аналіз наукової літератури дозволяє оцінити ефективність цих підходів, виявити недоліки та сформулювати рекомендації щодо їх удосконалення.

Комплексний підхід до дослідження історії наукових поглядів на незаконний промисел сприяє не лише глибшому розумінню цього явища, а й формуванню науково обґрунтованих пропозицій щодо його подолання. Тому вивчення як вітчизняних, так і зарубіжних наукових праць є важливим етапом у розробці ефективних механізмів протидії незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом та забезпеченню сталого використання природних ресурсів [95, с. 577].

Незаконний рибний, звіриний та інший водний добувний промисел має давню історію, яка сягає глибокої давнини. Вже у первісному суспільстві полювання та рибальство були основними засобами добування їжі [147]. Археологічні знахідки свідчать, що люди ще 10 тисяч років тому виготовляли примітивні гарпуни та сітки для вилову риби, а в стародавньому Єгипті існували спеціальні закони, які регулювали рибний промисел на Нілі. Порушення цих законів суворо каралося, адже рибальство відіграло важливу роль у забезпеченні населення харчами та підтримці економіки [137].

У Стародавньому Римі природні ресурси, зокрема водойми, оголошувалися «*res communes*» – спільним надбанням. Це означало, що будь-хто міг ловити рибу у відкритих водах, однак окремі види промислу

регламентувалися законами. Наприклад, вилов риби у приватних ставках або біля маєтків патриціїв без дозволу власника вважався крадіжкою та міг каратися штрафом або навіть тілесним покаранням [287]. В Англії у XII столітті з'явилися так звані «лісові закони», що забороняли простолюдинам полювати на королівських угіддях. Тих, хто порушував ці закони, могли навіть стратити [35]. У середньовічній Європі та на українських землях, які входили до складу різних держав, рибальство та полювання регламентувалися законами. Наприклад, у Великому князівстві Литовському та Речі Посполитій право на полювання та рибний промисел часто належало лише шляхті або королю, а селянам заборонялося використовувати природні ресурси без дозволу [145].

На українських землях за часів Київської Русі також існувало правове регулювання рибного та мисливського промислу. «Руська правда» князя Ярослава Мудрого передбачала штрафи за незаконний вилов риби у князівських водоймах, а за браконьєрське полювання могли покарати конфіскацією майна. Пізніше, за часів Гетьманщини, значну роль відігравали «громадські мисливські угіддя», де місцеві жителі могли полювати та ловити рибу за певними правилами. Однак незаконний промисел усе одно процвітав, особливо в періоди соціальної нестабільності [148].

У XIX столітті розвиток промислового рибальства та вдосконалення риболовецьких технологій призвели до масового винищення водних ресурсів. В Англії, Франції та США у цей період активно використовували вибухові речовини для ловлі риби – це дозволяло добути великі улови, але водночас руйнувало екосистеми водойм [146]. В Україні, яка тоді входила до складу Російської імперії, незаконний промисел також набув поширення, особливо в прибережних районах Чорного й Азовського морів. У 1860-х роках імперська влада намагалася запровадити суворіші правила рибальства, але корупція серед чиновників і велика кількість нелегальних рибалок робили ці заходи малоефективними [276].

Цікаво, що під час Першої світової війни незаконний вилов риби набув нового значення – багато солдатів та місцевих жителів, які опинилися в умовах

воєнної нестачі продовольства, змушені були ловити рибу будь-якими доступними методами. У роки Другої світової війни ситуація повторилася: через розруху та голод люди бралися за незаконний рибний промисел, використовуючи навіть військову вибухівку для улову. У період СРСР, попри жорстку централізацію та наявність планової економіки, незаконний рибний та мисливський промисел продовжував існувати. Відомі випадки, коли на закритих водосховищах партійна верхівка мала власні мисливські й риболовецькі угіддя, де полювання та вилов риби вважалися привілеєм лише обраних. Проте місцеві мешканці знаходили способи обходити заборони – у багатьох селах існували нелегальні рибні артілі, які таємно виловлювали рибу та продавали її на чорному ринку [149; 32].

Після здобуття незалежності України у 1991 році ситуація значно погіршилася. Економічна криза, безробіття та слабкий контроль з боку держави призвели до сплеску незаконного рибного та мисливського промислу. З'явилися організовані угруповання, які займалися масовим виловом риби електровудками, використанням заборонених сіток та отруйних речовин. До того ж, через брак фінансування природоохоронні органи не могли ефективно боротися з порушниками. Сьогодні, у XXI столітті, незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом залишається однією з головних загроз для екологічної безпеки України. Сучасні браконьєри застосовують не лише заборонені снасті, але й дрони та гідролокатори, що ускладнює їхнє виявлення. Водночас міжнародні ініціативи сприяють боротьбі з цією проблемою: багато країн вводять жорсткіші санкції, підсилюють контроль за виловом риби, використовують супутникові системи моніторингу та технології штучного інтелекту для відстеження браконьєрських суден [31; 29; 265].

Отже, проблема незаконного рибного, звіриноного та іншого водного добувного промислу пройшла довгий історичний шлях – від вимушеного виживання до масштабного екологічного та кримінального явища. Лише комплексний підхід, що включає законодавчі реформи, екологічну освіту, міжнародну співпрацю та сучасні технології моніторингу, може допомогти

зменшити масштаби цього явища та захистити природні ресурси для майбутніх поколінь.

Сучасний стан незаконного рибного, звіриного та іншого водного добувного промислу викликає серйозне занепокоєння серед наукової спільноти, екологів і правоохоронних органів. Збільшення масштабів браконьєрства, зростаючий антропогенний вплив на екосистеми та недостатня ефективність державного контролю обумовлюють необхідність глибокого наукового аналізу цієї проблеми. Протягом останніх десятиліть українські та іноземні дослідники активно вивчають різні аспекти незаконного промислу, зокрема його соціально-економічні причини, екологічні наслідки та кримінально-правові механізми протидії.

Однією з ґрунтовних наукових праць у цій сфері є дисертаційне дослідження Г. С. Поліщука «Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам проти довкілля» (2006 р.), яке присвячене комплексному аналізу кримінальних правопорушень, що посягають на навколишнє природне середовище. У межах роботи розглянуто особливості екологічної злочинності в Україні, зокрема в Причорноморському регіоні, визначено основні чинники, що сприяють її поширенню, а також оцінено наслідки для довкілля. Окрему увагу приділено незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом як окремому виду екологічних злочинів. Автор дослідив соціально-економічні, екологічні, кримінологічні та правові аспекти цього явища, а також розробив пропозиції щодо вдосконалення законодавчої бази у сфері екологічної безпеки. Значний інтерес становить кримінологічна класифікація злочинів проти довкілля, запропонована автором, а також рекомендації щодо підвищення ефективності виявлення та запобігання незаконному рибному і звіриному промислу. Водночас у дисертаційному дослідженні недостатньо висвітлено питання запобігання цим кримінальним правопорушенням в умовах надзвичайних станів, зокрема воєнного стану, коли державний контроль за природними ресурсами ускладнюється, а ризики неконтрольованого використання водних та мисливських угідь значно зростають [245]. Таким

чином, дисертація Г. С. Поліщука є важливим науковим внеском у дослідження екологічних правопорушень, однак подальші дослідження мають враховувати виклики, що постають у сфері охорони довкілля в умовах надзвичайних станів, зокрема під час воєнного стану. Це дозволить сформувати комплексні заходи запобігання незаконному рибному, звіриному та іншому водному добувному промислу, адаптовані до сучасних реалій.

Важливе науково-практичне значення має дисертаційне дослідження Ю.А. Турлової «Кримінологічна характеристика браконьєрства в Україні та протидія цим злочинам» (2011 р.), присвячене комплексному аналізу незаконного добування тваринних ресурсів, зокрема рибного, звіринового та водного добувного промислу, як складової браконьєрської діяльності. У своїй роботі автор обґрунтовує соціальну детермінованість криміналізації браконьєрства, аналізує ефективність кримінально-правового захисту тваринного світу та проводить кримінологічне дослідження цього виду злочинності. Дисертація містить характеристику осіб, які займаються незаконним промислом, а також систематизує основні чинники, що сприяють поширенню браконьєрства в Україні. Значну увагу приділено оцінці стану правозастосовної практики у сфері охорони тваринного світу та розробці шляхів її вдосконалення. Зокрема, автор пропонує комплекс заходів із запобігання браконьєрству, включаючи вдосконалення нормативно-правової бази, підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів і посилення екологічного контролю [301]. Отже, дисертація Ю. А. Турлової є ґрунтовним науковим дослідженням кримінологічних аспектів браконьєрства, що охоплює питання незаконного промислу, кримінально-правові та превентивні механізми протидії цьому явищу. Проте подальші дослідження мають враховувати виклики, що виникають у сфері екологічної безпеки в умовах надзвичайних ситуацій, зокрема під час воєнного стану, коли потреба у комплексних заходах запобігання стає ще більш актуальною.

Ґрунтовним дослідженням сучасних теоретичних і практичних аспектів екологічної злочинності, включаючи незаконний рибний, звіриний та водний

добувний промисел є монографія Т. В. Корнякової «Кримінологічні засади запобігання органами прокуратури злочинам проти довкілля» (2011 р.). У своїй роботі авторка акцентує увагу на суспільній значущості природного середовища та необхідності його ефективного захисту як одного з пріоритетних завдань державної політики України. У монографії детально розглянуто кримінально-правові та кримінологічні особливості екологічних злочинів, визначено чинники, що сприяють їхньому поширенню, та проаналізовано ключову роль органів прокуратури у попередженні правопорушень проти довкілля. Авторка досліджує механізми кримінологічного впливу прокуратури на екологічну злочинність, включаючи організаційно-правові аспекти, ресурсне забезпечення та ефективність заходів протидії незаконному використанню природних ресурсів. Окрему увагу приділено питанням вдосконалення превентивних заходів та правозастосовної практики у сфері охорони довкілля. У роботі містяться пропозиції щодо підвищення ефективності діяльності органів прокуратури у боротьбі з екологічною злочинністю, зокрема через зміцнення міжвідомчої взаємодії, удосконалення нормативно-правової бази та впровадження сучасних методів контролю за дотриманням екологічного законодавства [167]. Отже, монографія Т. В. Корнякової є вагомим внеском у розвиток кримінологічної науки та практики запобігання екологічним кримінально протиправним діянням. Водночас у дослідженні не було приділено достатньої уваги питанням запобігання цим кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану.

Теоретичною основою для подальшого розвитку кримінально-правових механізмів захисту довкілля стала монографія В.К. Матвійчука «Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища» (2011 р.). У праці розглядаються загальні питання кримінально-правової охорони природного середовища, аналізується законодавство України та інших держав, а також пропонуються шляхи вдосконалення норм, спрямованих на протидію екологічній злочинності. Окрему увагу приділено питанням незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно-добувним промислом, що є одним із найбільш поширених екологічних кримінально

протиправних діянь. Автор аналізує детермінанти таких кримінальних правопорушень, зокрема недосконалість законодавства, недостатній рівень контролю з боку державних органів, економічні фактори та низьку екологічну свідомість населення. У монографії також запропоновано низку кримінально-правових заходів для підвищення ефективності протидії таким кримінальним правопорушеннями, включаючи посилення санкцій, вдосконалення механізмів розслідування та покращення міжвідомчої взаємодії [210]. Разом з тим, праця не враховує сучасні виклики, пов'язані зі зростанням організованих злочинних груп у сфері браконьєрства, змінами у законодавчому регулюванні природоохоронної діяльності та використанням нових технологій для незаконного промислу. З часу її написання відбулися значні зміни в екологічній політиці та правозастосовній практиці, що потребує оновленого підходу до дослідження цієї проблематики. Отже, праця Матвійчука В.К. залишається вагомим науковим внеском у розвиток кримінально-правової охорони довкілля, проте для ефективного подолання незаконного промислу сьогодні необхідно враховувати сучасні загрози, такі як масштабне браконьєрство, міжнародні екологічні злочини та цифровізацію незаконного ринку природних ресурсів.

Дослідження С.О. Книженка «Криміналістична характеристика та основні положення розслідування екологічних злочинів» (2005 р.) та Ю.М. Туровця «Початковий етап розслідування злочинів проти довкілля» (2012 р.) відіграють важливу роль у подоланні проблеми незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом. Робота С.О. Книженка є одним із перших комплексних досліджень, спрямованих на вивчення екологічних кримінальних правопорушень у кримінально-правовому контексті. У ній розглядаються загальні особливості вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля, визначаються їх ключові ознаки та закономірності, що дозволяє краще зрозуміти природу екологічної злочинності [156]. Ю.М. Туровець у своєму дослідженні робить акцент на особливостях початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля, що є надзвичайно важливим для виявлення та документування випадків незаконного промислу.

Автор аналізує специфіку відкриття кримінальних проваджень у справах про екологічні кримінальні правопорушення, наголошує на труднощах фіксації доказів та необхідності вдосконалення механізмів їх збирання. Особливу увагу приділено питанню взаємодії між правоохоронними органами та природоохоронними структурами з метою ефективнішої протидії незаконному вилову риби та браконьєрству. Обидва дослідження підкреслюють важливість розробки комплексних превентивних заходів щодо боротьби з екологічною злочинністю. Зокрема, автори наголошують на необхідності посилення правозастосування, розширення повноважень контролюючих органів, покращення екологічного моніторингу та підвищення рівня екологічної свідомості серед населення [305]. Таким чином, роботи С.О. Книженка та Ю.М. Туровця становлять цінну наукову базу для вдосконалення підходів до протидії незаконному зайняттю рибним, звіриним та іншим водно добувним промислом, сприяючи розробці ефективних методів протидії цьому кримінальному правопорушенню та його запобігання.

Вагомим науковим дослідженням, присвяченим кримінально-правовій характеристиці кримінального правопорушення, передбаченого ст. 249 КК України, є дисертація Є. М. Борисова «Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом: кримінально-правова характеристика» (2013 р.). Автор аргументовано доводить, що цей вид злочину є екологічним кримінальним правопорушенням, оскільки посягає на суспільні відносини, спрямовані на забезпечення екологічної безпеки та раціонального використання природних ресурсів. У дисертації чітко визначено предмет кримінального правопорушення – водні живі ресурси, до яких належать не лише риба, а й інші водні організми, що мають екологічну та економічну цінність. Особливу увагу приділено аналізу об'єктивної сторони складу злочину, а також роз'ясненню поняття «незаконне зайняття промислом». Автор наголошує, що встановлення незаконності такого діяння потребує детального звернення до чинного законодавства, яке регулює правила та обмеження щодо вилову водних біоресурсів. Окремий акцент у дослідженні зроблено на екологічних наслідках

незаконного промислу. Зокрема, підкреслюється, що масове та неконтрольоване знищення водних живих ресурсів завдає серйозної шкоди екосистемам, що може призвести до незворотних змін у біологічному балансі водойм. У роботі також розглянуто суб'єктний склад цього кримінального правопорушення. Встановлено, що суб'єктом злочину може бути будь-яка фізична особа, яка досягла 16-річного віку. Якщо ж діяння вчиняється службовою особою з використанням посадового становища, то його кваліфікація відбувається виключно за ст. 249 КК України, без додаткової кваліфікації як службового злочину. Результати дослідження мають значний науково-практичний потенціал для вдосконалення кримінального законодавства України. Дисертація містить пропозиції щодо уточнення правових норм, що регулюють незаконний вилов водних біоресурсів, підкреслюючи необхідність посилення правового захисту довкілля та запровадження більш ефективних механізмів запобігання цим правопорушенням [28]. Отже, дисертація Є.М. Борисова підтверджує, що незаконний рибний, звіриний та інший водний промисел є невід'ємною складовою екологічної злочинності, яка потребує комплексної та системної протидії з боку правоохоронних органів, судової влади та держави загалом. Однак, у дослідженні не розглянуто специфіку запобігання таким правопорушенням у періоди кризових ситуацій, коли екологічний контроль стає менш ефективним. Подальший науковий аналіз цієї проблеми дозволить удосконалити правові механізми захисту природних ресурсів в умовах нестабільності.

У 2014 році вчений К. М. Оробець представив монографію «Кримінальна відповідальність за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом», яка є ґрунтовним дослідженням кримінально-правових аспектів відповідальності за цей вид кримінального правопорушення. У своїй роботі автор розглядає соціальну зумовленість криміналізації незаконного вилову та добування водних біоресурсів, аналізуючи, які саме суспільні відносини підлягають охороні законом у цій сфері та які природні ресурси потребують захисту. Монографія містить детальний аналіз об'єкта та предмета

злочину, передбаченого ст. 249 КК України, зокрема визначає категорії біологічних ресурсів, що стають об'єктом незаконного промислу. Окрему увагу приділено об'єктивній стороні правопорушення – розкрито сутність протиправних дій, що охоплюють незаконний вилов риби, відлов звірів та інші форми добування водних ресурсів. Автор акцентує увагу на суспільно небезпечних наслідках цього злочину, підкреслюючи його негативний вплив на екологічний баланс і природні екосистеми. Дослідження також охоплює суб'єктивні ознаки злочину, включаючи аналіз форм вини, мотивів та цілей осіб, які займаються незаконним промислом. Окремо розглянуто суб'єктний склад кримінального правопорушення, зокрема встановлено вимоги щодо віку, осудності та інших характеристик правопорушників, що впливають на можливість притягнення їх до кримінальної відповідальності. Значну увагу приділено питанням покарання та ефективності санкцій, передбачених за вчинення незаконного вилову водних ресурсів. Автор досліджує систему кримінальних покарань і пропонує шляхи вдосконалення правозастосовної практики для посилення превентивного впливу законодавства. Висунуто конкретні пропозиції щодо удосконалення норм кримінального права з метою підвищення ефективності боротьби з браконьєрством та запобігання цьому виду екологічних правопорушень [240].

Отже, монографія К. М. Оробця є комплексним науковим дослідженням проблеми незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. Вона поєднує ґрунтовний теоретичний аналіз, кримінально-правові аспекти та практичні рекомендації, що мають значну цінність для кримінального права, екологічної безпеки та раціонального використання природних ресурсів.

Певної уваги заслуговує дисертація О.В. Одерія «Проблеми теорії та практики розслідування злочинів проти довкілля» (2015 р.). Це наукове дослідження істотно розширює розуміння проблеми кримінальних правопорушень проти довкілля, у тому числі й незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом. У межах роботи автор звертає увагу на актуальність екологічної безпеки як складової національної безпеки,

наголошуючи, що кримінальні правопорушення проти довкілля, зокрема незаконний вилов риби та браконьєрство, завдають значної шкоди природним ресурсам, екосистемам та біорізноманіттю. Дослідження розкриває сутність екологічної злочинності як системного явища, що має не лише економічні, а й соціальні наслідки. Зокрема, незаконний промисел у сфері використання природних ресурсів розглядається як один із факторів екологічної деградації, що створює загрози для сталого розвитку країни та потребує посилення заходів профілактики. Одним із важливих аспектів дослідження є обґрунтування необхідності удосконалення правових механізмів протидії незаконному промислу. Автор наголошує на недосконалості нормативної бази, недостатній координації між природоохоронними органами і правоохоронними структурами, а також на потребі запровадження ефективних превентивних заходів, зокрема посилення контролю за використанням водних біоресурсів [236].

Отже, зазначена наукова праця є важливим внеском у дослідження екологічної злочинності та має значний потенціал для подальшого розвитку превентивних та правоохоронних заходів у сфері протидії незаконному зайняттю рибним, звіриним та іншим водно добувним промислом. Запропоновані автором висновки і рекомендації можуть бути використані для вдосконалення державної екологічної політики, зокрема шляхом посилення контролю за природокористуванням, розвитку екологічної освіти і підвищення дієвості заходів з протидії цим кримінальним правопорушенням.

У дисертації О.О. Шуміло на тему: «Кримінологічна характеристика та запобігання жорстокому поводженню з тваринами» (2016 р.) розглядаються актуальні питання кримінологічної оцінки жорстокого поводження з тваринами та заходів для запобігання таким кримінальним правопорушенням. У своєму дослідженні автор акцентує увагу не лише на безпосередньому насильстві щодо тварин, а й на проблемах браконьєрства та незаконного полювання, які мають тісний зв'язок із жорстоким поводженням з тваринами в контексті охорони природи. Автор детально аналізує типові форми браконьєрства, зокрема незаконне полювання, яке часто супроводжується не тільки порушенням

екологічних норм, а й жорстоким поводженням з тваринами. Автор досліджує криміногенні фактори, що сприяють таким злочинам, серед яких – недостатність правового регулювання, корупційні чинники в органах контролю, а також суспільна байдужість до проблеми охорони тварин. Особливу увагу дисертант приділяє розробці кримінологічних заходів щодо запобігання жорсткому поводженню з тваринами, зокрема в контексті незаконного полювання та браконьєрства. Вона пропонує посилення законодавчих норм, вдосконалення правозастосовної практики, а також заходи для покращення екологічної освіти населення та підвищення свідомості щодо важливості захисту тварин. Дисертація містить також рекомендації щодо покращення міжвідомчої співпраці для ефективної боротьби з браконьєрством та жорстоким поводженням з тваринами [322].

Грунтовним науковим дослідженням, присвяченим правовим аспектам захисту природних ресурсів, зокрема рибного, звіриноного та водного добувного комплексу є дисертація Т. І. Волкової «Кримінально-правова охорона рибних, звіриних або інших водних біологічних ресурсів (ст. 249 КК України)» (2019 р.). Авторка здійснює комплексний аналіз кримінально-правового складу злочину, передбаченого ст. 249 КК України, детально розглядаючи його об'єкт, предмет, об'єктивну та суб'єктивну сторони, а також характеристики суб'єкта кримінального правопорушення. У дисертації підкреслюється, що незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом є серйозним екологічним злочином, який завдає шкоди біорізноманіттю та екологічній рівновазі. Авторка досліджує проблеми правозастосування, аналізує діюче кримінальне законодавство та виявляє його недоліки, що ускладнюють ефективну боротьбу з незаконним промислом. Значну увагу приділено аналізу способів браконьєрства, особливостям кваліфікації таких дій, а також питанням відповідальності як фізичних, так і службових осіб. Окремий розділ роботи містить конкретні рекомендації щодо вдосконалення кримінального законодавства та підвищення ефективності правозастосовної практики у сфері охорони природних ресурсів. Запропоновані заходи спрямовані на посилення

кримінально-правового захисту рибних, звіриних та інших водних біоресурсів, що є вкрай актуальним у контексті екологічної безпеки України [69].

Отже, дисертація ученої Т. І. Волкової є важливим науково-практичним дослідженням, яке не лише розкриває проблеми правового регулювання незаконного промислу, а й пропонує ефективні механізми боротьби з цим явищем, що можуть бути використані у діяльності правоохоронних органів та судовій практиці.

Важливим дослідженням кримінально-правових аспектів охорони водних ресурсів в Україні є монографія І. В. Бердніка «Кримінально-правова охорона водних ресурсів: теоретичні та прикладні засади» (2019 р.). У ній автор здійснює детальний аналіз проблем, пов'язаних з правовим захистом водних ресурсів, а також розглядає теоретичні та прикладні засади кримінально-правового регулювання у цій сфері. Основним завданням монографії є дослідження теоретичних основ кримінальної відповідальності за порушення, що стосуються водних ресурсів. Автор визначає поняття «водні ресурси», їх значення для екологічної безпеки, а також правовий статус водних об'єктів в Україні. У монографії розглядаються основні види кримінальних правопорушень, які спричиняють шкоду водним ресурсам, зокрема забруднення вод, незаконне використання водних об'єктів та порушення вимог щодо їх охорони. І. В. Берднік також аналізує існуючу правову систему, що регулює охорону водних ресурсів, зокрема норми Кримінального кодексу України та підзаконні акти. Він виявляє прогалини в законодавстві, які заважають ефективному захисту водних ресурсів, і пропонує шляхи їх вдосконалення. Особливу увагу автор приділяє правозастосовній практиці та можливим вдосконаленням механізмів правового регулювання в Україні. Важливим аспектом монографії є порівняльний аналіз міжнародного досвіду в охороні водних ресурсів. Автор досліджує успішні міжнародні практики та можливості адаптації цих підходів до українського законодавства, що дозволяє значно удосконалити національну правову систему. Монографія містить конкретні рекомендації для покращення кримінально-

правової охорони водних ресурсів в Україні, що робить її важливим ресурсом для подальших досліджень і правотворчої діяльності у цій сфері [20].

Монографія колективу авторів, А.М. Бабенка, І.М. Чекмарьової та В.Я. Конопельського, на тему: «Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності у прикордонних регіонах Причорномор'я материкової України» присвячена дослідженню криміногенної ситуації в прикордонних районах та розробці заходів для запобігання злочинності. Важливим аспектом дослідження є аналіз різноманітних видів кримінальних правопорушень, зокрема проти довкілля, що здійснюються на території прикордонних регіонів. У межах цієї монографії автори детально вивчають злочинність проти довкілля, зокрема незаконне використання природних ресурсів, незаконний рибний, звіриний або інший водно добувний промисел, забруднення водних об'єктів, лісів та інших природних територій, що є характерними для цих регіонів. Автори аналізують криміногенні фактори, які сприяють таким кримінальним правопорушенням, зокрема недостатню ефективність правового контролю, корупцію, а також специфіку економічних і соціальних умов прикордонних територій. Основну увагу в роботі приділено розробці комплексних заходів для запобігання екологічним кримінальним правопорушенням у прикордонних регіонах, включаючи посилення правового контролю, підвищення ефективності правозастосування, а також заходи для покращення екологічної свідомості населення та організацію співпраці між державними та міжнародними органами. Це дослідження має важливе значення для розробки стратегій боротьби з екологічною злочинністю в прикордонних територіях України [16].

На системному аналізі правових заходів відповідальності за екологічні кримінальні правопорушення зосереджене дисертаційне дослідження С.В. Мурихіна на тему: «Покарання за екологічні злочини в Україні» (2020 р.). Автор детально розглядає класифікацію екологічних злочинів, їх основні види та наслідки. Окрему увагу приділено аналізу чинної системи покарань, визначених Кримінальним кодексом України, зокрема штрафів, обмеження та позбавлення волі, а також додаткових заходів правового впливу. Оцінюється ефективність

існуючих санкцій щодо попередження екологічних правопорушень та зниження рівня злочинності в цій сфері. Важливою частиною дослідження є порівняльний аналіз міжнародного досвіду покарання за екологічні злочини і можливість адаптації цих підходів до українських умов. Автор пропонує конкретні рекомендації для вдосконалення правозастосовної практики та законодавчих норм, що мають на меті посилення відповідальності за екологічні [220]. Дослідження робить значний внесок у підвищення ефективності боротьби з екологічною злочинністю в Україні та удосконалення національної системи охорони довкілля. Однак, варто зауважити, що питання покарань за екологічні правопорушення в умовах воєнного стану в Україні не було досліджено в цій роботі, що є важливим напрямом для подальших наукових досліджень.

Одним із перших в Україні комплексних наукових досліджень, що стосуються воєнних злочинів проти довкілля через призму міжнародного кримінального права, стала дисертація Т. С. Садової на тему: «Воєнні злочини проти довкілля за міжнародним кримінальним правом» (2023 р.). У своїй роботі автор здійснила ґрунтовний аналіз правової кваліфікації цих злочинів, виявивши прогалини в міжнародному законодавстві та запропонувала шляхи їх усунення. Вчена обґрунтовує необхідність зниження порогу кримінальної відповідальності за воєнні злочини проти довкілля, а також їх офіційного включення до списку міжнародних воєнних злочинів у випадку неміжнародних конфліктів. Важливою частиною дослідження є акцент на необхідності ухвалення П'ятої Женевської конвенції, яка б гарантувала захист довкілля під час військових дій [282]. Це дослідження є значним внеском не лише в розвиток міжнародного права, але й в удосконалення національної правової системи України. Вивчення висновків та рекомендацій, запропонованих у дисертації, сприятиме дієвому запобіганню кримінальним правопорушенням проти довкілля, у тому числі й незаконному рибному, звіринному або іншому водно добувному промислу.

У 2024 році Д.П. Гаращук захистила дисертаційне дослідження на тему: «Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного зайняття рибним промислом», яка присвячена вивченню криміналістичних

аспектів незаконного рибальства та розробці методів ефективного розслідування таких кримінальних правопорушень в Україні. Автор детально вивчає особливості розслідування незаконного зайняття рибним промислом, включаючи типові способи їх вчинення, а також методи виявлення і фіксації доказів, організації слідчих дій тощо. Автор також визначає основні труднощі, з якими стикаються правоохоронці при розслідуванні кримінальних правопорушень такого виду, зокрема через використання сучасних методів і засобів для незаконного рибальства. Автор пропонує практичні рекомендації для покращення ефективності розслідування незаконного зайняття рибним промислом, включаючи вдосконалення криміналістичних технік та інструментів, а також підвищення кваліфікації правоохоронців у цій сфері [73]. Ця робота має важливе значення для вдосконалення методики розслідування кримінальних правопорушень у рибній галузі і протидії із незаконним рибальством в Україні.

Проблема екологічної злочинності, зокрема незаконного рибного та звіриного промислу, залишається однією з ключових тем міжнародних наукових дискусій. Вчені аналізують її з різних аспектів – правових, економічних та екологічних, а також розглядають ефективні механізми протидії. Отримані наукові результати можуть бути корисними для вдосконалення українського законодавства, зокрема у сфері кримінально-правового регулювання охорони біоресурсів. Значний внесок у вивчення цієї проблематики зробив Річард Макдональд у своїй праці «Environmental Crime and Justice» («Екологічна злочинність і правосуддя»), де він розглядає екологічну злочинність як комплексну загрозу, що потребує системного підходу до кримінально-правової політики. Автор наголошує, що незаконний рибний і звіриний промисел слід оцінювати не лише з точки зору безпосередньої шкоди навколишньому середовищу, але й через призму економічної злочинності. Він підкреслює, що ефективні санкції можуть відігравати вирішальну роль у запобіганні повторним правопорушенням, а екологічна відповідальність має бути інтегрована в загальну систему кримінального права. Його дослідження є важливим для розробки

стратегій боротьби з екологічними кримінальними правопорушеннями та удосконалення законодавчих механізмів їх попередження [206].

Марта Стюарт у своїй фундаментальній праці «Illegal Wildlife Trade and Environmental Crime» («Незаконна торгівля дикими тваринами та екологічна злочинність») досліджує проблему браконьєрства та незаконного обігу диких тварин, наголошуючи на його глибоких соціально-економічних та екологічних наслідках. Вона акцентує увагу на тому, що цей вид кримінально протиправної діяльності часто має транснаціональний характер і нерідко контролюється організованими злочинними угрупованнями. Такі угруповання не лише завдають значної шкоди біорізноманіттю, а й створюють тіньові економічні схеми, які сприяють корупції та підривають правові механізми державного контролю. З огляду на український контекст, дослідження Стюарт є особливо актуальним у сфері протидії незаконному рибному та звіриному промислу. Вона підкреслює, що нелегальний ринок біоресурсів є глобальною проблемою, яка потребує комплексного підходу та ефективних правових механізмів контролю. Україна, маючи значний доступ до водних ресурсів та багатий тваринний світ, стикається з численними викликами у боротьбі з екологічною злочинністю, зокрема браконьєрством. Також авторка аналізує досвід інших країн у боротьбі з незаконним промислом і торгівлею біоресурсами, звертаючи увагу на успішні міжнародні практики, які можуть бути використані для вдосконалення українського законодавства. Вона наголошує на важливості впровадження жорсткіших санкцій, посилення міжнародного співробітництва та розширення державного контролю над виловом і реалізацією природних ресурсів. Отримані результати дослідницькі можуть бути корисними для розробки національних стратегій протидії екологічним кримінальним правопорушенням, а також для зміцнення правозастосовної практики в цій сфері [295].

Особливої уваги заслуговує наукова праця Майкла Фаулера «Transnational Environmental Crime: Toward an Integrated Approach» («Транснаціональна екологічна злочинність: до інтегрованого підходу»), у якій комплексно розглядаються міжнародні аспекти боротьби з екологічними

кримінальними правопорушеннями. Учений наголошує на тому, що такі правопорушення, як незаконний рибний промисел, нелегальне полювання та незаконний видобуток природних ресурсів, мають глобальний характер і потребують скоординованої міжнародної співпраці для їх ефективного запобігання. Автор підкреслює, що екологічні кримінальні правопорушення часто виходять за межі однієї держави, оскільки порушники можуть діяти в міжнародних водах, використовувати прогаліни у національному законодавстві та співпрацювати з кримінальними угрупованнями, що діють у різних країнах. У зв'язку з цим він акцентує увагу на необхідності гармонізації екологічного законодавства різних держав, зміцнення механізмів транскордонного контролю та посилення санкцій за кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним використанням природних ресурсів. Крім того, Майкл Фаулер аналізує міжнародно-правові інструменти боротьби з екологічною злочинністю, зокрема роль міжнародних конвенцій, таких як Конвенція ООН з морського права та Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES). Він оцінює ефективність їх застосування у різних юрисдикціях і розглядає проблеми, пов'язані з імплементацією цих норм у національні правові системи. Наукові висновки Фаулера можуть бути надзвичайно корисними для вдосконалення правових механізмів боротьби з незаконним рибним промислом та іншими кримінальними правопорушеннями проти довкілля в Україні. Його дослідження дозволяє оцінити відповідність українського законодавства міжнародним екологічним стандартам, визначити основні проблеми його застосування та напрацювати ефективні шляхи їх вирішення. Крім того, праця М. Фаулера містить рекомендації щодо створення спеціалізованих правоохоронних органів, які займатимуться розслідуванням екологічних кримінальних правопорушень на транскордонному рівні, що є особливо актуальним для України з огляду на її географічне розташування та екологічні виклики [311].

Зарубіжний учений Джонатан Клейпер у своїй фундаментальній праці «Fishing Crimes: Legal Perspectives» («Кримінальні правопорушення у сфері

рибальства: правові аспекти») здійснив ґрунтовний аналіз проблеми незаконного вилову риби, приділяючи особливу увагу правовим механізмам, спрямованим на протидію цьому явищу. Вчений зазначає, що незаконний вилов риби слід розглядати як кримінальне правопорушення, яке негативно впливає на легальну рибальську галузь, спричиняючи суттєві фінансові втрати для риболовецьких компаній та державного бюджету через ухилення від оподаткування та нелегальний збут рибної продукції. Це також створює нерівні умови конкуренції, оскільки чесні підприємці, які дотримуються екологічних норм та квот на вилов, опиняються у менш вигідному становищі порівняно з правопорушниками. Автор наголошує, що незаконний рибний промисел має глибокі наслідки для продовольчої безпеки, адже надмірний вилов певних видів риб може призвести до зменшення їх популяцій, що, у свою чергу, загрожує стабільності рибних запасів у довгостроковій перспективі. Він також розглядає негативний вплив на екосистеми, оскільки використання незаконних знарядь лову, таких як сітки з малим діаметром осередків або вибухові речовини, призводить до неконтрольованого знищення риб та інших водних організмів. На його думку, ефективна правозастосовна практика вимагає не лише жорсткого покарання за порушення, а й створення системи превентивного моніторингу, яка дозволяла б запобігати таким правопорушенням на ранніх стадіях. Його дослідження може допомогти у розробці комплексної політики запобігання кримінальним правопорушенням у цій сфері, включаючи підвищення санкцій, удосконалення системи моніторингу та посилення міжнародного співробітництва. Врахування його висновків сприятиме формуванню більш ефективних правових механізмів в Україні, що відповідатимуть міжнародним стандартам та забезпечуватимуть захист водних біоресурсів від виснаження [154].

Дослідження Анніки Мозер та Стефана Проста «An Introduction to Illegal Wildlife Trade and Its Effects on Biodiversity and Society» («Вступ до незаконної торгівлі дикою природою та її впливу на біорізноманіття та суспільство») є важливим внеском у вивчення проблеми незаконного використання природних ресурсів. Автори розглядають нелегальну торгівлю дикими тваринами як одну з

основних загроз біорізноманіттю, підкреслюючи, що цей вид кримінального правопорушення призводить до критичного зниження популяцій багатьох видів. Окрему увагу вони приділяють механізмам функціонування тіньового ринку та його зв'язкам із транснаціональною організованою злочинністю. Зокрема, автори наголошують, що незаконна торгівля дикою природою не лише сприяє знищенню природних екосистем, а й впливає на місцеві громади, позбавляючи їх легальних джерел доходу, а також створюючи загрози для громадського здоров'я через поширення зоонозних хвороб. Загалом, дослідження учених А. Мозер і С. Проста є цінним ресурсом для розуміння багатомірності проблеми незаконного використання природних ресурсів. Воно може бути корисним у контексті вдосконалення кримінально-правової політики в Україні, зокрема щодо посилення заходів з охорони біорізноманіття та запобігання незаконному рибному та звіриному промислу [329].

У науковій праці Лінерт Лірези та Гентіана Кочі «Environmental Crimes: Their Nature, Scope, and Problems in Identification» («Екологічні злочини: їх природа, масштаби та проблеми в ідентифікації») розкриваються важливі аспекти, що стосуються незаконних екологічних правопорушень, зокрема незаконного рибальства та полювання, які є частинами ширшої проблеми незаконного використання природних ресурсів. Автори описують екологічні кримінальні правопорушення як нелегальні дії, що завдають значної шкоди навколишньому середовищу, зокрема екосистемам, що може призвести до численних негативних наслідків, таких як забруднення, деградація диких тварин, зниження тривалості життя людей та інші серйозні проблеми. Один із головних аспектів, який має значення для проблеми незаконного рибного та звіриного промислу, – це складність виявлення таких кримінально протиправних діянь, що є наслідком їх прихованого характеру та відсутності достатньої доказової бази. Автори також наголошують на необхідності впровадження інноваційних технологій, таких як використання космічних технологій для виявлення і боротьби з екологічними кримінальними правопорушеннями [342]. Отже, ця наукова робота має важливе значення, оскільки вона детально розглядає важливі

аспекти екологічних кримінальних правопорушень, які безпосередньо стосуються незаконного рибного, звіриного та іншого промислу, та пропонує підходи до вирішення проблеми через удосконалення законодавства та боротьбу з організованими злочинними мережами.

Важливим внеском у розуміння впливу незаконного зайняття звіриним промислом на біорізноманіття та екосистемну рівновагу є наукова праця «Revealing illegal hunting and defaunation in the world's largest tropical country using social media data» («Викриття незаконного полювання та виснаження дикої природи в найбільшій тропічній країні світу за допомогою даних соціальних мереж») під авторством Хані Р. Ель Бізрі, Марсели А. Олівейри, Аліни Пессутті Рампіні, Саймона Кнопа, Джулії Е. Фа, Лорен Код, Таїс Кейроз Моркатті, Габріеля Фаверо Масокато та інших. Отримані авторами результати можуть бути застосовані і в контексті протидії незаконному рибному, звіриному та іншому водно добувному промислу, оскільки вони демонструють закономірності та наслідки неконтрольованого використання природних ресурсів. Одним із ключових аспектів дослідження є використання соціальних мереж як джерела даних для виявлення та аналізу масштабів незаконного спортивного полювання. Автори дослідили понад 2000 публікацій у Facebook, що містили фотографії та описи незаконного вилову та відстрілу диких тварин у Бразилії. Вони ідентифікували 4658 особин різних видів, загальна маса яких становила близько 29 тонн. Результати цього дослідження підтверджують, що незаконне зайняття звіриним промислом є серйозним фактором тиску на популяції диких тварин, особливо коли воно є неконтрольованим і має системний характер. Висновки авторів можуть бути використані для розробки ефективних механізмів боротьби з незаконним рибним, звіриним та іншим водно добувним промислом в Україні. Зокрема, це стосується посилення заходів державного контролю, використання сучасних методів моніторингу (зокрема аналізу даних із соціальних мереж), а також розробки стратегії сталого використання біоресурсів [343].

Таким чином, стан наукової розробки проблеми незаконного рибного та звіриного промислу свідчить про високий рівень актуальності цієї теми на

національному та міжнародному рівнях. Водночас слід зазначити, що більшість досліджень, присвячених цій проблемі, мають важливе теоретико-прикладне значення, однак не враховують сучасних реалій, зокрема змін у законодавстві, впливу технологічного розвитку та нових викликів, пов'язаних із глобалізацією та військово-політичною ситуацією в окремих регіонах. Подальші наукові розвідки мають бути спрямовані на адаптацію існуючих підходів до сучасних умов, а також на розробку механізмів запобігання та мінімізації негативних наслідків незаконного промислу.

1.2. Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні як об'єкт кримінологічного дослідження

Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом є серйозним кримінально протиправним діянням, що становить загрозу для екологічної безпеки, біорізноманіття та економічної стабільності. Україна має великий потенціал у сфері водних біоресурсів завдяки багатому рибному фонду та значним запасам прісноводних водойм, зокрема річок Дніпро, Дністер, Південний Буг, а також озер, лиманів і морів Чорного та Азовського. Однак неконтрольований незаконний промисел створює серйозні екологічні загрози, серед яких виснаження популяцій риб і водних тварин, порушення екосистем та наслідки кліматичних змін. Це явище має не лише правовий, а й кримінологічний вимір, оскільки воно часто пов'язане з організованою злочинністю, корупцією та іншими формами правопорушень.

Особливо загострилася ситуація після початку військової агресії РФ, що суттєво вплинуло на проблему незаконного рибальства, зокрема в Азовському морі. Окупація Криму та частини Азовського моря російськими військами призвела до значних змін у екологічній ситуації регіону. Закриття частини морських акваторій, порушення риболовних квот та розширення нелегальних промислів стали додатковими факторами, що значно ускладнили протидію незаконному рибному, звіриному або іншому водно добувному промислу. Саме тому вивчення проблеми незаконного рибного, звіринового або іншого водно добувного промислу як об'єкта кримінологічного аналізу є надзвичайно важливим для розкриття сутності цього явища, визначення його особливостей, а також для надання чіткого юридичного визначення і кримінально-правової характеристики. Таке дослідження сприятиме формулюванню комплексних та ефективних заходів протидії, а також вдосконаленню механізмів кримінальної відповідальності, що дозволить значно знизити рівень цих кримінальних

правопорушень і забезпечити належний рівень екологічної та правової безпеки [97, с. 153-154].

Для розуміння сутності та значущості категорії «незаконного рибного, звіриноного або іншого водно добувального промислу в Україні» необхідно звернути увагу на історичний розвиток правових норм, які регулюють використання водних біоресурсів. Правова боротьба з незаконним рибальством має глибокі корені, що сягають середини ХІХ століття, і продовжується в наступні етапи розвитку правової системи. Цей процес виявляється в постійному удосконаленні законодавства, яке ставало більш чітким і зосередженим на охороні природних ресурсів. Так, у Статуті про покарання, які накладаються мировими судьями (1864 р.), вперше офіційно була диференційована незаконна рибна ловля, що відносилась до проступків проти громадського благоустрою (ст. 57), і самовільна ловля на чужих землях, лісах та водах, що розглядалася як проступок проти власності (ст. 146). Важливо зазначити, що санкції за обидва порушення в цьому законі збігались – штраф не перевищував 25 рублів, що свідчить про недостатньо високий рівень покарання для цього виду правопорушень у той період. Проте стаття 57, що регулювала незаконний рибний промисел, визначала низку об'єктивних ознак, які робили ловлю риби незаконною. До таких ознак належали: заборонений час лову, недозволені місця, застосування заборонених способів та знарядь, а також порушення приписів щодо мінімальних розмірів рибних мереж. Це свідчить про початковий етап юридичної регламентації природокористування та боротьби з незаконним добуванням водних живих ресурсів [290; 240, с. 36-37].

У статті І.В. Бердніка та С.В. Погребняка «Історія розвитку кримінального законодавства про відповідальність за незаконний видобуток водних біологічних ресурсів у період нового часу» здійснюється ретельний аналіз кримінальної відповідальності за порушення природокористування, зокрема за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувальним промислом. Зокрема, автори звертають увагу на ухвалу 1845 року, що містила розділ сьомий «Про злочини та проступки проти майна та доходів скарбниці», в якому було

передбачено покарання за самовільне полювання в заборонених місцях. У випадку, якщо службові особи, відповідальні за охорону казенної власності, не припиняли незаконний лов риби, звірів, устриць, перлів або тюленів, їм загрожували покарання у вигляді суворої догани за перше порушення та звільнення з посади за повторне порушення. Винні особи, зокрема браконьєри, каралися штрафами, конфіскацією незаконно здобутих ресурсів, а також тюремним ув'язненням на термін до п'яти років (ст. 586, п. 7, 9) [21, с. 82]. Ця норма свідчить про намагання у той час чітко визначити відповідальність за порушення порядку природокористування та боротьбу з незаконним видобутком водних біоресурсів, що стало важливим етапом у розвитку правової регламентації охорони природних ресурсів.

У подальші роки, з огляду на еволюцію правових норм, у Кримінальне уложення 1903 року, зокрема у ч. 2 ст. 246 було введено кваліфікуючу ознаку – використання отруйних або вибухових речовин для вилову риби, що свідчить про визнання цієї діяльності особливо небезпечною для екосистеми. Проте важливим є той факт, що глава IX цього Кодексу, яка передбачала відповідальність за порушення, що загрожують народному добробуту, так і не була введена в дію [180].

Радянський етап розвитку законодавства щодо кримінальної відповідальності за порушення порядку природокористування розпочався з Кримінального кодексу УРСР 1922 року. Він забороняв незаконне використання різноманітних природних ресурсів, включаючи ліс, водні живі організми та надра, і встановлював достатньо суворі санкції для осіб, які порушували ці норми. Зокрема, відповідно до статті 99 цього Кодексу, за незаконне рибальство могла бути накладена санкція у вигляді позбавлення волі або примусових робіт на термін до одного року з конфіскацією незаконно добутого, а також знарядь лову, або штрафу до 500 рублів золотом [185, с. 35]. Цей закон вже чітко відзначав важливість охорони водних ресурсів і ставить рибальство у площину суспільної небезпеки.

Наступним етапом стало введення терміна «рибний, звіриний та інший водний добувний промисел» у Кримінальному кодексі УРСР 1927 року. Він уперше чітко диференціював незаконне рибальство як кримінальне правопорушення і закріпив відповідальність за здійснення рибного, звіриноного та інших водних добувних промислів без необхідного дозволу, в заборонений час чи за допомогою заборонених способів, знарядь або прийомів. Покарання за це діяння включало позбавлення волі або примусові роботи на строк до одного року, а також штраф до 500 рублів, з конфіскацією незаконно добутого та знарядь лову. Це стало важливим кроком у юридичній регламентації природокористування в Радянському Союзі. Загалом, зміни у кримінальному законодавстві СРСР 1960 року не внесли значних змін до суті правопорушення, але вже передбачали більш суворі санкції за незаконний рибний промисел, вчинений на територіях природно-заповідного фонду, а також у разі систематичних порушень або повторних кримінальних правопорушень. За такі діяння передбачалася відповідальність у вигляді позбавлення волі на термін до 4 років, виправних робіт або конфіскації всього незаконно добутого, знарядь лову та плавзасобів [184, с. 183]. Це відображає підвищену увагу до охорони природних ресурсів, особливо в екологічно важливих територіях. Отже, зміни в законодавстві, що регулюють незаконне рибальство та інші види добувного промислу, свідчать про поступовий розвиток правових норм, які з часом стали більш детальними та комплексними, забезпечуючи належну охорону водних ресурсів та природного середовища в цілому.

З набранням чинності Кримінальним кодексом України 2001 року, протидія правопорушенням, що посягають на довкілля, була чітко закріплена в розділі VIII «Кримінальні правопорушення проти довкілля», до якого увійшла ст. 249, що регулює незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. У цьому законодавстві збереглася термінологія, застосовувана ще в Кримінальних кодексах 1927 та 1960 років, коли такі діяння розглядалися як господарські злочини. Однак, на сучасному етапі необхідно вдосконалити визначення ознак цього правопорушення, враховуючи новітні положення

екологічної науки та природоохоронного законодавства. Зміни в Кримінальному кодексі України дозволяють точніше регулювати відповідальність за правопорушення, що завдають шкоди довкіллю [183; 240, с. 38-39; 340, с. 230].

Отже, незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом в Україні протягом історії набуло чітко визначених ознак, що сформувались через розвиток правових норм. Однією з перших ознак було використання заборонених знарядь лову і методів, таких як отруйні чи вибухові речовини. Також важливим стало порушення заборонених місць для рибальства, зокрема на чужих водах або землях. Законодавство також визначало заборонений час для риболовлі та порушення мінімальних розмірів рибних мереж. Крім того, незаконним вважався вилов риби без необхідних дозволів від державних органів. З часом, з розвитком кримінального законодавства, незаконне рибальство стало підлягати кримінальній відповідальності, а також розглядалося як загроза екологічній і економічній безпеці.

Незаконне зайняття рибним промислом є глобальною проблемою, яка завдає значної шкоди навколишньому середовищу, економіці та правопорядку [349]. У різних країнах та міжнародних організаціях це явище визначається з урахуванням правових, екологічних та соціально-економічних особливостей. Попри певні відмінності, ключовими аспектами визначення незаконного рибного промислу залишаються відсутність дозволів, порушення законодавчих норм та недотримання заходів зі збереження водних біоресурсів. На міжнародному рівні ключовим документом у боротьбі з незаконним рибальством є Міжнародний план дій щодо запобігання, стримування та ліквідації незаконного, непідзвітного та нерегульованого (ННН) рибальства, ухвалений Продовольчою та сільськогосподарською організацією ООН (FAO). Відповідно до цього документа, незаконний рибний промисел охоплює діяльність риболовних суден у водах під юрисдикцією держави без відповідного дозволу або з порушенням її законодавства, а також вилов риби суднами під прапором країн, які є членами регіональних рибогосподарських організацій, але не дотримуються їхніх правил

та заходів регулювання. Також незаконним вважається рибальство, що суперечить міжнародним правовим нормам і порушує міжнародні угоди [358].

Національні законодавства різних країн деталізують це визначення відповідно до своїх правових систем. Так, у Сполучених Штатах Америки закон про запобігання ННН-рибальству (Illegal, Unreported, and Unregulated Fishing Enforcement Act) визначає незаконний вилов як діяльність, що порушує національні закони або міжнародні зобов'язання США, включаючи регіональні заходи управління рибними ресурсами [356]. У Європейському Союзі Регламент Ради (ЄС) № 1005/2008 встановлює, що незаконним є вилов, здійснюваний без належної ліцензії, у заборонених районах або із застосуванням недозволених знарядь і методів [338]. У Норвегії питання рибальства регулюються Законом про управління морськими ресурсами (Marine Resources Act) від 6 червня 2008 року № 37. Цей закон встановлює правила щодо використання морських ресурсів, включаючи рибальство. Зокрема, стаття 16 цього закону визначає, що незаконний рибний промисел – це будь-яка діяльність з вилову морських ресурсів, що здійснюється без відповідних дозволів та встановлених квот [327]. В Австралії Закон про рибальство 1991 року (Fisheries Management Act 1991) визначає незаконний промисел як вилов без необхідного дозволу або з використанням методів, що порушують встановлені екологічні норми та правила [347].

Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом є предметом законодавчого регулювання й у країнах Азії. Так, у Китаї визначення цього поняття охоплює порушення національних законів та міжнародних зобов'язань, включаючи регіональні заходи управління рибними ресурсами. Китай є однією з найбільших рибальських країн, і вилов риби має значний вплив на глобальні рибні ресурси. Стаття 38 Закону Китайської Народної Республіки про рибальство визначає низку порушень у сфері рибальства, що передбачають адміністративні та кримінальні наслідки для осіб, які здійснюють незаконний вилов риби. Зокрема, стаття встановлює відповідальність за використання заборонених методів та знарядь лову, таких як вибухові речовини, отрути, електричні пристрої чи інші засоби, які завдають шкоди рибним

ресурсам. Також під заборону потрапляють порушення, пов'язані із здійсненням лову риби в заборонених або закритих зонах, а також у періоди, коли це заборонено відповідно до правил рибальства. Стаття забороняє використання рибальських мереж з розміром вічка меншим за мінімально встановлений стандарт, а також вилов молодої риби у кількості, що перевищує допустимі норми. У разі виявлення таких порушень, передбачено накладення штрафу до 50 000 юанів, а також конфіскацію рибальських знарядь, ліцензії на рибальство та, у разі серйозних порушень, рибальського судна. У разі особливо серйозних порушень, коли дія завдає значної шкоди рибним ресурсам або економічним інтересам, особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності, що підкреслює серйозність такого порушення в контексті китайського законодавства щодо охорони водних біоресурсів [346].

Японія є однією з провідних країн за обсягами вилову морських біоресурсів, і, незважаючи на високі стандарти в цій сфері, незаконне рибальство залишається серйозною проблемою для збереження морських екосистем. Тому японські законодавчі акти чітко визначають заходи боротьби з порушеннями у рибальстві, зокрема заборону на вилов риби в заборонених районах або без відповідної ліцензії. В Японії Закон про рибальство від 1949 року (зі змінами) регулює питання рибальства. Стаття 10 цього закону встановлює, що особи, які займаються рибальством без необхідної ліцензії або порушують умови ліцензії, підлягають штрафам або іншим санкціям, передбаченим законодавством. Це включає конфіскацію улову та обладнання. Тобто, рибальство без ліцензії або з порушенням умов ліцензії вважається незаконним [348].

Індія, яка також є значним гравцем на рибному ринку, визначає незаконне рибальство як діяльність, що порушує ліцензійні та екологічні норми, а також правила щодо охорони морських ресурсів. У країні спостерігається проблема з перевищенням лімітів вилову та використанням заборонених методів, що завдає шкоди не тільки місцевим водним екосистемам, але й завдає економічних збитків [359]. В Індонезії, яка так само є передовою країною у світовому рибальстві, незаконне рибальство охоплює діяльність, що здійснюється без належного

дозволу, у заборонених районах або із застосуванням незаконних методів, таких як вибухові речовини або токсичні хімікати, що значно шкодить екосистемам морського середовища [365].

Отже, у різних країнах світу незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом визначається через порушення національних правил, відсутність необхідних дозволів, використання заборонених знарядь чи методів, а також порушення екологічних і економічних норм. Порушення цих норм створює загрозу для стабільності водних екосистем і рибних ресурсів, що вимагає ефективних заходів правового регулювання та посиленої боротьби з незаконним промислом на міжнародному рівні.

Однією з важливих завдань у процесі дослідження незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом є надання йому кримінально-правової характеристики, а також з'ясування специфіки кримінально-правової кваліфікації цього діяння та його відмежування від суміжних складів кримінальних правопорушень. Як відомо, основною метою кримінально-правової характеристики є визначення як об'єктивних, так і суб'єктивних ознак кримінальних правопорушень, зокрема об'єкта та об'єктивної сторони, а також суб'єкта й суб'єктивної сторони кримінального правопорушення. Детальне вивчення цих елементів становить основу кримінально-правової характеристики незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом, що дозволяє не лише точно визначити його природу, а й ефективно здійснювати правову кваліфікацію та протидіяти таким кримінально протиправним діянням [67, с. 154; 273, с. 49].

У процесі здійснення кримінально-правової характеристики складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 249 Кримінального кодексу України, важливо враховувати, що в національному законодавстві України існує значна кількість нормативно-правових актів, більшість з яких є підзаконними, і прийняті різними органами державної влади. Ці акти регулюють діяльність щодо зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом. Зокрема, така велика кількість нормативних актів призводить до

розбалансованості та неоднозначності у визначенні понять і термінів, що використовуються в законодавстві. Це у свою чергу ускладнює чітке тлумачення і застосування норм, що визначають кримінальну відповідальність за зазначене кримінально протиправне діяння. Тому важливою є уніфікація та уточнення термінів і понять у правовій сфері для забезпечення ефективного застосування кримінально-правових норм та запобігання правовим колізіям [317, с. 61].

Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом розглядається як кримінальне правопорушення проти довкілля, що має власну родову специфіку. Так, С. В. Мурихін наголошує на тому, що порушення вимог екологічної безпеки слід розглядати як родовий об'єкт кримінальних правопорушень проти довкілля, оскільки саме ця категорія кримінально протиправних діянь безпосередньо загрожує стабільності природних екосистем і загальному екологічному балансу. Визначення екологічної безпеки як системоутворюючої ознаки екологічних кримінальних правопорушень має стати основою для подальшої систематизації кримінального законодавства, що дозволить більш чітко структурувати категорію «екологічний злочин». У цьому контексті доцільно розглядати порушення екологічної безпеки не лише як кримінально каране діяння, а й як загрозу національній безпеці держави, оскільки стан навколишнього природного середовища безпосередньо впливає на якість життя, здоров'я населення та економічний розвиток [219, с. 65]. Такий підхід повною мірою застосовний і до кримінального правопорушення, передбаченого статтею 249 КК України, тобто незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. Це діяння посягає не лише на конкретні природні ресурси, а й на екологічну рівновагу водних екосистем, що робить його загрозливим для екологічної безпеки.

Згідно з визначенням Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна та інших, родовий об'єкт кримінальних правопорушень проти довкілля охоплює суспільні відносини, що стосуються охорони довкілля, збереження біологічного різноманіття, раціонального використання природних ресурсів та підтримання стабільного екологічного стану біосфери. Ці правовідносини охоплюють важливі

аспекти, які є критичними для забезпечення екологічної безпеки і сталого розвитку природокористування. З цієї точки зору ст. 249 КК України, яка передбачає відповідальність за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, є безпосереднім засобом кримінально-правової охорони зазначених суспільних відносин. Це порушення посягає на природні ресурси водних екосистем, що є основою екологічної рівноваги та біологічного різноманіття [177, с. 270].

Подібну позицію має й К. М. Оробец, який вважає, що родовим об'єктом незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом є його спрямованість на посягання на систему суспільних відносин, що є однорідними за своєю якісною природою та перебувають під охороною кримінально-правових норм. Ці норми закріплені у розділі VIII Особливої частини Кримінального кодексу України, що свідчить про їхнє цільове призначення – забезпечення збереження довкілля та раціонального використання природних ресурсів [175, с. 55-56].

Включення ст. 249 до розділу VIII Особливої частини Кримінального кодексу України відображає сучасний підхід до розмежування господарських кримінальних правопорушень та екологічних кримінальних правопорушень. Як зазначають В. Я. Тацій та І. Г. Цесаренко, відносини у сфері охорони, використання та відновлення природних ресурсів не можуть розглядатися через призму господарської діяльності, оскільки вони мають самостійну цінність і потребують спеціального правового регулювання. У зв'язку з цим зміна законодавчого підходу в КК України 2001 року є обґрунтованою і спрямованою на посилення екологічної безпеки. Родовий об'єкт цього кримінального правопорушення охоплює ширший спектр правовідносин, ніж просто незаконний видобуток біологічних ресурсів. Він охоплює систему норм, що забезпечують раціональне природокористування та охорону водних екосистем як складової довкілля. Тому незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом має розглядатися не лише як порушення правил

користування ресурсами, а й як посягання на стабільність екологічної системи, що може спричинити довгострокові негативні наслідки [253, с. 86].

Кримінальне законодавство багатьох зарубіжних країн відносить незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом до системи екологічних кримінальних правопорушень, що підтверджується різними правовими системами світу. Відповідні кримінальні правопорушення класифікуються як частина екологічних або природоохоронних кримінально протиправних діянь, спрямованих на захист довкілля, збереження природних ресурсів та сталий розвиток екосистем. У Грузії порушення, пов'язані з незаконним добуванням водних біоресурсів, входять до розділу «Злочини проти правил охорони довкілля та користування природними ресурсами» Кримінального кодексу. Це чітко визначає такі правопорушення як частину екологічних кримінально протиправних діянь, що спричиняють шкоду навколишньому середовищу та порушують екологічну безпеку країни [298]. У свою чергу, Іспанія включає подібні правопорушення до глави «Про злочини у сфері захисту флори, фауни і домашніх тварин», у розділі «Про злочини, пов'язані з впорядкуванням територій та містобудування, захистом історичної спадщини та навколишнього середовища» [181]. Це свідчить про серйозне ставлення до охорони природних ресурсів та їх сталого використання в межах національної екологічної політики, що включає як захист водних біоресурсів, так і раціональне використання природних ресурсів. Так само Франція класифікує незаконне рибальство та полювання на захищених тварин як частину екологічних кримінально протиправних діянь, що порушують екологічну безпеку. Варто зазначити, що Французький Кримінальний кодекс передбачає відповідальність за порушення правил охорони флори та фауни, зокрема, стаття 521-1, яка встановлює покарання за знищення або незаконне полювання на тварин [186]. У Кримінальному кодексі Литовської Республіки незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом класифікується в рамках глави «Злочини та кримінальні проступки проти довкілля і здоров'я людини». Ця стаття регулює порушення, які завдають шкоди навколишньому середовищу,

зокрема незаконне добування водних біоресурсів, що є частиною екологічних кримінальних правопорушень, які спрямовані на забезпечення сталого використання природних ресурсів і охорону довкілля [182].

Ці приклади демонструють, що в багатьох країнах світу незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом віднесене до системи екологічних кримінально протиправних діянь, що націлені на охорону навколишнього середовища та сталий розвиток природних ресурсів. Віднесення таких кримінально протиправних діянь до цієї категорії відображає серйозний підхід до захисту екосистем і підкреслює важливість раціонального використання природних ресурсів для забезпечення екологічної стабільності.

Отже, родовим об'єктом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 249 КК України, є суспільні відносини, спрямовані на охорону навколишнього середовища України, раціональне і науково обґрунтоване використання природних ресурсів, а також забезпечення стабільного екологічного стану біосфери. Ці відносини мають ключове значення для підтримання екологічної рівноваги та сталого розвитку природокористування.

Безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 249 КК України, є система правовідносин, що регулює раціональне використання, охорону та відтворення водних біоресурсів. Це охоплює суспільні відносини, спрямовані на збереження екологічної рівноваги та біологічного різноманіття, оскільки риби та інші водні організми є важливою складовою природного середовища [228; 153]. Попович О.В., Томаш Л.В., Латковський П.П. та Бабій А.Ю. вказують, що цей об'єкт охоплює встановлений порядок збереження та відтворення водної фауни [178, с. 139], а К.М. Оробець зазначає, що це стосується також охорони живих ресурсів з промисловим значенням у водній екосистемі [175, с. 71]. На думку К.О. Черевка, безпосереднім об'єктом є також встановлений порядок охорони та використання цих ресурсів як частини природного середовища [317, с. 62]. Отже, можна стверджувати, що безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення є правовідносини, спрямовані на охорону водних біоресурсів, підтримання екологічної рівноваги та

сталого природокористування. Порушення цього порядку не лише завдає шкоди екології, а й підриває основи сталого розвитку природокористування, що робить криміналізацію таких діянь необхідною для забезпечення екологічної безпеки.

Дослідження предмета кримінального правопорушення, передбаченого ст. 249 КК України, має важливе значення для правильної кваліфікації незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. Чітке визначення предмета цього кримінального правопорушення дозволяє відмежувати його від суміжних складів кримінальних правопорушень, а також уникнути правозастосовних помилок [80, с. 67]. Варто зазначити, що в диспозиції статті 249 КК України не міститься чіткого переліку водних біоресурсів, які є предметом цього кримінального правопорушення. Однак, визначення та перелік водних біоресурсів закріплені в інших нормативно-правових актах. Зокрема, у ст. 5 Закону України «Про тваринний світ» зазначено, що до об'єктів тваринного світу належать дикі тварини, які постійно або тимчасово населяють територію України та перебувають у стані природної волі, а також інші тварини, які утримуються людиною для наукових, естетичних, виховних, господарських та інших цілей [136]. Крім того, відповідно до ст. 1 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів», термін «водні біоресурси» визначається як сукупність водних організмів, життя яких неможливе без перебування у воді. До них належать: прісноводні, морські, анадромні риби на всіх стадіях розвитку, круглороті, морські ссавці, водні безхребетні, у тому числі молюски головоногі, черевоногі, двостулкові, ракоподібні, інші водні тварини та водорості [135]. Таким чином, хоча ст. 249 КК України не містить конкретного переліку водних біоресурсів, відповідні визначення та класифікація цих об'єктів надані у вищезазначених законах, що регулюють використання та охорону водних живих ресурсів.

У кримінально-правовій науці предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 249 КК України, визнаються водні живі ресурси, тобто організми, існування яких на певних або всіх стадіях розвитку є неможливим без водного середовища. Як зазначають Попович О.В., Томаш Л.В., Латковський

П.П., Бабій А.Ю., до таких ресурсів належать риби на всіх етапах розвитку – від ікри до статевозрілих особин, морські ссавці, зокрема дельфіни, кити, тюлені, моржі, а також ракоподібні, такі як краби, креветки, раки, молюски, зокрема мідії, кальмари, устриці, та промислові водорості, що використовуються у харчовій, медичній та хімічній промисловості [178, с. 139]. Разом із тим, законодавством визначено коло водних організмів, які не підпадають під предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 249 КК України. Зокрема, Д.В. Каменський звертає увагу, що не є предметом цього кримінального правопорушення водні організми, добування яких нормативними актами не регламентується, наприклад, планктон, шкідливі види риб, жаби, а також кормові угіддя, місця нересту та зимівлі риб. До цієї категорії також віднесені хутрові звірі, такі як бобри, ондатри, видри, які є предметом незаконного полювання, а не незаконного добувального промислу. Крім того, риби й інші водні живі організми, які стали об'єктом господарської діяльності, наприклад, розведення у штучних умовах, також не можуть бути визнані предметом кримінального правопорушення [153].

На думку К.М. Оробця, особливістю незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом є те, що предметом кримінального правопорушення виступають саме ті водні живі ресурси, які мають промислове значення. Він підкреслює, що посягання на ці ресурси не лише завдає екологічної шкоди, але й руйнує баланс природокористування, що створює загрозу сталому розвитку водних екосистем [175, с. 75-76]. Аналізуючи географічні аспекти вчинення кримінального протиправного діяння, Т.В. Корнякова зазначає, що у приморських регіонах, зокрема в територіальних і внутрішніх морських водах, лиманах, затоках, предметом кримінального правопорушення стають морські риби, морські водні тварини та рослини. Натомість у центральних і північних регіонах незаконний промисел поширюється на прісноводні види риб та водних тварин, що мешкають у річках, озерах і водосховищах. Особливої актуальності набуває проблема вилову форелі у гірських річках, що порушує екологічну рівновагу та підриває популяцію цього цінного виду [169, с. 172-173].

Водночас необхідно відрізнити предмет кримінального правопорушення від предмета суспільних відносин, на які здійснюється посягання. Як зазначає К.О. Черевко, самі водні біоресурси не можна вважати предметом суспільних відносин, що перебувають під кримінально-правовою охороною. Він наголошує, що охоронюваним інтересом є не конкретні біологічні види, а встановлений порядок використання водних ресурсів, який забезпечує екологічну безпеку, раціональне природокористування та підтримання екологічної рівноваги. Порушення цього порядку призводить до виснаження біоресурсів, що є підставою для криміналізації незаконного вилову [317]. Розвиваючи цю думку, В.Я. Тацій вказував, що предмет суспільних відносин завжди має бути безпосередньо включеним у сферу людських потреб. Відповідно, порушення порядку раціонального використання водних ресурсів є кримінальним правопорушенням не тому, що завдає шкоди конкретним популяціям риб чи інших організмів, а тому, що порушує систему екологічного управління та контролю. Це підтверджується тим, що громадяни, які не займаються добувним промислом, не є суб'єктами цих суспільних відносин [297, с. 42]. Таким чином, кримінально-правова охорона спрямована на захист екологічного порядку, а не окремих водних організмів.

З урахуванням наведених наукових позицій можна зробити висновок, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 249 КК України, посягає на встановлений порядок використання водних біоресурсів, який має екологічне, економічне та соціальне значення. Оскільки цей порядок забезпечує баланс між природокористуванням та охороною навколишнього середовища, його порушення завдає шкоди не лише екологічній системі, але й економічним інтересам держави та добросовісних користувачів природних ресурсів. Саме тому криміналізація незаконного добувного промислу є виправданою з точки зору необхідності захисту сталого природокористування та екологічної безпеки.

Дії осіб, винних у незаконному вилові риби або добуванні водних тварин, що утримуються підприємствами, організаціями чи громадянами у спеціально обладнаних або пристосованих водоймах, а також у заволодінні рибою або

водними тваринами, що були відловлені цими суб'єктами, мають кваліфікуватися як крадіжка або інше кримінальне правопорушення проти власності. Такий підхід щодо кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним виловом риби або водних тварин, є важливим для забезпечення захисту приватної та державної власності, адже незаконне заволодіння рибою або іншими водними ресурсами завдає шкоди економічним інтересам підприємств, громадян і може негативно впливати на екосистеми [227].

Учені Г.В. Дідківська, Ю.В. Нікітін, С.С. Мірошніченко, І.С. Курбатова, О.М. Бодунова, А.А. Гмирін, І.О. Завидняк, Н.А. Лугіна, Т.О. Мудряк, В.В. Топчій та О.В. Драган акцентують увагу на ключових елементах об'єктивної сторони кримінального правопорушення у виді незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом. Згідно з їхнім підходом, для кваліфікації такого кримінального правопорушення необхідно визначити три основні складові: 1) діяння, яке характеризується незаконним зайняттям рибним, звіриним чи іншим водним добувним промислом. Під цим розуміються дії, пов'язані з вилученням водних біоресурсів (риби, водних тварин) із природного середовища за допомогою різних знарядь лову: промислових, любительських або заборонених. Важливою особливістю є те, що таке діяння може бути як одноразовим, так і систематичним; 2) наслідки у виді істотної шкоди. Тут мається на увазі значне завдання шкоди як у кількісному, так і в якісному вимірі, що може бути оцінене на основі кількості здобутих водних ресурсів, їх вартості, а також екологічної значущості тих видів, які були незаконно вилучені. Під оцінкою істотної шкоди потрібно враховувати не лише економічні аспекти, а й екологічну цінність здобутих або знищених водних біоресурсів; 3) причинний зв'язок між діянням та наслідками. Це означає, що між незаконними діями щодо водних ресурсів та істотною шкодою повинна бути безпосередня причинно-наслідкова залежність, що підтверджує факт завдання шкоди через порушення правил промислу [179, с. 151-152].

Незаконність діяльності, що підпадає під кримінально-правову кваліфікацію за ст. 249 КК України, має визначатися виключно на підставі

чинного законодавства України. Це означає, що для розкриття змісту поняття «незаконне» слід звертатися до нормативно-правових актів, які регулюють порядок здійснення рибальства та водного добувального промислу в країні. Такий підхід дозволяє чітко відмежувати дозволений промисел від кримінально караного. З позиції правозастосування незаконність діяльності означає її здійснення: без належного дозволу; у заборонений час; у недозволених місцях; із використанням заборонених знарядь лову; з перевищенням встановлених лімітів вилову. Наявність хоча б однієї з цих ознак є достатньою підставою для кваліфікації діяння за ст. 249 КК України [27, с. 111-112; 178, с. 139; 238, с. 163].

Поняття «промисел» у межах ст. 249 КК України не обмежується лише конкретними видами рибальської діяльності. Воно характеризує об'єктивну сторону кримінального правопорушення, спрямованого на посягання на водні біоресурси. Незалежно від того, чи здійснюється промисел для власних потреб або з комерційною метою, це не змінює кваліфікацію кримінального правопорушення [153]. Важливим аспектом аналізу є правове визначення цього явища в Законі України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів». Закон виділяє три взаємопов'язані категорії незаконної рибальської діяльності: 1) Незаконне рибальство – здійснення рибальської діяльності без відповідного дозволу або з порушенням національного законодавства. Така діяльність може включати: вилов водних біоресурсів у водах, що перебувають під юрисдикцією держави, без її дозволу або з порушенням її правових норм; рибальство під прапором держав, що є сторонами міжнародних рибогосподарських організацій, з порушенням встановлених ними правил збереження ресурсів; промисел у спосіб, що суперечить нормам міжнародного права або не узгоджується із зобов'язаннями держави у сфері водних біоресурсів. 2) Непідзвітне рибальство – діяльність, що здійснюється без подання звітності або з наданням недостовірних даних щодо вилову. До цієї категорії належить: відсутність звітності користувача перед органами, що реалізують державну політику у сфері рибного господарства; порушення процедур звітності у межах міжнародних рибогосподарських

організацій. 3) Нерегульоване рибальство – вилов водних біоресурсів у районах, де відсутні регулюючі заходи або діяльність здійснюється всупереч міжнародним нормам. Це включає: промисел риболовними суднами без національної належності або під прапором держав, які не є учасниками відповідних рибогосподарських організацій; вилов, що суперечить прийнятим заходам із збереження біоресурсів; промисел у зонах, де немає чітко визначених механізмів регулювання, що може призводити до виснаження популяцій риб. Кожна з них має свої специфічні ознаки, але всі вони становлять серйозну загрозу для екологічної рівноваги та економіки країни [135].

Одним із головних аспектів кваліфікації кримінального правопорушення у виді незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом є здійснення промислу у заборонений час, що означає вилов водних біоресурсів у періоди, коли це прямо заборонено чинними нормативно-правовими актами. До таких обмежень належать: нерестові періоди, заборона на вилов у новостворених водосховищах до прийняття відповідного рішення уповноваженими органами, а також встановлені законодавством обмеження щодо вилову окремих видів водних біоресурсів, занесених до Червоної книги України (зокрема осетрових, лососевих, форелі, харіуса тощо). Метою таких заборон є збереження та відтворення водної фауни, а їх порушення спричиняє загрозу для підтримання екологічного балансу [153]. Окрім часу, важливим фактором у визначенні незаконності промислу є місце здійснення вилову. До категорії недозволених для водного промислу зон належать водойми та їх окремі ділянки, де рибальство заборонено або дозволене лише за спеціальних умов. Зокрема, такими є: підвідні і скидні канали електростанцій, канали теплоенергоцентралей; рибогосподарські та меліоративні системи; території в межах режимних зон охорони; акваторії у радіусі 500 метрів навколо риборозплідних господарств; зимувальні ями, де відбувається концентрація риби в холодну пору року. Заборона на вилов у цих місцях спрямована на попередження виснаження рибних ресурсів, забезпечення їх сталого відтворення та збереження рідкісних і промислово цінних видів [317, с. 65].

Наступним елементом об'єктивної сторони незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом є заборонені способи та знаряддя лову. Законодавством чітко встановлено перелік методів і засобів, використання яких завдає надмірної шкоди водним біоресурсам та екосистемі в цілому. До таких відносяться: застосування вибухових і отруйних речовин, що призводять до масового знищення риби й інших водних організмів; використання електроструму, що має згубний вплив на екосистему водойми; застосування колючих знарядь лову, вогнепальної та пневматичної зброї для вилову водних біоресурсів; використання сіток із сіткоснастевих матеріалів у недозволених місцях; підсвічування для ловлі раків у темну пору доби, що спотворює природні біоритми цих організмів. Перелічені методи лову не лише суперечать принципам раціонального природокористування, а й завдають значної шкоди довкіллю, оскільки спричиняють неконтрольоване скорочення популяцій водних біоресурсів та їх знищення [129; 288; 289].

Оцінка шкоди, завданої незаконним зайняттям рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, є ключовим аспектом кримінально-правової кваліфікації таких дій. Істотною шкодою слід вважати: масове знищення нерестовищ, що перешкоджає природному відтворенню рибних запасів; вилов червонокнижних видів, морських ссавців або інших рідкісних представників водної фауни; загибель значної кількості мальків, що негативно впливає на стан популяцій; завдання істотного економічного збитку, що визначається відповідно до затверджених Кабінетом Міністрів України такс відшкодування за незаконне вилучення водних біоресурсів. Кримінальне правопорушення вважається закінченим з моменту завдання істотної шкоди. Якщо ж незаконний промисел не спричинив таких наслідків, дії особи можуть бути кваліфіковані як адміністративне правопорушення за ст. 85 КУпАП [141, с. 531-532; 150, с. 34; 81, с. 43; 323, с. 68].

Отже, аналізуючи правове регулювання відповідальності за незаконне зайняття водним добувним промислом, слід зазначити, що хоча чинне законодавство містить достатньо чіткі норми щодо заборонених дій та

відповідальності за їх вчинення, на практиці існують певні проблеми у сфері правозастосування. Зокрема, практика кваліфікації завданої шкоди не завжди є однозначною, що може створювати підґрунтя для зловживань або уникнення кримінальної відповідальності.

Згідно зі ст. 249 КК України, суб'єктом кримінальної відповідальності за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом є фізична особа, яка досягла 16-річного віку. Це положення відповідає загальним засадам кримінального права щодо віку, з якого особа може усвідомлювати суспільну небезпеку своїх дій та нести за них відповідальність. Встановлення саме 16-річного віку кримінальної відповідальності за цей вид кримінальних правопорушень є обґрунтованим, оскільки екологічні кримінально протиправні діяння, зокрема незаконний промисел, потребують від суб'єкта певного рівня соціальної зрілості, екологічної обізнаності та усвідомлення потенційної шкоди довкіллю. Крім того, незаконний вилов риби чи інші види водного добувного промислу не належать до категорії тяжких кримінальних правопорушень і не є поширеним видом кримінально протиправної діяльності серед неповнолітніх. Саме тому законодавець не знижував вік відповідальності до 14 років, як це передбачено для окремих тяжких кримінальних правопорушень [176, с. 771; 288].

Однак у випадках, коли службові особи використовують своє посадове становище для сприяння чи безпосереднього здійснення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом, їхні дії підлягають кваліфікації за сукупністю кримінальних правопорушень. Зокрема, крім статті 249 КК України, можуть застосовуватися норми, що передбачають відповідальність за зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України), перевищення службових повноважень (ст. 365 КК України) чи службову недбалість (ст. 367 КК України). Такі дії можуть проявлятися у формі: незаконної видачі дозволів на вилов водних біоресурсів; приховування фактів порушень або умисному уникненні їх фіксації; неналежного контролю за підлеглими, які займаються зайняттям рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом; організації або сприянні незаконному вилову водних

ресурсів, використовуючи службове становище. Тому використання службового становища для незаконного зайняттям рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом не лише спричиняє екологічну шкоду, а й підриває засади законності та правопорядку, сприяючи корупційним схемам у сфері рибного господарства [176, с. 771; 288].

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 249 КК України, характеризується умисною формою вини [178, с. 139]. Це означає, що особа усвідомлює незаконність своїх дій, передбачає можливість заподіяння шкоди водним біоресурсам та екологічному балансу, але свідомо їх вчиняє. Умисел може бути як прямим, коли винна особа чітко розуміє протиправність своїх дій та бажає їх вчинити, так і непрямим, коли вона не прагне спричинити негативні наслідки, але свідомо їх допускає або ставиться до них байдуже [239, с. 142-143].

Мотиви та цілі вчинення кримінального правопорушення у виді незаконного рибного, звіриноного або іншого водно добувного промислу можуть бути різними [71]. Аналіз судових вироків у справах, передбачених ст. 249 КК України, свідчить, що значна частина кримінальних правопорушень у цій сфері вчиняється з корисливих мотивів. Орієнтовно у 70-80 % випадків особи незаконно займаються рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом з метою отримання прибутку. Це може бути як безпосередній продаж незаконно виловлених водних біоресурсів, так і постачання їх до закладів громадського харчування або переробних підприємств. Приблизно у 15-20 % випадків мотивами є особисті потреби – вилов риби чи інших водних ресурсів для власного споживання. Ця категорія порушників часто не усвідомлює правові наслідки своїх дій або ігнорує заборони, вважаючи їх необґрунтованими. Менш поширеними мотивами (5-10 %) є нехтування природоохоронним законодавством, легковажне ставлення до екологічної безпеки та нерозуміння завданої шкоди. Такі правопорушники можуть вважати свої дії незначними або виправдовувати їх тим, що «так роблять усі» [58]. Аналізуючи мотиви вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 249 КК України, важливо

звернути увагу на дослідження К.М. Оробця. Він зазначає, що якщо взяти такі справи за 100 %, то у 64,2 % випадків було встановлено корисливі мотиви, поєднані з метою збуту незаконно добутих водних біоресурсів. Це свідчить про значний рівень комерційного браконьєрства, коли правопорушники діють систематично, орієнтуючись на отримання прибутку. Ще у 34,3 % випадків встановлено корисливі мотиви, пов'язані з метою особистого споживання. Це вказує на значну частку осіб, які порушують природоохоронне законодавство, не зважаючи на заборони, але не з комерційною метою. У деяких випадках такі дії можуть бути зумовлені соціально-економічними чинниками, зокрема складним матеріальним становищем. Нарешті, у 1,5 % справ корисливі мотиви поєднувалися з іншими цілями, що може свідчити про випадки, коли незаконний водний добувний промисел є частиною ширших схем, наприклад, пов'язаних із організованою злочинністю або неправомірним використанням службового становища [175, с. 167]. Наведені статистичні дані дозволяють зробити висновок, що переважна більшість кримінальних правопорушень у сфері незаконного рибальства має корисливу природу, однак при цьому спостерігається розподіл між комерційною мотивацією та особистими потребами.

Таким чином, суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 249 КК України, передбачає наявність умислу, що дозволяє відмежувати його від необережних діянь, які не тягнуть кримінальної відповідальності за цією статтею.

Відповідно до частини другої статті 249 Кримінального кодексу України, незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом визнається більш суспільно небезпечним і, відповідно, тягне суворішу відповідальність у разі, якщо воно вчинене: – із застосуванням методів масового знищення риби, звірів або інших представників тваринного світу; – особою, яка раніше була засуджена за аналогічне кримінальне правопорушення. До способів масового знищення біологічних ресурсів слід відносити такі методи вилову, які спричиняють значне скорочення популяцій водних організмів і порушують природний баланс екосистем. Зокрема, це використання вибухових та отруйних

речовин, застосування електроструму, спорудження гатей, запруд, штучне зниження рівня води у водоймах з метою спрощення вилову, тралення при використанні закидних неводів і волокуш із суден. До таких способів також належить метод «замкового» закидання неводів із протилежних берегів, перекриття русла річки чи протоки на понад дві третини її ширини за допомогою знарядь лову. Окремо законодавством передбачено застосування спеціальної конфіскації у разі вчинення кримінального правопорушення, передбаченого статтею 249 КК України. Це означає, що знаряддя незаконного добування водних ресурсів, а також увесь добутий улов підлягають вилученню. До таких предметів відносяться риболовні сітки, човни та інші плавзасоби, що використовувалися для безпосереднього здійснення або полегшення незаконного вилову риби та інших водних організмів. Водночас транспортні засоби, що використовувалися виключно для перевезення осіб до місця незаконного промислу або транспортування незаконно добутої продукції, але не застосовувалися як засіб вчинення кримінального правопорушення, не підлягають конфіскації як знаряддя кримінально протиправного діяння [70, с. 127; 176, с. 771; 227; 183].

На основі представленого кримінально-правового аналізу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 249 КК України, нами пропонується удосконалення конструкції цієї статті, насамперед, шляхом уточнення змісту одного з її центральних елементів – поняття «істотна шкода». Це поняття є ключовим у визначенні межі кримінальної відповідальності за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, однак наявна редакція статті не містить чіткого визначення цього терміну, що може призводити до неоднозначностей при застосуванні закону на практиці. Пропонуємо, що вдосконалений варіант редакції ст. 249 КК України мав такий вигляд:

- *Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, що заподіяло істотну шкоду екосистемі або тваринному світу (тобто таку, що має серйозний вплив на збереження біорізноманіття, порушує природні екологічні процеси або спричиняє значні економічні наслідки), –*

карається штрафом від трьох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк.

- Ті самі діяння, вчинені із застосуванням вибухових, отруйних речовин, електроструму або іншим способом масового знищення риби, звірів чи інших видів тваринного світу, або особою, раніше судимою за порушення, передбачене цією статтею, – караються штрафом від п'яти тисяч до восьми тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років, або позбавленням волі на строк від трьох до восьми років.

На нашу думку, визначення істотної шкоди як такої, що має серйозний і тривалий вплив на екосистему або популяції видів, допомагає чіткіше визначити критерії для застосування кримінальної відповідальності. Це дасть змогу уникнути неоднозначностей та забезпечити точність у правозастосуванні. У свою чергу, посилення санкцій для випадків, коли порушення здійснюється з використанням вибухових або отруйних речовин, а також для осіб, раніше судимих за аналогічні кримінальні правопорушення, має на меті підвищення ефективності протидії тяжкими випадками незаконного рибного, звіриногo або іншого водно добувнoгo промислу. Отже, ці вдосконалення сприятимуть точнішому визначенню меж кримінальної відповідальності та більш дієвому застосуванню покарань за порушення, пов'язані з незаконним добуванням водних біоресурсів.

Таким чином, що незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом – це суспільно небезпечне діяння з чітко вираженим екологічним та криміногенним характером, яке полягає в самовільному, без дозволу або з порушенням установлених правил вилученні ресурсів тваринного світу (зокрема, представників іхтіофауни прісноводних та морських екосистем, таких як різні види риб, а також інших водних організмів – ракоподібних (раки, креветки, краби), головоногих молюсків (восьминоги, кальмари), морських ссавців (дельфіни), що перебувають у стані природної волі; крім того, йдеться і

про окремі види морської флори – водорості та морські трави, які використовуються у промислових цілях для виготовлення харчових продуктів, медичних засобів і добрив), з водних об'єктів (морів, річок, озер, лиманів та інших водних систем). Це явище має багатовікову історію розвитку і є поширеним у світі, особливо в регіонах, що мають значний доступ до морів та океанів. В Україні незаконне зайняття водним добувним промислом є серйозною загрозою, яка заподіює значну шкоду екосистемам водних ресурсів, а також порушує правові норми, що забезпечують сталий використання природних ресурсів. Це явище є серйозною загрозою для довкілля, оскільки включає як індивідуальні, так і організовані форми кримінально протиправної діяльності, що мають руйнівний вплив на екологічний баланс, можуть призводити до деградації природних систем, втрати біорізноманіття та порушення регулювання використання водних ресурсів.

1.3. Методика виявлення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні

Дослідження методики виявлення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні має важливе значення для процесу запобігання цьому суспільно небезпечному явищу, ефективного реагування на відповідні кримінально протиправні діяння та забезпечення охорони водних біоресурсів. Масштаби цього явища зумовлені як природно-географічними чинниками, так і недосконалістю механізмів правозастосування. Використання заборонених знарядь лову, надмірна експлуатація природних ресурсів та слабкий контроль за їхнім вилученням призводять до значних екологічних втрат та економічних збитків. Сучасні методи виявлення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 249 КК України базуються на використанні криміналістичних і оперативно-розшукових заходів, впровадженні технологій супутникового моніторингу, дронів, автоматизованих систем контролю та аналізу даних. Проте ефективність протидії незаконному зайняттю рибному, звіриному чи іншому водно добувному промислу значною мірою залежить від вдосконалення правових механізмів, координації діяльності контролюючих органів і підвищення рівня екологічної свідомості населення. Отже, актуальність дослідження обумовлена необхідністю удосконалення підходів до виявлення фактів незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом, підвищення ефективності нормативно-правового регулювання та посилення правоохоронної діяльності у цій сфері.

У контексті дослідження методики виявлення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні важливо виокремити основні групи обставин, які повинні підлягати встановленню під час досудового розслідування таких кримінально протиправних діянь. Ці обставини не лише сприяють точному визначенню складу кримінального правопорушення, а й допомагають правильно оцінити рівень його суспільної небезпеки та забезпечити ефективність правоохоронної діяльності. Зокрема: 1) подія

незаконного водного добувного промислу (час, місце, обстановка). Ця обставина є ключовою для оперативного прийняття рішень, адже своєчасна та точна оцінка ситуації дозволяє ефективно організувати подальші дії правоохоронних органів. Визначення всіх складових цієї події допомагає забезпечити правильну спрямованість розслідування; 2) винуватість у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета. Встановлення мотивації та мети вчинення кримінального правопорушення є важливим для подальшої кваліфікації кримінально протиправного діяння та визначення належного правового статусу особи, що його вчинила; 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Оцінка шкоди, спричиненої незаконним рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом, є важливою для визначення соціальної небезпеки правопорушення та його впливу на довкілля, економіку і місцеві громади; 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості кримінального правопорушення. Включають фактори, що характеризують особу обвинуваченого, а також обтяжуючі чи пом'якшувальні обставини, які можуть впливати на міру покарання або на можливість звільнення від кримінальної відповідальності. Вищезгадані групи обставин є основними елементами методики виявлення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні та сприяють ефективному проведенню досудового розслідування у цій сфері [183; 202, с. 816-817].

Враховуючи висновки вчених-криміналістів, до обставин, які слід з'ясувати при виявленні кримінально протиправних дій, пов'язаних із незаконним звіриним, рибним або іншим водним добувним промислом, необхідно додати такі важливі елементи: - визначення факту вчинення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, а також з'ясування форми і характеру цього кримінального правопорушення; - час, місце та обстановка, що сприяли вчиненню, а також обставини підготовки, безпосереднього здійснення і приховування кримінального правопорушення; застосовані знаряддя та методи, що використовувались для вчинення кримінального правопорушення, зокрема, способи ведення незаконного рибного,

звіриноного чи іншого водно добувного промислу; - ідентифікація осіб, що брали участь у кримінальному правопорушенні, включаючи визначення ролі кожного учасника на етапах підготовки, виконання та приховування кримінального правопорушення; - встановлення мотивів та мети, що спонукали до вчинення такого кримінального правопорушення; - аналіз причинно-наслідкового зв'язку між діями кримінальних правопорушників та наслідками їхніх дій; - перевірка на наявність попередніх кримінальних правопорушень у підозрюваних, зокрема, чи притягувалися вони раніше до кримінальної або адміністративної відповідальності; - визначення матеріальної шкоди, завданої у результаті кримінального правопорушення, зокрема вид і розмір шкоди, що включає оцінку вартості добутих ресурсів, їх екологічної цінності, кількості знищених чи пошкоджених об'єктів, а також шкоди, заподіяної навколишньому середовищу. Ці обставини є важливими для всебічного і обґрунтованого розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним зайняттям рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, та мають на меті забезпечення комплексного підходу до аналізу та кваліфікації таких кримінальних правопорушень [214; 215].

Методи виявлення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 249 КК України полягають у застосуванні різноманітних слідчих дій та засобів, спрямованих на виявлення фактів незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом. Як зазначає вчений В. В. Куций, для встановлення обставин цього кримінального правопорушення та збору доказів до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань можуть бути застосовані наступні методи: 1) отримання пояснень від осіб, які можуть мати інформацію щодо скоєного правопорушення; 2) проведення медичного огляду чи освідування для визначення стану здоров'я підозрюваного або потерпілого; 3) залучення експертів для отримання висновків спеціалістів і здійснення фіксації події за допомогою технічних засобів, що забезпечують фото- та відеозапис; 4) вилучення знарядь кримінально протиправного діяння, предметів та документів, що безпосередньо пов'язані із суспільно небезпечним діянням, або виявлені під

час затримання особи, її особистого огляду чи огляду речей. Ці методи є основними етапами збору доказів і встановлення обставин вчинення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом, що дозволяють формувати чітку картину кримінального правопорушення та забезпечити дотримання законності під час досудового розслідування [202, с. 817].

У разі виявлення ознак кримінального правопорушення за ст. 249 КК України, важливо вчасно вилучити речові докази, зокрема незаконно виловлену рибу та інші водні біоресурси, а також засоби лову, й провести їх документування та зберігання згідно з вимогами кримінального процесуального законодавства. Тому після виконання усіх необхідних першочергових дій, предмети, які стали об'єктом кримінально протиправного посягання, вилучаються відповідно до ч. 3 ст. 214 та ст. 298-3 КПК України, якщо є підстави вважати, що скоєно правопорушення за ч. 1 ст. 249 КК України. У разі наявності ознак, що підпадають під ч. 2 ст. 249 КК України, складається протокол огляду, і речові докази долучаються до матеріалів кримінального провадження, з подальшим їх зберіганням у порядку, передбаченому ст. 100 КПК України. Всі дії щодо зберігання, передачі, реалізації або знищення речових доказів мають здійснюватися згідно з нормативами, визначеними «Порядком зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх переробки, знищення, витрат, пов'язаних із їх зберіганням і пересиланням, а також забезпечення схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження» (2012 р.) [250].

Прикладом вилучення речових доказів у кримінальному провадженні за фактом правопорушення, передбаченого ст. 249 КК України, є ухвала слідчого судді Обухівського районного суду Київської області, відповідно до якої було задоволене клопотання дізнавача про арешт тимчасово вилучених речей у рамках кримінального провадження № 12024116230000122. Зокрема, у період з 14 год. 40 хв. по 14 год. 49 хв. 23 квітня 2024 року під час огляду місця події виявлено та вилучено у підозрюваного особи Г. 45 шт. карася сріблястого, що відповідно до

законодавства є швидкопсувним товаром, і для збереження цих доказів вони були передані на відповідальне зберігання до Рибоохоронного патруля. Окрім цього, вилучено риболовецьку сітку та каркас до неї у вигляді п'яти палиць, які стали предметом кримінального провадження як речові докази, що безпосередньо пов'язані з вчиненням кримінального правопорушення [309]. Цей приклад показує, що для належного документування та забезпечення збереження доказів, що можуть бути використані у кримінальному процесі, важливо не тільки вчасно вилучити матеріальні об'єкти, а й забезпечити їх належне зберігання та арешт відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства України.

Визначення факту вчинення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом є ключовим етапом у методиці виявлення кримінальних правопорушень у цій сфері. Для цього важливо з'ясувати, чи дійсно мало місце порушення, визначити його форму і характер (масштаби, організованість, використані методи). Зокрема, необхідно встановити, які природні ресурси стали об'єктом кримінального правопорушення, чи використовувались заборонені знаряддя або способи добування. Також важливо оцінити обставини, які можуть вплинути на кваліфікацію кримінального правопорушення, насамперед, наявність попередніх кримінально протиправних діянь чи обтяжуючі фактори. Це дозволяє правильно розпочати розслідування та ефективно реагувати на виявлені кримінальні правопорушення у цій сфері [173, с. 353; 202, с. 817].

При вивченні методики виявлення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом особливу увагу слід приділити таким обставинам, як час, місце та обстановка, що сприяли вчиненню цього кримінального правопорушення, а також обставини його підготовки, здійснення і приховування [174, с. 414-415; 299, с. 212]. Ці фактори мають важливе значення для розуміння характеру кримінально протиправного діяння та його ефективного виявлення.

Д.П. Гаращук зазначав, що момент вчинення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом має бути чітко визначений як

конкретний час здійснення незаконного вилову водних біоресурсів з природного середовища. Цей елемент можна охарактеризувати через сезон року, місяць, день тижня та час доби [73, с. 42].

На підставі аналізу судових вироків щодо фактів незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом можна зробити висновок, що це кримінальне правопорушення має властивість періодичності, залежної від пори року. Було встановлено, що 45 % цих кримінальних правопорушень були вчинені весною під час нересту та коли найбільш сприятливі природно-кліматичні умови. Літом було вчинено 30 % кримінальних правопорушень, восени – 15 %, а зимою – 10 % [296]. Хоча відсоток випадків незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом у зимовий період є найнижчим, все ж можна навести приклад незаконного вилову риби в цей час року. Так, відповідно до вироку Ленінського районний суд міста Дніпропетровська від 24 січня 2025 року встановлено, що 2 грудня 2024 року особа 1, маючи намір незаконно зайнятися рибним добувним промислом, взяв дві жилкові сітки, розміри яких становлять 130 м в довжину і 1 м в висоту, та вирушив на берег річки Дніпро. За допомогою металевого човна кустарного виробництва, прихованого в очереті, він встановив сітки в воді, після чого сховав човен і пішов. Увечері того ж дня він повернувся на човні на воду і вилучив з сіток карасів, шук, окунів та пліток, завдавши шкоди на суму 150 671 грн. Цими діями особа 1 порушив вимоги законодавства України щодо використання заборонених знарядь лову, що призвело до значних збитків для рибного господарства. У зв'язку з цим були порушені «Правила любительського і спортивного рибальства», а також розпорядження про заборону вилову на території Дніпропетровської області в період воєнного стану. Загальна сума завданих збитків становить 150 671 грн., що значно перевищує граничну суму для кваліфікації як істотної шкоди, згідно з Постановою Пленуму Верховного Суду України [50]. У наведеному прикладі можна побачити, як обстановка впливає на спосіб вчинення кримінального правопорушення.

Щодо дня тижня, то 80 % випадків незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом припадає на робочі дні, в той час як 20 % – на вихідні. Це може свідчити про те, що більшість злочинців не мають постійного місця роботи, що дає їм більше вільного часу для вчинення кримінально протиправних дій. Для таких осіб незаконний вилов риби може бути основним джерелом доходу. На основі аналізу судових рішень, ми можемо побачити, що найбільше фактів незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом відбувається в нічний час (з 22:00 до 06:00) – 40 %, у той час як ранковий період (з 06:00 до 12:00) складає 32 %, вдень (з 12:00 до 18:00) – 18 %, а увечері (з 18:00 до 22:00) – 10 % [58]. Це вказує на те, що кримінальні правопорушники часто вчиняють свої дії вночі, сподіваючись на менший ризик бути викритими правоохоронцями або сторонніми особами, що також дає їм більше можливостей для приховування слідів своєї кримінально протиправної діяльності.

Місце вчинення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом – це конкретна ділянка водного об'єкта (моря, річки, озера, ставка, лиману), де здійснюється кримінально протиправне вилучення риби або інших водних ресурсів із природного середовища. Як правило, такі ділянки обираються кримінальними правопорушниками з урахуванням зручності доступу, наявності рибних запасів та можливості уникнути викриття, що свідчить про їхній продуманий підхід до вчинення кримінального правопорушення [59; 104; 259]. Аналіз матеріалів кримінальних проваджень та судових рішень показує, що найбільше випадків незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом фіксується на річках – приблизно 72 %. Це зумовлено значною кількістю видів риб, що мешкають у цих водоймах, а також доступністю для браконьєрів. На морські акваторії припадає близько 12 % випадків незаконного вилову. Незважаючи на більші масштаби водного простору, посилений контроль із боку правоохоронних органів, зокрема Морської охорони Держприкордонслужби та рибоохоронних патрулів, дещо ускладнює здійснення цього злочину. Озера стають місцем незаконного

промислу у 7 % випадків, лимани – у 4 %, ставки – у 3 %, а канали – у 2 % [58]. Такий розподіл пояснюється особливостями екосистем, рівнем доступності водойм та можливістю прихованого використання заборонених знарядь лову.

Обстановка вчинення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом визначається поєднанням заборонених періодів і місць добування, які у сукупності формують незаконність дій правопорушника. Згідно з Правилами любительського рибальства, заборонений період вилову включає:

- темний час доби (з моменту заходу сонця до сходу) при риболовлі із суден у Чорному та Азовському морях, а також у межах судового ходу внутрішніх водойм;
- осінньо-зимовий період (від льодоставу до скресання криги) при використанні знарядь лову з гачками понад 10 мм;
- період нересту, за винятком визначених ділянок, де дозволено обмежений вилов [259].

Яскравим прикладом вчинення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом у заборонений період є вирок Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області. Згідно з матеріалами справи, 09 квітня 2024 року приблизно о 20:40 особа Д., під час нерестової заборони (згідно з наказом № 59 від 21.03.2024), перебуваючи на березі річки Мала Терса, незаконно використовувала заборонене знаряддя лову – сітку «флажок». Це суперечить наказу Мінагрополітики № 700 від 19.09.2022, який забороняє використання сіткових засобів лову. Унаслідок цих дій особа Д. виловила 8 штук плітки звичайної, що завдало державі збитків на 12 512 грн. (відповідно до Постанови КМУ № 1042 від 29.09.2023) [53]. Цей приклад підкреслює важливість суворого контролю за дотриманням нерестових заборон та посилення відповідальності за незаконний рибний промисел у критичні для екосистеми періоди.

Обстановка вчинення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом також охоплює місця, де рибний промисел є незаконним, зокрема:

- зони біля гребель гідроелектростанцій (від 100 до 500 м залежно від типу ГЕС);
- території поблизу рибницьких господарств та марикультури;
- водойми, що зазнали радіоактивного забруднення після Чорнобильської катастрофи;
- зимувальні ями та нерестовища у період нересту;
- режимні зони мостів, охоронні зони електромереж, шлюзи, меліоративні канали тощо;
- природно-заповідні території загальнодержавного та місцевого значення [259].

Виразним прикладом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 249 КК України у місцях, де рибний промисел заборонено, є вирок Іванківського районного суду Київської області від 2 червня 2014 року. Згідно з рішенням суду, 30 квітня 2014 року близько 5:00 особа А., перебуваючи у відселеному селі Опачини в зоні відчуження, вирішила незаконно зайнятися рибним промислом. Для цього вона прибула до річки Прип'ять, розташованої в межах іхтіологічного заказника місцевого значення «Прип'ятський», який є частиною загальнозоологічного заказника загальнодержавного значення «Чорнобильський спеціальний». Територія входить до природно-заповідного фонду України, де вилов риби заборонено протягом усього року. Попри встановлену заборону, а також діючий період нересту, особа А. в порушення Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» та Правил любительського і спортивного рибальства незаконно виловила рибу цінних видів, а саме: сом – 1 шт. (вартістю 752 грн); чехоня – 2 шт. (241 грн/шт., загальна сума – 482 грн); плітка – 20 шт. (150 грн/шт., загальна сума – 3000 грн); густера – 3 шт. (141 грн/шт., загальна сума – 423 грн); карась – 2 шт. (30 грн/шт., загальна сума – 60

грн); лин – 3 шт. (210 грн/шт., загальна сума – 630 грн). Загальна шкода, заподіяна рибному господарству України, становила 5347 грн. (відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 541) [46]. Отже, цей випадок демонструє особливості обстановки вчинення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом у зоні відчуження, де заборонено не лише вилов, а й вивезення водних біоресурсів.

Запровадження воєнного стану на території України суттєво вплинуло на формування критеріїв обстановки вчинення кримінально протиправних діянь, зокрема незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом. Яскравим прикладом такого правопорушення є вирок Березанського районного суду Миколаївської області від 09 грудня 2024 року. Судом встановлено, що 14 червня 2024 року близько 04:00 особа Д., у період дії особливого правового режиму, маючи умисел на незаконний вилов риби, без наявності відповідного дозволу, встановила у Тилігульському лимані (поблизу с. Анатолівка Коблівської ОТГ, Миколаївського району) три капронові сітки. Приблизно о 04:10, реалізуючи свій злочинний умисел, особа Д. незаконно виловила 300 особин бичка (вартістю 1564 грн за екземпляр) та 53 особини камбали-глоси (вартістю 1700 грн за екземпляр), що завдало збитків рибному господарству України на загальну суму 559 300 грн. [22]. Цей випадок демонструє грубе ігнорування природоохоронного законодавства та обмежень, встановлених в умовах особливого правового режиму, що потребує посилення контролю за незаконним рибним промислом та суворішої відповідальності за подібні кримінальні правопорушення.

У процесі розробки методики виявлення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом важливо враховувати ключові етапи підготовки до вчинення таких кримінальних правопорушень. Діяльність правопорушників зазвичай проходить через кілька стадій, кожна з яких вимагає спеціалізованих методів виявлення та збору доказів. Одним з таких етапів є *незаконне придбання знарядь промислу*. Для цього необхідно розвивати стратегії моніторингу ринків та каналів постачання, що дозволяють ідентифікувати

нелегальне постачання знярядь. Також важливим є виявлення підготовки співучасників і розподілу ролей у кримінально протиправній діяльності. Це можна досягти через систематичне збирання інформації, допити, аналіз комунікацій між учасниками злочинної групи. Іншим важливим аспектом є створення схованок для зберігання знярядь і незаконно добутих ресурсів. Використання сучасних технологій, таких як дрони або тепловізори, дозволяє ефективно виявляти такі схованки у важкодоступних місцях. Не менш важливою є використання підроблених документів для легалізації незаконної діяльності, що вимагає впровадження методів перевірки автентичності документів та виявлення каналів їх поширення. Крім того, підготовка алібі також є складовими частинами підготовки до кримінального правопорушення, тому важливо вміти аналізувати особисті обставини осіб, що можуть бути причетні до правопорушення. Підготовка тайників у транспортних засобах та маніпулювання номерними знаками автомобілів також є важливими етапами, що вимагають впровадження спеціалізованих перевірок, використання камер автоматичної фіксації та інших технічних засобів для ідентифікації транспортних засобів і виявлення їх участі в незаконному перевезенні добутих ресурсів. Таким чином, методика виявлення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим воднодобувним промислом має враховувати всі ці етапи, щоб своєчасно і ефективно виявляти підготовку до кримінального правопорушення і розслідувати самі факти кримінально протиправної діяльності [214].

Типові зняряддя, що використовуються при незаконному зайнятті рибним, звіриним або іншим воднодобувним промислом, включають: вибухові та отруйні речовини, які завдають шкоди екосистемі; електричний струм, що є небезпечним для живих організмів; колючі зняряддя, здатні пошкоджувати рибу та інших водних біоресурсів; вогнепальну та пневматичну зброю, за винятком спеціалізованих гарпунів для підводного полювання. Також до заборонених засобів відносяться промислові зняряддя лову, виготовлені з сіткоснастевих матеріалів, незалежно від їх виду та найменування. Лов раків у нічний час з

використанням підсвічування, промисловий вилов риби за допомогою багрів, брязкал і бовтанья є також категорично забороненими методами [215].

Учений К. М. Оробець визначає засоби, що застосовуються під час вчинення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом, як предмети, навмисно використані виконавцем або співучасником для спрощення реалізації кримінально протиправного наміру. До таких засобів належать транспортні та плавучі засоби, водолазне спорядження, зокрема костюми, пристрої для освітлення під водою, а також інші технічні пристосування, що сприяють незаконному промислу [240, с. 117].

Для здійснення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом великої кількості риби потрібна додаткова фізична допомога, тому організатор залучає сторонніх осіб, які мають досвід користування забороненими знаряддями лову та здатні ефективно виконувати різні ролі в групі. Крім того, вони можуть здійснювати нагляд за ситуацією, щоб уникнути викриття. На основі аналізу судових рішень близько 28 % кримінальних правопорушень цього виду здійснюються організованими групами, з яких приблизно 20 % – за допомогою масового знищення риби [58]. Характерним прикладом вчинення кримінального правопорушення за ст. 249 КК України у складі групи осіб є вирок Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 28 серпня 2018 року. Відповідно до цього вироку, особа 1, вступивши у злочинну змову з особою 2, разом з ним організував незаконне зайняття рибним добувним промислом на річці Самара поблизу села Вербки Павлоградського району. Цей випадок є яскравим прикладом кримінального правопорушення у складі групи осіб, оскільки обидва учасники діяли за попередньою змовою, використовуючи заборонене знаряддя лову – три жилкові рибальські сітки та гумовий надувний човен. Вони здійснили спільну дію, виловивши значну кількість риби, зокрема карасів, щук, лина та інших видів, що є порушенням законодавства, яке забороняє використання таких знарядь для риболовлі [54]. Цей приклад демонструє, як організовані групи осіб, маючи спільний кримінально протиправний намір і діючи скоординовано, можуть

завдати істотної шкоди екології та порушити законодавство про охорону водних біоресурсів.

Приховування незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом здійснюється через застосування низки методів, спрямованих на запобігання виявленню кримінально протиправної діяльності та приховування слідів скоєння кримінального правопорушення. Одним із найбільш поширених способів є транспортування незаконно добутих водних біоресурсів до спеціально підготовлених місць, де їх обробляють або зберігають з метою уникнення виявлення. Крім того, порушники можуть закопувати в землю або сніг залишки здобутку (знаряддя лову, вибухові прилади), а також викидати їх у водоймища, що сприяє маскуванню слідів кримінально протиправного діяння. Інший спосіб – використання підроблених документів (ліцензій, путівок або квитків), що дозволяє прикрити незаконну діяльність і створити вигляд законності. Ще однією формою приховування є зберігання незаконно добутих водних біоресурсів у осіб, які безпосередньо не брали участі в їх добуванні, що дозволяє знизити ризик виявлення кримінально протиправної діяльності. Для маскуванню слідів використовуються також методи знищення доказів на одязі, транспортних засобах, знаряддях лову та інших предметах, що використовуються при незаконному добуванні. Злочинці можуть також реалізовувати або дарувати продукти незаконного рибальства чи добування водних біоресурсів, що стає черговим кроком у приховуванні кримінально протиправної діяльності. У разі виявлення свідків порушники можуть застосовувати тиск через залякування, підкуп або інші форми маніпуляцій з метою запобігання розкриттю кримінального правопорушення. Додатково, для ускладнення розслідування, вони можуть надавати неправдиві покази органам правопорядку, що сприяє введенню в оману правоохоронних органів. Усі ці дії є складовою частиною кримінального процесу, що порушує вимоги чинного законодавства України і підпадають під відповідальність згідно з нормами ст. 249 КК України, що передбачає покарання за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом [215, с. 118; 234, с. 154-155; 214].

Використання підроблених документів для легалізації протиправної діяльності є однією з найбільш поширених схем незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. У таких випадках підроблені документи виступають інструментом, який дозволяє правопорушникам маскувати свою діяльність під легальні операції, тим самим уникаючи правової відповідальності та контролю з боку органів державної влади [341]. Прикладом зазначеного є матеріали досудового розслідування, що було проведене у м. Запоріжжі. Відповідно до якого правоохоронці виявили велику кількість підроблених документів, які нібито підтверджували дозвіл на вилов біоресурсів під виглядом наукових досліджень. Проте ці документи містили явні ознаки підробки, що є суттєвим порушенням закону та свідчить про використання фальшивих дозволів для прикриття незаконної діяльності. Злочинці організували схему, у межах якої вони надавали приватним особам дозволи на вилов риби, що нібито призначались для наукових цілей, але насправді використовувались для ведення незаконного рибного промислу в особливо великих обсягах. Використання підроблених документів дозволяло їм уникати відповідальності за порушення природоохоронного законодавства та безперешкодно здійснювати незаконну діяльність [30]. Загалом, цей випадок є прикладом того, як підроблені документи можуть стати частиною незаконного промислу, дозволяючи його учасникам діяти без належного контролю з боку органів влади. Такі дії порушують не лише екологічні норми, але й принципи боротьби з організованою злочинністю в Україні, зокрема щодо незаконного вилову водних біоресурсів, що завдає істотної шкоди довкіллю та економіці держави.

Реалізація кримінальними правопорушниками заходів щодо збуту незаконно виловлених водно добувних ресурсів складає значну частину його кримінально протиправної діяльності, становлячи приблизно 15 % від загальної кількості дій, пов'язаних з незаконним рибним промислом. Ці дії зосереджені на пошуку осіб, які без необхідних дозволів готові придбати та реалізувати незаконно здобуту рибу. Ці заходи часто відбуваються на етапі підготовки до кримінального правопорушення, коли правопорушник проводить попередні домовленості з

потенційними покупцями щодо обсягів, видів риби, а також умов її транспортування та продажу. Метою таких домовленостей є не тільки уникнення правових наслідків, але й максимізація фінансового прибутку від нелегального збуту водних біоресурсів [73, с. 71].

Одним із основних етапів у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним зайняттям рибним промислом, є виявлення слідової картини, яка дає змогу визначити характер та обставини скоєного кримінально протиправного діяння. Так, криміналістична характеристика кримінальних правопорушень проти довкілля включає кілька груп слідів, що можуть бути виявлені під час розслідування таких кримінально протиправних діянь: - сліди особи, які включають різноманітні відбитки – рук, ніг, зубів, а також особисті речі, такі як недопалки, сірники, залишки особистих предметів, які можуть свідчити про присутність особи на місці події; - сліди транспортних засобів, зокрема сліди від коліс, опуклі частини, а також залишки паливно-мастильних матеріалів, що можуть бути знайдені в місці злочину, що допомагає встановити шлях руху злочинців; - сліди на виловлених водних біоресурсах, які дозволяють ідентифікувати конкретні види риби або інших водних організмів, що були незаконно виловлені; - сліди знарядь вчинення кримінального правопорушення, серед яких особливо важливі сліди від вибухових речовин або інших механізмів, що використовуються для здійснення незаконного вилову, що можуть бути виявлені під час огляду місця події [155; 172, с. 184].

Ідеальними доказами, що можуть бути виявлені на місці вчинення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, є:

- покази свідків, зокрема працівників правоохоронних органів або громадян, які стали очевидцями події незаконного вилову риби чи факту виявлення порушників на березі водоймища з незаконно виловленими водними біоресурсами. Зазвичай такими свідками виступають посадові особи органів Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, які в межах своїх повноважень під час рибоохоронних

рейдів здійснюють моніторинг та виявлення осіб, які займаються незаконним виловом риби [73, с.75-76].

Наприклад, допитаний у судовому засіданні свідок особа Л. пояснив, що він є дільничним інспектором прикордонної служби. 28 серпня 2019 року приблизно о 04 год. ранку, разом з особою К. здійснювали патрулювання ділянки на узбережжі Дніпро-Бузького лиману. В районі села Іванівка за допомогою тепловізора було здійснено спостереження та виявлено одну особу, яка здійснювала вилов водних живих ресурсів. Вони зачекали поки особа вийде на беріг, потім затримали її. Це був обвинувачений. При ньому були заборонені знаряддя лову: сітки та риба кефаль, карась та пелінгас. В подальшому ними були викликали працівників поліції та рибоохоронний патруль [51].

- свідчення осіб, які стали свідками розмов або обговорень між злочинцями під час або відразу після вчинення незаконного вилову риби, що дає змогу підтвердити факт здійснення кримінального правопорушення [73, с. 75-76]. Наприклад, свідок повідомив, що 08.05.2024 року близько 18:00 він почув розмову свого сина з незнайомим чоловіком під час риболовлі. Підійшовши ближче, він побачив, що син допомагає цьому чоловікові перетягнути човен з одного озера в інше, у якому знаходилася вудка – що може свідчити про рибальську діяльність. При цьому інша особа, особа Н., могла перебувати на воді, однак через густу рослинність свідок не мав можливості його побачити. Крім того, повертаючись із риболовлі, свідок помітив мопед, припаркований у напрямку села Накот, що може вказувати на можливе використання транспортного засобу особами, які брали участь у незаконному вилові риби [39].

- акустичні сліди діяльності заборонених знарядь лову, які можуть бути чутні під час здійснення незаконного вилову. Такі звуки є важливим індикатором кримінально протиправної діяльності та можуть бути використані для ідентифікації осіб, причетних до порушення законодавства про рибальство [73, с. 75-76]. Відповідно до судового рішення, свідок, який є заступником начальника відповідного підрозділу, у ході проведення рейду з метою виявлення осіб, що здійснюють незаконний вилов риби, почув звук двигуна мопеда, що

наближався до місця правопорушення. Після цього він зафіксував звук металевого ланцюга, який використовувався для спуску дерев'яного човна на воду. Також були чутні характерні звуки використання сіток у воді, що безпосередньо вказувало на вчинення незаконного вилову риби. Ці акустичні сліди стали одним із доказів, що підтвердили факт здійснення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 249 КК України. У сукупності з іншими доказами (виявленням улову, сіток, показаннями інших свідків) вони сприяли встановленню винуватості обвинувачених та винесенню судового рішення про притягнення їх до кримінальної відповідальності [40].

Отже, ідеальними доказами у справах щодо незаконного зайняття рибним промислом є показання свідків-очевидців, зокрема працівників правоохоронних органів та осіб, які безпосередньо спостерігали факт вилову або виявлення порушників із незаконно здобутими водними біоресурсами. Окрему доказову цінність мають свідчення осіб, які стали свідками розмов між правопорушниками, що можуть підтверджувати факт вчинення кримінального правопорушення, а також акустичні сліди, що відображають специфічні звуки, пов'язані з використанням заборонених знарядь лову.

Таким чином, методика виявлення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні є комплексною системою заходів, спрямованих на виявлення, фіксацію та документування порушень природоохоронного законодавства. Вона ґрунтується на положеннях Кримінального кодексу України, зокрема статті 249, а також нормативно-правових актів, що регулюють використання водних біоресурсів і здійснення мисливської діяльності. Ця методика виявлення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом є багатоетапною та включає моніторинг і виявлення правопорушень, фіксацію доказів, проведення процесуальних дій і судовий розгляд. Загалом, методика спрямована на забезпечення дотримання природоохоронного законодавства та мінімізацію шкоди, завданої навколишньому середовищу.

Висновки до розділу 1

У межах цього розділу здійснено ґрунтовне кримінологічне осмислення проблеми незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні. Проаналізовано характерні риси цього явища, визначено його соціальну природу, а також теоретико-методологічні засади його пізнання.

1. Аналіз стану наукового дослідження проблеми незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні свідчить про зростання наукової зацікавленості до цієї тематики в умовах посилення екологічних загроз та економічної нестабільності. У вітчизняній та зарубіжній літературі накопичено значний обсяг знань щодо природи цього явища, його детермінант, кримінологічних характеристик, а також запропоновано низку моделей запобігання і протидії, що мають важливе теоретичне та прикладне значення для розвитку кримінологічної науки. Водночас більшість наявних досліджень потребують актуалізації, оскільки не в повній мірі враховують сучасні виклики, пов'язані з ослабленням державного контролю, розширенням тіньового природокористування та загрозами, які виникли в умовах дії особливого правового режиму. Наявна наукова база створює підґрунтя для подальшого формування ефективних механізмів запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 249 КК України. Актуальним залишається завдання конкретизації сучасних стратегій реагування на незаконний добувний промисел з урахуванням нових безпекових реалій, екологічних ризиків та трансформації державної екологічної політики.

2. Встановлено, що незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом – це суспільно небезпечне діяння з чітко вираженим екологічним та криміногенним характером, яке полягає в самовільному, без дозволу або з порушенням установлених правил вилученні ресурсів тваринного світу (зокрема, представників іхтіофауни прісноводних та морських екосистем, таких як різні види риб, а також інших водних організмів – ракоподібних (раки, креветки, краби), головоногих молюсків (восьминоги, кальмари), морських ссавців (дельфіни), що перебувають у стані природної волі;

крім того, йдеться і про окремі види морської флори – водорості та морські трави, які використовуються у промислових цілях для виготовлення харчових продуктів, медичних засобів і добрив), з водних об'єктів (морів, річок, озер, лиманів та інших водних систем). Зазначене явище має багатовікову історію розвитку і є поширеним у світі, особливо в регіонах, що мають значний доступ до морів та океанів. В Україні незаконне зайняття водним добувним промислом становить одну з актуальних загроз для довкілля, що зумовлена його негативним впливом на екосистеми водних ресурсів, їх стан популяцій і правовий порядок у сфері раціонального природокористування. Це явище охоплює як поодинокі випадки кримінально протиправної поведінки, так і дії організованих злочинних груп, що мають системний та руйнівний характер.

Надано кримінально-правову характеристику діяння у формі незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, передбаченого статтею 249 Кримінального кодексу України. Зокрема, охарактеризовано об'єктивні та суб'єктивні ознаки цього кримінального правопорушення: об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт і суб'єктивну сторону. Проведений комплексний аналіз кожного з цих елементів дозволив розкрити зміст кримінально-правової характеристики діяння, передбаченого ст. 249 КК України, та окреслити його ключові ознаки. У межах дослідження вдосконалено законодавчу конструкцію вказаної статті з урахуванням сучасних викликів у сфері охорони довкілля, практичних потреб правозастосування та необхідності чіткого розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень.

3. Методика виявлення незаконного зайняття рибним, звіриним та іншим водним добувним промислом в Україні є складною, багатоаспектною та потребує системного підходу з боку правоохоронних органів і природоохоронних інституцій. Комплексність методики полягає в поєднанні оперативно-розшукових заходів, процесуальних дій, технічних засобів фіксації доказів, а також правового аналізу отриманої інформації. Особливу увагу в межах виявлення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 249 КК України, слід приділяти збору та закріпленню речових доказів, які безпосередньо свідчать про

факт кримінально протиправної діяльності. Зокрема, це – заборонені знаряддя лову, транспортні засоби, незаконно виловлені водні біоресурси, а також предмети, що свідчать про підготовку до кримінального правопорушення (схованки, знаряддя, засоби маскуваня тощо). Також надзвичайно важливим є виявлення підроблених документів, які можуть бути використані для легалізації незаконно добутих ресурсів, що вказує на високий рівень організованості кримінально протиправної діяльності. Комплексний характер цієї методики, її багатокomпонентність і орієнтація на сучасні виклики дозволяють ефективно реагувати на загрози, що виникають у сфері використання водних біоресурсів, а також забезпечують створення надійної доказової бази для притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

РОЗДІЛ 2. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ЗАЙНЯТТЯ РИБНИМ, ЗВІРИНИМ АБО ІНШИМ ВОДНИМ ДОБУВНИМ ПРОМИСЛОМ В УКРАЇНІ

2.1 Кількісно-якісні ознаки незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні

Ефективна протидія незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом в Україні неможлива без її глибокого наукового вивчення, зокрема через призму кримінологічного аналізу. Одним із ключових етапів будь-якого кримінологічного дослідження є визначення та оцінка параметрів, що характеризують цей вид злочинності як складне соціальне явище. У цьому контексті особливе значення має формування кримінологічної характеристики кримінального правопорушення, передбаченого ст. 249 КК України, яка дозволяє не лише систематизувати наявні знання, але й виявити закономірності, тенденції та чинники, що сприяють її поширенню.

В умовах російсько-української війни значні трансформації відбулися не лише в соціально-економічній, а й у криміногенній сфері. Зміни торкнулися й окремих кримінальних правопорушень, зокрема й незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. Цей вид кримінально протиправної діяльності зазнав якісних зрушень: змінилися його масштаби, форми, способи вчинення, а також структура за суб'єктним складом. У зв'язку з цим особливу наукову цінність становить вивчення статистично-кримінологічних показників функціонування цього явища в умовах сучасної кризи, аналіз чинників, що його зумовлюють, а також визначення характерних рис осіб-правопорушників. Із використанням кримінологічного інструментарію ми прагнемо отримати й упорядкувати актуальні знання про природу, динаміку й особливості незаконного видобутку водних біоресурсів, оцінити його реальний вплив на екологічну та правову безпеку й закласти підґрунтя для вдосконалення

механізмів запобігання цьому правопорушенню, зокрема в регіонах із розвинутими водними системами.

Перш ніж аналізувати кількісні та якісні показники незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, доцільно окреслити зміст поняття «кримінологічна характеристика злочинності». Так, термін «кримінологічна характеристика злочинності» широко використовується у наукових дослідженнях та є частиною понятійного апарату кримінології. У більшості робіт, що присвячені вивченню злочинності та її запобігання, міститься її детальний аналіз, який стає основою для розробки рекомендацій і заходів протидії [315; 8, с. 56]. Наприклад, А. Ф. Зелінський та О. Г. Кальман розглядають кримінологічну характеристику як багатовимірне поняття, що охоплює поширеність певного виду протиправної діяльності, його основні форми, характерні методи скоєння кримінальних правопорушень, мотиви правопорушників, а також просторово-часові закономірності вчинення злочинних діянь. На їхню думку, поняття «кримінологічна характеристика злочинності» передбачає аналіз як кількісних, так і якісних параметрів конкретного виду злочинної поведінки, а також вивчення соціально-демографічних та психологічних особливостей осіб, які вчиняють правопорушення [140, с. 164; 152, с. 10]. Учений А.М. Бабенко серед складових регіональної кримінологічної характеристики виділяє рівень злочинності, її структуру, динаміку, географічний розподіл, кількісні показники та статистичні дані щодо осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. Крім того, він аналізує чинники, що впливають на злочинність та умови її поширення [5, с. 94; 11, с.17].

Розглядаючи теоретичні основи кримінології, А.П. Закалюк справедливо зауважив, що у межах цієї науки поняття «рівень злочинності» визначається як загальна кількість кримінальних правопорушень та осіб, які їх скоїли, за певний період часу в конкретній географічній області (країна, місто, район). Структура злочинності, у свою чергу, повинна показувати її склад, розповсюдженість і взаємозв'язок між різними видами кримінально протиправних діянь, їх вчинення в певних умовах простору і часу, а також ознаки, які визначають ці діяння та осіб,

що їх вчиняють. Динаміка злочинності – це показник, який демонструє зміни рівня, інтенсивності, структури та інших характеристик злочинності протягом певного періоду часу. Показником цієї динаміки є темп, що відображає зміни в кількісних значеннях злочинності (їх збільшення або зменшення), порівняно з даними, обраними для аналізу [131, с. 156, 161, 169]. У кримінології також існує концепція територіальної структури або географії злочинності, яка передбачає розгляд загальної кількості кримінальних правопорушень, вчинених на певній території (країні, області, місті, районі), а також підрахунок кримінальних правопорушень, скоєних у менших територіальних одиницях, що входять до складу цієї території [191, с. 59].

Саме цим ми будемо керуватися, визначаючи стан, структуру та динаміку незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом в Україні.

Перед тим, як перейти до безпосереднього дослідження незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, ми вважаємо за необхідне розглянути загальний стан кримінальних правопорушень проти довкілля, оскільки саме до цієї категорії належить досліджуване кримінально протиправне діяння. Аналіз динаміки, структури та питомої ваги екологічної злочинності в загальній системі кримінальних правопорушень дозволяє краще зрозуміти контекст, у якому функціонує незаконний водний промисел. Це, у свою чергу, сприяє глибшому усвідомленню його масштабів, специфіки й кримінологічної значущості на тлі інших кримінальних загальної злочинності. Аналіз офіційної статистики свідчить про загальну тенденцію до зростання рівня кримінальних правопорушень проти довкілля в Україні впродовж 2019-2024 рр. Хоча абсолютні показники за окремі роки варіюються, проте зазначені кримінальні правопорушення стабільно залишаються частиною кримінальної статистики, демонструючи певну сталу присутність у структурі загальної злочинності. Зокрема, у 2019 році органами досудового розслідування було зафіксовано 3769 кримінальних правопорушень проти довкілля, що становило 1 % від загальної кількості зареєстрованих кримінальних

правопорушень (444 130) [105]. У 2020 році цей показник дещо зріс до 3951 фактів, однак через значне зменшення загальної кількості кримінальних правопорушень (до 294 943) їх частка у загальній структурі зросла до 1,5 % [106]. Найвищого значення за аналізований період цей показник досяг у 2021 році – було зареєстровано 5416 кримінальних правопорушень проти довкілля, що становило 1,50 % від загальної кількості кримінальних правопорушень (360 622) [107]. У 2022 році кількість кримінальних правопорушень проти довкілля дещо знизилася до 4 018, а їхня частка в загальній структурі становила 1,1 % (із загальної кількості 362 636 кримінальних правопорушень) [108]. У 2023 році відбулося повторне зростання: зафіксовано 4741 кримінальних правопорушень проти довкілля, що становило приблизно 1 % від загальної кількості кримінальних правопорушень (475 595) [109]. У 2024 році рівень цих кримінальних правопорушень знову зменшився – до 4153 фактів, що відповідало частці у 0,84 % від усієї зареєстрованої злочинності (492 479) [110].

Отже, протягом 2019-2024 рр. кримінальні правопорушення проти довкілля в Україні перебувають на стабільному рівні, хоча з певними коливаннями як в абсолютних числах, так і у співвідношенні до загальної злочинності. Найбільша питома вага цих кримінальних правопорушень зафіксована у 2021 році, що може свідчити як про активізацію правоохоронної діяльності в екологічній сфері, так і про погіршення екологічної ситуації, що сприяє зростанню кількості кримінальних правопорушень відповідної категорії.

Оцінка рівня злочинності у сфері незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом свідчить про стійке та системне функціонування цього кримінального явища в Україні. Відповідно до даних офіційної статистики, оприлюдненої Офісом Генерального прокурора України, упродовж 2019-2024 рр. кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень за відповідним складом кримінально протиправного діяння варіюється у межах 576-685 фактів на рік. Зокрема, у 2019 році правоохоронні органи зафіксували 619 таких випадків [105], у 2020 – 608 [106], у 2021 – 613 [107], у 2022 – 576 [108], у 2023 – 615 [109], а у 2024 році – 685 [110] (Додаток А.1.). Зазначені показники

дозволяють зробити висновок, що незаконне зайняття водним добувним промислом залишається актуальною кримінологічною проблемою, яка з року в рік зберігає суттєву кількість зафіксованих фактів правопорушень. Попри незначні коливання кількісних даних, рівень цієї злочинності загалом є відносно стабільним, що свідчить про недостатню ефективність запобіжних та правоохоронних заходів, а також про стійкий попит на незаконне використання природних ресурсів водного середовища.

Динаміка кримінальних правопорушень, передбачених ст. 249 КК України, свідчить про змінний характер кримінально протиправної активності у сфері незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом протягом останніх шести років. Так, у 2019 році було зафіксовано 619 фактів зазначеного кримінального правопорушення, що може вважатися орієнтиром для подальших спостережень [105]. У 2020 році рівень злочинності дещо знизився – до 608 випадків, тобто на 2 % менше, ніж у попередньому році [106]. Проте вже у 2021 році відбулося незначне зростання до 613 зареєстрованих фактів, що становило зростання на 1 % [107]. У 2022 році спостерігається спад до 576 випадків, що відображає зниження активності на 6 % [108]. Такий спад може бути зумовлений як зменшенням доступу до природних ресурсів у зв'язку з воєнним станом, так і посиленням контролю з боку правоохоронних органів. Втім, у 2023 році рівень злочинності знову зріс – до 615 випадків, що перевищує попередній показник на 7 % [109]. Зростання продовжилось і у 2024 році, коли було зафіксовано 685 фактів – це найбільша кількість за весь аналізований період, яка перевищує показник 2023 року на 12 % [110]. Отже, аналіз динаміки цього кримінального правопорушення свідчить про наявність коливань, з тенденцією до зростання упродовж останніх двох років, що потребує посиленої уваги з боку органів правопорядку та актуалізації запобіжних заходів у сфері охорони природних ресурсів [94, с. 175-177].

Аналізуючи рівень та динаміку реагування правоохоронних органів на кримінальне правопорушення, передбачене ст. 249 КК України, можна відзначити кількість повідомлень про підозру та обвинувальних актів, які є

індикаторами ефективності правозастосування у цій сфері. Так, у 2019 році було зареєстровано 619 фактів незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, з яких 388 були повідомленнями про підозру (62,7 % від загальної кількості фактів) і 354 – обвинувальними актами (57,2 %) [105]. У 2020 році, незважаючи на зменшення кількості зареєстрованих фактів до 608, кількість повідомлень про підозру склала 386, що дорівнює 63,5 %, а кількість обвинувальних актів – 348 (57,2 %) [106]. У 2021 році цей показник дещо знизився: 613 фактів, 359 повідомлень (58,6 %) і 340 обвинувальних актів (55,5 %) [107]. Подібна тенденція спостерігалась і у 2022 році, коли кількість зареєстрованих фактів знизилась до 576, але кількість повідомлень і обвинувальних актів була на рівні 336 (58,3 %) та 320 (55,6 %) відповідно [108]. У 2023 році було зафіксовано 615 фактів кримінальних правопорушень, що передбачені ст. 249 ККУ. Кількість повідомлень про підозру становила 340 (55,3 %), а обвинувальних актів – 333 (54,1 %) [109]. У 2024 році, у порівнянні з попередніми роками, відзначається зростання кількості зареєстрованих фактів до 685, що супроводжувалося збільшенням кількості повідомлень про підозру до 448 (65,5 %) і обвинувальних актів до 419 (61,2 %) [110; 94, с. 176] (Додаток А.2.). Отже, попри загальне збільшення кількості повідомлень про підозру та обвинувальних актів, негативною динамікою є те, що лише у половині випадків зареєстрованих фактів незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом повідомляють про підозру. Це свідчить про значну недосконалість процесу виявлення та розслідування таких кримінальних правопорушень.

Аналізуючи кримінальне правопорушення, передбачене ст. 249 КК України, можна відзначити його поділ на кримінальні проступки та злочини, що дозволяє виділити різні рівні суспільної небезпеки таких кримінально протиправних діянь. У 2022 році було зафіксовано 544 кримінальних проступків і 32 злочини. Кримінальні проступки становлять 94,8 % від загальної кількості правопорушень цієї категорії, тоді як злочини складають 5,2 % [108]. У 2023 році кількість кримінальних проступків зросла до 598, що є збільшенням на 10 %

порівняно з 2022 роком. Проте, кількість злочинів зменшилася до 17, що складає лише 2,8 % від загальної кількості кримінальних правопорушень [109]. У 2024 році було зафіксовано 661 кримінальний проступок (збільшення на 10,5 % порівняно з попереднім роком), що складає 96,5 % від загальної кількості кримінальних правопорушень, і 24 злочини (3,5 % від загальної кількості), що є незначним підвищенням у порівнянні з 2023 роком [110] (Додаток А.3.). Це свідчить про те, що порушення, пов'язані з незаконним зайняттям рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом, часто мають ознаки менш серйозних кримінальних правопорушень, проте з кожним роком фіксується поступове збільшення випадків, що можуть кваліфікуватися як злочини.

У межах загальної тенденції до зростання рівня кримінальних правопорушень проти довкілля доцільно проаналізувати їхню внутрішню структуру, яка дає змогу окреслити найбільш типові напрямки екологічної злочинності в Україні. Деталізація за окремими статтями Кримінального кодексу України свідчить про домінування низки кримінальних правопорушень, що завдають суттєвої шкоди навколишньому природному середовищу, та дозволяє визначити пріоритетні об'єкти наукового і практичного реагування. Так, у 2022 році найбільшу кількість кримінальних правопорушень проти довкілля становили діяння, передбачені ст. 246 КК України (незаконна порубка лісу) – 2454 випадки. Далі за поширеністю йдуть ст. 240 (порушення правил охорони або використання надр) – 329, ст. 249 (незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом) – 576, ст. 254 (безгосподарське використання земель) – 161, та ст. 239 (забруднення або псування земель) – 149 [108]. У 2023 році спостерігається збереження подібної структури. Найвищим залишається рівень незаконної порубки лісу – 2687 фактів. Значною мірою зберігається питома вага злочинів за ст. 240 – 380 випадків, а також ст. 249 – 615. Дещо менше було зафіксовано кримінальних правопорушень за ст. 239 – 288 та ст. 254 – лише 28 випадків [109]. У 2024 році також фіксується збереження провідної позиції ст. 246 – 2288 кримінальних правопорушень. Стаття 249 за рівнем поширеності займає друге місце – 685 випадків. Інші екологічні

кримінальні правопорушення розподілилися наступним чином: ст. 240 – 269 фактів, ст. 254 – 106, ст. 242 (порушення правил екологічної безпеки) – 129 [110] (Додаток А.4.). Отже, трійка найбільш поширених кримінальних правопорушень проти довкілля протягом аналізованого періоду незмінна: незаконна порубка лісу, незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом та порушення правил використання надр. Особливої уваги заслуговує стабільно висока кількість кримінальних правопорушень, передбачених ст. 249 КК України, яка за певними роками випереджала інші склади кримінальних правопорушень (окрім ст. 246), що підтверджує актуальність обраного напрямку дослідження – вивчення саме цього виду кримінально протиправної діяльності з метою напрацювання ефективних запобіжних заходів.

Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним стабільно залишається одним із найпоширеніших кримінальних правопорушень у сфері охорони довкілля. Його питома вага у загальній структурі кримінальних правопорушень проти довкілля протягом останніх років свідчить про високу частотність вчинення цього виду кримінально протиправної діяльності, що, у свою чергу, підтверджує необхідність комплексного наукового аналізу цього явища. Так, згідно з офіційними статистичними даними, у 2019 році з 3769 кримінальних правопорушень проти довкілля 619 були кваліфіковані за статтею 249 КК України, що становить приблизно 16,4 % загальної кількості [105]. У 2020 році із 3951 кримінального правопорушення проти довкілля 608 випадків – це незаконне зайняття водним добувним промислом, що відповідає 15 % [106]. У 2021 році цей показник знизився: з 5 416 зафіксованих кримінальних правопорушень проти довкілля – 613 були пов'язані з незаконним промислом, що становить вже 11,3 % [107]. У 2022 році з 4018 кримінальних правопорушень проти довкілля 576 припадає саме на незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (14,3 %) [108]. У 2023 році із загальної кількості 4741 кримінального правопорушення – 615 становлять кримінально протиправних діянь, передбачені ст. 249 КК України, що дорівнює приблизно 13

% [109]. Нарешті, у 2024 році зареєстровано 4 153 кримінальних правопорушень проти довкілля, з яких 685 – це випадки незаконного водного промислу, що становить 16,5 % [110]. Отже, питома вага кримінальних правопорушень, передбачених ст. 249 КК України, в загальній структурі екологічної злочинності коливалася від 11,3 % до 16,5 %, залишаючись упродовж усього періоду на стабільно високому рівні. Цей факт свідчить про системний характер проблеми, яка не має ознак суттєвого зниження актуальності.

Досліджуючи коефіцієнт інтенсивності кримінальних правопорушень, передбачених ст. 249 КК України за період з 2019 по 2024 рік, встановлено, що зазначений показник варіювався в межах від 1,62 до 2 на 100 тис. населення. Зокрема, у 2019 році коефіцієнт становив 1,66 [105], у 2020 році – 1,64 [106], у 2021 році – 1,67 [107], у 2022 році – 1,62 [108], у 2023 році – 1,74 [109], а у 2024 році досягнув максимального значення – 2 кримінальні правопорушення на 100 тис. населення відповідно [110] (Додаток А.5.). Отже, протягом досліджуваного періоду спостерігається певне зростання інтенсивності вчинення цього виду кримінального правопорушень, що вказує на поступове посилення його поширеності у структурі загальної злочинності. Показники 2023 та 2024 років особливо вирізняються на фоні попередніх, що може свідчити про активізацію незаконного промислу в умовах ослабленого державного контролю та зростання соціально-економічної напруги в прифронтових і прибережних регіонах.

Наступним показником, що підлягає дослідженню в межах кримінологічного аналізу незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, є географія його поширення. Просторовий аспект злочинності дозволяє виявити регіональні особливості поширення цього виду правопорушення, встановити території з підвищеним ризиком його вчинення, а також визначити напрями локалізації превентивних зусиль правоохоронних органів. У 2024 році загальна кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень за ст. 249 КК України становила 685. Найбільше випадків зафіксовано в Одеській (88), Полтавській (87) та Дніпропетровській (82)

областях. Водночас в Івано-Франківській та Закарпатській областях правопорушення відповідної категорії не зареєстровано зовсім [110].

Розраховані коефіцієнти інтенсивності на 100 тис. населення засвідчують наступну картину: Полтавська – 6,25 кримінальних правопорушення; Кіровоградська – 4,97 кримінальних правопорушення; Чернігівська – 4,73 кримінальних правопорушення; Миколаївська – 4,35 кримінальних правопорушення; Одеська – 3,67 кримінальних правопорушення; Черкаська – 3,17 кримінальних правопорушення; Сумська – 2,56 кримінальних правопорушення; Дніпропетровська – 2,55 кримінальних правопорушення; Київська – 2,48 кримінальних правопорушення; Вінницька – 1,72 кримінальних правопорушення; Волинська – 1,72 кримінальних правопорушення; Хмельницька – 1,57 кримінальних правопорушення; Запорізька – 1,53 кримінальних правопорушення; Харківська – 0,93 кримінальних правопорушення; Житомирська – 0,91 кримінальних правопорушення; Чернівецька – 0,67 кримінальних правопорушення; Херсонська – 0,5 кримінальних правопорушення; Тернопільська – 0,4 кримінальних правопорушення; Рівненська – 0,09 кримінальних правопорушення; Львівська – 0,08 кримінальних правопорушення; Закарпатська та Івано-Франківська – 0,00 кримінальних правопорушень (Додаток А.6.) [110].

Для повнішої характеристики географічного розподілу незаконного промислу доцільно згрупувати регіони відповідно до рівня поширеності кримінальних правопорушень: 1) Області з дуже високим рівнем поширення (коефіцієнт понад 4): Полтавська, Кіровоградська, Чернігівська, Миколаївська; 2) Області з високим рівнем поширення (коефіцієнт від 3 до 4): Одеська, Черкаська; 3) Області із середнім рівнем поширення (коефіцієнт від 2 до 2,99): Сумська, Дніпропетровська, Київська; 4) Області з помірним рівнем поширення (коефіцієнт від 1 до 1,99): Вінницька, Волинська, Хмельницька, Запорізька; 5) Області з низьким рівнем поширення (коефіцієнт менше 1): Харківська, Житомирська, Чернівецька, Херсонська, Тернопільська, Рівненська, Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська. Ці статистичні дані свідчать про наявність

нерівномірного регіонального розподілу кримінальних правопорушень, передбачених ст. 249 КК України. Високі значення коефіцієнта інтенсивності у Полтавській, Кіровоградській, Чернігівській та Миколаївській областях можуть бути обумовлені як наявністю значних водних ресурсів і промислових зон добування біоресурсів, так і потенційною неефективністю профілактичної діяльності в цих регіонах. Натомість низькі показники у західних регіонах України свідчать або про об'єктивно менший рівень поширення таких правопорушень, або про можливі проблеми із виявленням та реєстрацією таких фактів.

Наступним показником дослідження є рівень реагування правоохоронних органів на кримінальні правопорушення, передбачені ст. 249 КК України, в розрізі регіонів. У цьому контексті особливу увагу заслуговує співвідношення між кількістю зареєстрованих фактів незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, кількістю повідомлень про підозру та кількістю обвинувальних актів, скерованих до суду. Так, у 2024 році найвищу кількість таких кримінальних правопорушень зафіксовано в Одеській області – 88 випадків, із яких 56 завершилися повідомленням про підозру, а 52 – направленням обвинувального акта до суду. Подібну ситуацію демонструють також Полтавська область (87 фактів, 47 повідомлень про підозру, 44 обвинувальні акти) та Дніпропетровська область (82 факти, 53 підозри і стільки ж обвинувальних актів). У Черкаській області з 38 зареєстрованих кримінальних правопорушень повідомлення про підозру було вручено в 33 випадках, і всі вони завершилися скеруванням обвинувального акта до суду. Досить високий рівень ефективності кримінального переслідування також демонструють Миколаївська (49 фактів – 33 підозри і 33 обвинувальні акти), Житомирська (11 фактів – 9 і 9 відповідно), Київська (44 – 38 – 31) та Чернігівська (47 – 41 – 37) області. Водночас у низці регіонів зафіксовано суттєво нижчі показники. Зокрема, у Кіровоградській області з 56 зареєстрованих злочинів повідомлено лише 28 підозр, а до суду передано 26 справ. У Харківській області з 25 фактів було вручено лише 8 повідомлень про підозру, що свідчить про низький рівень

процесуального завершення розслідувань. Аналогічна ситуація спостерігається у Хмельницькій області – 20 фактів, з яких лише 6 завершилися обвинувальним актом. Особливу занепокоєність викликають Рівненська (1 факт, без підозри та обвинувального акта), Херсонська (5 фактів – жодного підозрюваного), Волинська (18 фактів – лише 5 обвинувальних актів), Тернопільська (4 факти – 1 акт), Чернівецька (6 фактів – 2 акти) та Львівська (2 факти – 1 акт) області. Варто наголосити, що в Івано-Франківській та Закарпатській областях у 2024 році взагалі не зафіксовано жодного випадку кримінального правопорушення, передбаченого статтею 249 КК України (Додаток А.7.). Це може свідчити як про об'єктивну відсутність відповідної кримінальної активності, так і про недоліки у виявленні та фіксації таких кримінальних правопорушень правоохоронними органами [110]. Отже, аналіз даних засвідчує, що лише в окремих регіонах спостерігається належна реакція на незаконне зайняття водними біоресурсами, у той час як у більшості випадків повідомлення про підозру вручається менш ніж у половині зареєстрованих проваджень, а ще менше справ доходить до суду. Така ситуація вказує на негативну тенденцію та недостатню ефективність кримінально-правового реагування на зазначене екологічне правопорушення, що потребує перегляду організаційних підходів у діяльності правоохоронних органів.

Наступним важливим показником у межах дослідження виступає питома вага кримінальних правопорушень, передбачених ст. 249 КК України, у загальній структурі кримінальних правопорушень проти довкілля. Цей індикатор дає змогу оцінити відносну значущість незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом у контексті екологічної злочинності в кожному з регіонів. У 2024 році найвищу питому вагу кримінальних правопорушень, передбачених ст. 249 КК України, зафіксовано в Чернігівській області – 37 %, що свідчить про критичну ситуацію із незаконним промислом у цій адміністративно-територіальній одиниці. Майже ідентичне значення показника спостерігається в Одеській області – 36 %. На третьому місці за цим показником перебуває Херсонська область із питомою вагою 35 %, попри загалом невелику кількість

зафіксованих кримінальних правопорушень проти довкілля. Досить високі значення також характерні для Черкаської (34 %), Запорізької (28 %), Дніпропетровської (26 %) та Полтавської (24 %) областей. В інших регіонах цей показник варіюється в межах від середнього до помірного рівня: у Кіровоградській області він становить 23 %, у Хмельницькій – 22 %, Миколаївській – 20 %, Сумській – 18 %, Вінницькій – 17 %, м. Київ – 15 %, Київській області – 14 %. Значно нижчі значення питомої ваги спостерігаються у Волинській (11 %), Харківській (10 %) та Житомирській (6 %) областях. Найменша частка кримінальних правопорушень, передбачених ст. 249 КК України, зафіксована у Чернівецькій (5 %), Тернопільській (4 %), Львівській (0,8 %), Рівненській (0,4 %), а також у Закарпатській та Івано-Франківській областях, де фактично не зафіксовано жодного такого злочину [110]. Таким чином, географічне розміщення питомої ваги дозволяє виокремити регіони з найбільш загрозливою концентрацією кримінальних правопорушень проти водних біоресурсів, що потребують першочергової уваги з боку органів досудового розслідування та екологічного контролю. Більш того, регіональний аналіз на основі питомої ваги виявляє не лише фактичну поширеність кримінальних правопорушень, а й їхню значущість у структурі локальної екологічної злочинності.

Варто зазначити, що у процесі кримінологічного аналізу поширеності кримінальних правопорушень, передбачених ст. 249 КК України, встановлено, що найвищий рівень незаконного рибного, звіриноного або іншого водно добувного промислу у 2022-2024 рр. зафіксовано в Полтавській, Кіровоградській, Чернігівській, Миколаївській та Одеській областях. Саме ці регіони продемонстрували як значні абсолютні показники, так і характерні тенденції у динаміці виявлення кримінальних правопорушень та кількості повідомлень про підозру. З огляду на це постає необхідність у детальному дослідженні ситуації в кожній із вказаних областей для виявлення регіональних особливостей, оцінки ефективності роботи правоохоронних органів і формування регіональних превентивних заходів.

Так, в Одеській області у 2022 році було зафіксовано 103 кримінальні правопорушення, а кількість повідомлень про підозру становила 43 [111]. Наступного року відбулося зменшення правопорушень до 72, при незначному зменшенні кількості повідомлень про підозру – до 41 [112]. Водночас у 2024 році спостерігалось зростання як кількості правопорушень (88), так і повідомлень про підозру (56) [113] (Додаток А.8. Таблиця 1). Така динаміка може свідчити про змінну ефективність превентивної та процесуальної діяльності органів досудового розслідування.

У Миколаївській області динаміка є стабільно зростаючою. У 2022 році виявлено 24 факти незаконного промислу, 15 з яких завершилися повідомленнями про підозру [114]. У 2023 році кількість кримінальних правопорушень зросла до 42, а повідомлень про підозру – до 24 [115]. У 2024 році ці показники становили відповідно 49 та 33 [116] (Додаток А.8. Таблиця 2). Ці дані демонструють послідовне зростання активності як правопорушників, так і правоохоронних органів, що може бути пов'язано з підвищенням рівня виявлення та фіксації таких діянь.

Найбільшу кількість кримінальних правопорушень у зазначений період фіксували в Полтавській області, проте спостерігається стійка тенденція до їх зменшення: зі 115 фактів у 2022 році (82 повідомлення про підозру) [117] до 104 у 2023 році (51 підозра) [118] та 87 фактів у 2024 році (47 підозр) [119] (Додаток А.8. Таблиця 3). Зменшення кількості виявлених правопорушень і відповідних повідомлень про підозру може свідчити про позитивні зрушення в контексті превентивної діяльності або, навпаки, про певне зниження ефективності виявлення.

У Чернігівській області спостерігається чітка позитивна динаміка зростання виявлених правопорушень: 22 факти у 2022 році (17 підозр) [120], 33 – у 2023 році (24 підозри) [121] та 47 – у 2024 році (41 підозра) [122] (Додаток А.8. Таблиця 4). Така тенденція може свідчити про зростання рівня незаконної діяльності у сфері водного промислу або про активізацію виявлення таких кримінальних правопорушень правоохоронними органами.

У Кіровоградській області показники залишаються відносно стабільними. У 2022 році зафіксовано 58 фактів (30 підозр) [123], у 2023 – 62 правопорушення (23 підозри) [124], а у 2024 – 56 фактів (28 підозр) [125] (Додаток А.8. Таблиця 5).

Отже, проведений аналіз динаміки кримінальних правопорушень за ст. 249 КК України у п'яти найбільш проблемних регіонах засвідчує нерівномірність тенденцій: від зростання у Чернігівській та Миколаївській областях до поступового зменшення у Полтавській. Водночас у всіх випадках простежується відносна відповідність між кількістю кримінальних правопорушень та кількістю повідомлень про підозру, що дозволяє зробити висновки про загальний рівень ефективності кримінального переслідування у сфері охорони водних біоресурсів.

З аналізу вироків за ст. 249 КК України (на підставі даних з Єдиного державного реєстру судових рішень) випливає, що понад 80 % випадків незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом фіксуються саме в сільській місцевості. Це обумовлено кількома факторами: по-перше, безпосередньою близькістю до природних ресурсів – водойм, лісів, заповідних угідь; по-друге, нижчим рівнем зайнятості та обмеженими джерелами доходу; по-третє, слабкою присутністю контролюючих органів і обмеженим патрулюванням у віддалених територіях. У міських громадах цей вид правопорушення зустрічається значно рідше – близько 15-20 % випадків, і зазвичай пов'язаний або з переміщенням мешканців до зони добування (наприклад, місто-порт чи передмістя біля водойм), або з організацією збуту незаконно добутого улову [296]. Отже, сільська місцевість залишається пріоритетною зоною як для профілактичних заходів, так і для аналітичної уваги у кримінологічному дослідженні.

Дослідження топографії незаконного рибного, звіриного або іншого водно добувного промислу передбачає аналіз територіальної концентрації кримінальних правопорушень, зокрема на основі географічного розташування водойм, рівня їх зариблення, доступності, щільності населення навколо та ефективності контролюючих органів. На основі вивчення судових рішень за

фактом ст. 249 КК України встановлено, що до основних водних об'єктів України, де фіксується найбільша кількість досліджуваних кримінальних правопорушень належать:

1) Річка Дніпро – близько 40 % усіх зафіксованих фактів незаконного рибного, звіриного чи іншого водно добувального промислу Найбільш проблемними ділянками є Київське, Канівське, Кременчуцьке та Дніпровське водосховища. Як приклад вчинення кримінального правопорушення за ст. 249 КК України на річці Дніпро є вирок від 28 лютого 2020 року (номер судового провадження: 1-кп/201/894/2020) щодо особи Ж., який незаконно займався рибним добувним промислом. Обвинувачений використав заборонені знаряддя лову – дві жилкові сітки на Дніпровському водосховищі, де виловив кілька видів риб. Шкода, завдана державі, склала 6 953 грн, що підтверджується судово-економічною експертизою [45].

2) Річка Дністер – приблизно 15 % випадків. Особливо в межах Чернівецької, Вінницької та Одеської областей. Прикладом є вирок Кельменецького районного суду Чернівецької області (справа № 717/2370/24), відповідно до якого обвинувачений особа К., протягом 25-26 грудня 2023 року, незаконно займався рибним промислом на річці Дністер поблизу села Комарів Дністровського району Чернівецької області. Внаслідок його дій було заподіяно шкоду водним біоресурсам на суму 450 037 грн. [47].

3) Річка Південний Буг – близько 10 %. Найбільш проблемними регіонами є Миколаївщина та Хмельниччина. Як приклад є вирок Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області (справа № 473/4624/23), відповідно до якого обвинувачений особа М., 16 червня 2023 року, незаконно займався добуванням річкового раку на річці Південний Буг, яка протікає в межах села Білоусівка, Вознесенського району Миколаївської області. Обвинувачений, маючи злочинний умисел і використовуючи заборонене знаряддя – неопреновий костюм, водолазні ласта та маску, незаконно виловив 55 особин річкового раку. Це призвело до завдання матеріальної шкоди державі в розмірі 183 260 грн., що є істотним збитком згідно з чинним законодавством України [42].

4) Річка Сула, Десна, Інгулець, Тиса – сукупно до 20 %. Прикладом є вирок Петрівського районного суду Кіровоградської області від 07 червня 2022 року, відповідно до якого особа В. було визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 249 КК України – незаконне зайняття рибним добувним промислом, що заподіяло істотну шкоду. Як встановлено судом, близько 07:00 години 18 січня 2022 року особа В., маючи умисел на незаконне добування водних біоресурсів, прибув до річки Інгулець на територію Іскрівського водосховища поблизу села Солдатське Олександрійського району Кіровоградської області. Без відповідного дозволу та з використанням заборонених знарядь лову (трьох ліскових сіток загальною довжиною 210 метрів) встановив сітки у водоймі. Надалі, 20 січня 2022 року близько 16:00, особа В. витягнув з води вказані сітки, в яких знаходились 32 екземпляри незаконно виловленої риби: 30 товстолобів, 1 сом і 1 карась, загальною вагою 47,5 кг. Згідно з висновком судової інженерно-екологічної експертизи та відповідно до Постанови КМУ № 1209, незаконними діями особою В. заподіяно державі шкоду на суму 115 838 грн. [56].

5) Чорне море, прибережні райони – до 5 % (але до 2022 року цей показник був вищим – до 10–15 %, особливо в районах гирла Дунаю, Білгород-Дністровського лиману, прибережжя Одещини. Прикладом є вирок Комінтернівського районного суду Одеської області (справа № 1-кп/504/704/23), відповідно до якого обвинувачений особа Б., за попередньою змовою з особою С., незаконно здійснив вилов водних біоресурсів на Чорному морі поблизу села Ліски Фонтанської сільської територіальної громади Одеського району Одеської області 11-12 липня 2023 року. Використовуючи заборонені знаряддя лову, зокрема ліскові сітки, обвинувачені незаконно виловили 120 одиниць бичка, 6 одиниць сингілі, 30 одиниць риби голка, 1 одиницю глоси, 1 рапана та 5 крабів. Матеріальний збиток, завданий державі, становить 203 393 грн 10 коп. [48].

Отже, найбільше фактів незаконного добування водних ресурсів фіксується на р. Дніпрі, Дністрі та Південному Бугу, що зумовлює потребу у посиленому контролі саме на цих ділянках. Незаконний промисел у Чорному морі знизився

після 2022 року, а ситуація в Азовському морі залишається невідомою через окупацію. Це вказує на необхідність регіонально спрямованої протидії з урахуванням екологічних і безпекових умов.

Вивчення показника завдання шкоди є ключовим для усвідомлення реальних масштабів незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом та формування ефективної стратегії протидії цьому явищу. За міжнародними оцінками, незаконний рибний промисел щорічно формує близько 20 % від загального обсягу світового вилову морської риби. За даними журналу *Marine Policy*, кожна п'ята виловлена рибина є продуктом незаконного, непідзвітнього і нерегульованого промислу. Фінансові втрати світової економіки через незаконний рибний промисел, за підрахунками аналітичного центру *Global Financial Integrity*, становлять до 36,4 млрд доларів щороку. Ці втрати включають не лише прямий незаконний прибуток від риби, а й неоплачені податки, мита, ліцензії, що підривають фіскальну стабільність цілих секторів, особливо в країнах із розвинутою прибережною економікою [344].

Найбільш вразливою є Західна Африка, де до 40 % рибальства відбувається нелегально. Такі країни, як Гвінея, Сенегал та Мавританія щороку втрачають до 2,3 мільярда доларів США, не маючи ресурсів для ефективного контролю. В Азійсько-Тихоокеанському регіоні – зокрема в Індонезії, Філіппінах і Камбоджі – щорічні втрати сягають 6,7 мільярда доларів. Китайський флот далекого плавання, один із найбільших у світі, часто фігурує в розслідуваннях щодо нелегального рибальства в Африці, Азії та Латинській Америці. У Південній Америці країни, як-от Аргентина й Чилі, щорічно втрачають до 3,6 мільярда доларів через нелегальний вилов, навіть у межах морських заповідників. Деякі держави, як Камерун, отримали «червоні картки» ЄС – санкції, що обмежують експорт морепродуктів, через неефективну боротьбу з незаконним промислом. Загалом, масштаби незаконного рибного промислу потребують консолідованих міжнародних зусиль – від технологічного моніторингу до кримінальної відповідальності, щоб забезпечити збереження водних ресурсів і захист економік прибережних країн [354; 352; 370].

В Україні масштаби незаконного промислу дещо скромніші в абсолютних цифрах, однак пропорційно вони завдають істотної шкоди державному бюджету, біоресурсам і рибному господарству загалом. За офіційними даними Держрибагентства та Екоінспекції, щорічно виявляється понад 4-6 тисяч фактів незаконного добування водних біоресурсів, сукупна шкода яких, за експертними підрахунками, становить понад 150–250 млн грн щороку [270]. Однак справжні збитки можуть бути в кілька разів більшими, зважаючи на прихованість таких правопорушень, нерегулярність перевірок, а також корупційні ризики в сфері контролю. Для прикладу, в ніч з 18 на 19 квітня 2025 року працівники Управління державного екологічного нагляду (контролю) у Черкаській області Державної екологічної інспекції Центрального округу спільно з інспекторами роти з обслуговування водних об'єктів Управління патрульної поліції Черкащини проводили моніторинг прибережної смуги річки Сула в межах села Велика Бурімка Золотоніського району, де було виявлено чоловіка, який здійснював незаконний вилов риби за допомогою забороненого знаряддя – «павука». Порушник виловив 27 екземплярів риби виду лящ. На місце події була викликана слідчо-оперативна група для з'ясування обставин правопорушення. Заборонене знаряддя та незаконно виловлену рибу вилучено працівниками поліції. Згідно з результатами проведеного заходу, сума завданих збитків державі склала 251 596 грн. [90].

Іншим прикладом є випадок, що стався у селі Матюші, поблизу Білої Церкви, де поліція затримала 43-річного чоловіка за незаконний вилов біоресурсів. Під час перевірки його автомобіля марки ВАЗ правоохоронці виявили сітки та велику кількість виловленої риби та раків. Як повідомляє «Главком», на місце події прибули співробітники слідчо-оперативної групи та рибоохоронного патруля. У процесі огляду було вилучено 117 рибин та 190 раків. За попередніми оцінками, збитки, завдані державі, склали понад 894 тис. грн. [209].

Ще одним прикладом завдання істотної шкоди є випадок, який стався під час рейдових заходів з попередження порушень нерестової заборони та правил

любительського рибальства на території Житомирської області. Так, 28 квітня 2025 року, під час проведення рейду на річці Ірпінь поблизу села Рудка Житомирського району екоінспекторами Поліського округу було виявлено факт незаконного добування водних біоресурсів. Незважаючи на діючу нерестову заборону та правила спортивного і любительського рибальства, двоє чоловіків за допомогою трьох ліскових сіток загальною довжиною 210 м зловили 19 екземплярів карася та 40 екземплярів ляща. Загальна сума збитків, заподіяних рибному господарству, склала майже 96 тис. грн. На місце події була викликана слідчо-оперативна група для проведення подальших слідчих дій. Під час подальшого обстеження водного плеса було виявлено ще три ліскові сітки загальною довжиною 90 м, з яких вилучено 49 екземплярів карася сріблястого, 5 екземплярів лина, 4 екземпляри краснопірки та 39 екземплярів ляща. Сума збитків, завданих рибному господарству, склала понад 156 тис. грн. Оскільки риба була зіпсована, її було утилізовано згідно з відповідними правилами. У результаті незаконного вилову 156 екземплярів риб було завдано шкоди водному господарству на загальну суму понад 252 тис. грн. Екоінспекція продовжує рейдові заходи, спрямовані на виявлення та попередження правопорушень у сфері використання водних ресурсів, зокрема у період нерестової заборони [99].

Отже, матеріальна шкода від незаконного рибного та іншого водного добувного промислу є суттєвою та системною проблемою, яка негативно впливає як на економіку держави, так і на екологічну рівновагу водних екосистем.

Таким чином, представлені дані свідчать про зростання масштабів незаконного рибного, звіриноного та іншого промислу на території України, що становить серйозну загрозу для екологічної безпеки, біорізноманіття та дотримання норм природоохоронного законодавства. Кримінально протиправна діяльність у цій сфері супроводжується високим рівнем латентності, організованості та прибутковості, що, своєю чергою, стимулює її подальший розвиток. Врахування зазначених кримінологічних відомостей у процесі запобігання цим правопорушенням дасть змогу підвищити ефективність

контролю, удосконалити правозастосовну практику та сформувати більш дієву систему протидії екологічно небезпечній злочинності.

2.2. Особа, яка вчиняє незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні

Проблема кримінологічної характеристики особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення, передбачене ст. 249 КК України, є ключовим елементом у формуванні цілісного уявлення про специфіку злочинності в екологічній сфері. Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, хоч і має об'єктивні екологічні наслідки, не може бути повноцінно зрозумілим без аналізу особи, яка його вчиняє, її соціально-демографічних ознак, мотивації, життєвих обставин, попереднього досвіду, а також кримінального минулого. У контексті кримінологічної науки особа правопорушника розглядається не як абстрактний суб'єкт, а як носій певних поведінкових характеристик, які відображають взаємодію індивіда з суспільством, правовим середовищем та природними ресурсами. Саме вивчення типових рис таких осіб дає змогу не лише глибше зрозуміти механізми вчинення екологічно небезпечних діянь, а й визначити цільові групи для індивідуалізованих заходів профілактики.

Кримінологічна характеристика особи злочинця є однією з основних тем численних досліджень у галузі кримінології [199, с. 179]. Однак дослідження особи злочинця, особливо у контексті вчинення конкретних правопорушень, таких як незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом, є не так широко представленими в науковій літературі. Варто звернути увагу на позицію В.Г. Лукашевича та М.В. Салтевського, які пропонують ґрунтовне визначення особи кримінального правопорушника. На їхню думку, вона являє собою соціально-біологічну систему, чії властивості проявляються в реальному, матеріальному середовищі та можуть бути використані з практичною метою – зокрема, для ефективного розслідування кримінальних правопорушень [283, с. 112].

На переконання С. А. Шалгунової, особистість злочинця формується як багатовимірне поєднання соціальних, морально-психологічних, вольових, інтелектуальних та психофізіологічних характеристик, які проявляються у

взаємодії з криміногенним середовищем. Саме ця взаємодія – зокрема, конкретні обставини життєвої ситуації – часто виступає пусковим механізмом для протиправної поведінки [318, с. 219-220]. Вчена підкреслює, що кримінологічна характеристика злочинця не обмежується окремими особистісними рисами, а є цілісною системою властивостей, яка відображає як стиль його життєдіяльності, так і особливості соціальної взаємодії. У сукупності ці риси дозволяють не лише окреслити психологічний та поведінковий портрет правопорушника, а й глибше зрозуміти об'єктивні та суб'єктивні чинники, що вплинули на формування його протиправної мотивації [319, с. 128-129].

Особу кримінального правопорушника можна систематизувати за трьома основними ознаками: 1) формальна ознака, яка передбачає розгляд особи злочинця як суб'єкта, котрий скоїв злочин, і дає комплексну характеристику, що охоплює біологічні, соціальні та психологічні аспекти; 2) змістовна ознака, яка акцентує увагу на характеристиці особи злочинця в контексті його злочинної діяльності та наявності причинного зв'язку між самим діянням та його автором; 3) формально-змістовна ознака, яка дозволяє визначити стан особи на момент скоєння злочину, коли, залежно від часу до та після скоєння злочину, індивід не може вважатися «особою злочинця» [85, с. 154]. С.Ф. Денисов підкреслює, що особа злочинця є сукупністю суттєвих соціальних властивостей та психологічних характеристик, котрі об'єктивно виявляються у конкретному злочині та надають йому суспільну небезпечність, що й обґрунтовує притягнення особи до кримінальної відповідальності, передбаченої законом [85, с. 157].

Кримінологічне вивчення особистості злочинця має на меті не лише виявлення та оцінку властивостей і рис, які призводять до кримінально протиправної поведінки, але й визначення шляхів профілактики цієї поведінки. У цьому контексті існує тісний зв'язок між трьома важливими кримінологічними проблемами: особистістю злочинця, причинами та механізмом кримінально протиправної поведінки і профілактикою кримінальних правопорушень. Особистість злочинця є основним об'єктом дослідження, оскільки її кримінологічні характеристики є первинними й визначають суб'єктивні причини

кримінально протиправних дій. Саме ці внутрішні особливості особи, а не зовнішні прояви її поведінки чи дії, повинні бути основою профілактичних заходів. Із цього випливає, що злочинна поведінка є наслідком цих внутрішніх характеристик і прямо залежить від них [196, с. 79].

Вітчизняні вчені І.М. Даньшин, В.В. Голіна, М.Ю. Валуйська та інші зазначають, що особистість злочинця характеризується низкою ознак, які включають соціально-демографічні характеристики, особистісно-рольові властивості, соціально-психологічні якості, риси правової та моральної свідомості, а також кримінально-правові ознаки. Так, соціально-демографічні характеристики, такі як стать, вік, рівень освіти, рід занять, сімейний стан та місце проживання, дозволяють сформулювати загальне уявлення про соціальний статус особи, хоча самі по собі вони не є криміногенними. Особистісно-рольові властивості характеризують здатність особи виконувати соціальні ролі відповідно до її соціальних позицій. Соціально-психологічні якості включають психічні стани, мотивацію поведінки, потреби, установки та інтереси, що визначають ставлення особи до навколишнього світу. Риси правової та моральної свідомості злочинця виявляються в його ставленні до закону та моральних норм. Злочинці часто не визнають необхідності виконання правових норм, виправдовуючи свої дії особистими або груповими інтересами. Нарешті, кримінально-правові ознаки особистості злочинця включають такі фактори, як наявність судимостей, типи вчинених кримінальних правопорушень, мотиви і цілі їх вчинення, а також методи здійснення кримінально протиправних діянь. Ці ознаки дозволяють оцінити ступінь суспільної небезпеки особи та її схильність до кримінально протиправної діяльності, що має важливе значення для кримінологічної оцінки та розробки заходів профілактики [192, с. 37-40].

Учений О.Л. Старко зазначає, що при кримінологічних дослідженнях зазвичай використовують такі основні критерії для характеристики особистості злочинця: 1) соціально-демографічні дані, зокрема вік, рівень освіти, рід занять, сімейний стан, місце проживання та приналежність до конкретних соціальних груп, що дозволяє оцінити соціальний статус особи; 2) морально-психологічні

особливості, які включають світогляд, моральні риси, погляди, переконання та ціннісні орієнтації індивіда; 3) кримінально-правову характеристику, яка дає уявлення про злочинця з правового погляду та включає специфічні властивості, притаманні саме злочинцям. Такий підхід є найбільш обґрунтованим, оскільки враховує сучасні методи статистичної звітності про зареєстровані кримінальні правопорушення [286, с. 204].

В.В. Копча зазначає, що вивчення особистості злочинця є основоположним аспектом кримінології, без якого неможливо ефективно досліджувати інші кримінологічні проблеми, такі як детермінанти злочинів та методи боротьби з ними. У своїй роботі дослідник аналізує основні доктринальні підходи до розуміння категорії «особистість злочинця», визначає ключові елементи, що формують її структуру, та зосереджується на таких важливих характеристиках, як соціально-демографічні, соціально-рольові, кримінально-правові та морально-психологічні риси [339].

Аналогічну позицію поділяють і О.М. Джужа, В.В. Василевич та Є.М. Моїсєєв, які пропонують загальноприйнятту структуру особистості злочинця, що включає чотири основні категорії: 1) соціально-рольові характеристики, які відображають взаємодію особи з найближчим оточенням та її положення в побутових, сімейних, виробничих і загальносоціальних відносинах; 2) соціально-демографічні дані, зокрема стать, вік, освіта, соціальний статус, професійна діяльність, сімейний стан, місце проживання, матеріальний рівень і житлові умови; 3) морально-психологічні риси, до яких належать світогляд, система цінностей, інтелектуальні й рольові особливості, а також психічні аномалії (що не виключають осудність) і рівень потреб; 4) кримінально-правові ознаки, такі як мотиви правопорушення, характер і спрямованість злочинних посягань, форма співучасті, вид і строк покарання, а також конкретні статті Кримінального кодексу України [189, с. 132]. У подальшому дослідженні ми спиратимемося саме на цю чотирикомпонентну структуру як базову модель аналізу особистості злочинця.

Перед тим як досліджувати особу правопорушника, який вчиняє незаконний рибний, звіриний або інший водний добувний промисел в Україні, доцільно звернутися до міжнародного досвіду, що ілюструє типові риси таких злочинців, їхню мотивацію, соціальний статус та способи залучення до протиправної діяльності. У зарубіжних країнах, зокрема в Австралії та Південній Африці, фіксуються випадки, коли саме особи – як окремі індивіди, так і малі групи (часто родинні) – систематично займаються браконьєрством водних біоресурсів. Ці люди рідко мають кримінальне минуле, а участь у злочині часто пояснюється соціальними чи економічними обставинами: бідністю, безробіттям, відсутністю альтернатив, або навіть – культурними традиціями. Деякі не усвідомлюють протиправності своїх дій, адже вважають незаконне рибальство частиною звичного побуту. Типовий правопорушник у цій сфері може мати базові знання про рибальство або спеціальні навички, які дозволяють ефективно здійснювати добування, уникати нагляду та маскувати свою діяльність. Деякі правопорушники співпрацюють із посередниками, що мають легальне прикриття у сфері торгівлі або переробки. Часто вони діють в умовах слабо структурованих груп без ієрархії, що забезпечує мобільність, анонімність та гнучкість. Окрему увагу привертає той факт, що у деяких випадках злочини вчиняються працівниками підприємств, чиновниками або особами, які мають доступ до ресурсів та можливість впливати на контрольні органи. Вони користуються службовим становищем, щоб прикривати або організовувати незаконний вилов водних ресурсів. Таким чином, міжнародна практика засвідчує, що особа правопорушника у сфері рибного промислу – це не лише класичний браконьєр, а ширше соціальне явище, що охоплює людей із різним рівнем освіченості, доступом до ресурсів і мотивацією. Дослідження такої особи дозволяє глибше зрозуміти логіку правопорушень і сформулювати більш ефективні заходи запобігання, орієнтовані на профілактику конкретної поведінки, а не лише на зовнішній контроль [372].

Утім, в Україні спостерігається дещо інша специфіка. Національні дані свідчать про домінування чоловіків серед осіб, які вчиняють незаконний рибний,

звіриний або інший водно добувний промисел. Зокрема, близько 89 % засуджених за ст. 249 КК України – чоловіки, у той час як жінки становлять лише 11 % (Додаток Б.1.). Така статистика пояснюється як фізичними особливостями цього виду кримінально протиправної діяльності (вилов у складних природних умовах, нічна праця, використання технічного обладнання), так і гендерними ролями. Чоловіки частіше сприймаються як відповідальні за матеріальне забезпечення родини, тому за наявності економічних труднощів можуть легше виправдовувати для себе незаконні дії. Крім того, вони частіше володіють необхідними засобами (човнами, сітками, транспортом) і можуть діяти як індивідуально, так і в складі злочинних груп. Жінки ж, навпаки, рідше залучаються до таких кримінальних правопорушень через соціально обумовлений розподіл обов'язків і нижчий рівень фізичної участі в рибальстві.

Прикладом участі жінок у вчиненні кримінального правопорушення у виді незаконного рибного промислу є вирок від 29 травня 2020 року, виданий Очаківським міськрайонним судом Миколаївської області. Відповідно до цього вироку, дві жінки, особа М. та особа Н., 13 вересня 2019 року в період з 15:30 до 16:00, діючи за попередньою змовою, маючи умисел на незаконне зайняття рибним промислом з корисливих мотивів, без відповідного дозволу і забороненим знаряддям лову – лісковою сіткою, здійснили незаконний вилов риби в акваторії Дніпровсько-Бузького лиману Чорного моря, поблизу села Куцуруб Очаківського району Миколаївської області. В результаті їхніх дій було виловлено та знищено 20 одиниць риби породи кефаль-сингіль, чим було заподіяно істотну шкоду рибним запасам України та матеріальні збитки на суму 11 900 грн, відповідно до такс, затверджених постановою Кабінету Міністрів України. Цей випадок є наочним прикладом того, що жінки, попри більш низький рівень залученості до незаконного рибного промислу, також можуть бути причетними до таких кримінальних правопорушень [52]. Отже, стать правопорушника є важливим фактором у кримінологічному аналізі незаконного рибного промислу, що має враховуватись при формуванні превентивних заходів.

Незаконний рибний промисел часто вчиняють особи віком від 18 до 30 років, і серед них складається найбільша частка кримінальних правопорушників – 52 %. Це пов'язано з фізичними можливостями та легким доступом до необхідного обладнання, а також з молодіжною активністю та інтересом до рибальства як до джерела доходу. Однак, порівняно з іншими категоріями, ця група демонструє найбільшу концентрацію. Наступна вікова група – особи віком від 31 до 40 років – займають 27 % серед тих, хто вчиняє незаконний рибний промисел. Це група осіб, яка вже має певний досвід у цій діяльності, може організовувати або брати участь у більш складних схемах незаконного рибальства. Особи віком від 41 до 50 років складають 11 %, їхня роль у незаконному рибному промислі часто пов'язана з управлінням або організацією таких дій, оскільки вони зазвичай мають більше досвіду та ресурсів для таких видів діяльності. Вікова категорія від 51 до 60 років становить близько 5 %. У цій групі правопорушники вже можуть брати на себе роль консультантів чи координаторів у групах, однак фізичні можливості для активного промислу зменшуються. Нарешті, особи старші 60 років рідше займаються незаконним рибним промислом – їхня частка складає близько 3 %. Це може бути пов'язано зі зниженням фізичної активності та відсутністю потреби у такій діяльності через пенсійний вік або відсутність доступу до необхідних ресурсів (Додаток Б.2.).

Щодо неповнолітніх, то їх частка складає близько 2 % від загальної кількості правопорушників. Цей низький, але реальний відсоток можна пояснити фізичними обмеженнями молоді та обмеженим доступом до необхідного обладнання для здійснення рибного промислу. У більшості випадків їхня участь може бути зумовлена економічними труднощами або впливом дорослих осіб, які залучають молодь до незаконної діяльності. *Одним із яскравих прикладів участі неповнолітнього в незаконному рибному промислі є вирок від 25 грудня 2023 року Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області. Згідно з рішенням суду, 16 червня 2023 року неповнолітній громадянин Р., перебуваючи за місцем свого проживання, вирішив здійснити незаконний вилов водних біоресурсів на річці Південний Буг, що протікає в межах села Білоусівка Вознесенського*

району. Громадянин Р., обізнаний про чинне законодавство та заборону на вилов річкового раку під час нересту, розробив план для вчинення правопорушення. Для реалізації свого злочинного умислу неповнолітній підготував спеціальне спорядження – неопреновий костюм для підводного полювання, водолазні ласты, маску з дихальною трубкою і ремінь з грузилами. З цим обладнанням він прибув до річки, де, одягнувши костюм, пірнув у воду та почав незаконно виловлювати річкових раків. Усього він виловив 87 раків, чим завдав державі матеріальної шкоди на суму 289 884 грн. Цей вилов був здійснений в період нересту, що робить правопорушення ще більш серйозним, оскільки під час нересту риб та інших водних біоресурсів забороняється їх вилов, аби не порушувати природний баланс екосистеми [43]. Цей випадок демонструє, що навіть неповнолітні, володіючи знаннями про техніку і доступом до необхідного обладнання, можуть брати участь у вчиненні кримінальних правопорушень, що завдають значної шкоди довкіллю і державним ресурсам.

Отже, серед осіб, які займаються незаконним рибним промислом, найбільшу частку складають молодші люди (18-30 років), але з віком зменшується як кількість правопорушників, так і їхня роль у таких кримінально протиправних діяннях, що зумовлено фізичними обмеженнями та зміною життєвих обставин.

Особливості фізичної будови та вікові характеристики осіб, причетних до незаконного вилову риби, безпосередньо впливають на обрані ними методи та інструменти вчинення правопорушення. Ці чинники також відображаються у слідах, які залишаються після вчинення злочину, й можуть мати суттєве значення для подальшого розслідування. Так, особи з обмеженою фізичною активністю – переважно старшого віку або ті, хто має повну статуру – зазвичай обирають пасивніші способи лову. Вони використовують технічно оснащені човни з моторами або ж узагалі ловлять рибу з берега, застосовуючи прості та малозатратні за фізичними зусиллями засоби: електровудки, звукові пристрої, рибальські екрани типу «телевізор», ятері, а також звичайні вудки. Натомість особи з нормальною фізичною формою або середнього віку частіше вдаються до

активного способу незаконного добування водних біоресурсів. Вони можуть використовувати ручні знаряддя – різноманітні сітки (жилкові, зяберні, ліскові тощо), які потребують значного фізичного залучення та дозволяють отримати великий улов. У таких випадках пересування водою зазвичай здійснюється на веслових човнах. Молодь і представники працездатного віку, схильні до експериментування та новітніх технологій, віддають перевагу сучасним методам: спінінги, електронні засоби лову, моторизовані човни. Їх дії більш динамічні, що впливає як на спосіб фіксації результатів лову, так і на характер залишених доказів. Для осіб похилого віку характерна консервативність у виборі інструментів – вони надають перевагу перевіреним засобам, які використовували ще в минулому столітті: «парашути», класичні екрани, прості вудки. Їхні дії менш мобільні, але часто – систематичні та добре організовані. Отже, існує певна залежність між анатомо-фізіологічними ознаками злочинців та характером слідів, що виникають у процесі незаконного рибного промислу. Ці обставини варто враховувати при встановленні обставин злочину, ідентифікації осіб та визначенні способу вчинення правопорушення [73, с. 80-81].

Щодо громадянства, необхідно відзначити, що незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, переважно вчиняють громадяни України. За узагальненими статистичними даними, у 2022 році – 96,5 %, у 2023 році – 96,9 %, а у 2024 році – 97,1 %. Відповідно, лише близько 3 % зазначених кримінальних правопорушень припадає на іноземців або осіб без громадянства (Додаток Б.3.). Подібна статистична картина є логічною, оскільки громадяни України краще обізнані з географією місцевості, особливостями водойм, сезонами заборони на вилов біоресурсів, а також із тим, як оминати контрольні заходи з боку рибоохоронних структур. Вони можуть мати сталі зв'язки у відповідному середовищі, доступ до спеціалізованих знарядь лову, засобів пересування та місцевої інфраструктури. Усе це створює підґрунтя для вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 249 КК України, саме громадянами України, тоді як участь іноземців у цій сфері є поодиноким явищем.

Підтвердженням того, що іноземці також, хоча й незначною мірою, причетні до вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 249 КК України, є конкретні випадки, зафіксовані в прикордонних регіонах. Так, 06 травня 2025 року на Одещині було виявлено факт участі трьох громадян Республіки Молдова, які незаконно перетнули державний кордон України з метою браконьєрського вилову риби. Чоловіки рухались річкою Дністер на металевому човні типу «Южанка», перетнули кордон із сусідньої країни та причалили до українського берега. Там вони планували розпочати незаконне зайняття рибним промислом із застосуванням заборонених знарядь лову. Проте їх було затримано співробітниками Державної прикордонної служби України ще до моменту розгортання сіток [144]. Цей випадок демонструє, що іноземні громадяни здебільшого діють у прикордонних зонах, переважно організовано, з чіткою метою незаконного добування водних біоресурсів, що створює додаткові виклики для контролю державного кордону та боротьби з браконьєрством.

Аналізуючи національний склад осіб, причетних до незаконного зайняття рибним промислом, можна встановити, що основну частину таких правопорушників становлять громадяни української національності.

Щодо місця проживання осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, передбачені ст. 249 КК України, встановлено, що переважна їх більшість – це жителі сільської місцевості та малих прибережних населених пунктів (понад 70 % випадків). Зазначена тенденція пояснюється низкою об'єктивних чинників. Насамперед, саме у сільській місцевості розташовані ріки, лимани, озера, що забезпечує легкий фізичний доступ до природних ресурсів. Рівень державного контролю та спостереження у віддалених місцевостях значно нижчий, що створює сприятливі умови для вчинення незаконного рибного промислу. Мешканці міст становлять близько 30 % від загальної кількості кримінальних правопорушників, найчастіше вони організовують канали збуту незаконно добутих водних біоресурсів або діють у складі організованих злочинних груп (Додаток Б.4.).

Прикладом участі переважно сільських мешканців у незаконному рибному промислі є вирок Великобагачанського районного суду Полтавської області від 12 липня 2022 року. До відповідальності за ч. 1 ст. 249 КК України притягнуто двох жителів села Радивонівка, один із яких був безробітним, інший – електромонтажником. 14 квітня 2022 року вони за попередньою змовою, у період нересту, здійснили вилов риби (карасів сріблястих) на ставку в селі Перекопівка за допомогою човна та двох сіток. Незаконними діями завдали шкоди державі на понад 85 тисяч гривень. Обох викрили правоохоронці під час повторного виходу на водойму. Цей випадок підтверджує, що саме мешканці сільської місцевості частіше вчиняють злочини, передбачені ст. 249 КК України [41]. У свою чергу, прикладом участі мешканців міст у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 249 КК України, є вирок Голосіївського районного суду м. Києва від 15 червня 2021 року. Так, житель міста Бориспіль, раніше не судимий, у період нересту здійснив незаконний вилов риби у затоці Галерне річки Дніпро в межах Києва. З метою реалізації злочинного умислу він використовував гумовий човен з електродвигуном та кустарні сітки. Наступного дня чоловік повернувся до місця встановлення сіток і витягнув із води рибу різних видів загальною кількістю 40 екземплярів, завдавши істотної шкоди рибному господарству України на суму понад 2700 грн. [44]. Цей приклад свідчить, що до вчинення кримінальних правопорушень за ст. 249 КК України залучаються не лише мешканці сільської місцевості, а й особи, які проживають у міських умовах.

Наступним важливим критерієм, що характеризує осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, передбачені ст. 249 КК України, є рівень їхньої освіти. Аналіз судових рішень свідчить, що переважна більшість осіб, засуджених за незаконне зайняття рибним добувним промислом, мали базову середню або повну загальну середню освіту: у 2022 році – 72 %, у 2023 році – 76 %, у 2024 році – 75 % відповідно. На другому місці опинилися особи з професійно-технічною освітою (відповідно: 14 %, 12 %, 13 %), які, як правило, займаються фізичною працею або тимчасовими підробітками, зокрема у сфері

сільського господарства чи рибальства. Частка осіб з вищою або фаховою передвищою освітою була значно меншою – у середньому 7-8 % за аналізований період. Особи з початковою освітою або без освіти становили близько 4-5 %. Ці дані вказують на те, що кримінальне правопорушення за ст. 249 КК України здебільшого вчиняються особами з нижчим рівнем освіти (Додаток Б.5.). Це може бути обумовлено обмеженим доступом таких осіб до легальної зайнятості з гідною оплатою праці, що змушує їх звертатися до альтернативних, зокрема незаконних, способів отримання доходу. Окрім того, низький рівень освіченості може корелювати з недостатньою правосвідомістю, незнанням норм природоохоронного законодавства або недооцінкою наслідків таких діянь для довкілля.

Щодо зайнятості та роду занять осіб, засуджених за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 249 КК України, нами отримані такі середні дані: більшість засуджених становлять працездатні особи, які офіційно не працюють і не навчаються – близько 70 %. Це свідчить про певну соціальну дезадаптацію та нестабільне матеріальне становище таких осіб. Ще 5 % складають безробітні, які перебувають на обліку у центрах зайнятості. Особи, що здобувають освіту, практично не фігурують у відповідних кримінальних провадженнях (менше 0,3 %). При цьому лише близько 24,7 % осіб, засуджених за ст. 249 КК України, були працевлаштовані на момент вчинення кримінального правопорушення (Додаток Б.6.). Ці дані дають підстави стверджувати, що відсутність постійного місця роботи або навчання може бути одним із чинників, які спонукають до вчинення незаконного вилову риби. Зазвичай такі особи не мають стабільного доходу та соціальних гарантій, що формує в них мотивацію до використання природних ресурсів у незаконний спосіб з метою отримання хоча б тимчасового прибутку. У низці випадків така діяльність сприймається ними не як кримінальне правопорушення, а як засіб виживання або підробіток, особливо у сільській місцевості або прибережних районах [240, с. 188-189].

Сім'я є важливим індикатором, що регулює поведінку людини. Відсутність стабільних сімейних відносин традиційно розглядається як один з негативних

факторів, що може сприяти девіантній поведінці [2, с. 321]. За результатами аналізу судових вироків, встановлено, що інформація про сімейний стан була відсутня у 5-7 % осіб, засуджених за незаконне зайняття рибним промислом (ст. 249 КК України). Серед цих осіб 65 % не перебували в шлюбі, зокрема 9 % – розлучені, в той час як 35 % – мали офіційні чи фактичні шлюбні стосунки. Незважаючи на те, що не завжди можна отримати точні дані щодо наявності дітей у осіб, які обвинувачуються у таких правопорушеннях, з отриманих даних встановлено, що 28 % засуджених за незаконне добування водних біоресурсів мали неповнолітніх дітей на утриманні (Додаток Б.7.). Отже, більшість осіб, які займаються незаконним рибальством, не мають стабільного сімейного становища. Однак важливо зауважити, що наявність сім'ї не завжди гарантує відсутність антисоціальної поведінки. Сімейні проблеми, конфлікти або недоліки у вихованні можуть підштовхувати до розвитку девіантної поведінки, що може призвести до вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 249 КК України. Тому варто враховувати сімейний фактор в контексті інших соціальних та економічних чинників.

У процесі дослідження кримінально-правових характеристик осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, передбачені ст. 249 КК України, важливим є аналіз таких ознак, як повторність, сукупність та рецидив кримінально протиправних дій. На основі кримінологічного дослідження встановлено, що значна частина правопорушників, засуджених за незаконне зайняття рибним промислом, вже мали досвід участі в інших кримінальних діяннях. Зокрема, на загальнодержавному рівні близько 34 % осіб, які притягувалися до відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 249 КК України, раніше вже порушували закон, а 22 % з них мали незняту або непогашену судимість на момент нового кримінально протиправного діяння. Така тенденція свідчить про наявність у значної кількості правопорушників сталої кримінальної спрямованості. Щодо характеру попередніх кримінальних правопорушень осіб, які вчиняють незаконний вилов водних біоресурсів, переважають кримінальні правопорушення проти довкілля,

корисливо-насильницькі кримінальні діяння, правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, зброї, а також майнові злочини. Отже, факт попередньої кримінально протиправної поведінки слід вважати одним із ключових кримінологічних чинників ризику, який потребує посиленого моніторингу з боку правоохоронних органів.

Прикладом зазначеного є вирок Коропського районного суду Чернігівської області від 28 квітня 2023 року, яким особу визнано винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 249 КК України. Особа, яка вже мала значну кількість попередніх судимостей за різні кримінальні правопорушення, зокрема проти власності, життя і здоров'я, а також у сфері незаконного обігу транспортних засобів та наркотичних речовин, повторно вчинила кримінальне правопорушення – незаконний вилов риби забороненими знаряддями лову. Встановлено, що обвинувачений, діючи умисно та усвідомлюючи протиправність своїх дій, без дозволу на вилов водних біоресурсів, здійснив незаконний вилов 37 риб цінних видів (зокрема, плітки, окуня та карася сріблястого) на загальну суму 69 530 грн, чим завдав істотної шкоди навколишньому природному середовищу. Особливу увагу суд приділив тому, що обвинувачений має багату кримінальну історію – з 2004 по 2023 рік він був дев'ять разів засуджений, у тому числі кілька разів за кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним заволодінням майном (ст. 185, 289 КК України), а також за кримінальні правопорушення проти здоров'я та порядку відбування покарання. Факт неодноразового притягнення до кримінальної відповідальності, наявність непогашених судимостей та стійка кримінальна поведінка обвинуваченого стали підставою для призначення йому реального покарання у вигляді позбавлення волі, незважаючи на характер скоєного кримінального проступку [49].

Вивчаючи особу правопорушника, який вчиняє кримінальні правопорушення у сфері незаконного добувального промислу, важливе значення має його ставлення до вчиненого. Зокрема, встановлено, що понад 70 % осіб усвідомлювали кримінально протиправний характер своїх дій ще до моменту їх

учинення. У ході досудового розслідування приблизно 85 % обвинувачених визнали свою провину та висловили щире каяття, що в окремих випадках вплинуло на пом'якшення покарання. Близько 5 % осіб зізналися у вчиненні кримінального правопорушення лише після консультації із захисником, усвідомлюючи ймовірність отримання більш м'якого вироку в разі співпраці зі слідством. Водночас близько 10 % правопорушників заперечували свою вину, не визнавали кримінальної протиправності своїх дій і не розкаювалися, що, як правило, було притаманне особам із кримінальним минулим або повторним правопорушенням у цій сфері.

Певної уваги заслуговує аналіз розподілу осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, передбачені ст. 249 КК України, за ознакою способу вчинення – поодинці чи у складі групи, зокрема організованої групи або злочинної організації. Результати дослідження показали, що більшість правопорушників (приблизно 89 %) діють самостійно, керуючись прагненням залишитися непоміченими та уникнути відповідальності. Водночас близько 11 % осіб вчиняли незаконний вилов у складі групи, у тому числі організованої, що свідчить про певну системність та злагодженість у незаконному промислі, а також про наявність розподілу ролей, технічної підготовки та мотивації на отримання стабільного нелегального доходу. Особи, які діють у складі організованих груп, становлять підвищену загрозу для екологічної безпеки, оскільки їхні дії зазвичай спричиняють значні збитки водним біоресурсам, а також ускладнюють викриття та документування кримінальних правопорушень.

Прикладом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 249 КК України, у складі злочинної групи є вирок Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області від 01 квітня 2020 року, відповідно до якого засуджено трьох осіб – особа 1, особа 2, особа 3, які за попередньою змовою та з чітким розподілом ролей здійснили незаконне зайняття рибним добувним промислом на території Канівського водосховища. Обвинувачені прибули на місце кримінального правопорушення заздалегідь підготовленими: мали човен, сітки та вудки, діяли організовано, злагоджено та цілеспрямовано.

Їхні дії, вчинені в період нересту із застосуванням заборонених знарядь лову, призвели до істотної шкоди рибному господарству України на суму 6 953 грн., що підтверджує професійний підхід до кримінально протиправної діяльності [55]. Цей випадок є показовим прикладом того, як навіть раніше не судимі особи, об'єднавшись у групу, здатні вчинити екологічно небезпечне кримінальне правопорушення, яке має не лише кримінально-правові, а й соціальні наслідки, зокрема – у сфері довкілля.

Щодо перебування осіб у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння під час вчинення незаконного рибного, звіриночного чи іншого водного добувального промислу, варто зауважити, що така поведінка не є типовою для суб'єктів цього виду кримінально протиправних діянь. За наявними статистичними даними, лише близько 3 % правопорушників вчиняють незаконне зайняття рибним або звіриним промислом у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння. Це пояснюється тим, що вчинення таких діянь потребує певного рівня організованості, фізичної підготовки та технічних навичок, зокрема – у використанні знарядь лову, навігації човнами, орієнтуванні на водоймах чи в лісових масивах. Прикладом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 249 КК України, у стані алкогольного сп'яніння є вирок Чернігівського районного суду Чернігівської області від 04 січня 2021 року. Установлено, що 27 листопада 2020 року, близько 09:00, особа Д., за попередньою змовою з особою Г., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, прибули до озера Дайнечне поблизу с. Слабин Чернігівського району Чернігівської області. Використовуючи сім сіток типу «зяберні» та вісім типу «порожєві», які належать до заборонених знарядь лову відповідно до п. 3.15 Правил любительського і спортивного рибальства (затверджених наказом Держкомрибгоспу України № 19 від 15.02.1999 року), без наявності належного дозволу на вилов водних біоресурсів, вони умисно здійснили незаконний вилов риби з метою задоволення особистих потреб. У результаті правопорушення було виловлено 64 рибини цінних видів, тоді, як загальна сума спричиненої шкоди склала 12 002 грн, що завдало істотної шкоди державним інтересам у сфері

охорони водних біоресурсів [57]. Цей випадок є яскравим прикладом недбалої, зухвалої поведінки осіб, що навіть у стані сп'яніння вдаються до вчинення екологічно небезпечних дій, що потребують чіткої реакції з боку правоохоронних органів.

До наступної групи ознак осіб, які вчиняють незаконний рибний, звіриний або інший водно добувний промисел належать соціально-рольові характеристики, що відображають соціальний статус особи, її місце в суспільстві та виконувани нею ролі – як у трудовій сфері, так і в сімейному колі. Поведінка індивіда тісно пов'язана з його повсякденними обов'язками, життєвим стилем і тим, як він сприймається у соціальному оточенні [191, с. 108]. Соціально-рольові характеристики осіб, причетних до екологічних злочинів, мають вагоме значення у контексті кримінологічного аналізу. Вивчення цієї складової дає змогу глибше зрозуміти мотивацію та передумови кримінально протиправної поведінки. Виявлення специфічних рис екологічних злочинців – у порівнянні з загальними демографічними і соціальними характеристиками населення – відкриває перспективи для створення ефективних програм профілактики та адресних заходів запобігання злочинності в цій сфері [303, с. 236].

Під час вивчення кримінальних проваджень за фактами кримінального правопорушення, передбаченого ст. 249 КК України, було встановлено, що близько 65-75 % судів при призначенні покарання враховують характеристику особи обвинуваченого. Ці документи відображають соціальний образ правопорушника: його участь у трудовій діяльності, поведінку в побуті, а також репутацію серед сусідів або колег. Так, за результатами аналізу, позитивні характеристики з місця роботи мали близько 34 % осіб, засуджених за незаконний вилов водних біоресурсів. Водночас 26 % отримали задовільні оцінки, 15 % – негативні, а щодо 25 % – відомості були відсутні або формальні. За місцем проживання ситуація виглядає подібно: дільничні офіцери поліції позитивно охарактеризували 30 % обвинувачених, задовільно – 40 %, негативно – 18 %, а щодо 12 % – характеристика не надавалась. При винесенні вироку – позитивну соціальну характеристику суди врахували у 48 % випадків, середню – у 22 %, і

лише в 6 % випадків була надана негативна оцінка. Попри ймовірну формальність окремих характеристик або їхню поверхневу підготовку, виявлена тенденція свідчить про те, що значна частина осіб, причетних до незаконного рибного промислу, не є відкрито асоціальними. Нерідко вони мають стабільні соціальні зв'язки, працевлаштовані, підтримують родинні стосунки та не вирізняються яскраво негативною поведінкою у повсякденному житті.

Вивчення морально-психологічного портрета осіб, схильних до порушень закону, зокрема у сфері довкілля, є одним із ключових напрямів у кримінологічних дослідженнях. Наприклад, Ю. А. Турлова здійснювала поділ правопорушників у сфері екології за ознакою соціально-поведінкової адаптації. Вони виокремлюють агресивно-деструктивний і адаптивний типи. Представники першої категорії виявляють схильність до жорстокості, що не має об'єктивної доцільності з погляду потреб вилову або мисливства; злочини, які вони скоюють, мають характер жорстокої розваги, способу зняття стресу або засобу проведення дозвілля. Такі дії вирізняються демонстративною брутальністю, знищенням тварин не з метою вжитку чи збуту, що принципово відрізняє цей тип правопорушників від адаптивних, для яких домінує утилітарно-користьова мотивація. У їхньому сприйнятті природа виступає як нескінченне джерело ресурсів, доступних для безконтрольного використання задля задоволення матеріальних інтересів [302; 191, с. 336-337].

О. М. Джужа, В. В. Василевич, В. В. Черней, С. С. Чернявський та інші зазначають, що типологія осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення проти довкілля, у тому числі й незаконний рибний, звіриний або інший водний добувний промисел, може бути побудована з урахуванням глибини, інтенсивності та стійкості кримінально протиправної поведінки. Такий підхід дозволяє умовно виділити три основні типи правопорушників: ситуативний, звичний і професійний. Ситуативний тип охоплює осіб, які вдаються до кримінального правопорушення через складні життєві обставини. Серед них виокремлюють «сімейний» підтип – це люди, що порушують закон для забезпечення базових потреб родини. Як правило, такі дії не є систематичними. Інший підтип –

«необережний» – охоплює осіб, які нехтують екологічними вимогами через незнання чи недбалість, порушуючи правила рибальства без прямого злочинного наміру. Звичний тип характеризується низькою правосвідомістю та деформацією моральних орієнтирів. Це часто асоціальні особи – безробітні, рецидивісти, алко- чи наркозалежні. Вони мають нестійкі соціальні зв'язки, не усвідомлюють екологічної шкоди та не розрізняють дозволене від забороненого. Їхня злочинна поведінка часто є способом існування. Професійний тип включає осіб, для яких незаконний вилов є стабільним джерелом прибутку. Підтип «промисловики» вирізняється високим рівнем організованості, використанням спеціального обладнання та злочинною «спеціалізацією». «Легальні» злочинці, працюючи у сфері рибного господарства, зловживають службовим становищем – порушують квоти, строки та умови вилову. Найнебезпечнішими є представники підтипу «посадово-організаторські» – службові особи, які не лише покривають, а й очолюють злочинну діяльність, забезпечуючи її прикриття й стійкість. Таким чином, розуміння типології осіб, що вчиняють незаконний рибний промисел, дозволяє глибше проаналізувати їхню мотивацію, рівень соціальної небезпеки та потребу в індивідуалізованих підходах до профілактики й протидії цим екологічним злочинам [191, с. 337-338].

Згідно з думкою Г.П. Гаращук, осіб, які займаються незаконним рибним промислом, можна поділити на кілька груп за різними ознаками. Перша група включає осіб, для яких вилов риби є просто видом проведення дозвілля. Вони не обізнані з екологічними нормами і не мають наміру отримувати прибуток від реалізації виловленої риби. Такі особи зазвичай мають стабільну роботу, займаються риболовлю у вільний час, підтримують міцні соціальні зв'язки, мають родину, включаючи неповнолітніх дітей, і раніше не були судимі. Друга група складається з осіб, для яких вилов риби є додатковим джерелом доходу у вільний від роботи час. Це вже більш активні учасники незаконного промислу, які шукають способи отримати додаткові кошти. Третя група охоплює осіб, котрі не мають постійного джерела доходу і для яких вилов риби є основним способом заробітку. Ці особи також можуть бути сімейними, мають неповнолітніх дітей і

раніше не мали судимостей. Четверта група включає осіб, які здійснюють незаконний вилов риби у групах за попередньою змовою, використовуючи знаряддя масового знищення риби, зокрема моторні човни та приміщення для зберігання виловленої риби. Вони категорично заперечують свою вину і вважають цю діяльність єдиним можливим джерелом доходу, свідомо ігноруючи екологічне законодавство [73, с. 92-93].

На підставі зазначених класифікацій є необхідність представити власне бачення можливого вдосконалення типології осіб, які вчиняють незаконний рибний, звіриний або інший водно добувний промисел, зокрема: 1) «Побутовий тип». Цей тип осіб часто не володіє необхідними знаннями закону у сфері охорони довкілля. Вони здійснюють вилов «для себе», через відсутність достатніх матеріальних засобів або звичку; 2) «Раціональний тип». Такі особи діють заради прибутку, добре орієнтуються у законодавстві, обходять його; 3) «Ворожий тип». Такий тип осіб повністю зневажає екологічні норми, діє зухвало, рішуче, байдужий до екологічних наслідків, які несе незаконний рибний, звіриний або інший водно добувний промисел; 4) «Несвідомий тип». Вони вчиняють кримінальні правопорушення, передбачені ст. 249 КК України через незнання спеціального законодавства у цій сфері, наслідують традиції чи звичаї, не вважають свої дії суспільно небезпечними; 5) «Свідомий тип». Такий тип осіб ретельно продумує план і схеми вчинення незаконного рибного, звіриногo або іншого водного добувного промислу, здійснює пошук виконавців, намічує можливі варіанти приховування знарядь і предметів кримінального правопорушення, визначає шляхи відходу з місця злочину, приховування та реалізації водно добувних ресурсів.

Учений О. В. Одерій зазначає, що практично кожна людина хоча б раз у житті порушувала норми екологічного права. Водночас відсутність системної профілактики таких дій, поряд з нерозвиненістю екологічного світогляду в суспільстві, дає підстави припускати, що частина таких осіб здатна вчинити й більш небезпечні діяння, зокрема злочини проти довкілля [234, с. 168-169].

Як зазначає Д.П. Гаращук типовому кримінальному правопорушнику, який вчинив незаконне зайняття рибним добувним промислом притаманні такі ознаки, як: егоїзм, жадібність, жорстокість, легковажність тощо [73, с. 87].

На думку О. Г. Колба та О. М. Гуміна, особи, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері охорони довкілля, у тому числі й незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом, зазвичай є соціально адаптованими членами суспільства. Вони не мають виражених морально-психологічних девіацій або серйозних викривлень правової свідомості. Однак ключовою характеристикою такої категорії правопорушників є знецінення значущості екологічної проблематики. Для них питання охорони навколишнього середовища не посідає провідного місця у системі особистісних пріоритетів, що і зумовлює їхню схильність до порушення природоохоронного законодавства [160, с. 150].

Спираючись на узагальнення практичного досвіду та результатів опитування співробітників правоохоронних органів нами було виокремлено низку морально-психологічних характеристик, притаманних особам, які здійснюють незаконний рибний, звіриний або інший водно добувний промисел. Переважно такі правопорушники виявляють толерантне ставлення до екологічно шкідливої поведінки, демонструють низьку екологічну свідомість, схильність виправдовувати власні дії економічними труднощами або побутовою необхідністю та відсутність співпереживання щодо природи. Водночас характерною рисою багатьох правопорушників є правова необізнаність: вони або зовсім не знають про наявність спеціального екологічного законодавства, або мають лише поверхове уявлення про його зміст, відповідальність та обмеження. Зокрема, узагальнені результати анкетування вказують, що 77 % опитаних вважають, що особи, які вчиняють незаконний рибний або звіриний промисел, мають низький рівень правосвідомості та не усвідомлюють повною мірою протиправність своїх дій; 65 % респондентів відзначили, що правопорушники демонструють байдужість до екологічних наслідків своїх дій; 53 % наголосили на бажанні правопорушників отримати особисту матеріальну вигоду незалежно

від шкоди довкіллю; 46 % правоохоронців зауважили, що правопорушники часто не мають чіткого уявлення про норми екологічного законодавства, а деякі взагалі не знають, що їхня поведінка є злочином; лише 20 % вказали на наявність усвідомленого умислу на порушення закону, що свідчить про поширення неформальної легітимації таких дій у місцевих громадах (Додаток В.).

Таким чином, типовим портретом особи, яка вчинила незаконний рибний, звіриний або інший водно добувний промисел в Україні є такий: особа чоловічої статі, віком від 18 до 40 років (79 %), громадянин України, українець, сільський житель, із повною загальною та базовою загальною середньою освітою (75 %), працездатний, але такий, що ніде не працює та не навчається (70 %), неодружений (65 %). Цей суб'єкт має досвід кримінальних посягань на різноманітні суспільні відносини (34 % раніше вчиняли кримінальні правопорушення, з яких 22 % осіб – мали не зняту і непогашену судимість), характеризуються активною поведінкою (особа свідомо вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ст. 249 КК України, усвідомлювала наслідки власних дій – понад 70 %), в основному діє поодиноці (близько 89 % осіб), вчинив кримінальне правопорушення у тверезому стані (відсоток осіб, які на момент вчинення суспільно небезпечного діяння знаходились у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння – близько 3 %). Характеризується низьким рівнем правової свідомості, толерантним ставленням до екологічно шкідливої поведінки, байдужістю до екологічних наслідків своїх дій, відсутністю емпатії щодо природи, схильністю виправдовувати власні дії економічними труднощами або побутовою необхідністю, жадібністю, легковажністю тощо.

2.3. Детермінація незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні

З метою підвищення ефективності запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом важливим напрямом є всебічне дослідження та уточнення змісту детермінант, що зумовлюють вчинення таких кримінальних правопорушень. Ідеться про необхідність ідентифікації, систематизації та класифікації комплексу об'єктивних і суб'єктивних чинників, які безпосередньо або опосередковано впливають на формування кримінально протиправної поведінки у цій сфері. До таких чинників належать соціально-економічні, правові, організаційні, психологічні, екологічні та інші обставини, що створюють сприятливий ґрунт для вчинення зазначених суспільно небезпечних діянь. Особливу увагу слід приділяти виявленню стійких взаємозв'язків між елементами криміногенного середовища, які сприяють зростанню рівня злочинності у сфері природокористування.

В умовах воєнного стану ризику, які пов'язані з незаконною експлуатацією водних біоресурсів, суттєво зростають. Це зумовлено низкою дестабілізуючих факторів: обмеженістю ресурсів контрольних органів, соціально-економічною нестабільністю, переміщенням значної частини населення, а також зниженням ефективності правозастосовної діяльності в окремих регіонах. Усе це створює додаткові передумови для активізації кримінально протиправної поведінки у зазначеній сфері.

Усвідомлення сутності та взаємозалежності детермінант злочинності дозволяє не лише сформулювати науково обґрунтовані висновки, а й розробити ефективні заходи як індивідуального, так і загального превентивного впливу. Це, у свою чергу, сприятиме підвищенню дієвості діяльності правоохоронних та природоохоронних органів. Відтак, комплексний і системний підхід до аналізу криміногенних чинників є необхідною умовою формування сучасної, адаптивної та дієвої стратегії протидії правопорушенням у сфері охорони водних

біоресурсів, з урахуванням актуальних викликів і загроз, що постають в умовах надзвичайного стану держави.

Оскільки питання детермінації кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним зайняттям рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, має свою специфіку та охоплює низку взаємопов'язаних чинників, доцільним є всебічне дослідження як теоретичних засад, так і прикладних аспектів цього явища. Так, детермінація у науковому розумінні трактується як універсальна категорія, яка відображає залежність одних явищ від інших. Вона виражає системну взаємозумовленість процесів, станів і подій, що функціонують у межах певного соціального середовища [191, с. 79]. Варто зазначити, що термін «детермінація» походить від латинського слова «*determinatio*», що в перекладі означає «визначення». Відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови, поняття «детермінація» означає процес встановлення причин виникнення певних явищ або подій. У філософському контексті детермінізм розглядається як матеріалістичне вчення, яке пояснює закономірності і причинно-наслідкові зв'язки між явищами природи, суспільства та процесами мислення, наголошуючи на їхній взаємозумовленості [36, с. 117].

Концепт детермінізму охоплює всі форми зв'язків між явищами, що визначають їхнє існування, зміну та розвиток під впливом зовнішніх і внутрішніх умов [188, с. 56]. Загалом це поняття є філософським відображенням діалектичної природи реальності, що ґрунтується на принципі загального зв'язку та взаємообумовленості [131, с. 184]. Детермінація, в загальному сенсі, є одним із варіантів універсального зв'язку в світі, який проявляється в діалектичній взаємозалежності та взаємодії явищ і подій. Ці взаємозв'язки можуть бути надзвичайно різноманітними, і в залежності від різних критеріїв їх можна класифікувати наступним чином: 1) на внутрішні та зовнішні; 2) на безпосередні та опосередковані; 3) на прямі та зворотні; 4) на стійкі та нестійкі; 5) на суттєві та несуттєві; 6) на необхідні та випадкові; 7) на сильні та слабкі; 8) на жорсткі (однозначні) та нежорсткі (багатозначні) тощо [91, с. 237].

У цьому контексті, детермінація незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом розглядається як складне соціальне явище, яке формується під впливом цілого спектра зовнішніх і внутрішніх процесів, станів і обставин. Йдеться про інтегрований вплив соціально-економічних, екологічних, психологічних, правових, організаційних та культурних факторів, які прямо або опосередковано впливають на формування кримінально протиправної поведінки у сфері використання природних ресурсів.

У науковій кримінологічній традиції існує широкий спектр термінів, якими позначаються явища причинно-обумовленого характеру злочинності. Зокрема, використовуються такі поняття, як «причини й умови», «обставини», «фактори», «детермінанти» тощо [237, с. 188-189; 127, с. 86; 294, с. 78-79]. При цьому спостерігається різне наповнення цих термінів змістом залежно від методологічного підходу конкретного автора. Так, під «причинами» зазвичай розуміють ті явища, які безпосередньо породжують злочинність як наслідок [197, с. 59], тоді як «умовами» – обставини, що не викликають її прямо, але забезпечують реалізацію причинного механізму, сприяючи виникненню протиправної поведінки [188, с. 57].

У свою чергу, терміни «обставини», «фактори» та «детермінанти» нерідко застосовуються як синоніми або узагальнюючі категорії, що об'єднують увесь спектр явищ, які формують криміногенне середовище [5, с. 222; 37]. Не вдаючись до розгорнутої наукової полеміки з цього приводу, ми обираємо в межах нашого дослідження поширений підхід, згідно з яким найбільш доцільним є використання узагальнюючих понять «фактори» та «криміногенні фактори» як таких, що охоплюють усі форми і прояви криміногенної детермінації [188, с. 57; 314, с. 182-184].

Отже, у даному дослідженні зазначені терміни вживаються як універсальні категорії, що дозволяють комплексно охарактеризувати джерела, механізми та передумови формування правопорушень, пов'язаних із незаконним використанням об'єктів водного добування.

Детермінація кримінальних правопорушень проти довкілля, у тому числі й незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом, базується на загальному розумінні детермінації злочинності як соціального явища. Криміногенна детермінація злочинів проти довкілля, яку в кримінології прийнято позначати як «екологічну злочинність», є частиною загального процесу детермінації злочинності. Водночас, варто зазначити, що екологічна злочинність охоплює злочини, які порушують суспільні відносини в галузі охорони, використання і відтворення природних ресурсів, а також забезпечення екологічної безпеки, завдаючи шкоди навколишньому середовищу або створюючи загрозу його погіршенню [198, с. 279].

Детермінанти екологічних злочинів постійно змінюються і залежать від рівня розвитку суспільства. Відсутність стабільних криміногенних явищ є характерною рисою, оскільки з кожним роком ситуація може змінюватися. Це пов'язано з природою злочинності як соціального феномену, що є результатом людської діяльності на індивідуальному та колективному рівнях. Злочинність залежить як від об'єктивних, так і від суб'єктивних факторів, прогнозування яких є складним [203, с.772-773].

Виділяють загальні та специфічні детермінанти, в залежності від рівня узагальнення. Загальні детермінанти – це соціальні процеси, які у випадку екстенсивного економічного розвитку створюють умови для неправомірної, в тому числі злочинної, екологічної поведінки. Специфічні детермінанти, в свою чергу, пов'язані з індивідуальними характеристиками та типом екологічних злочинів. Серед специфічних детермінант кримінальних правопорушень проти довкілля можна виділити такі фактори: науково-технічний прогрес, урбанізація, нерациональне ведення сільськогосподарського виробництва, знищення лісового фонду, порушення екологічних стандартів у господарській діяльності, а також недосконалість законодавства. Важливою причиною є також недооцінка екологічної злочинності та її впливу на якість життя населення. Хоча ці кримінальні правопорушення фіксуються, їх реальний обсяг часто залишається

невідомим через значну латентність таких кримінально протиправних діянь [203, с.773].

Учений С.І. Марко зазначає, що основними чинниками, що продукують кримінальні правопорушення проти довкілля, до числа яких входить й незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом, є прогалини та невідповідності окремих положень екологічного законодавства, а також недосконалість організаційних заходів, особливо в умовах воєнного стану в Україні. Це вимагає впровадження комплексних заходів для протидії кримінально протиправній діяльності, яка становить загрозу глобальній екосистемі. Також необхідно сформулювати єдину державну політику боротьби з екологічною злочинністю та створити ефективну систему моніторингу стану навколишнього середовища, що дозволить точно оцінити обсяг завданої екологічної шкоди. Важливим є також прийняття системних заходів щодо пред'явлення судових вимог і стягнення репарацій за шкоду, завдану довкіллю України. Національний план післявоєнного відновлення повинен включати заходи, спрямовані на відновлення та збереження екосистем, зокрема на основі детального аналізу нормативно-правових актів у сфері охорони навколишнього середовища [207, с. 30].

Є.С. Назимко, Б.М. Семенишина-Фіголь, Т.І. Пономарьова зазначають, що корупція є ключовим детермінантом, який впливає на вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля в Україні, зокрема й кримінальне правопорушення, передбачене ст. 249 КК України. Корупційні прояви в органах контролю сприяють безкарності правопорушників та продовженню кримінально протиправної діяльності [170, с.145].

А.В. Лацько вказує на кілька ключових факторів, які визначають криміногенну детермінацію правопорушень проти довкілля, включаючи незаконне рибальство та інші форми незаконного використання природних ресурсів: по-перше, негативна економічна ситуація в країні, що ускладнює створення необхідної економічної бази для забезпечення виконання екологічних вимог; по-друге, проблеми, пов'язані з організаційно-технічними аспектами

діяльності окремих господарських об'єктів, що сприяють забрудненню навколишнього середовища. Це включає порушення при проектуванні, будівництві, експлуатації та ремонті, а також недоліки в визначенні та організації санітарно-захисних зон; по-третє, недосконалість законодавчої бази, що регулює екологічну охорону та захист довкілля і здоров'я людини, що призводить до неефективності у запобіганні екологічним правопорушенням; по-четверте, проблеми в організаційно-виконавчій діяльності державних та громадських органів, відповідальних за контроль за охороною навколишнього середовища, що ослаблює ефективність природоохоронних заходів; по-п'яте, низький рівень правової та екологічної свідомості серед населення, деформація правової культури, а також недостатня ефективність екологічного виховання та освіти громадян, що сприяє порушенню екологічних норм. Ці чинники є основними детермінантами, що сприяють виникненню та поширенню кримінальних правопорушень, пов'язаних із забрудненням довкілля і незаконним використанням природних ресурсів [203, с.774].

Учений О.В. Одерій наголошує, що традиції природокористування, які сформувалися в Україні протягом тривалого часу, зокрема звичка використовувати полювання, рибальство та рубку лісу для забезпечення їжею і будівельними матеріалами, призвели до того, що посягання на суспільні відносини в сфері охорони навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів, а також незаконне захоплення цих ресурсів, часто не вважаються злочинними. Однією з основних причин поширення екологічної злочинності в Україні є складне економічне становище, менталітет населення, корупція, а також відсутність належних методик розслідування та досвіду у цій галузі. Крім того, наявні проблеми з недосконалістю законодавства. Усі ці фактори разом створюють серйозні перешкоди для ефективної роботи слідчих органів, оскільки відсутність ґрунтовної правової теоретичної бази ускладнює процес розслідування таких кримінальних правопорушень [235, с. 507-510].

Згідно з міжнародними дослідженнями, до основних детермінантів незаконного рибного промислу відносять кілька ключових факторів, що ускладнюють ефективне дотримання як національних, так і міжнародних законів у сфері рибальства. По-перше, важливою проблемою є низький рівень національного управління та контролю, що не дозволяє здійснювати адекватний моніторинг рибальських практик, зокрема в відкритому морі. Це включає труднощі у пошуку та затриманні піратських суден, що займаються незаконним рибальством. Ще однією детермінантою є недостатність ресурсів і технологій для ефективного контролю за риболовецькими суднами, особливо в міжнародних водах. Це створює умови для порушення законів і перешкоджає виявленню порушників. Зокрема, нелегальні рибалки можуть ухилятися від спостереження, використовуючи складні методи для уникнення виявлення [355].

У науковій статті зарубіжних дослідників Ельхама Мірасуллі, Расула Горбані, Саїда Горгіна, Сейєда Мостафа Агілінежхада та Алі Джалалі під назвою «Фактори, пов'язані з незаконним виловом риби та ставлення рибалок до збереження осетрових у південному Каспійському морі» досліджено ключові детермінанти незаконного рибальства, які включають екологічні, соціальні та економічні чинники. Зокрема, важливим фактором є географічне та екологічне середовище, оскільки такі параметри, як глибина води, відстань до берега та специфіка рибальських угідь можуть істотно впливати на вибір рибалками місць для незаконного вилову. Рибалки часто намагаються уникати контролю, обираючи території з мінімальним наглядом, що дозволяє знижувати витрати і збільшувати прибутки. Важливим аспектом є також ставлення місцевих рибалок до збереження природних ресурсів. Як показує дослідження, рівень незаконного рибальства значною мірою залежить від культурного сприйняття екологічних проблем, економічних переконань та доступу до природних ресурсів. Ставлення до охорони видів, зокрема осетрових, часто корелює з соціально-демографічними характеристиками, такими як вік, стать, рівень освіти та географічне розташування. Так, міські жителі, зазвичай, більше підтримують природоохоронні заходи, в той час як сільські громади можуть бути менш схильні

до природоохоронних ініціатив через тісніший зв'язок з природою і залежність від її ресурсів. Знання та освіта також відіграють ключову роль у ставленні до збереження природних ресурсів. Вищий рівень освіти, особливо серед молоді, сприяє більшій підтримці заходів щодо охорони біорізноманіття та захисту видів. Це підтверджує важливість врахування соціальних і культурних особливостей при розробці стратегій боротьби з незаконним рибальством і забезпечення сталого використання водних біоресурсів [345].

Іноземний дослідник Усман К. Л. Драмме підкреслює, що чинники, які спричиняють незаконне рибальство в секторі дрібного рибальства, зазвичай є наслідком низки економічних, соціальних та інституційних проблем, що також мають серйозні біологічні наслідки. Економічні труднощі можна пояснити відкритим доступом до природних ресурсів у дрібному рибальстві, що веде до перенасиченості рибалками, які змагаються за надмірно експлуатовані та вразливі ресурси, зростаючим міжнародним попитом на рибу, а також втратою доходів через конкуренцію та конфлікти з промисловим рибальством. Соціальні проблеми включають характерну для таких спільнот високу поширеність рибальських громад і поселень, низький соціальний статус дрібних рибалок та загальну бідність у таких громадах, а також перехід від традиційних форм управління до безпосереднього державного контролю. Інституційні проблеми охоплюють відсутність відповідного законодавства, що регулює дрібне рибальство, неналежне виконання існуючих правил у країнах, де вони є, а також відсутність можливостей для рибних адміністрацій ефективно здійснювати контроль і управління рибальством та супутніми видами діяльності. Біологічні наслідки цього процесу включають деградацію природних середовищ і екосистем, що підтримують популяції риб, вилов молодих, незрілих особин і зниження запасів риб, зокрема цінних комерційних видів [364].

Учений Г.С. Поліщук, аналізуючи детермінуючі чинники кримінальних правопорушень проти довкілля, у тому числі й незаконного рибальства, визначає кілька основних груп факторів, що впливають на вчинення таких кримінально протиправних діянь. Ці фактори можна поділити на: соціально-економічні,

природно-географічні, нормативно-правові та організаційно-управлінські. Окрім цього, важливим є низький рівень екологічної правосвідомості громадян та недоліки правозастосовчої діяльності органів екологічного контролю та правоохоронних органів. Соціально-економічні чинники включають економічні та соціальні аспекти, що сприяють незаконному використанню природних ресурсів. Природно-географічні умови в регіоні, де здійснюються кримінальні правопорушення, створюють екологічну основу для таких порушень. Нормативно-правові фактори пов'язані з недоліками в конструкції кримінальних норм та екологічного законодавства в цілому. Організаційно-управлінські чинники виявляються у недоліках державного контролю за охороною довкілля. Зниження рівня екологічної правосвідомості громадян посилює вплив цих чинників, що, в свою чергу, сприяє формуванню злочинної поведінки. Крім того, недоліки в правозастосовчій діяльності органів екологічного контролю та правоохоронних органів лише підсилюють криміногенну ситуацію в сфері охорони навколишнього середовища [245].

Грунтуючись на основних положеннях кримінологічної теорії, можна зазначити, що криміногенні фактори значною мірою визначаються цілою системою взаємопов'язаних чинників, серед яких важливу роль відіграють географічні, політичні, економічні, екологічні, організаційно-правові, соціально-психологічні, культурологічні та технічні аспекти [315]. Щодо незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим промислом, то детермінанти цього виду злочинності часто включають поєднання цих факторів, що створюють сприятливі умови для порушення природоохоронного законодавства та зловживання природними ресурсами.

Географічні фактори мають значний вплив на криміногенну обстановку в Україні та її містах, зокрема на незаконне зайняття рибним, звіриним та іншими видами промислу. Географічні умови, такі як розташування міст, розмір територій, наближеність до кордонів, клімат, наявність природних ресурсів і корисних копалин, безпосередньо впливають на розвиток господарської діяльності та соціально-економічні процеси на певних територіях [293, с. 138]. У

контексті зайняття незаконним рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом, ці фактори можуть мати кілька аспектів впливу: по-перше, це – географічні умови, зокрема наявність річок, озер і моря, визначають можливості для незаконного рибальства; по-друге, регіони, що мають вихід до кордонів або прибережних зон, можуть стати осередками для транскордонного незаконного рибальства; по-третє, кліматичні умови, такі як температура води, сезонні зміни, впливають на поведінку риб і визначають час та місце їхнього вилову [5, с. 251].

В Україні наявність значних водних ресурсів концентрується в окремих регіонах, що географічно наближені до морів, річкових систем, лиманів та озер. Саме ці території формують підґрунтя для активного рибного промислу, у тому числі й незаконного. Одним із найяскравіших прикладів є Одеська область, яка має безпосередній вихід до Чорного моря та низку лиманів (зокрема, Дністровський, Хаджибейський, Тилігульський, Сухий, Будацький). Через своє географічне розташування й наявність мілководних зон область стала осередком як традиційного рибальства, так і численних випадків браконьєрства [74]. До групи регіонів із високим рівнем водних ресурсів також належить Херсонська область, яка має вихід як до Чорного, так і до Азовського морів, а також густу мережу річок і лиманів, серед яких особливу роль відіграє дельта Дніпра. Тут зосереджені унікальні екосистеми з високою концентрацією біорізноманіття, що водночас і приваблює, і спокушає до незаконного рибальства, особливо в місцях нересту [60]. Сусідня Миколаївська область також межує з Чорним морем і включає значну частину Південного Бугу, Інгулу та частково Тилігульського і Дніпровсько-Бузького лиманів. Тут активно функціонують як промислові риболовецькі підприємства, так і численні нелегальні знаряддя лову, особливо в прибережних та заплавах зонах [62]. Запорізька область, розташована на узбережжі Азовського моря, має доступ до важливих водойм, таких як Дніпро, річка Молочна та Молочний лиман. Цей регіон відзначається високою сезонною активністю браконьєрів, особливо в періоди нересту риби [61]. Серед внутрішніх областей України важливе значення має Черкаська область, через яку протікає Дніпро та розташоване Кременчуцьке водосховище. Різноманітні заплави,

стариці та плавні сприяють розвитку рибного промислу, але водночас ускладнюють контроль за дотриманням законодавства [64]. Київська область також належить до територій із високим водним потенціалом: тут протікає Дніпро, а також численні його притоки, такі як Ірпінь, Тетерів, Десна. Київське водосховище та велика кількість озер створюють широкі можливості як для рекреаційного, так і промислового лову, а також численних правопорушень у сфері водних біоресурсів [65]. Полтавська область має розгалужену річкову мережу – Псел, Сула, Ворскла – і велику кількість заплавних водойм. На цій території часто фіксуються випадки незаконного лову в ставках і внутрішніх водоймах [63]. Не менш важливими в екологічному контексті є Волинська та Рівненська області, де знаходиться система Шацьких озер (Світязь, Люцимир, Пулемецьке), а також проходять річки Західний Буг, Стир, Прип'ять. Ці прикордонні території, зважаючи на свій віддалений характер та обмеженість контролю, також становлять зону ризику з точки зору браконьєрства [278; 312].

Отже, географічні чинники відіграють одну з ключових ролей у формуванні сприятливого середовища для вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним зайняттям рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. Вихід до морів, розгалужена річкова та лиманна мережа, велика кількість озер, ставків і водосховищ створюють не лише природні умови для розвитку законного промислу, але й формують передумови для поширення тіньової діяльності.

Вагоме місце у детермінаційному комплексі кримінальних правопорушень у виді незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом займають політичні детермінанти. Так, серед ключових політичних факторів, що сприяють виникненню і поширенню кримінальних правопорушень у сфері рибного, звіриної або іншої водної діяльності, можна виокремити наступні: 1) політична нестабільність. В умовах війни росії проти України, тимчасової окупації окремих територій, ослаблення функцій державного управління, контролюючі та правоохоронні органи втрачають здатність ефективно здійснювати нагляд за використанням природних ресурсів, що

створює сприятливе підґрунтя для кримінально протиправної діяльності у цій сфері; 2) недостатня державна увага до питань екологічної безпеки. Низький пріоритет охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів на державному рівні призводить до слабкої нормативно-правової бази, відсутності ефективних політик у цій сфері, а також неналежного фінансування профільних структур; 3) корупційні зловживання у сфері природоохоронної діяльності. Залучення окремих посадових осіб до протиправних схем, пов'язаних із незаконним виловом і реалізацією водних біоресурсів, сприяє зростанню латентності злочинів у цій сфері. Формальне або вибіркоче виконання службових обов'язків з боку контролюючих та правоохоронних органів унеможливорює ефективне виявлення і документування таких правопорушень, створюючи атмосферу безкарності; 4) недосконалість екологічної та природоохоронної політики. Відсутність довгострокових національних стратегій щодо охорони водних біоресурсів, а також фрагментарне або декларативне виконання міжнародних зобов'язань у сфері охорони довкілля, знижує загальний рівень правової захищеності природного середовища; 5) децентралізація без належного супроводу. Передача повноважень у сфері природокористування місцевим громадам без забезпечення фахового, матеріального й нормативного підґрунтя призводить до хаотичного управління ресурсами та зростання кримінальних правопорушень на місцях; 6) політична поляризація та бюрократизація. Взаємне блокування ініціатив між владними гілками, надмірне ускладнення процедур погодження та прийняття рішень у сфері екологічної політики перешкоджає оперативному реагуванню на факти незаконного добування біоресурсів [203, с. 773; 293, с. 138; 244, с. 63-64].

Останні роки української дійсності позначені військовою агресією, яка кардинально змінила безпекову, економічну та екологічну ситуацію в країні. Повномасштабна війна стала не лише викликом для обороноздатності держави, а й потужним криміногенним фактором, що вплинув на динаміку й структуру злочинності, зокрема у сфері незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. Згідно з офіційними даними, оприлюдненими

Міністерством захисту довкілля в застосунку «ЕкоЗагроза», станом на кінець липня 2024 року сума завданих збитків перевищила 2,5 трильйони гривень (56 млрд доларів США). Одним з найбільш вразливих об'єктів стали водні ресурси України, особливо річка Дніпро, яка забезпечує питною водою більшість населення країни. Воєнні дії, зокрема обстріли, підриви нафтобаз, скидання хімікатів і важких металів у водойми, призвели до масового забруднення водного середовища, що, у свою чергу, ускладнило контроль за дотриманням правил водокористування та рибальства. В умовах знищеної інфраструктури, обмеженого контролю з боку державних органів, а також масового переміщення населення та зростання економічної нестабільності, суттєво зросла латентність незаконного вилову риби, браконьєрства та інших порушень у сфері водокористування. Отже, війна створила потужний детермінант незаконного промислу, що посилюється відсутністю належного моніторингу та контролю, низьким рівнем правосвідомості у частини населення, економічною доцільністю браконьєрства на фоні кризи, а також де-факто безкарністю в умовах воєнного часу [102].

Економічний фактор є одним із ключових детермінантів поширення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, оскільки безпосередньо впливає на поведінку індивідів у кризових умовах. В умовах тривалої економічної нестабільності, високого рівня безробіття, бідності та соціального розшарування, значна частина населення змушена шукати альтернативні шляхи забезпечення свого існування, у тому числі через нелегальне використання природних ресурсів [126, с. 303; 226]. У сучасних українських реаліях, особливо на тлі повномасштабної війни, рівень безробіття набув не лише соціального, а й криміногенного значення. Війна спричинила масове руйнування бізнесу, інфраструктури, порушення логістичних ланцюгів, зниження виробничої активності, що в сукупності призвело до значного скорочення робочих місць у багатьох секторах економіки. Навіть при зниженні офіційного рівня безробіття до 12,1 % у березні 2025 року, ринок праці так і не відновився до довоєнного рівня: кількість нових вакансій залишається на 10-15

% нижчою, ніж у 2021 році, а обсяг резюме – на 20 % менший, що свідчить про загальну пасивність та демографічну втрату активного населення через мобілізацію та міграцію. У таких умовах особи без постійного джерела доходу або ті, що втратили роботу через війну, змушені шукати альтернативні способи заробітку, у тому числі через нелегальне добування ресурсів водного походження [300].

Бідність як фактор незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом є одним із ключових детермінантів зростання кримінальної активності у цій сфері, особливо в умовах війни та затяжної економічної кризи в Україні. За оцінками Світового банку, частка населення, що живе за межею бідності, зросла з 5,5 % до 24,2 %, що дорівнює приблизно 7,1 мільйонам людей. Ще більш загрозливою є динаміка зростання глибокої бідності у 7 разів, до 8,8 % у 2023 році. Це свідчить не лише про погіршення матеріального становища, а й про фактичну втрату великою кількістю громадян можливості задовольняти базові життєві потреби в легальний спосіб. У подібних умовах частина населення, особливо в регіонах із багатими водними ресурсами, змушена звертатися до т.зв. «економіки виживання» – самостійного вилову риби, збирання водних біоресурсів не для промислових масштабів, а з метою забезпечення себе та родини продуктами харчування або для незначного заробітку. Крім того, зростання цін на продукти харчування, паливо та послуги (деякі з яких подорожчали на понад 50 %) у поєднанні з відсутністю стабільної зайнятості, низьким рівнем мінімальних пенсій та соціальних виплат, сприяє формуванню паралельної тіньової економіки, в якій незаконне зайняття рибним або звіриним промислом стає поширеним явищем. Люди, які не мають доступу до офіційного ринку праці чи гідних умов існування, змушені вдаватися до дій, які кваліфікуються як адміністративні чи кримінальні правопорушення. Таким чином, бідність – це не лише соціально-економічна проблема, а й серйозний фактор криміногенного ризику. Рівень життя населення, його доступ до ресурсів, роботи та базових благ безпосередньо впливають на масштаби та характер незаконного використання водних біоресурсів [34; 24].

Відсутність стабільного середнього класу в Україні поглиблює проблему незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом. Бідні верстви змушені шукати неформальні джерела доходу, включаючи нелегальний вилов, тоді як вищий клас, використовуючи ресурси, може здійснювати незаконне вилучення природних ресурсів, прикриваючись корупцією та фіктивними ліцензіями. Така поляризація суспільства сприяє поширенню кримінальних схем у цій сфері [230, с. 163].

Отже, економічна вразливість, зростання бідності та соціальна нерівність є фундаментальними умовами, що сприяють формуванню криміногенного середовища у сфері природокористування, зокрема в частині незаконного рибного, звіриногo та іншого водного промислу.

У кримінології підкреслюється, що екологічні фактори відіграють важливу роль у формуванні та детермінації екологічної злочинності, зокрема й незаконного зайняття рибним, звіриним та іншими водно добувними ресурсами. Серед таких факторів важливими є недостатній рівень екологічної обізнаності населення, слабкий контроль та моніторинг стану природоохоронних територій, а також рівень антропогенного навантаження, яке визначається інтенсивністю господарської діяльності, що здійснюється у конкретних регіонах. Значне навантаження на довкілля, спричинене забрудненням води, ґрунтів, повітря та виснаженням природних ресурсів, може стати каталізатором для скоєння кримінально протиправних діянь, пов'язаних з незаконним виловом риби або іншими формами порушень екологічного законодавства. Особливу роль у цьому контексті відіграють стан земельних, водних, атмосферних та біологічних ресурсів, оскільки саме їх деградація чи виснаження часто призводять до виникнення ситуацій, у яких незаконне використання природних ресурсів стає економічно вигідним для окремих осіб чи груп. Наприклад, висока вразливість певних екосистем до антропогенного впливу може призвести до незаконного рибальства або полювання, оскільки ресурси стають обмеженими і доступними для нелегального використання. Наявність заповідних територій та охоронюваних природних об'єктів також виступає як важливий фактор, оскільки

будь-яке незаконне втручання в екосистеми таких територій може спричинити незворотні зміни в природі та негативні наслідки для біорізноманіття [284, с. 83; 315; 363]. Прикладом водних заповідних територій в Україні є Дунайський біосферний заповідник, Дніпровсько-Орільський природний заповідник, Чорноморський біосферний заповідник, Азово-Сиваський національний природний парк та Шацький національний природний парк. Ці території мають особливий режим охорони, спрямований на збереження унікальних водних екосистем та рідкісних видів флори і фауни [252]. Отже, екологічні умови та стан природних ресурсів безпосередньо впливають на формування правопорушень у сфері охорони довкілля та незаконного використання природних ресурсів.

Особливе місце серед факторів незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом займають організаційно-правові фактори. До них відносимо: недосконалість законодавчої бази – прогалини у нормативно-правових актах, недостатня деталізація норм, слабка відповідальність за кримінальні правопорушення; слабкий контроль та нагляд – недостатня кількість перевірок і рейдів, обмежені ресурси правоохоронних та природоохоронних органів; легкість реалізації незаконно добутих ресурсів – наявність «тіньового» ринку, відсутність ефективного контролю за продажем незаконно виловлених водних ресурсів; недосконалість системи обліку та контролю – відсутність єдиної бази даних щодо квот, ліцензій та уловів, що створює можливості для маніпуляцій; недостатня компетентність спеціальних суб'єктів запобігання – брак фахових знань і навичок у посадових осіб, відповідальних за контроль у сфері природокористування; відсутність ефективної системи підвищення кваліфікації – обмежені можливості для навчання та професійного розвитку контролюючих органів, що знижує їхню ефективність; недостатнє міжнародне співробітництво – слабка координація з міжнародними організаціями та сусідніми країнами щодо боротьби з незаконним зайняттям рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом [192, с. 135-136; 218, с. 121-122; 191, с. 334].

Соціально-психологічні фактори відіграють важливу роль у формуванні та детермінації незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним

промислом. Однією з основних причин є недоліки у формуванні правової психології як у суспільстві в цілому, так і серед окремих громадян. Низький рівень правосвідомості, толерантність до браконьєрства та відсутність негативного ставлення до такого роду правопорушень сприяє їхньому поширенню. Серед головних детермінант можна виділити антисоціальну спрямованість особи, корисливо-споживацьку орієнтацію та соціальний паразитизм. Частина населення не усвідомлює екологічних та правових наслідків своєї діяльності, керуючись лише матеріальними інтересами та переконанням у безкарності своїх дій. Відсутність поваги до природних ресурсів, їхня реїфікація, тобто сприйняття як об'єктів виключно для отримання вигоди, сприяє неконтрольному та руйнівному промислу. У сучасному суспільстві простежується відсутність страху перед покаранням та переконаність у тому, що економічна вигода має пріоритет перед дотриманням екологічного законодавства. Важливим фактором є також відсутність державної політики щодо формування екологічно відповідальної поведінки серед громадян. Органи державної влади та правоохоронні структури з об'єктивних та суб'єктивних причин не проводять систематичної профілактичної роботи серед населення, не організовують достатньої кількості інформаційних кампаній щодо шкоди незаконного водного промислу та відповідальності за такі дії. Отже, серед соціально-психологічних факторів, що зумовлюють незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом, виразно простежуються недоліки у формуванні правової культури, толерантне ставлення до природоохоронних правопорушень, низький рівень екологічної свідомості та слабкість державної превентивної політики. Визначення цих факторів є важливим для розробки ефективних стратегій запобігання незаконному промислу та формування суспільної відповідальності за збереження природних ресурсів [229, с.101; 612, с. 333; 33, с. 86-92; 5, с. 285; 315].

Не останню роль у системі детермінант незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом відіграють культурологічні фактори. До них відноситься: традиційне ставлення до природних ресурсів як до

невичерпних – історично сформована думка, що природа відновлюється сама по собі, а вилов чи відстріл не завдають значної шкоди; толерантність суспільства до браконьєрства – сприйняття незаконного вилову риби або інших водних ресурсів як «нормального» явища, а не як правопорушення; низький рівень екологічної культури – відсутність усвідомлення важливості збереження екосистем і негативних наслідків надмірного промислу; сімейні та регіональні традиції – передача браконьєрських навичок від покоління до покоління, особливо в сільській місцевості, де це є джерелом існування; міфи та упередження щодо законного промислу – переконання, що законні методи вилову та полювання неvigідні або занадто обмежені; соціальне схвалення незаконного промислу – підтримка з боку громади, де нелегальне рибальство розглядається як спосіб виживання, а не як правопорушення; відсутність морального осуду порушників – браконьєрів рідко засуджують на рівні громади, а іноді навіть виправдовують їхні дії; романтизація браконьєрства – зображення браконьєрів у кіно, літературі чи народних переказах як «героїв», а не як правопорушників; недостатній рівень просвітницької роботи – брак державних або громадських ініціатив, спрямованих на формування свідомого та відповідального ставлення до природних ресурсів [166, с. 127; 191, с. 333; 197, с. 107; 100].

Технічні фактори відіграють важливу роль у процесі формування та поширення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом, зумовлюючи як ефективність діяльності правопорушників, так і складність її виявлення та припинення. Високий рівень технічного розвитку сучасного суспільства сприяє як удосконаленню методів екологічного контролю, так і створенню нових засобів незаконного промислу, що ускладнює процес запобігання відповідним правопорушенням [304, с. 244]. Так, до технічних факторів, які продукують незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом належать: використання сучасного обладнання (електровудки, промислові сітки, тепловізори, безпілотники) для прихованого та масштабного вилову; відсутність або застарілі засоби моніторингу та виявлення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом

(слабка система супутникового спостереження, відсутність автоматизованих засобів фіксації порушень); вільний продаж нелегальних засобів (електровудки, капкани, сітки з дрібним осередком) через тіньовий ринок чи інтернет; недосконалість баз даних, що дозволяє приховувати реальні масштаби вилову та незаконної реалізації риби, звірів і морепродуктів; недостатнє використання сучасних технологій (GPS-моніторинг суден, автоматизовані датчики забруднення, відеоспостереження в заповідних зонах); брак сучасних транспортних засобів, тепловізорів, дронів, систем супутникового спостереження, що ускладнює виявлення та переслідування правопорушників; використання сучасних методів камуфляжу та конспірації, а саме: застосування спеціальних засобів маскування (безшумні двигуни, приховані місця зберігання вилову, пристрої для глушіння сигналів GPS); відсутність єдиних реєстрів для обліку дозволів, ліцензій, штрафів. Отже, технічні фактори значно підвищують ефективність незаконного промислу та ускладнюють його виявлення, що вимагає впровадження сучасних технологій у сфері екологічного контролю та правоохоронної діяльності [161, с. 180; 353; 360; 362].

Таким чином, важливим у процесі дослідження є вивчення детермінації, оскільки це дозволяє глибше зрозуміти причини та умови, що сприяють незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом. Аналіз детермінант дає можливість визначити основні криміногенні фактори, їхню взаємодію та вплив на рівень злочинності у цій сфері. Усвідомлення того, як географічні, політичні, економічні, екологічні, організаційно-правові, соціально-психологічні, культурні та технічні аспекти формують кримінально протиправну діяльність, сприяє розробці ефективних стратегій запобігання та протидії цим кримінальним правопорушенням.

Висновки до розділу 2

У результаті дослідження кількісних та якісних показників незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, аналізу особи правопорушника, а також виявлення комплексу детермінант зазначеного кримінального правопорушення, передбаченого статтею 249 Кримінального кодексу України, сформульовано такі висновки:

1. Під час дослідження динаміки кількісних та якісних показників незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом упродовж 2019-2024 років встановлено стійку тенденцію до зростання рівня вчинення цього виду кримінальних правопорушень. Кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень за ознаками складу, передбаченого ст. 249 КК України, коливається в межах від 576 до 685 фактів на рік. Так, у 2019 році було зафіксовано 619 випадків, у 2020 – 608 (–1,8 %), у 2021 – 613 (–1,0 %), у 2022 – 576 (–6,9 %), у 2023 – 615 (–0,6 %), а у 2024 році – 685 (+10,7 %). Питома вага правопорушень, кваліфікованих за ст. 249 КК України, у загальній структурі кримінальних правопорушень проти довілля у 2024 році склала 16,5 %, що свідчить про актуальність проблеми та потребу в удосконаленні механізмів її запобігання. У середньому кількість виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, передбачені ст. 249 КК України, є у 1,5–2 рази нижчою за загальну кількість облікованих фактів таких діянь, що свідчить про складність ідентифікації правопорушників у сфері незаконного промислу. У 2024 році відзначено зростання як кількості зареєстрованих правопорушень (до 685 випадків), так і ефективності досудового розслідування: кількість повідомлень про підозру склала 448 (65,5 %), а кількість направлених до суду обвинувальних актів – 419 (61,2 %). Коефіцієнт інтенсивності вчинення кримінальних правопорушень за ст. 249 КК України у досліджуваному періоді варіюється в межах від 1,62 до 2 фактів на 100 тисяч населення, що свідчить про стабільно високий рівень протиправної активності у цій сфері. До регіонів із найвищим рівнем поширення цього кримінального правопорушення у 2024 році віднесено Полтавську, Кіровоградську, Чернігівську, Миколаївську, Одеську та Черкаську

області. Зазначені регіони утворюють групу з високим і дуже високим рівнем криміногенної ураженості у сфері незаконного використання водних біоресурсів.

2. Аналіз кримінологічних ознак і властивостей осіб, які вчиняють незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом в Україні дало змогу побудувати узагальнений кримінологічний портрет цієї категорії суб'єктів: особа чоловічої статі, віком від 18 до 40 років (79 %), громадянин України, українець, сільський житель, із повною загальною та базовою загальною середньою освітою (75 %), працездатний, але такий, що ніде не працює та не навчається (70 %), неодружений (65 %). Цей суб'єкт має досвід кримінальних посягань на різноманітні суспільні відносини (34 % раніше вчиняли кримінальні правопорушення, з яких 22 % осіб – мали не зняту і непогашену судимість), характеризуються активною поведінкою (особа свідомо вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ст. 249 КК України, усвідомлювала наслідки власних дій – понад 70 %), в основному діє поодиноці (близько 89 % осіб), вчинив кримінальне правопорушення у тверезому стані (відсоток осіб, які на момент вчинення суспільно небезпечного діяння знаходились у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння – близько 3 %). Характеризується низьким рівнем правової свідомості, толерантним ставленням до екологічно шкідливої поведінки, байдужістю до екологічних наслідків своїх дій, відсутністю емпатії щодо природи, схильністю виправдовувати власні дії економічними труднощами або побутовою необхідністю, жадібністю, легковажністю тощо.

3. Сформульовано, що детермінантами незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні є сукупність географічних, політичних, економічних, екологічних, організаційно-правових, соціально-психологічних, культурологічних та технічних чинників, що проявляються у державі і суспільстві. Зазначені детермінанти перебувають у постійному взаємозв'язку, формуючи сприятливе підґрунтя для формування та закріплення девіантних установок, стереотипів поведінки, звичаїв, традицій і мотивацій, які реалізуються у формі незаконного використання водних

біоресурсів. Ідентифікація та ґрунтовне вивчення цих факторів є ключовою передумовою для розроблення науково вивіреної системи заходів запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом на території України.

РОЗДІЛ 3. ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ЗАЙНЯТТЮ РИБНИМ, ЗВІРИНИМ АБО ІНШИМ ВОДНИМ ДОБУВНИМ ПРОМИСЛОМ В УКРАЇНІ

3.1. Загально - соціальні заходи запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні

Доцільне використання природних ресурсів є одним із важливих завдань державної політики України. В умовах екологічної кризи та економічних викликів особливу загрозу становить незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, яке призводить до деградації біорізноманіття, порушення екосистемного балансу та завдає значних збитків державі. Запобігання цим явищам потребує комплексного підходу, що охоплює правові, адміністративні, економічні та соціально-культурні механізми. Важливу роль у цьому процесі відіграють загально-соціальні заходи, які спрямовані на формування екологічної свідомості населення, підвищення рівня правової культури та створення умов для зменшення економічних стимулів до порушення законодавства у сфері природокористування. Тому розглянемо основні загально-соціальні механізми запобігання незаконному рибному, звіриному та іншому водному добувному промислу в Україні, їх значення та перспективи вдосконалення.

Серед кримінологів не існує єдиного підходу щодо визначення терміну «запобігання злочинності», у тому числі й щодо незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом. У теорії та практиці протидії злочинності, яка охоплює діяльність не лише правоохоронних органів, а й усіх державних та недержавних інституцій суспільства, використовуються різні терміни, зокрема «профілактика злочинності», «попередження злочинності» та «запобігання злочинності». Ця діяльність спрямована на цілеспрямоване усунення криміногенних факторів, запобігання вчиненню кримінально протиправних діянь, а також припинення вже розпочатих кримінальних

правопорушень. Однак у науковій літературі ці поняття не завжди трактуються однаково. В одних випадках вони розглядаються як синоніми, а в інших – мають різний зміст. Таким чином, питання дефініцій у кримінології залишається дискусійним, що зумовлює необхідність подальших наукових досліджень у цій сфері [196, с. 101; 139, с. 89].

Можна погодитися з авторами підручника з кримінології, що аналіз термінологічного визначення понять «профілактика», «припинення», «попередження», «запобігання», «протидія» тощо дозволяє дійти висновку: всі ці терміни об'єднує спільна характеристика, а саме – здійснення дій, спрямованих на перешкоджання вчиненню кримінальних правопорушень [196, с. 102]. У цьому контексті заслуговує на підтримку й позиція професора А. Ф. Зелінського, який наголошує, що профілактика не спрямована на конкретне кримінальне правопорушення, а передбачає створення умов для попередження криміногенних ситуацій, їх усунення, мінімізацію впливу криміногенних факторів та захист об'єктів від посягань. Водночас запобігання кримінальним правопорушенням має іншу спрямованість – воно покликане перешкодити реалізації злочинного наміру конкретної особи ще на етапі його формування або підготовки до правопорушення. Що ж до припинення кримінально протиправної діяльності, то воно націлене на зупинення вже розпочатого кримінального діяння з метою недопущення його негативних наслідків [140, с. 141-142]. Щодо терміну «протидія», то на думку В.В. Сокурєнко, це – комплексна та цілеспрямована діяльність, яка здійснюється як органами державної влади, так і суб'єктами громадянського суспільства, зокрема господарськими структурами, громадськими організаціями, спеціалізованими формуваннями та окремими громадянами. Основою протидії злочинності є нормативно-правові акти, що визначають засади внутрішньої та зовнішньої політики держави у цій сфері. Важливу роль у цьому процесі відіграє кримінологічна політика, яка формує теоретичні засади, стратегічні напрями, ключові цілі та методи превентивного впливу на злочинність, спрямованого на її зниження та нейтралізацію криміногенних чинників [285, с. 13].

Терміни «попередження» та «запобігання» за змістом є близькими, однак у сучасній українській мові між ними існують певні смислові відмінності. Конституція України (ч. 3 ст. 34) та ухвалені останніми роками закони Верховної Ради України закріплюють поняття «запобігання» як основний термін для позначення заходів із недопущення кримінальних правопорушень. Водночас у науковій літературі деякі автори використовують слово «попередження» як узагальнююче [211, с. 320]. Саме запобігання кримінальним правопорушенням як один із видів соціально-профілактичної діяльності виступає ключовим елементом протидії злочинності. Його здійснюють спеціально уповноважені суб'єкти з метою зниження рівня кримінальних проявів у суспільстві [171, с. 192].

Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони довкілля, зокрема незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, є важливою складовою загальної соціально-профілактичної діяльності. Її функціональна сутність і основна мета полягають у нейтралізації чинників, що зумовлюють кримінально протиправні прояви в галузі природокористування, а також у збереженні біоресурсів та забезпеченні екологічної рівноваги. Досягнення цієї мети можливе завдяки превентивному усуненню або зменшенню впливу детермінант злочинності у сфері незаконного вилову риби, браконьєрського полювання та інших екологічних правопорушень [168, с. 57-58; 292, с. 68]. Спираючись на це, ключові завдання запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 249 КК України охоплюють: виявлення та аналіз соціальних процесів, явищ і чинників, що створюють передумови для незаконного використання водних ресурсів; дослідження факторів, які сприяють формуванню особи правопорушника та реалізації ним кримінально протиправного наміру у цій сфері; обмеження або повну ліквідацію негативних соціальних умов, що сприяють незаконному рибному, звіриному або іншому водно добувному промислу, а також запобігання цим суспільно небезпечним діям на всіх етапах їх розвитку [251, с. 357].

Отже, враховуючи аналіз зазначених понять, можна сформулювати визначення запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із незаконним зайняттям рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, зокрема – це комплекс заходів, спрямованих на усунення причин та умов, що сприяють злочинності в сфері природокористування, через правові, економічні, організаційні та інші впливи для забезпечення сталого використання природних ресурсів.

Суб'єктами діяльності, спрямованої на запобігання злочинності та кримінально-протиправним проявам, у тому числі й незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, можуть бути як окремі особи, так і організації чи установи, що виконують хоча б одну з ключових функцій у цій сфері: організацію, координацію, реалізацію заходів або безпосередню участь у їх здійсненні. На думку А. П. Закалюка суб'єкти запобігання злочинності та кримінально-протиправним проявам, у тому числі й незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, можна розподілити на кілька категорій: інституції, що здійснюють керівництво цією діяльністю, формують механізми її реалізації та визначають загальну політику в цій сфері (органи державної влади, місцевого самоврядування); органи, для яких запобігання злочинності та кримінально-протиправним проявам, у тому числі й незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, є одним із основних завдань та функцій (МВС, СБУ, прокуратура, судові органи, профільні громадські організації); установи та організації, діяльність яких безпосередньо не спрямована на боротьбу зі злочинністю та кримінально-протиправними проявами, але які опосередковано впливають на процеси усунення її детермінантів (заклади освіти, культури, охорони здоров'я, соціальної допомоги, адміністрація підприємств тощо) [131, с. 346]. Водночас О. М. Бандурка та Л. М. Давиденко пропонують іншу класифікацію суб'єктів запобігання злочинності та кримінально-протиправним проявам, у тому числі й незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, виокремлюючи: органи, що визначають

стратегічні напрями, завдання, методи та форми протидії злочинності на загальнодержавному рівні; установи, що забезпечують інформаційно-аналітичну підтримку превентивних заходів; суб'єктів, які ідентифікують криміногенні фактори та ініціюють реагування на них; інституції, що безпосередньо реалізують заходи з протидії окремим злочинам, у тому числі й незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, усуваючи або нейтралізуючи криміногенні фактори, зокрема через корекцію особистісних відхилень або усунення умов їх виникнення [18, с. 100].

Так, основними суб'єктами загальносоціального запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншими водними ресурсами в Україні є органи державної влади різних рівнів, включаючи Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України та інші центральні та місцеві структури. Ці суб'єкти виконують критичну роль у формуванні та реалізації державної політики, орієнтованої на запобігання незаконним діям у сфері рибальства та природокористування. Їхня діяльність охоплює розробку й ухвалення законодавчих актів, нормативно-правових документів, а також стратегічних програм, що регулюють контроль та протидію незаконним практикам. Завдяки чітко організованій взаємодії всіх зазначених суб'єктів можливо досягти значного зниження рівня незаконного рибного промислу. Зокрема, Верховна Рада України приймає закони, які встановлюють правові основи для боротьби з порушеннями у сфері водних ресурсів і рибальства. Президент України та Кабінет Міністрів України здійснюють реалізацію цих законів через видання указів, постанов та розпоряджень, що сприяють ефективній координації дій правоохоронних органів, місцевої влади та інших залучених установ. Центральні органи виконавчої влади, такі як Міністерство внутрішніх справ та Міністерство захисту довкілля і природних ресурсів України, відповідають за безпосередній контроль ситуації, проведення оперативних заходів із виявлення та припинення незаконного рибальства, а також організацію інформаційно-просвітницьких кампаній серед населення. Місцеві органи влади і місцеве самоврядування відіграють важливу роль у розробці й реалізації регіональних програм,

спрямованих на боротьбу з незаконним рибним промислом. Вони залучають громадські організації до цього процесу та організують навчальні програми для підвищення обізнаності населення про небезпеку незаконного використання водних ресурсів та наслідки таких порушень. Злагоджена діяльність цих органів дозволяє здійснювати ефективне регулювання ситуації, покращувати правопорядок у сфері водних ресурсів та забезпечити належний рівень охорони довкілля, зокрема, через запобігання браконьєрству та незаконному видобутку природних ресурсів [163; 262; 211, с. 34-40; 247; 249; 38].

Отже, запобігання злочинності та кримінально-протиправним проявам, у тому числі й незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, є результатом комплексної діяльності, що охоплює різні рівні організації та взаємодії між суб'єктами.

Учені І. Г. Богатирьов та А. М. Бабенко пропонують чотири рівні запобігання злочинності, у тому числі й кримінальним правопорушенням щодо незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом, а саме: загальносоціальне запобігання, тобто соціальна реакція держави та суспільства на злочинність, що включає політичні, соціально-економічні та культурно-виховні заходи, спрямовані на стимулювання законотворчої поведінки та протидію негативним явищам, що сприяють виникненню злочинності; спеціально-кримінологічне запобігання, тобто сукупність заходів, що застосовуються державою та громадськими інститутами для попередження кримінальних правопорушень та припинення кримінально протиправної поведінки в соціальних групах та колективах; індивідуальне запобігання, тобто заходи, спрямовані на конкретну особу, що включають вивчення її поведінки, виявлення криміногенних факторів та запобігання виникненню кримінально протиправного наміру на ранніх етапах; регіональне запобігання, тобто система заходів, що застосовуються на рівні територіальних одиниць (міст, областей, районів) для запобігання злочинності, з урахуванням регіональних особливостей та потреб. Ці рівні утворюють цілісну систему загальнодержавного запобігання злочинності, яка дозволяє комплексно впливати на різні аспекти кримінально

протиправної діяльності, у тому числі й незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом [25, с. 114-116; 4, с. 280-281].

Зосереджуючи увагу на загальному-соціальному запобіганні, слід зазначити, що це поняття трактують по-різному в кримінології. Загальні-соціальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням охоплюють комплекс соціально-економічних та культурно-виховних ініціатив, спрямованих на розвиток та вдосконалення суспільних відносин, а також на усунення чи нейтралізацію причин та умов злочинності [195, с. 143]. За визначенням В. В. Голіни, основною метою цього напрямку є подолання криміногенно небезпечних протиріч у суспільстві та викорінення таких негативних явищ, як економічні та політичні кризи, майнове розшарування, безробіття, соціальна незахищеність, наркоманія, алкоголізм, проституція та інші [75, с. 19]. В. П. Хоменко зазначає, що загальне-соціальне запобігання пов'язано з усіма соціально-економічними перетвореннями на сучасному етапі розвитку країни, зокрема реформуванням економіки, формуванням ринкових відносин та забезпеченням соціального захисту, що є передумовами для зниження криміногенного впливу [313, с. 37-47]. Учені А.М. Бандурка та Л.М. Давиденко підкреслюють, що загальне-соціальне запобігання злочинності – це комплекс заходів, спрямованих на розвиток та вдосконалення суспільних відносин та нейтралізацію причин злочинності. Вони вважають, що важливу роль у зменшенні соціальних суперечностей відіграють господарсько-організаційні та культурно-виховні дії державних органів та громадських організацій [18, с. 177]. Узагальнюючи ці визначення, ми вважаємо, що загальне-соціальне запобігання кримінальним правопорушенням у виді незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом є всебічною діяльністю, спрямованою на усунення чи нейтралізацію чинників, що продукують виникнення таких кримінально протиправних діянь. Це включає впровадження соціально-економічних, культурно-виховних, правових та інших заходів, орієнтованих на покращення суспільних відносин, удосконалення управлінських процесів, підвищення правової свідомості громадян та забезпечення сталого розвитку природних ресурсів і екосистем.

Важливою складовою у запобіганні незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом є заходи загально-соціального характеру. Ці заходи передбачають комплекс дій у політичній, правовій, соціально-економічній, організаційно-управлінській, культурно-виховній та інформаційній сферах, спрямованих на удосконалення суспільних відносин та усунення чинників, що сприяють виникненню цього виду злочинності. Вони орієнтовані на зниження криміногенного впливу через інтегровану діяльність державних органів та громадських структур [204, с. 114].

Політичні заходи загально-соціального запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом повинні бути спрямовані на комплексну трансформацію державної екологічної політики. Безсумнівно, війна в Україні значно ускладнює ситуацію в країні, уповільнюючи економічне зростання, сприяючи розширенню тіньової економіки та затримуючи впровадження реформ, зокрема антикорупційних. Вона також створює серйозні перешкоди для успішної реалізації антикорупційної політики на державному рівні. Тому одним із найбільш нагальних суспільно-політичних заходів є припинення збройної агресії РФ проти України, що триває з лютого 2014 року і має міжнародний характер, як зазначають дослідники [68, с. 57; 66, с. 23].

Основним напрямом політичних заходів загально-соціального запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом є формування стійкої системи екологічної безпеки, що передбачає активне залучення держави, громадськості та міжнародних партнерів до боротьби з екологічними правопорушеннями. Зокрема, необхідно: сприяти формуванню та розвитку екологічної свідомості, активно пропагуючи ці ідеї на державному рівні; залучати усі сили суспільства до охорони природи, підтримувати громадські та релігійні екологічні організації; розробити і реалізувати концепцію державної політики екологічного захисту та ресурсного збереження; змінити економічну політику, орієнтуючи розвиток на екологічно чисті виробництва, підтримувати інноваційні технології у цій сфері; трансформувати зовнішню політику, захищаючи природні ресурси країни від

несанкціонованого експорту, запобігаючи ввезенню токсичних, радіоактивних відходів, а також уникати створення екологічно шкідливих виробництв за участю іноземних інвесторів; боротися з бідністю, знижувати рівень безробіття серед населення [321, с. 74; 324, с. 495-496].

У сучасних умовах загальні-соціальні заходи політичного характеру щодо запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом повинні враховувати складні умови воєнного стану та адаптувати політику до нових викликів. Важливим є впровадження політики «зелених інвестицій» у постраждалі від військової агресії рф, що включатиме фінансування з боку держави проектів, спрямованих на відновлення водних екосистем та розвиток сталого природокористування [357]. Крім того, варто здійснювати формування екологічних альянсів, зокрема створення коаліцій між урядом, громадськими організаціями та бізнесом для спільного протидії незаконному промислу, зокрема через співпрацю в реалізації екологічних ініціатив [355]. Також вагомого значення набуває підтримка місцевих громадських ініціатив, зокрема залучення місцевих громад до активної охорони водних ресурсів через фінансування екологічних проектів, створення робочих місць у галузі сталого природокористування [369].

Правові заходи є ключовим інструментом у системі запобігання незаконному рибному промислу, оскільки саме вони визначають правову основу для державного контролю, нормативного регулювання і притягнення до відповідальності за правопорушення у цій сфері. Ефективна протидія вимагає не лише жорсткого покарання, а й комплексного правового підходу, який охоплює удосконалення законодавства у кримінальній, адміністративній, екологічній, трудовій, цивільній та фінансовій сферах. Насамперед, необхідно створити такі нормативні умови, які дозволяють ефективно виявляти та усувати причини і умови вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним виловом водних біоресурсів. У цьому контексті важливо посилити профілактичну функцію права, що передбачає не лише каральні, а й мотиваційні механізми. Серед дієвих правових рішень доцільно передбачити: введення

стимулів для добровільної відмови від незаконної діяльності на етапі її підготовки (наприклад, через пом'якшення відповідальності або її звільнення за умови активного сприяння правоохоронним органам); розробку механізмів заохочення громадян до повідомлення про екологічні правопорушення, зокрема через грошові винагороди або гарантії анонімності; підвищення ефективності ресоціалізаційних програм для осіб, які вже вчинили подібні кримінальні правопорушення, з урахуванням можливості їх подальшого працевлаштування у сфері легального природокористування [211, с. 28].

Чинна стаття 249 КК України передбачає відповідальність за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, що заподіяло істотну шкоду, у виді штрафу, пробаційного нагляду, обмеження чи позбавлення волі строком до трьох років [183]. Проте практика свідчить, що наявні санкції не завжди є достатньо стримуючим фактором, особливо в умовах воєнного стану, коли економічна скрута, зниження рівня контролю та переміщення осіб у прифронтових і прибережних регіонах сприяють зростанню рівня екологічних правопорушень [274, с. 1382]. У зв'язку з цим постає необхідність удосконалення санкційного механізму ст. 249 КК України. Зокрема, пропонується: підвищення розмірів штрафів, відповідно до реального економічного рівня; запровадження обов'язкового позбавлення права здійснювати господарську діяльність у сфері природокористування; застосування суворішого підходу до рецидиву або використання знарядь масового знищення біоресурсів (електрострум, вибухівка, отруйні речовини тощо).

Таким чином, посилення санкцій та їх диференціація залежно від обставин вчинення кримінального правопорушення не лише відповідає сучасним викликам, а й забезпечить більш ефективну охорону водних біоресурсів, формуватиме правову культуру відповідального ставлення до природи та сприятиме збереженню екологічного балансу в умовах післявоєнного відновлення України.

Важливо розвивати стратегії та програми щодо запобігання незаконному рибному, звіриному або іншому водно добувному промислу, оскільки вони є основою для формування ефективної державної політики у цій сфері [326, с. 159]. Такі документи дозволяють комплексно підходити до вирішення проблем, поєднуючи правове регулювання, сучасні технології моніторингу, міжнародне співробітництво та економічне стимулювання легального рибальства. Нині одним із важливих правових інструментів в Україні у досліджуваній сфері є Стратегія розвитку галузі рибного господарства до 2030 року, яка визначає напрями вдосконалення нормативно-правової бази та державного контролю за використанням водних біоресурсів. Вона спрямована на мінімізацію незаконного рибного або звіриного промислу та раціональне використання водних біоресурсів. Одним із головних завдань Стратегії є вдосконалення нормативно-правової бази та посилення державного контролю за використанням водних біоресурсів. До основних заходів, передбачених документом, належать: - гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами, зокрема Регламентом Ради (ЄС) № 1005/2008 про запобігання, стримування та ліквідацію незаконного, незадекларованого і нерегульованого рибальства; - посилення кримінальної та адміністративної відповідальності за незаконний вилов та обіг водних біоресурсів; - створення єдиної електронної системи обліку вилову, що забезпечить прозорість у сфері рибного господарства та унеможливить маніпуляції з квотами та дозволами [264].

З метою мінімізації незаконного промислу Стратегія передбачає такі заходи: - впровадження системи електронного моніторингу риболовних суден та автоматизованого контролю вилову; - застосування сучасних технологій для дистанційного спостереження за промислом (супутниковий моніторинг, дрони, відеоспостереження); - посилення взаємодії між Держрибагентством, екологічними службами та правоохоронними органами для оперативного реагування на випадки незаконного водно добувного промислу. Окрім контролю та запобігання незаконному промислу, важливою складовою державної політики є заходи з відтворення та збереження популяцій промислових видів риб. Зокрема,

Стратегія передбачає: створення та розширення природоохоронних зон, де заборонено будь-яку промислову діяльність; проведення комплексних заходів із зариблення водойм аборигенними видами риби; удосконалення методів оцінки стану водних біоресурсів та впровадження науково обґрунтованих підходів до їх використання [264].

Важливим аспектом у протидії з незаконним рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом є співпраця України з міжнародними організаціями та регіональними рибогосподарськими структурами. У цьому сенсі Стратегія передбачає: приєднання до міжнародних угод та конвенцій, спрямованих на боротьбу з незаконним виловом; участь у діяльності регіональних рибогосподарських організацій; впровадження сертифікаційних механізмів, які ускладнюють експорт незаконно добутої продукції. Запобігання незаконному промислу неможливе без створення сприятливих умов для розвитку легального рибальства. Водночас Стратегія визначає такі пріоритетні напрями: державна підтримка розвитку аквакультури як альтернативи традиційному рибальству; спрощення процедур отримання дозволів на вилов для відповідальних підприємств; сприяння створенню робочих місць у сфері переробки та реалізації рибної продукції [264].

Крім того, в Україні наявні державні, регіональні та місцеві Програми розвитку рибного господарства. Наприклад: Регіональна Програма розвитку рибного господарства Одеської області на 2024-2030 роки [272]; Комплексна програма розвитку рибного господарства Чернівецької області на 2025-2030 роки [162]; Регіональна програма розвитку рибного господарства Волинської області на 2024-2029 роки [271]; Програма розвитку галузі рибного господарства Житомирської області на 2024-2030 роки [266] та інші програми в інших регіонах України. На нашу думку, ці Програми відіграють важливу роль у процесі урегулювання сфери рибного господарства, оскільки сприяють раціональному використанню водних біоресурсів, посиленню контролю за рибним промислом, стимулюванню розвитку аквакультури та гармонізації регіональних підходів до охорони водних ресурсів.

Отже, розвиток стратегій та програм у сфері запобігання незаконному рибному, звіриному або іншому водно промислу є невід'ємною частиною ефективної державної політики. Вони не лише встановлюють механізми протидії цій проблемі, а й створюють умови для сталого використання водних біоресурсів, інтеграції України у міжнародну систему контролю рибальства та підвищення економічної ефективності галузі.

Соціально-економічні заходи, спрямовані на запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, охоплюють комплекс змін у сфері економіки та соціального забезпечення, які сприяють зниженню привабливості незаконних методів промислу для місцевих громад. Одним з ключових напрямів є подолання безробіття, зокрема створення нових робочих місць та удосконалення організації праці, що включає не лише підвищення кваліфікації та підготовку спеціалістів у галузі рибного господарства, а й впровадження прогресивних трудових форм, які дозволяють зменшити зайнятість у небезпечних або низькооплачуваних роботах, часто пов'язаних з незаконним промислом. Додатково, важливою складовою є покращення умов праці для тих, хто працює в легальному секторі рибного господарства. Це включає зменшення малокваліфікованої праці, що може бути використана в незаконних операціях, скорочення кількості працівників, які виконують небезпечні функції, а також зниження травматизму і захворюваності серед робітників. Вдосконалення матеріального стимулювання працівників також сприятиме зменшенню спокуси брати участь у незаконних рибальських практиках, пропонуючи їм конкурентоспроможні умови праці та винагороди. Ще одним важливим кроком є покращення житлових умов громадян і розвиток соціальної інфраструктури в регіонах, де незаконний промисел є поширеним. Будівництво нових житлових об'єктів, розвиток спортивних та оздоровчих комплексів дозволить залучити місцевих жителів до легальних економічних і соціальних активностей, створюючи альтернативу незаконному заняттю рибним промислом. Покращення побутових послуг та забезпечення соціального комфорту може значно знизити соціальну напругу і забезпечити стабільність у

регіонах, де незаконний промисел є частиною економічної діяльності [211, с. 29-30].

Важливими заходами для зменшення незаконного зайняття рибним, звіриним чи іншим водним добувним промислом є подолання бідності. Так, подолання бідності вимагає покращення соціальної підтримки, надання доступу до освіти, медичних послуг та розвитку соціальних програм, що сприяють підвищенню рівня життя найбільш вразливих верств населення. Підвищення життєвого рівня за рахунок покращення соціальних умов допомагає знизити економічний тиск на громадян, що може спонукати їх до незаконних практик. Інвестиції в соціальні програми, що орієнтовані на подолання бідності, також включають створення нових можливостей для малих підприємств, розвиток інфраструктури, що дозволяє підтримувати підприємництво на місцях [92; 306].

Соціально-економічні заходи, спрямовані на запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншими водними добувними промислами в умовах воєнного стану, повинні включати низку стратегій, спрямованих на стабілізацію економічної ситуації та створення альтернативних джерел доходу для населення. Зокрема, підтримка малого бізнесу шляхом створення програм фінансування та його розвитку у рибній промисловості, зокрема в переробці рибної продукції, що дозволяє забезпечити додаткові робочі місця та зменшити залежність від незаконного промислу; фінансова підтримка легального рибного господарства, а саме надання субсидій або кредитів для підприємств, які займаються законним рибним промислом, що дає змогу зменшити витрати на виробництво та забезпечити конкурентоспроможність з нелегальними гравцями [261; 328; 332; 333]. Ці заходи допоможуть покращити економічну ситуацію, створити нові можливості для населення і зменшити стимул до незаконного добувного промислу.

Отже, соціально-економічні заходи, спрямовані на запобігання кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 249 КК України, є головними для стабілізації економічної ситуації в регіонах, де такі практики є поширеними. Загалом, комплексний підхід до цих проблем дозволяє створити

стійку соціально-економічну ситуацію та знизити рівень незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом.

Не менш важливим видом загальних-соціальних заходів запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаними із незаконним зайняттям рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом, є культурно-виховні заходи. Ефективність реалізації загальних-соціальних заходів запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом безпосередньо пов'язана з нормалізацією взаємодії «людина-природа». Ключовим аспектом є постійне підвищення еколого-правової культури та свідомості на всіх рівнях суспільства – від індивідуального до колективного. Цей процес має включати системне виховання та освіту, спрямовану на підвищення екологічної обізнаності серед громадян, що зменшить мотивацію до порушень природоохоронного законодавства, зокрема щодо незаконного рибальства та полювання [168, с. 61]. Як зазначено у ст. 7 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», підвищення екологічної культури реалізується через загальну обов'язкову освіту, починаючи від дошкільних навчальних закладів і до вищих навчальних установ, де спеціалісти отримують кваліфікацію в галузі охорони навколишнього середовища. Особливо важливо, щоб всі посадові особи, які взаємодіють з природними ресурсами, володіли відповідними екологічними знаннями, оскільки це безпосередньо впливає на стан екосистем і можливість незаконного добування водних ресурсів [262].

Екологічно-правова культура є важливим елементом загального-соціального запобігання незаконним практикам у сфері рибальства та природокористування. Від неї залежить здатність суспільства виконувати завдання екологічної політики та забезпечувати екологічну безпеку. Формування такої культури сприяє тому, що громадяни та представники органів правопорядку розуміють важливість збереження природних ресурсів і відчують відповідальність за своє ставлення до довкілля. Підвищення рівня еколого-правової культури серед усіх верств населення може значно знизити рівень незаконного добування рибних та інших водних ресурсів. Особливо важливо,

щоб це було досягнуто через пропаганду екологічно відповідальної поведінки, формування мотивації до дотримання законодавства, а також надання можливостей для легального, стійкого використання природних ресурсів, таких як рибальство в рамках встановлених норм. Таким чином, еколого-правова культура виступає регулятором екологічно орієнтованої поведінки громадян, що є основою для створення умов для легальних і сталих методів використання природних ресурсів і зменшення рівня незаконних дій у цій сфері [159, с. 362; 320, с. 167-168].

У культурно-виховній сфері важливо проводити всеохоплюючу просвітницьку роботу, спрямовану на підвищення екологічної свідомості населення, особливо в контексті запобігання незаконному рибному, звіриним та іншим водним добувним промислам. Це може бути досягнуто через активне правове інформування, поширення інформації про відповідальність за порушення екологічних норм, а також через підвищення соціальної активності громадян. Важливо формувати в них розуміння необхідності дотримання законодавства щодо природокористування та створювати атмосферу нетерпимості до незаконних дій у цій сфері. Крім того, інформаційна забезпеченість, зокрема через медіа та освітні програми, повинна чітко демонструвати наслідки порушень екологічного законодавства, таким чином спонукаючи громадян до активної протидії незаконному рибальству та іншим незаконним методам добування водних ресурсів [192, с. 136].

Дійсно, виховна робота, спрямована на запобігання незаконному рибному, звіриному та іншим водним добувним промислам, є складним і багатогранним процесом. Вона повинна бути адаптована до різних соціальних груп, залежно від їх професійної діяльності та залученості до природокористування. Важливо формувати у громадян поважне ставлення до законів, що регулюють використання природних ресурсів, особливо водних, оскільки це є невід'ємною частиною загальнонаціональної виховної роботи. Для ефективного усунення причин і умов, що сприяють незаконному добуванню водних ресурсів, необхідно зосередити увагу на розвитку науково обґрунтованого підходу до збереження

водних екосистем, підтримки їх біорізноманіття та сталого використання. Особливу роль у цьому контексті відіграє правове виховання, оскільки воно сприяє підвищенню зміцненню законності в екологічній сфері. Однак важливо відзначити, що навіть на сьогодні правоохоронні органи, суди та прокуратура недостатньо уваги приділяють питанням незаконного промислу водних ресурсів, що свідчить про низький рівень інформованості громадян щодо кримінальної відповідальності за такі кримінальні правопорушення. Більше того, за результатами досліджень, багато осіб, які займаються незаконним рибним промислом, навіть не усвідомлюють, що їхні дії караються законом, або не знають конкретних заходів покарання. Зокрема, важливим напрямком є освітня робота серед молоді, де основи екологічного та правового виховання повинні бути включені до навчальних програм. Вивчення екології, правових норм, що регулюють рибальство та водні ресурси, дозволить підвищити рівень екологічної свідомості серед молоді і сприятиме формуванню відповідального ставлення до природних ресурсів. Це також допоможе зміцнити розуміння важливості охорони водних екосистем і зменшити кількість правопорушень у цій сфері [191, с. 339].

Вагоме місце у системі загального-соціального запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом в умовах воєнного стану займають організаційно-управлінські заходи. Взагалі, організаційно-управлінські заходи орієнтовані на покращення роботи правоохоронних та інших державних структур, передбачають реорганізацію праці службовців задля максимізації ефективності їхньої діяльності. Це включає оптимізацію внутрішніх процесів, вдосконалення систем управління та підвищення кваліфікації персоналу, що, в свою чергу, сприяє оперативному реагуванню на виклики та зміцненню довіри суспільства до державних інституцій [138]. У контексті організаційно-управлінських заходів, що спрямовані на підвищення ефективності роботи правоохоронних та інших державних органів, відбір кваліфікованих кадрів є критично важливим чинником. Компетентні фахівці, відібрані за високими професійними стандартами, стають ключовими суб'єктами у реалізації заходів, спрямованих на запобігання

незаконному зайняттю рибним, звіриним чи іншим водним добувним промислом. Їхня кваліфікація і готовність ефективно виконувати службові обов'язки сприяють впровадженню інноваційних технологій моніторингу, аналізу та управління, що в свою чергу зміцнює довіру суспільства до державних інституцій [165; 200]. Отже, ретельний підхід до відбору кадрів є передумовою для створення ефективної організаційно-управлінської структури, яка здатна своєчасно виявляти порушення, запобігати злочинності та підтримувати високий рівень екологічної безпеки.

Крім того, необхідно забезпечити належну взаємодію між органами, що відповідають за охорону природних ресурсів, та іншими зацікавленими сторонами, спрямовану на поліпшення оперативного стану та правопорядку в сфері водного добувного промислу. Важливим є систематичне збирання, аналіз та обмін даними щодо стану водних ресурсів, що сприяє своєчасному виявленню незаконного добування та дозволяє приймати ефективні управлінські рішення. У свою чергу, ефективний обмін інформацією між правоохоронними органами, екологічними службами та іншими зацікавленими суб'єктами сприяє розробці адаптивних і цілеспрямованих заходів протидії незаконному використанню водних ресурсів, що в свою чергу забезпечує підвищення рівня екологічної безпеки та стабільності у галузі природокористування. Також забезпечення прозорості прийняття управлінських рішень та активна участь представників громадськості і наукових установ у формуванні політики у сфері природокористування сприяють підвищенню довіри до системи державного управління [269; 84, с. 720; 19, с. 80; 205, с. 34]. Отже, організаційно-управлінські заходи є невід'ємною складовою комплексного підходу до запобігання незаконному зайняттю водними біоресурсами, що сприяє збереженню екологічної рівноваги та сталому розвитку галузі.

Інформаційні заходи запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним чи іншим водним промислом спрямовані на підвищення обізнаності громадян про негативні наслідки цієї діяльності для екосистеми та економіки. Вони включають: інформування громадськості про правові наслідки незаконного

рибальства, включаючи штрафи, кримінальну відповідальність та вплив на довкілля, через засоби масової інформації, соціальні мережі та місцеві ініціативи; поширення статистики та аналітичних даних про стан рибних ресурсів і рівень порушень у цій сфері, що допомагає створювати у суспільстві розуміння серйозності проблеми; організація освітніх кампаній та просвітницьких програм для рибалок, підприємців та громадськості, спрямованих на підвищення рівня екологічної свідомості та правового виховання; використання цифрових платформ для надання актуальної інформації про заборонені методи рибальства, зміни в законодавстві та нові правила щодо природокористування; спільні ініціативи з організаціями громадянського суспільства та природоохоронними фондами для створення освітніх матеріалів, що підтримують ідеї сталого використання природних ресурсів; розробка і реалізація рекламних кампаній на локальному та національному рівнях, що заохочують до дотримання законів у сфері рибальства та підвищують соціальну відповідальність [26, с. 137; 268]. Ці заходи мають на меті формування в суспільстві нетерпимості до незаконних практик, зниження рівня злочинності в галузі та сприяння сталому розвитку водних ресурсів.

Таким чином, загальні-соціальні заходи запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні включають в себе ефективну взаємодію органів державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органів та громадськості. Важливу роль у цьому процесі відіграють законодавчі ініціативи, спрямовані на розробку та ухвалення нормативно-правових актів, а також стратегічних програм, що визначають основи контролю та протидії незаконним практикам у цій сфері. Чітка координація дій усіх зазначених суб'єктів дозволяє здійснювати належний моніторинг, впроваджувати ефективні заходи з виявлення порушень та їх припинення, а також підвищувати обізнаність населення про негативні наслідки незаконного використання природних ресурсів. В результаті комплексного підходу можна значно знизити рівень незаконного рибного промислу та забезпечити належний захист водних ресурсів і довкілля.

3.2. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні

Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері довкілля є важливим напрямом державної політики, що базується на наукових підходах, правових механізмах і міжнародній практиці. Згідно з цими підходами, спеціально-кримінологічне запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом включає комплекс цілеспрямованих заходів, що реалізуються уповноваженими органами та організаціями, які мають нормативно визначені функції у сфері охорони довкілля та боротьби зі злочинністю [23, с. 66]. Ці заходи спрямовані на виявлення, усунення, послаблення та нейтралізацію криміногенних факторів, що сприяють вчиненню незаконному рибальству чи добуванню водних біоресурсів, а також на запобігання повторним кримінальним правопорушенням серед осіб, які вже скоїли такі кримінально протиправні діяння [193, с. 56].

На противагу заходам загальносоціального запобігання, саме спеціальне запобігання спрямоване на унеможливлення злочинної поведінки, створюючи умови, що захищають суспільство від кримінально протиправних дій окремих його представників. Це досягається шляхом притягнення винних осіб до передбаченої законом відповідальності [19, с. 157; 12, с. 17]. Наприклад, учений В.В. Голіна визначає спеціально-кримінологічне запобігання злочинності як систему взаємопов'язаних напрямів боротьби з кримінальними правопорушеннями. Вона охоплює діяльність державних органів, громадських інституцій та громадян у розробці й реалізації заходів, покликаних запобігати, обмежувати й усувати криміногенні фактори, які сприяють злочинності. Крім того, ця діяльність спрямована на запобігання кримінальним правопорушенням на різних етапах формування злочинної поведінки. На думку ученого, суб'єктами спеціально-кримінологічного запобігання можуть бути законодавчі, виконавчі, координаційні, правоохоронні та правозастосовні органи, а також

державні установи, що відповідають за культурно-виховну, освітню, медичну та господарську сфери. Крім них, до цього процесу залучаються релігійні організації, громадські рухи, благодійні фонди, соціальні спільноти, батьки, родичі, сусіди та інші громадяни [76, с. 12-25].

Основною метою спеціально-кримінологічного запобігання, на думку Ю.Ф. Іванова та О.М. Джужа, є недопущення вчинення потенційно можливих кримінальних правопорушень, а в разі їх виникнення – припинення на початкових етапах. Важливим аспектом цієї діяльності є виявлення та усунення криміногенних факторів. При цьому застосовуються не лише організаційні, правові та оперативно-розшукові заходи, а й економічні, педагогічні та медичні методи впливу. Спеціально-кримінологічне запобігання реалізується через розробку відомчих планів і програм, спрямованих на посилення боротьби зі злочинністю. Вони передбачають комплекс заходів, орієнтованих як на запобігання окремим видам і групам кримінальних правопорушень, так і на боротьбу із загальним рівнем злочинності у межах певних територій – від національного до регіонального рівня. Ефективність таких програм залежить від узгодженості дій усіх суб'єктів профілактики та їхньої скоординованої взаємодії. Головна відмінність спеціально-кримінологічного запобігання від загальносоціального полягає у механізмах реалізації правоохоронної функції держави та залучених суб'єктах. У цьому контексті логічно погодитися з науковцями, які розглядають загальносоціальну профілактику як основу, що формує фундамент для цілеспрямованого впливу на криміногенні явища. Відповідність програм запобігання злочинності загальній стратегії економічного та соціального розвитку держави є ключовим чинником їхньої дієвості [143, с. 169; 9, с. 56].

Спираючись на концептуальні засади, викладені А.М. Бабенко, В.Я. Конопельським В.Я., І.М. Чекмарьовою слід зазначити, що спеціально-кримінологічне запобігання не лише конкретизує та доповнює загальносоціальні заходи профілактики, а й значно підвищує їхню ефективність. У правовій доктрині спеціально-кримінологічне запобігання розглядається як

цілеспрямована діяльність органів державної влади та громадських інституцій, спрямована на усунення, нейтралізацію або мінімізацію криміногенних факторів, процесів і явищ. Впровадження спеціально-кримінологічних заходів обумовлене рівнем злочинності, її структурними характеристиками, негативними тенденціями розвитку, а також сукупністю детермінант як окремих видів злочинних проявів, так і кримінальної діяльності в цілому. Головним завданням таких заходів є запобігання вчиненню конкретних кримінальних правопорушень, що відрізняє цей механізм від загальносоціального запобігання. Важливим аспектом є спрямованість зазначених заходів на недопущення окремих категорій злочинних посягань, а їх реалізація компетентними суб'єктами є одним із ключових елементів забезпечення превентивного впливу на криміногенну ситуацію. Метою спеціально-кримінологічного запобігання є досягнення суттєвого зниження рівня злочинності через позитивні зміни її кількісних та якісних показників як на регіональному, так і на загальнодержавному рівні. Для досягнення цієї мети заходи запобігання повинні враховувати специфіку конкретних кримінальних правопорушень, їх динаміку та поширеність, а також особливості детермінаційного комплексу, що обумовлює їх виникнення. Отже, ефективна система спеціально-кримінологічного запобігання передбачає комплексний підхід, що поєднує правові, організаційні, економічні та соціальні механізми, спрямовані на усунення передумов злочинної поведінки [16, с. 15; 10, с. 253]. Тобто, заходи спеціально-кримінологічного запобігання повинні враховувати як характер незаконного зайняття рибним добувним промислом, рівень його поширеності та завдану шкоду, так і специфіку детермінаційних факторів, що сприяють вчиненню цього кримінального правопорушення.

Заходи запобігання кримінальним правопорушенням проти доквілля, у тому числі й незаконному зайняттю рибному, звіриному або іншому водно добувному промислу, мають ґрунтуватися на таких ключових засадах, як реалістичність, наукова обґрунтованість та інтеграція кримінологічних і екологічних знань, що відповідає принципу екологічного реалізму. Важливе

значення має узгодженість політико-правових ініціатив органів влади як на державному, так і на місцевому рівнях. Ефективна протидія екологічним правопорушенням потребує злагодженої взаємодії правоохоронних і контролюючих структур, відповідальних за охорону навколишнього середовища. Крім того, заходи загальносоціального та спеціально-кримінологічного характеру повинні відповідати глобальній концепції сталого розвитку та інтегруватися у міжнародні стратегії екологічної безпеки [192, с.136; 275, с. 1450; 374, с. 154; 350; 6, с. 28].

Спеціально-кримінологічне запобігання окремим кримінальним правопорушенням, за твердженням Н.Г. Маслової, охоплює три основні напрями: кримінологічну профілактику; відвернення кримінальних правопорушень; припинення кримінально протиправних діянь. Відповідно, ця діяльність реалізується у межах трьох послідовних етапів: 1) до формування мотиву кримінально протиправного прояву та наміру його вчинити; 2) після виникнення такого мотиву, але до початку його реалізації; 3) у процесі реалізації кримінально протиправного наміру через здійснення конкретних кримінально-протиправних дій. Серед зазначених напрямів найбільш значущим і ефективним є кримінологічна профілактика, оскільки саме на цьому етапі існує можливість запобігти формуванню умислу на вчинення суспільно небезпечного діяння [208]. У зв'язку з цим доцільним видається розроблення цілісних стратегій протидії кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 249 КК України.

Важливого значення у процесі спеціально-кримінологічного запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом є подальший розвиток спеціальних програм, які будуть спрямовані безпосередньо на запобігання і протидію цим кримінальним правопорушенням. Мета програми має полягати у забезпеченні сталого розвитку рибного господарства шляхом поєднання екологічних, економічних та кримінологічних підходів до регулювання використання водних біоресурсів, запобігання незаконному зайняттю рибному, звіриному або іншому водно добувному промислу (ст. 249 КК України) та інших кримінальних правопорушень у галузі.

Вважаємо, що запровадження такої програми сприятиме не лише збереженню водних біоресурсів, а й підвищенню рівня кримінально-правового контролю, що є важливим елементом загальної стратегії державної політики у сфері рибного господарства.

Суб'єктами протидії незаконному зайняттю рибному, звіриному або іншому водно добувному промислу в Україні виступають органи державної влади, правоохоронні структури, судові установи, органи місцевого самоврядування, а також громадські організації та інші інституції, що здійснюють контрольні, регуляторні та правоохоронні функції у цій сфері. До числа основних належать: Національна поліція України, Державне бюро розслідувань, Офіс Генерального прокурора, Державне агентство України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, Державна екологічна інспекція України, Державна митна служба України, судові органи загальної юрисдикції тощо. Важливу роль у запобіганні незаконному вилову водних біоресурсів відіграють природоохоронні громадські організації, які здійснюють моніторинг, сприяють розкриттю кримінальним правопорушень та беруть участь у формуванні екологічної культури населення. Комплексна діяльність цих суб'єктів спрямована на ефективне регулювання використання водних біоресурсів, попередження їх незаконного добування та забезпечення правопорядку у відповідній сфері [192, с. 137; 191, с. 339-340].

Основним суб'єктом запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом є поліція. Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», її функції та завдання у цій сфері полягають у забезпеченні публічної безпеки та порядку, охороні прав і свобод людини, протидії злочинності, а також у забезпеченні дотримання законодавства, зокрема у сфері охорони довкілля. До повноважень поліції у сфері запобігання незаконному промислу належать виявлення та документування фактів незаконного добування водних біоресурсів, проведення профілактичних заходів, співпраця з іншими органами державної влади, притягнення винних осіб до адміністративної або кримінальної відповідальності, а також конфіскація

знарядь незаконного промислу та незаконно добутих ресурсів. Крім того, Національна поліція здійснює розслідування кримінальних правопорушень у цій сфері та розшукує осіб, причетних до незаконного промислу. До її компетенції входить проведення оперативно-розшукових заходів для встановлення таких осіб, документування злочинної діяльності та збирання доказової бази, взаємодія з експертними установами для проведення відповідних експертиз, встановлення місць незаконного вилову, перевезення та збуту водних біоресурсів, припинення діяльності організованих груп, що займаються браконьєрством, а також контроль за дотриманням законодавства під час рибоохоронних рейдів і спільних перевірок із відповідними державними органами [133; 17, с. 279]. На думку науковців, зазначене положення свідчить про ефективність механізму реалізації Національною поліцією своїх повноважень у сфері підтримання правопорядку [3, с. 201; 15, с. 45; 13, с. 17]. Варто погодитися з міркуваннями Л.В. Межевської та М.К. Челахол, що саме Національна поліція України є ключовим органом, наділеним компетенцією у забезпеченні екологічної безпеки та правопорядку [212, с. 119]. Отже, вищезазначені заходи сприяють підвищенню ефективності протидії незаконному добуванню природних ресурсів і запобіганню екологічним правопорушенням.

Запобігання екологічним правопорушенням, у тому числі й незаконному зайняттю рибному, звіриному або іншому водно добувному промислу, реалізується через два основні аспекти. По-перше, це забезпечення дотримання екологічних стандартів та вимог природокористувачами і підприємствами, що займаються екологічно небезпечними виробництвами, аби гарантувати безпеку довкілля. По-друге, це охорона природних об'єктів, запобігання екологічним порушенням і нейтралізація їх наслідків шляхом застосування відповідних заходів впливу щодо правопорушників, зокрема через інспекційні та правоохоронні органи, у тому числі Національну поліцію. Аналіз чинного законодавства дозволяє виокремити основні напрямки діяльності поліції в цій сфері. Одним з них є участь у забезпеченні громадського порядку та проведенні інших охоронних, запобіжних і рятувальних заходів, особливо у випадках

виникнення надзвичайних ситуацій, зокрема екологічного характеру [83, с. 118]. Це регулюється такими документами, як Кодекс цивільного захисту України [158], Закон України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» [260], Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» [263] та іншими нормативно-правовими актами. Особливо важливу роль у цій діяльності відіграє Інструкція щодо взаємодії між Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією України та Національною гвардією України в контексті запобігання та реагування на надзвичайні ситуації, пожежі та інші небезпечні події. Ця Інструкція, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 22 серпня 2016 року № 859 [255], чітко регламентує порядок взаємодії зазначених органів у разі виникнення надзвичайних ситуацій.

Природоохоронні функції на території України здебільшого виконуються підрозділами, що займаються превентивною діяльністю, зокрема патрульною поліцією та підрозділами дозвільної системи. Однак, важливу роль у забезпеченні екологічної безпеки відіграють також дільничні офіцери поліції. Вони покликані захищати інтереси громадян, суспільства та держави від різних небезпечних дій, зокрема від наслідків стихійних лих, катастроф, аварій, епідемій та інших надзвичайних подій. У контексті природоохоронної діяльності їхні обов'язки включають надання допомоги органам, що відповідають за охорону довкілля, а також забезпечення екологічної безпеки та правильного природокористування в межах їхньої дільниці. Особливо важливими ці функції стають у боротьбі з незаконним рибальством та іншими видами нелегального використання водних ресурсів. Дільничні офіцери поліції активно залучаються до протидії браконьєрству, забезпечуючи дотримання законів щодо використання природних ресурсів на своїх територіях. Вони здійснюють патрулювання, фіксацію фактів незаконного рибного промислу, проводять профілактичні заходи серед місцевих жителів та рибалок, а також допомагають у взаємодії з іншими правоохоронними та екологічними органами для ефективного запобігання порушенням. Крім того, дільничні офіцери поліції можуть бути залучені до оперативно-розшукових заходів, спрямованих на

виявлення осіб, які займаються незаконним промислом риби, зокрема в заповідних зонах чи зонах з особливими екологічними вимогами. Вони сприяють контролю за використанням дозволених засобів рибальства, боротьбі з браконьєрськими методами, такими як електровудки або мережі, що порушують правила збереження водних ресурсів [83, с. 118; 254; 133; 86, с. 90]. Тому роль дільничних офіцерів поліції в цьому контексті є критично важливою для забезпечення екологічної безпеки та збереження біорізноманіття в межах їхньої юрисдикції.

Особливістю запобіжної діяльності територіальних підрозділів Національної поліції у сфері протидії незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водно добувним промислам є поєднання гласних і негласних методів збору інформації, а також застосування виховних, профілактичних та оперативно-розшукових заходів. На основі аналізу нормативно-правових актів та положень кримінологічної теорії можна виділити ключові етапи цієї діяльності. Зокрема, до них належать: розробка та реалізація загальних напрямів профілактики з урахуванням рівня, структури та динаміки екологічної злочинності; конкретизація загальних стратегій щодо найбільш криміногенно небезпечних зон, включно з територіями, де здійснюється незаконний вилов водних біоресурсів. Важливе місце займає індивідуально-профілактична робота з особами, які перебувають на обліку як потенційні правопорушники у сфері незаконного промислу. Територіальні підрозділи поліції здійснюють виявлення осіб, причетних до браконьєрської діяльності, ведуть профілактичні бесіди, впроваджують заходи щодо недопущення порушень природоохоронного законодавства. Вони також використовують оперативно-розшукові засоби для виявлення та припинення кримінально каранних діянь на етапі їх підготовки, документують факти незаконного вилову риби чи полювання на тварин, затримують правопорушників безпосередньо під час вчинення кримінального правопорушення. Координація дій правоохоронних органів, екологічних інспекцій, прикордонної служби та інших відомств сприяє підвищенню ефективності запобіжних заходів, забезпечуючи охорону водних і наземних

екосистем від незаконної експлуатації природних ресурсів [151, с. 42; 194, с. 181; 257; 133].

Органи прокуратури України відіграють ключову роль у запобіганні незаконному зайняттю рибним, звіриним чи іншим водно-добувним промислом на спеціально-кримінологічному рівні. Як важлива складова правоохоронної системи, прокуратура здійснює нагляд за дотриманням законності та протидіє кримінальним правопорушенням, зокрема тим, що передбачені ст. 249 КК України. Її діяльність спрямована на виявлення, припинення та притягнення винних осіб до відповідальності за незаконний промисел, що завдає шкоди навколишньому середовищу та біоресурсам держави. Функція прокуратури щодо протидії екологічним злочинам має наскрізний характер і охоплює всі ланки правоохоронної діяльності. Вона реалізується через процесуальний нагляд за досудовим розслідуванням у кримінальних провадженнях, ініціювання змін у законодавстві, аналітичну роботу щодо тенденцій у сфері незаконного видобутку природних ресурсів. Важливим аспектом цієї діяльності є ведення систематичної статистичної звітності щодо зареєстрованих фактів вчинення кримінальних правопорушень за ст. 249 КК України, а також аналіз характеристик осіб, які їх вчиняють. Така звітність дозволяє виявляти закономірності у кримінально протиправній діяльності, формувати превентивні стратегії та ефективніше розподіляти ресурси для боротьби з незаконним промислом [151, с. 34; 134; 241].

Місцеві суди відіграють важливу роль у забезпеченні ефективної протидії незаконному зайняттю рибним, звіриним чи іншим водно-добувним промислом. Як основні органи правосуддя, вони здійснюють правозастосовну діяльність, спрямовану не лише на покарання винних, а й на запобігання повторним кримінальним правопорушенням у цій сфері. Судова система виконує кілька важливих функцій у контексті протидії незаконному водно-добувному промислу. По-перше, суди забезпечують неупереджений розгляд кримінальних справ за фактами кримінальних правопорушень, передбачених ст. 249 КК України. Обґрунтоване винесення вироків і призначення справедливого покарання сприяє реалізації загальної та спеціальної превенції. По-друге, правосуддя відіграє

важливу роль у формуванні правосвідомості громадян. Публічність судових рішень і роз'яснення правових наслідків незаконного промислу створюють превентивний ефект, попереджаючи потенційних правопорушників. По-третє, суди здійснюють аналіз практики розгляду справ у цій категорії, що дозволяє виявити тенденції, недоліки у правозастосуванні та ініціювати необхідні зміни в законодавстві або правозастосовній діяльності. Крім того, важливим аспектом роботи судів є контроль за дотриманням прав осіб, які притягуються до відповідальності, що сприяє підвищенню довіри до правової системи та загальному зміцненню законності у сфері охорони природних ресурсів [315; 281, с. 480-481; 280, с. 107].

Державне бюро розслідувань відіграє важливу роль у запобіганні кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 249 КК України, зокрема в частині виявлення та притягнення до відповідальності посадових осіб правоохоронних органів, суддів, військовослужбовців та високопосадовців, які сприяють або безпосередньо беруть участь у незаконному рибному, звіриному чи іншому водно добувному промислі. Запобігання цим кримінально протиправним діянням з боку ДБР здійснюється через реалізацію таких ключових напрямів діяльності: по-перше, розслідування кримінальних правопорушень, вчинених посадовцями; по-друге, виявлення корупційних схем у сфері рибного промислу; по-третє, запобігання системним правопорушенням через аналітичну роботу. ДБР здійснює аналіз тенденцій щодо зловживань у сфері незаконного рибного промислу, що дозволяє виявляти прогалини в законодавстві та механізмах правоохоронної діяльності; по-четверте, взаємодія з іншими правоохоронними органами з метою виявлення фактів покривання незаконного промислу посадовими особами [132; 232, с.197-198; 231, с.118-119; 14, с. 253].

Наприклад, одним із прикладів ефективної діяльності Державного бюро розслідувань у боротьбі з незаконним виловом риби є справа щодо двох інспекторів Держагентства рибного господарства Сумської області та їхнього цивільного співника. Вони організували кримінально протиправний промисел

на Косівщинському водосховищі, де замість виконання своїх прямих обов'язків з охорони водних ресурсів, інспектори розставляли сітки та незаконно виловлювали рибу. Виловлену рибу, зокрема червонокнижні види, вони продавали на центральному ринку Сум. Завдяки оперативним діям ДБР та Національної поліції, злочинців вдалося затримати, а справа передана до суду для розгляду. Цей випадок є прикладом боротьби з корупцією та незаконним рибним промислом серед працівників державних органів [225].

Отже, діяльність ДБР у сфері запобігання правопорушенням, передбаченим ст. 249 КК України, є важливим елементом загальної системи протидії екологічним злочинам. Бюро не лише розслідує випадки зловживань серед посадовців, але й сприяє формуванню прозорих механізмів контролю у сфері охорони водних біоресурсів.

Державна митна служба України є невід'ємною складовою системи органів виконавчої влади, що здійснює контроль та нагляд за дотриманням митного законодавства, забезпечує економічну безпеку держави, а також виконує правоохоронні функції. Її структура включає митні органи, спеціалізовані установи та науково-дослідні центри, що забезпечують реалізацію державної митної політики. Згідно зі ст. 544 Митного кодексу України, митна служба спрямована на створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, захист митних інтересів та забезпечення суспільної безпеки. Її діяльність не обмежується лише економічним контролем – вона також виконує важливі функції у сфері протидії кримінальним правопорушенням, зокрема незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водно-добувним промислам. Митні органи відіграють ключову роль у запобіганні незаконному переміщенню водних біоресурсів через митний кордон України, контролюючи дотримання екологічних норм і міжнародних зобов'язань держави. З метою виявлення каналів незаконного обігу риби та інших водних ресурсів митні органи можуть застосовувати методи контрольованої поставки (ст. 456 Митного кодексу України), співпрацюючи з іншими правоохоронними органами. Вони також протидіють контрабандному вилову, перевезенню та

реалізації риби, запобігаючи незаконному імпорту та експорту рибних ресурсів без відповідних дозвільних документів. Отже, митна служба є важливим інструментом державної політики у сфері екологічної безпеки та збереження водних біоресурсів. Її діяльність спрямована не лише на захист економічних інтересів України, а й на забезпечення сталого використання природних ресурсів та запобігання їхньому незаконному вилученню [216; 88; 130; 258].

Державна екологічна інспекція України відіграє ключову роль у запобіганні незаконному зайняттю рибним, звіриним чи іншим водно-добувним промислом, здійснюючи державний нагляд (контроль) за дотриманням природоохоронного законодавства. Відповідно до Положення про Державну екологічну інспекцію України, затвердженого Постановою КМУ від 19 квітня 2017 р. № 275, основними завданнями ДЕІ є забезпечення контролю у сфері охорони, використання та відтворення водних біоресурсів, проведення перевірок суб'єктів господарювання та громадян на предмет дотримання вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, а також вжиття заходів для усунення виявлених порушень. З метою запобігання незаконному рибному, звіриному або іншому водно-добувному промислу Державна екологічна інспекція здійснює:

- рейдові перевірки водойм та мисливських угідь для виявлення випадків браконьєрства;
- контроль за діяльністю суб'єктів господарювання, які здійснюють вилов риби, мисливську діяльність або видобуток водних ресурсів;
- складання актів перевірок та приписів, а також видання розпоряджень про усунення порушень;
- розгляд справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з незаконним добуванням природних ресурсів (зокрема за Кодексом України про адміністративні правопорушення);
- передачу матеріалів до правоохоронних органів у разі виявлення ознак кримінальних правопорушень, передбачених ст. 249 КК України

(«Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом») [256; 87].

Важливим напрямом роботи Державної екологічної інспекції є виявлення та припинення незаконного вилову рідкісних і червонокнижних видів, що завдає значної шкоди екосистемі та може мати незворотні наслідки для біорізноманіття країни [256]. Відповідно до ст. 90 Кодексу України про адміністративні правопорушення, за такі дії передбачено штрафні санкції та обов'язок відшкодування заподіяних збитків [157].

Окрім правоохоронних заходів, Державна екологічна інспекція проводить профілактичну роботу, спрямовану на підвищення рівня екологічної культури населення, інформування громадськості про наслідки незаконного промислу та необхідність раціонального використання природних ресурсів [213]. Отже, діяльність Державної екологічної інспекції у сфері запобігання незаконному зайняттю рибному, звіриному або іншому водно добувному промислу ґрунтується на поєднанні контролю, превентивних заходів та притягнення порушників до відповідальності, що сприяє збереженню біоресурсів та екологічної рівноваги в Україні.

Державне агентство України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра аграрної політики та продовольства України. Основним завданням Державного агентства України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм є реалізація державної політики у сфері рибного господарства та рибної промисловості, охорони, використання та відтворення водних біоресурсів, регулювання рибальства, продовольчого забезпечення, меліорації земель та експлуатації державних водогосподарських об'єктів комплексного призначення, міжгосподарських зрошувальних і осушувальних систем. У контексті запобігання незаконному зайняттю рибним та звіриним промислом Державне агентство України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм виконує такі функції: по-перше, здійснює

державний нагляд за дотриманням законодавства у сфері рибного господарства, включаючи контроль за використанням та відтворенням водних біоресурсів, а також за дотриманням правил рибальства; по-друге, видає дозволи та ліцензії на здійснення рибогосподарської діяльності, встановлює квоти на вилов водних біоресурсів, визначає періоди та райони, де рибальство заборонене або обмежене, з метою збереження популяцій риб та інших водних організмів; по-третє, проводить роз'яснювальну роботу серед населення та суб'єктів господарювання щодо вимог законодавства у сфері рибного господарства, організовує інформаційні кампанії про наслідки незаконного рибного промислу та відповідальність за такі дії; по-четверте, у разі виявлення фактів незаконного рибного або звіриноного промислу Державне агентство України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм взаємодіє з правоохоронними органами для притягнення винних осіб до відповідальності відповідно до чинного законодавства. Отже, Державне агентство України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм відіграє ключову роль у забезпеченні законності та порядку в сфері рибного господарства України, сприяючи збереженню та відтворенню водних біоресурсів, а також запобігаючи їх незаконному використанню [246; 89].

Громадські організації відіграють важливу роль у запобіганні незаконному зайняттю рибним, звіриним та іншим водно добувним промислом, здійснюючи моніторинг, просвітницьку діяльність і співпрацюючи з державними органами. Наприклад, «Грінпіс» активно бореться з надмірним виловом риби та промисловим браконьерством, викриває незаконну діяльність великих корпорацій, що загрожують екосистемам світових океанів і внутрішніх водойм [77; 351]. У свою чергу, «Всесвітній фонд природи» розробляє програми сталого рибальства та відновлення рибних популяцій, проводить моніторинг стану водойм [72; 373]. На території України громадська організація «Природно-заповідний фонд України» займається запобіганням незаконному рибному промислу у внутрішніх водоймах [79]. У свою чергу, «Українське товариство охорони природи» виступає за посилення державного контролю над водними

біоресурсами, проводить природоохоронні заходи [307]. Отже, громадські організації здійснюють значний внесок у збереження водних біоресурсів шляхом моніторингу, громадського контролю, просвітницької роботи та екологічних ініціатив, сприяючи формуванню екологічної свідомості суспільства та запобігаючи незаконному промислу.

На основі результатів дослідження особливостей діяльності спеціальних суб'єктів запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним та іншим водно-добувним промислом, а також урахування міжнародної запобіжної практики у сфері запобігання таким кримінально протиправним діянням та сучасної соціально-політичної ситуації в Україні, ми пропонуємо шляхи вдосконалення заходів спеціально-кримінологічного характеру, що здійснюються суб'єктами запобіжної діяльності.

Зокрема, необхідно: по-перше, впровадження агентів під прикриттям у злочинні угруповання, що займаються незаконним виловом, сприятиме виявленню організаторів та ключових осіб, причетних до незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно-добувним промислом. По-друге, встановлення камер і датчиків руху у місцях ймовірного незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно-добувним промислом дасть змогу фіксувати порушення у реальному часі. Це значно підвищить ефективність реагування правоохоронних органів на незаконний вилов, а також дозволить збирати докази для подальшого кримінального переслідування порушників. По-третє, використання безпілотних літальних апаратів для моніторингу заповідних зон та нічного патрулювання акваторій дасть змогу правоохоронцям здійснювати контроль за важкодоступними територіями та своєчасно виявляти факти незаконного вилову. По-четверте, запровадження тимчасових програм добровільної здачі заборонених знарядь лову без притягнення до відповідальності може стати ефективним механізмом зменшення кількості незаконних засобів добування водних ресурсів, а також сприятиме формуванню правосвідомості серед осіб, які раніше здійснювали таку кримінально протиправну діяльність. По-п'яте, залучення місцевих жителів до анонімного

інформування про підозрілу діяльність у сфері незаконного рибного, звіриноного або іншого водного добувного промислу [367]. Отже, такі заходи спрямовані на підвищення ефективності запобігання незаконному зайняттю рибному, звіриноному або іншому водно добувному промислу, а також на вдосконалення механізмів моніторингу і контролю за станом водних екосистем.

Підвищення кваліфікації співробітників правоохоронних органів у запобіганні кримінальним правопорушенням проти довкілля є важливим аспектом забезпечення ефективної охорони навколишнього середовища та виконання природоохоронних функцій. Це включає в себе як вдосконалення знань і навичок правоохоронців щодо специфіки екологічних правопорушень, так і забезпечення їхнім доступом до новітніх методів і технологій для розслідування та профілактики таким кримінальним правопорушенням [98, с. 91; 243, с. 151; 326, с. 159]. Одним із прикладів підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів є тренінг із захисту довкілля під час повномаштабної збройної агресії з боку РФ. Так, 29 січня 2024 року прокурори Спеціалізованої екологічної прокуратури спільно зі слідчими Служби безпеки України та Національної поліції взяли участь у навчальному заході, присвяченому дослідженню особливостей застосування норм міжнародного гуманітарного права до переслідування кримінальних правопорушень проти довкілля в умовах війни. Під час заходу було проаналізовано правові механізми, які можуть бути використані для документування, розслідування та притягнення до відповідальності осіб, винних у порушеннях екологічного законодавства [267]. Ще одним показовим прикладом є тренінг, організований Агенцією з охорони довкілля США для українських екологічних прокурорів. Під час навчання учасники ознайомилися з сучасними методами розслідування екологічних злочинів, особливостями використання цифрових технологій у моніторингу природоохоронного законодавства та стратегіями міжнародної взаємодії у цій сфері [103]. На нашу думку, систематичне проведення навчальних заходів у сфері охорони довкілля сприятиме вдосконаленню професійних навичок

правоохоронців та формуванню комплексного підходу до розслідування екологічних кримінальних правопорушень у період збройної агресії з боку РФ.

У процесі спеціально-кримінологічного запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водно добувним промислам особливу роль відіграє впровадження передового міжнародного досвіду, що сприяє підвищенню ефективності діяльності відповідних суб'єктів запобігання та забезпечує адаптацію найкращих практик до національного правозастосування [7, с. 300]. Наприклад, США рішуче протидіють незаконному, незареєстрованому та нерегульованому рибальству, як на національному, так і на міжнародному рівнях. У червні 2022 року президент США підписав історичний Меморандум про національну безпеку, спрямований на боротьбу з цими видами рибальства та зловживаннями у трудовій сфері, що виникають в ланцюзі поставок морепродуктів. Міжвідомча робоча група США, створена відповідно до Закону про морську безпеку та рибальство 2019 року, опублікувала Національну 5-річну стратегію боротьби з незаконним, незареєстрованим та нерегульованим рибальством. Ця стратегія дозволяє ефективно координувати зусилля різних агентств для посилення регулювання рибальства та контролю за поставками морепродуктів на міжнародному рівні. У свою чергу, досвід США у посиленні правозастосування, впровадженні жорсткіших правил для рибальства, а також використання передових технологій для моніторингу діяльності риболовецьких суден може бути корисним для України. Крім того, США продемонстрували важливість розвитку національних інспекційних систем та забезпечення спільної роботи з міжнародними організаціями для підвищення прозорості в обігу морепродуктів. З огляду на зазначене, досвід США у протидії незаконному, незареєстрованому та нерегульованому рибальству є важливим орієнтиром для України, оскільки дає змогу створити комплексний підхід до вирішення цієї проблеми та покращити міжвідомчу і міжнародну співпрацю [371].

Так само й уряд Китаю активно займається запобіганням незаконному, незареєстрованому та нерегульованому рибальству, реалізуючи низку заходів для

забезпечення сталого використання морських ресурсів. Китай значно посилив контроль над діяльністю своїх риболовецьких компаній, застосовуючи суворі штрафи та інші адміністративні заходи. З 2016 року китайські компанії сплатили понад 1 мільярд юанів (137 мільйонів доларів) штрафів за незаконне рибальство у міжнародних водах. Китай підтримує нульову терпимість до порушень через законодавчі та адміністративні заходи, включаючи розгортання правоохоронних суден в міжнародних водах і заборону дозаправки китайським риболовецьким човнам у деяких портах, відповідно до міжнародних угод. Особливо важливим є запровадження цифрової системи моніторингу риболовецької діяльності, яка допомагає запобігти перелову таких видів, як тунець, кальмари та саури. Китай також підтримує міжнародне співробітництво з управління рибальством через організації, такі як Організація Об'єднаних Націй, та впроваджує багатосторонні ініціативи, спрямовані на боротьбу з незаконним рибальством, наприклад, розгортання суден у Північному Тихому океані з 2020 року. Ці заходи мають значну цінність для України, оскільки вони демонструють ефективні методи контролю та моніторингу рибальства у міжнародних водах [368].

Міжнародний досвід Японії та Австралії у запобіганні незаконному рибному промислу демонструє ефективні підходи. Так, Японія активно застосовує систему жорсткого державного регулювання, включаючи квоти на вилов риби та зонування рибальських угідь. Для моніторингу використовується система електронного спостереження за суднами, що дозволяє контролювати рибальські операції в реальному часі [336]. У свою чергу, Австралія застосовує активне патрулювання своїх вод, використовуючи авіаційні та морські ресурси, а також безпілотники для виявлення нелегальних риболовецьких суден. Уряд Австралії також має жорсткі санкції за порушення, включаючи великий штраф і конфіскацію суден [330].

Загалом, досвід США, Китаю, Японії та Австралії свідчить, що для ефективного запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом необхідні комплексні заходи, включаючи державний контроль, міжнародну співпрацю та технологічні інновації.

Не менш важливого значення набуває посилення міжнародного співробітництва у цій сфері, оскільки воно сприятиме підвищенню ефективності заходів запобігання незаконному зайняттю рибним та звіриним промислом, а також допоможе зміцнити екологічну безпеку України та світу в цілому. Важливим аспектом міжнародної взаємодії є оперативна співпраця правоохоронних органів, зокрема з Інтерполом та Європолом, у питаннях боротьби з транснаціональними екологічними злочинами. Українські правоохоронні органи беруть участь у міжнародних операціях, спрямованих на виявлення незаконних каналів торгівлі рибною продукцією і рідкісними видами водних тварин [142, с. 681; 78, с. 414-415; 325, с. 171].

Таким чином, нами досліджено спеціально-кримінологічні заходи запобігання незаконному рибному, звіриному або іншому водно добувному промислу в Україні. Аналіз діяльності органів, таких як: Національна поліція, ДБР, Офіс Генерального прокурора, Державна екологічна інспекція, митні органи та суди, показав потребу в покращенні координації та взаємодії між ними. Для вдосконалення запобігання незаконному рибному промислу пропонуємо: створення спеціальних програм щодо запобігання цим кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 249 КК України; покращення координації між органами; впровадження новітніх технологій; розширення міжнародної співпраці; підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів; залучення громадськості до моніторингу ситуації тощо. Ці заходи сприятимуть підвищенню ефективності протидії незаконному промислу та захисту природних ресурсів України.

3.3. Індивідуальні заходи запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні

Нелегальне використання природних ресурсів, зокрема незаконний рибний, звіриний та інші види промислу, є гострою проблемою, що негативно впливає на екологічну рівновагу та економічну стабільність держави. Безконтрольний видобуток біологічних ресурсів спричиняє деградацію природних середовищ, знижує чисельність популяцій тварин і риб, а також порушує механізми самовідтворення екосистем. У цьому контексті надзвичайно важливим є формування ефективної системи запобігання незаконному промислу, що передбачає комплексний підхід, а також активну взаємодію держави і громадянського суспільства. Окрім удосконалення загальносоціальних та спеціально-кримінологічних заходів, ключову роль відіграють індивідуальні заходи запобігання у цій сфері. Саме усвідомлення кожною особою необхідності дотримання правових норм і відповідального ставлення до природних ресурсів є основою їхнього раціонального використання та збереження. Формування екологічної культури, підвищення рівня правової обізнаності, активна участь громадян у природоохоронних ініціативах сприяють зниженню рівня кримінально протиправного діяння, передбаченого ст. 249 КК України. У цих умовах особливого значення набувають запобіжні заходи, спрямовані не лише на виявлення й припинення кримінальних правопорушень, а й на їхнє запобігання шляхом виховання екологічної відповідальності та поваги до довкілля [93, с. 218-219].

Індивідуальне запобігання злочинності завжди спрямоване на конкретних осіб або групи, які мають потенційний ризик вчинення кримінальних правопорушень, у тому числі й незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом. Її основна мета – вчасне виявлення таких осіб, оцінка характеру їхньої поведінки, соціальних і психологічних особливостей, що дозволяє застосувати цілеспрямовані запобіжні заходи. Ефективне протидія груповій злочинності передбачає комплексний підхід, зокрема ідентифікацію

всіх учасників протиправної діяльності, аналіз їхньої ролі у спільних діях та рівня криміногенної схильності. Важливим аспектом є не лише усунення негативного впливу злочинних угруповань, а й надання підтримки тим, хто стикається з життєвими труднощами й опинився у складній ситуації [1, с. 9]. Водночас, на думку В. В. Голіни, такий напрям запобіжної діяльності не слід розглядати як окремий елемент, а варто вважати його частиною спеціально-кримінологічного запобігання правопорушенням, оскільки він безпосередньо пов'язаний із вивченням закономірностей виникнення злочинної поведінки та пошуком ефективних методів її попередження [75, с. 39].

Індивідуальне запобігання – це цілеспрямований процес впливу соціального середовища на осіб, які становлять потенційну загрозу вчинення кримінального правопорушення. Така діяльність передбачає роботу не лише з конкретною особою, а й з її найближчим оточенням, оскільки саме соціальні зв'язки значною мірою визначають поведінкові стереотипи. Об'єктами індивідуального запобігання виступають особи, спосіб життя та поведінка яких свідчать про високу ймовірність кримінально протиправних дій. Водночас ефективність превентивного впливу залежить від наявності реальних передумов до вчинення кримінальних правопорушень – таких, як закріплені антисоціальні погляди, установки чи мотиви, що вже проявилися у негативній поведінці. Враховуючи механізми формування злочинної поведінки, профілактичні заходи мають охоплювати кілька рівнів: вплив безпосередньо на особу та її небезпечні риси, корекцію соціального середовища, що сприяє девіантній поведінці, а також усунення умов та обставин, які полегшують вчинення кримінального протиправного діяння [217, с. 301]. Погоджуючись із цією точкою зору, варто підкреслити, що дієве запобігання незаконному зайняттю рибним промислом неможливе без урахування як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників, які зумовлюють такі суспільно небезпечні діяння.

Основним завданням індивідуального запобігання є усунення факторів, що можуть сприяти вчиненню кримінального правопорушення, у тому числі й передбаченого ст. 249 КК України [195, с. 146]. Як зазначає А. П. Закалюк, теорія

запобігання злочинності виходить за межі традиційної кримінології, спираючись на напрацювання суміжних наук – педагогіки, психології, соціології. Однак це не є підставою для її відокремлення від загальної кримінологічної науки, оскільки комплексний підхід дозволяє глибше розуміти природу злочинної поведінки та підвищувати ефективність профілактичних заходів [131, с. 325]. Тобто, індивідуальне запобігання має ґрунтуватися на глибокому аналізі соціально-психологічних характеристик особи, її оточення та можливих криміногенних впливів. Запобіжні заходи повинні бути спрямовані на нейтралізацію факторів, що сприяють ухваленню кримінальних протиправних рішень, шляхом безпосереднього або опосередкованого впливу. Це може здійснюватися через цільову роботу з потенційними правопорушниками, залучення їхніх родичів, колег чи інших осіб, здатних позитивно вплинути на зміну поведінки. У деяких випадках ефективними можуть бути й оперативні заходи, спрямовані на недопущення розвитку кримінально протиправної діяльності та її своєчасне припинення [131, с. 334].

Індивідуальне запобігання злочинності переважно здійснюється у двох основних формах. Перша з них спрямована на усунення чинників, що сприяли вчиненню конкретного злочину, який було виявлено в ході діяльності спеціалізованих органів. У таких випадках вживаються заходи організаційного, управлінського, економічного, технологічного та ідеологічного характеру, що закріплюються в офіційних процесуальних документах – таких як припис прокурора, подання слідчого чи окрема ухвала суду. Друга форма запобігання орієнтована безпосередньо на особу правопорушника та передбачає розробку індивідуальної програми корекції його поведінки. Ця програма містить комплексний аналіз особистості, включаючи характеристику її соціального оточення, визначення ключових факторів, які сприяли формуванню девіантних схильностей, а також заходи цілеспрямованого впливу. Вона передбачає диференційований підхід до правопорушника та визначення чітких критеріїв оцінки ефективності застосованих заходів [211, с. 21-22]. Дійсно, особливе значення індивідуальне запобігання має у сфері незаконного зайняття рибним,

звіриним або іншим водним промислом. Такий підхід дозволяє зменшити екологічні ризики та покращити ефективність охорони природних ресурсів, впливаючи на поведінку правопорушників і зменшуючи ймовірність повторних кримінальних правопорушень.

У свою чергу, А.П. Закалюк зазначав, що до типових форм індивідуальної профілактики кримінальних правопорушень, у тому числі й незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом належать такі: проведення інформаційно-просвітницьких заходів у трудових колективах рибалок, мисливців, працівників природоохоронної сфери; закріплення екологічних вимог та заходів відповідальності у правилах користування природними ресурсами та колективних договорах; застосування заходів громадського впливу до осіб, які систематично порушують природоохоронне законодавство, а також їхніх спільників, з метою запобігання подальшим правопорушенням; проведення індивідуальних профілактичних бесід, закріплення за особами, схильними до браконьєрства, наглядачів або наставників із числа представників природоохоронних органів чи громадських активістів; участь у рейдах та патрулюваннях з метою виявлення фактів незаконного добування природних ресурсів та посилення контролю за дотриманням екологічного законодавства [131, с. 320].

Дослідники відзначають, що на рівні індивідуального запобігання кримінальним правопорушенням превентивні заходи передбачають передусім доведення до потенційного правопорушника усвідомлення нерозумності та негативних наслідків запланованого ним кримінально протиправного діяння. Відмінною рисою такої форми запобігання є цілеспрямований вплив на осіб, у яких уже сформувався намір вчинити певне кримінальне правопорушення. З позиції кримінального права попередження кримінального правопорушення полягає у своєчасному втручанні відповідних суб'єктів запобігання на стадії, коли лише формується злочинний умисел. У разі, якщо профілактичні заходи не дають очікуваного результату і особа переходить до етапу підготовки до вчинення кримінального правопорушення, виникає необхідність у застосуванні

більш рішучих дій. На цьому етапі реалізується завершальна стадія запобігання злочинності – безпосереднє припинення кримінально протиправних намірів шляхом нейтралізації створюваних умов для вчинення суспільно небезпечного діяння, що відповідає положенням ст. 15 КК України [201, с.108].

Процес індивідуального запобігання злочинності поділяється на чотири основні етапи, кожен з яких спрямований на різні групи осіб залежно від ступеня їхньої криміналізації: 1) раннє запобігання охоплює осіб, які перебувають на початковому етапі формування протиправних схильностей. Її метою є виявлення та нейтралізація джерел кримінального чи іншого антисуспільного впливу ще до того, як вони почнуть суттєво впливати на поведінку людини. Також важливо ідентифікувати момент, коли особа починає виявляти зацікавленість до подібних контактів, що дає можливість здійснити цілеспрямоване втручання та змінити її життєві обставини на позитивні; 2) безпосереднє запобігання зосереджується на тих, у кого вже почали формуватися негативні соціальні орієнтири, звички та стереотипи (наприклад, дистанціювання від здорового мікросередовища, встановлення сумнівних зв'язків, спілкування з кримінальними елементами чи залежними особами). Ця профілактика спрямована на те, щоб перешкодити подальшому зануренню людини у злочинний світ та допомогти їй повернутися до конструктивного способу життя; 3) запобігання на етапі кримінально протиправної поведінки орієнтована на осіб, які вже вчинили злочин та щодо яких судом призначено кримінально-правові заходи. Головна мета – запобігти повторному правопорушенню шляхом контролю, жорстких роз'яснень правових наслідків та систематичної роботи над виправленням та ресоціалізацією правопорушника. Цей вид профілактики здійснюється як в установах виконання покарань, так і у процесі адаптації особи після умовного або реального звільнення; 4) запобігання рецидиву стосується тих, хто вже відбув покарання, проте залишається під контролем відповідних органів для запобігання повторним злочинам. Вона передбачає спостереження за поведінкою колишніх засуджених, підтримку у їхній соціальній адаптації та мінімізацію ризиків повернення до кримінально протиправної діяльності [191, с. 199-200].

Для підвищення ефективності індивідуального запобігання кримінально протиправної поведінки фахівці рекомендують дотримуватися таких принципів:

- **Оперативність.** Чим раніше виявлено осіб із асоціальними схильностями, а також фактори, що сприяють злочинності, тим менша ймовірність скоєння правопорушень;
- **Системність.** Вплив на потенційного правопорушника має бути динамічним, із коригуванням інтенсивності залежно від його поведінки та отриманих результатів;
- **Практична здійсненність.** Вжиті заходи повинні бути реалістичними й відповідати наявним ресурсам і можливостям їхньої реалізації;
- **Дотримання законності.** Будь-які профілактичні дії мають ґрунтуватися на нормах права, з урахуванням основних прав, свобод і законних інтересів громадян [196, с.120].

На основі цього ми вважаємо, що в межах протидії незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом індивідуальне запобігання має ґрунтуватися на своєчасному виявленні ризиків, системному підході до роботи з правопорушниками, реалістичності запроваджених заходів та суворому дотриманні законодавства.

Учені К. Р. Резворович, А. С. Ярошенко, О. О. Нагорна, К. С. Мітусова, М.В. Логінова зазначають, що індивідуальне запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля, у тому числі й незаконному рибному промислу є важливим аспектом екологічної безпеки та раціонального використання природних ресурсів. Для ефективної протидії цьому явищу необхідно підвищувати рівень правосвідомості суспільства у сфері охорони водних біоресурсів. Підвищення екологічної правосвідомості є не лише суспільною потребою, а й законодавчою вимогою України. Одним із ключових напрямів національної екологічної політики, визначених урядовими програмами, є забезпечення сталого розвитку та гармонізація економічних і екологічних інтересів. Так, 16 січня 2008 року Кабінет Міністрів України затвердив Програму діяльності «Український прорив: для людей, а не

політиків», яка містить важливі положення щодо екологічної політики. У розділі 1.7 цього документа передбачено вдосконалення природоохоронного законодавства для забезпечення сталого розвитку, збереження екосистем та захисту довкілля. Зокрема, програма наголошує на необхідності гармонійного розвитку людини через розбудову громадянського суспільства, забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків, свободи віросповідання та слова. Крім того, вона передбачає створення умов для задоволення культурних і духовних потреб, доступу до якісної освіти та науки, розвитку сучасної медицини, охорони навколишнього середовища, реалізації права на працю та гарантування соціального захисту. У контексті протидії незаконному рибному промислу важливу роль відіграє правова освіта громадян. Законодавство України, зокрема Конституція України, Закон «Про охорону навколишнього природного середовища» та Закон «Про тваринний світ», гарантує право на екологічну освіту. Одним із пріоритетних завдань у цій сфері є формування відповідального ставлення до використання природних ресурсів, усвідомлення наслідків браконьєрства та знання правових механізмів притягнення до відповідальності за незаконний вилов риби. Отже, підвищення правової культури та екологічної свідомості є ефективним засобом запобігання незаконному рибному промислу, що сприяє збереженню водних ресурсів та забезпеченню екологічної безпеки [101, с. 5].

Індивідуальне запобігання кримінальним правопорушенням у сфері водного добувного промислу передбачає цілеспрямований вплив на особу з метою усунення факторів, що можуть сприяти її залученню до незаконної діяльності. Одним із ключових напрямів такої профілактики є підвищення рівня екологічної правосвідомості, що передбачає усвідомлення особою правових наслідків незаконного вилову водних біоресурсів, їхнього значення для екосистеми та соціально-економічних ризиків, пов'язаних із такими кримінально протиправними діями. Формування правової культури у цій сфері досягається шляхом оволодіння особою основами екологічного права, що забезпечує:

- усвідомлення заборонених способів вилову водних біоресурсів та їхньої шкоди для навколишнього середовища;
- розуміння відповідальності за незаконну діяльність, що є стримуючим фактором для потенційного правопорушника;
- набуття навичок правомірної поведінки у сфері природокористування, що знижує ймовірність правопорушення [101, с. 5-6].

Опанування правових норм у сфері екологічної безпеки сприяє формуванню у потенційного правопорушника установки на правомірну поведінку, що є важливим засобом індивідуального запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 249 КК України. Відтак, цілеспрямоване підвищення рівня правової культури осіб, що мають доступ до природних ресурсів або можуть бути залучені до незаконного водного промислу, є ефективним інструментом зниження рівня екологічних правопорушень [101, с. 6].

Спеціальні суб'єкти, які займаються індивідуальною профілактикою кримінальних правопорушень, у тому числі й у сфері водно добувного промислу, здійснюють свою діяльність через такі основні форми: розробка профілактичних заходів; управління діяльністю підвідомчих суб'єктів на визначеній території; координація взаємодії державних та громадських організацій для ефективної реалізації комплексних програм боротьби з незаконним водно добувним промислом; створення та затвердження комплексних планів профілактики кримінальних правопорушень у сфері водного промислу [316, с. 185].

Індивідуальне запобігання кримінальним правопорушенням, у тому числі й незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водно добувним промислам є важливим напрямом діяльності підрозділів Національної поліції України. У межах цієї діяльності застосовуються різноманітні заходи, які можна поділити на декілька основних груп. Зокрема, методи переконання спрямовані на зміну антисоціальних установок особи шляхом роз'яснення негативних наслідків протиправної поведінки та формування правослухняних цінностей. Водночас заходи соціальної допомоги охоплюють надання підтримки у працевлаштуванні,

поліпшенні житлових умов, підвищенні рівня освіти, здобутті нової професії, отриманні медичної допомоги, а також сприянні налагодженню соціально корисних контактів. Якщо ж зазначені методи не дають належного ефекту, застосовуються методи примусового характеру, зокрема адміністративне затримання, арешт, штрафні санкції, встановлення адміністративного нагляду або направлення до спеціалізованих установ. Комплексне застосування цих заходів сприяє зниженню рівня злочинності, підвищенню ефективності правоохоронної діяльності та запобіганню повторним кримінальним правопорушенням [192, с. 57].

Особливого значення набуває реалізація індивідуальної профілактики незаконному зайняттю рибному, звіринному або іншому водно добувному промислу, що потребує цілеспрямованих дій як з боку правоохоронних органів, так і через залучення громадськості до превентивної діяльності. Ключову роль у роботі з потенційними порушниками відіграють методи переконання. Основним методом переконання є бесіда – вільний діалог, спрямований на досягнення певних цілей. Вона може носити різний характер: ознайомлювальний, коли потрібно встановити контакт з особою і отримати інформацію про її характеристики та соціально-побутові умови; попереджувальний, у разі необхідності інформування про можливі наслідки вчинків; або виховний, спрямований на коригування поведінки. Окрім таких бесід, ефективними способами переконання є залучення осіб до соціальних організацій та груп, які мають позитивний виховний вплив, таких як спортивні секції, трудові та творчі колективи, громадські організації [138]. Тобто, з огляду на зазначене, стверджуємо, що важливо реалізовувати індивідуальне запобігання незаконному зайняттю рибним, звіринним або іншим водним добувним промислом у формі діалогу. Зокрема, правоохоронні органи мають проводити роз'яснювальну роботу, інформуючи громадян про наслідки незаконного вилову риби та іншої незаконної експлуатації природних ресурсів, а також про кримінальну та адміністративну відповідальність, передбачену законом.

Одним із прикладів застосування методів переконання є діяльність державних інспекторів Харківської області, які в рамках рибоохоронних рейдів проводять роз'яснювальну роботу з рибалками-любителями щодо заборон на вилов водних біоресурсів, зокрема щуки. У ході рейдів інспектори акцентують увагу на важливості дотримання заборони на вилов щуки в рибогосподарських водних об'єктах Харківської області у період її нересту, що триває з 15 лютого до 31 березня. Особливу увагу рибалкам звертають на те, що порушення цього обмеження може призвести до серйозних екологічних наслідків для водних екосистем. Інспектори також нагадують про заборону на вилов водних біоресурсів на зимувальних ямах з 1 листопада до скресання льоду, що є важливим для збереження популяцій риб. Для посилення ефективності роз'яснювальної роботи рибалкам надаються інструкції та брошури, в яких детально описуються правила і строки заборони на вилов риби. Така методика дозволяє підвищити обізнаність рибалок про необхідність дотримання законодавчих обмежень, що сприяє охороні водних біоресурсів і запобігає порушенням законів [279].

Наступним із прикладів застосування методів переконання є діяльність Запорізького рибоохоронного патруля у рамках операцій «Нерест», спільно з сектором поліцейської діяльності на воді «Запоріжжя» Головного управління національної поліції в Запорізькій області, Державною екологічною інспекцією Південного округу (Запорізька та Херсонська області), ДП «Запорізьке лісомисливське господарство» та представниками громадськості. Під час цих заходів правоохоронці пояснювали рибалкам заборону вилову риби під час нересту, наголошували на екологічних наслідках такого порушення та роз'яснювали адміністративну та кримінальну відповідальність. Крім того, 12 квітня 2024 року в межах операції було проведено спільне меліоративне тралення на річці Дніпро поблизу смт Кушугум, під час якого було вилучено 7 раколовок. У результаті перевірок, а також за повідомленням місцевих рибалок на «гарячу лінію», було виявлено одну сітку для незаконного вилову. Завдяки таким заходам вдалося не лише попередити десятки випадків незаконного вилову, а й підвищити

рівень екологічної свідомості населення. Багато місцевих рибалок добровільно відмовилися від лову в заборонений період, а частина осіб, які раніше нехтували цими обмеженнями, почали повідомляти про випадки браконьєрства правоохоронцям [221].

Крім того, у період нересту та інших екологічно чутливих сезонів засоби масової інформації активно поширюють відомості про заборону вилову риби, встановлені обмеження та відповідальність за їх порушення. Наприклад, Держрибагентство України щорічно анонсує весняно-літню заборону на вилов риби під час нересту, публікуючи відповідні розпорядження на своєму сайті, у соціальних мережах, а також через новинні ресурси [128]. Такі заходи допомагають запобігти порушенням, оскільки підвищують обізнаність громадян та формують відповідальне ставлення до природних ресурсів.

Моніторинг місць реалізації водних біоресурсів є невід'ємною частиною системи індивідуального запобігання незаконного вилову та реалізації риби без належних документів, що підтверджують її легальність. Ці заходи також належать до методів переконання, оскільки сприяють інформуванню громадськості про правові наслідки таких порушень, підвищують рівень обізнаності населення щодо важливості дотримання екологічних стандартів і природоохоронного законодавства. Перевірки, зокрема на ринках, де здійснюється реалізація риби, мають на меті не лише виявлення порушень, а й формування у громадян негативного ставлення до незаконної торгівлі водними біоресурсами. У свою чергу, ці заходи допомагають підвищити відповідальність як продавців, так і покупців, щодо законності їхніх дій, що є важливим кроком у боротьбі з браконьєрством і незаконним рибальством. Тому регулярні перевірки та контроль за реалізацією риби на ринках служать ефективним інструментом профілактики, сприяючи значному зниженню рівня правопорушень у цій сфері [242; 222; 164].

Одним із яскравих прикладів ефективних заходів щодо запобігання незаконному вилову та збуту риби є комплексні рейди, проведені рибоохоронцями Держрибагентства спільно з працівниками

Держпродспоживслужби. Ці заходи здійснюються у посиленому режимі на ринках та в місцях стихійної торгівлі, з метою контролю за законністю реалізації водних біоресурсів та запобігання поширенню браконьєрської продукції. Зокрема, перевірки документів у продавців риби та інших водних біоресурсів були проведені на ринках великих міст, таких як Запоріжжя, Вінниця, Херсон, Харків, Чернігів та інших. Під час цих комплексних перевірок рибпатрульні вилучили із незаконного обігу рибу без документів, що підтверджують її походження, і на порушників були складені адміністративні протоколи. Крім того, під час рейдів фахівці активно проводили роз'яснювальну роботу серед населення, інформуючи продавців та покупців про вимоги законодавства щодо торгівлі рибою та іншими водними біоресурсами. Зокрема, увага акцентувалася на дотриманні правил реалізації живої риби, наявності у продавців відповідних документів, таких як товарно-транспортні накладні, ветеринарні свідоцтва, а також результати лабораторних досліджень, що підтверджують якість і походження риби. Ці заходи не лише сприяють виявленню порушень, але й активно формують у громадян обізнаність щодо необхідності дотримання екологічних стандартів і природоохоронного законодавства [277].

Наприклад, 17-18 червня 2023 року рибоохоронці Волині спільно з працівниками Держпродспоживслужби провели рейди на ринках і місцях стихійної торгівлі рибою, щоб запобігти реалізації загиблої риби після підриву Каховської ГЕС. Перевірки пройшли в містах Ковель, Камінь-Каширський, Нововолинськ, Луцьк, смт Маневичі, Ратне і Стара Вижівка. Особливу увагу приділили перевірці документів на рибу, таких як товарно-транспортні накладні, а також законності її придбання. Порушень не виявили, однак проводилась роз'яснювальна робота щодо заборони продажу червонокнижної риби [224].

Ще одним прикладом ефективних рейдів стала перевірка ринків Одеської області, яка проводилася спільно з фахівцями Головного управління Держпродспоживслужби в Одеській області, Одеським рибоохоронним патрулем, Управлінням розвитку споживчого ринку та захисту прав споживачів Одеської міської ради та Національною поліцією. 21 червня 2023 року

спеціалісти провели перевірки на ринках «Північний» і «Левітан», де здійснювалась перевірка рибних продуктів та їх походження. В результаті цих заходів було вилучено 944,212 кг риби та морепродуктів, які не відповідали вимогам законодавства, і не були допущені до реалізації. Ці рейди є важливим інструментом для забезпечення законності торгівлі рибою, зокрема в умовах великої кількості випадків незаконної реалізації та небезпеки для здоров'я споживачів [223].

Заходи соціальної допомоги усувають фактори, що спонукають до незаконного водного добувного промислу, допомагаючи працевлаштуванню осіб через легальні альтернативи заробітку, професійне навчання та підвищення кваліфікації. Органи влади також забезпечують доступ до державних програм підтримки рибальства, стимулюючи перехід до легальної діяльності [248]. Одним із прикладів, як державні органи можуть підтримувати людей, що займаються незаконним водно-добувним промислом, є Стратегія розвитку системи соціальних послуг в Україні на період 2021-2025 років, яка визначає основні напрями розвитку соціальних послуг, зокрема в частині підтримки професійної перепідготовки та працевлаштування. Згідно з цією стратегією, особам, які займаються незаконною діяльністю, можуть бути запропоновані легальні альтернативи заробітку через професійне навчання, перепідготовку та підтримку в працевлаштуванні. Одним із завдань стратегії є забезпечення доступу до різноманітних соціальних послуг, що сприяють не лише соціальній інтеграції, а й створенню можливостей для стабільного заробітку. Це включає надання безкоштовного навчання та професійної підготовки, а також стимулювання створення робочих місць у легальних сферах. У рамках цієї стратегії можна реалізувати програми підтримки осіб, які через брак стабільного доходу або через традиційні звички займаються браконьєрством чи незаконним полюванням, направляючи їх на навчання та отримання нових навичок у законних видах діяльності, таких як сільське господарство, легальне рибальство, обробка природних ресурсів тощо. Програми соціального захисту, що реалізуються відповідно до цієї стратегії, можуть передбачати допомогу у

створенні умов для легального заробітку та зміну джерел доходу, що стимулює перехід до законної діяльності і сприяє зниженню рівня незаконних дій, зокрема в рибальстві та полюванні [291].

Ефективність індивідуальної роботи значною мірою залежить від повноти та детальності зібраної інформації про особу правопорушника, що особливо важливо, коли особа вже була засуджена до обмеження або позбавлення волі і відбуває покарання у місцях позбавлення волі, у тому числі й за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом. У цьому контексті важливо врахувати такі аспекти, як вік, рівень загальної освіти, соціальна орієнтація, сімейний стан, попередня трудова діяльність, наявність професійних навичок, стан здоров'я, а також соціальні та психологічні чинники, що можуть впливати на схильність до повторних правопорушень, зокрема схильність до алкоголю та наркотиків, інтереси, звички і мотиви правопорушної поведінки. Крім того, важливу роль у формуванні індивідуальних профілактичних заходів відіграє соціальне становище особи в середовищі інших засуджених. У цьому випадку, для ефективного запобігання повторним правопорушенням, необхідно зібрати та проаналізувати інформацію про те, чи належить особа до неформальних груп засуджених, зокрема тих, що мають негативну чи позитивну спрямованість, а також яка роль цієї особи в групі. Оцінка її взаємин з іншими засудженими (чи є вони позитивними чи негативними) та ставлення до традиційних злочинських норм має велике значення. Важливим є також рівень адаптації особи в колоніальному середовищі, її схильність до конфліктів чи мирних взаємовідносин з іншими засудженими. Додатково, якщо особа брала участь у самодіяльних організаціях або перебувала на якихось посадах у таких структурах, а також чи виникали конфлікти, які призвели до переведення її в іншу установу з міркувань безпеки, – вся ця інформація дозволяє точніше оцінити потреби правопорушника. Такі деталі є важливими для формування індивідуальних заходів, що допоможуть попередити повторення правопорушень, у тому числі й передбачених ст. 249 КК України та сприятимуть корекції поведінки особи в умовах позбавлення волі [233, с.147].

Методи примусового характеру у системі індивідуального запобігання спрямовані на забезпечення негайного впливу на осіб, які порушують закон, з метою припинення їх незаконної діяльності та попередження повторних правопорушень. Цей захід включає: адміністративні штрафи, конфіскацію знарядь лову, тимчасове вилучення майна або накладення обмежень на доступ до певних видів діяльності. Вони застосовуються на підставі результатів перевірок або виявлених порушень. Такі заходи дозволяють оперативно реагувати на незаконний промисел, мінімізуючи потенційні екологічні збитки та створюючи пряму заборону для правопорушників продовжувати свої дії. Примусовий вплив, у поєднанні з іншими профілактичними заходами, забезпечує більш ефективну систему запобігання правопорушенням у галузі охорони водних біоресурсів [138; 196, с.121; 82, с. 122].

Прикладом заходів індивідуального примусу є ухвала Обухівського районного суду Київської області від 07 червня 2024 року, згідно з якою було накладено арешт на майно, вилучене під час кримінального провадження за незаконний вилов риби. У рамках цього провадження, 4 червня 2024 року, працівники поліції виявили трьох осіб, які здійснювали незаконний вилов риби за допомогою риболовецьких сіток на ставку між м. Ржищів і с. Уляники в Обухівському районі. Під час огляду місця події було вилучено значну кількість риби товстолоба (27 штук, загальною вагою 404 кг), риболовецькі сітки, два автомобілі, човен з мотором, а також мобільні телефони порушників. З метою забезпечення проведення всебічного і неупередженого досудового розслідування, а також для запобігання можливості знищення, приховування чи відчуження вилученого майна, дізнавач звернувся до суду з клопотанням про накладення арешту на всі виявлені предмети. Суд ухвалив рішення про арешт риби, сіток, транспортних засобів, човна та мобільних телефонів, щоб забезпечити збереження доказів і виконання судових рішень у подальшому [308]. Цей випадок є яскравим прикладом застосування заходів індивідуального примусу, таких як арешт майна, для припинення незаконної діяльності та забезпечення належного процесуального контролю над доказами в

кримінальному провадженні. Ці заходи дозволяють оперативно реагувати на правопорушення та мінімізувати екологічні та економічні збитки від незаконного вилову водних біоресурсів.

Ще одним прикладом заходів індивідуального примусу є ухвала Ренійського районного суду Одеської області від 16 квітня 2021 року, відповідно до якої було застосовано спеціальну конфіскацію знарядь незаконного рибного лову. Так, особа А. обвинувачувався у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 249 КК України, за фактом незаконного вилову риби на озері «Ялпуг» у Ренійському районі Одеської області. 22 серпня 2019 року він, використовуючи ліскову сітку без відповідного дозволу, виловив карася, окуня, тарань, ляща та сазана, чим завдав рибним запасам України шкоду на загальну суму 4 420 грн. Суд ухвалив рішення про застосування спеціальної конфіскації – примусового безоплатного вилучення у власність держави вилученої ліскової сітки довжиною 50 м, висотою 1,5 м, з розміром вічка 30x30 мм. Вилучене знаряддя лову передано на зберігання до Ізмаїльського територіального відділу Одеського рибоохоронного патруля [310]. Цей випадок демонструє ефективність заходів примусового характеру у протидії незаконному зайняттю рибному або іншому водно добувному промислу, оскільки конфіскація знарядь лову позбавляє правопорушників можливості повторного вчинення аналогічних кримінальних правопорушень та сприяє збереженню водних біоресурсів.

На основі проведеного анкетування нами встановлено, що заходи примусового характеру, такі як адміністративні штрафи, конфіскація знарядь лову та тимчасове вилучення майна, демонструють високу ефективність у запобіганні незаконному риболовству. Зокрема, 72 % опитаних зазначили, що такі заходи забезпечують негайне припинення порушень, а 61 % – що вони значно зменшують повторні правопорушення серед осіб, які вже притягувалися до відповідальності (Додаток В.). Ці заходи дозволяють оперативно реагувати на правопорушення, знижуючи екологічні збитки та мінімізуючи ризики подальшої незаконної діяльності.

Отже, ефективна індивідуальна профілактика незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом потребує комплексного підходу, що поєднує роз'яснювальну, соціальну та примусову складові. Лише системна робота правоохоронних органів у співпраці з екологічними та громадськими організаціями дозволить зменшити рівень таких кримінальних правопорушень та забезпечити охорону природних ресурсів.

Для удосконалення системи індивідуального запобігання кримінальним правопорушенням у сфері незаконного водного добувного промислу Україні необхідно звертатися до міжнародного досвіду, що вже зарекомендував себе у країнах з розвиненою системою правопорядку та екологічної охорони. У країнах з розвиненою системою природоохоронного законодавства, таких як США, Австралія та Канада, ефективні індивідуальні заходи запобігання включають проведення профілактичних бесід, спеціалізовані програми для осіб, які порушують закон, а також постійний моніторинг їхньої діяльності. У США, наприклад, після виявлення порушення законодавства щодо рибальства, особам пропонуються індивідуальні консультації, що дозволяють оцінити причини правопорушення і розробити рекомендації щодо зміни поведінки. Крім того, якщо особа вже була затримана за браконьєрство, їй пропонуються програми реабілітації, включаючи участь у добровільних екологічних ініціативах чи навчання екологічному праву [331; 334]. У свою чергу, в Австралії застосовується система реабілітаційних курсів і програм перекваліфікації, що дає змогу правопорушникам освоїти легальні методи рибальства та отримувати прибуток без порушення закону [366; 337]. Канадський досвід включає індивідуальні навчальні програми, які допомагають порушникам розвивати правову обізнаність та екологічне мислення, що знижує ймовірність повторних кримінально протиправних діянь [361]. Вважаємо, що впровадження цих методів в Україні вимагатиме міжвідомчої співпраці між правоохоронними органами, органами природоохорони та громадськими організаціями, що дозволить створити комплексну систему індивідуального запобігання, спрямовану на збереження водних ресурсів та забезпечення стійкого розвитку природокористування.

Підсумуємо, що для удосконалення індивідуального запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні важливо зосереджуватися на особистісних характеристиках правопорушника, його попередньому досвіді правопорушень та соціально-психологічних чинниках, що можуть впливати на ймовірність повторення кримінально протиправної діяльності. Такий підхід дозволяє застосовувати більш персоналізовані та ефективні заходи, які враховують особливості кожного конкретного правопорушника. Водночас, вивчення міжнародного досвіду показує, що ефективні механізми індивідуального запобігання часто спираються на комплексний підхід, який поєднує правову відповідальність, профілактичні заходи, а також виховну та соціальну підтримку. Тому адаптація таких інструментів до національних умов, з урахуванням специфіки соціально-економічної ситуації та правової системи, є важливим кроком на шляху до покращення запобігання кримінальним правопорушенням у цій сфері.

Висновки до розділу 3

На підставі результатів дослідження проблематики запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні можна сформулювати такі узагальнюючі висновки.

1. Загальносоціальні заходи запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні становлять собою комплексну систему дій, що передбачає ефективну взаємодію органів державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органів та громадськості. Особливе значення в цьому контексті мають законодавчі ініціативи, спрямовані на вдосконалення нормативно-правової бази та формування стратегічних програм, орієнтованих на посилення контролю, попередження і протидію незаконній діяльності у сфері використання водних біоресурсів. Координація дій усіх суб'єктів запобігання сприяє впровадженню ефективного моніторингу, своєчасному виявленню і припиненню правопорушень, а також підвищенню рівня екологічної свідомості населення щодо наслідків незаконного використання природних ресурсів. Зазначені заходи охоплюють соціально-економічну, політичну, правову, організаційно-управлінську, культурно-виховну та інформаційну сфери суспільного життя, створюючи умови для вдосконалення суспільних відносин і усунення детермінант, що сприяють поширенню кримінальних правопорушень у цій сфері. Запропонований механізм дозволить зменшити рівень незаконного вилову, забезпечити охорону водних екосистем і сприяти формуванню екологічно відповідальної поведінки громадян.

2. Спеціально-кримінологічне запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом є ключовим елементом державної політики у сфері охорони довкілля, що ґрунтується на системному використанні науково обґрунтованих підходів, ефективних правових механізмів і кращих практик міжнародного співробітництва. Цей напрям передбачає реалізацію комплексу цілеспрямованих заходів уповноваженими органами, які відповідно до чинного законодавства наділені функціями у сфері

екологічної безпеки та протидії злочинності. Основна мета таких заходів полягає у виявленні, усуненні, нейтралізації або зменшенні впливу криміногенних чинників, що детермінують вчинення правопорушень, передбачених ст. 249 КК України, а також у запобіганні їх повторному вчиненню з боку раніше засуджених осіб. Аналіз діяльності суб'єктів запобігання, зокрема Національної поліції України, Державного бюро розслідувань, Офісу Генерального прокурора, Державної екологічної інспекції, Державного агентства України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, митних органів та судових установ, засвідчив необхідність підвищення рівня взаємодії та координації між цими структурами. З метою підвищення ефективності спеціально-кримінологічного запобігання пропонується: розроблення та впровадження спеціалізованих державних і регіональних програм протидії незаконному вилову водних біоресурсів; удосконалення міжвідомчої взаємодії; застосування сучасних цифрових і супутникових технологій у сфері моніторингу та контролю; розширення міжнародного співробітництва, зокрема у прикордонних регіонах; системне підвищення професійної компетентності працівників правоохоронних органів і суддівського корпусу; активізація участі громадськості в екологічному контролі та громадському нагляді. Комплексна реалізація зазначених заходів сприятиме зміцненню інституційної спроможності держави у протидії незаконному промислу, зниженню рівня екологічної злочинності та забезпеченню ефективного захисту водних біоресурсів як складової національного природного багатства України.

3. Ключову роль у протидії незаконному зайняттю рибному, звіриному або іншому водно добувному промислу відіграє індивідуальне запобігання, орієнтоване на роботу з конкретними особами, схильними до вчинення таких кримінальних правопорушень. Індивідуальні профілактичні заходи мають на меті своєчасне виявлення осіб, схильних до вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 249 КК України, а також оцінку їхніх соціально-психологічних характеристик, рівня правової обізнаності, життєвого досвіду та попередньої кримінальної поведінки. Такий підхід дає змогу

формувати персоналізовані запобіжні стратегії, які не лише запобігають правопорушенням, але й сприяють ресоціалізації потенційних правопорушників. До найефективніших форм індивідуального запобігання в цій сфері належать: профілактичні бесіди із залученням психологів і соціальних працівників; ведення обліку осіб, які вчиняли аналогічні правопорушення раніше; застосування заходів виховного характеру (зокрема, щодо молоді та жителів прибережних або сільських регіонів); залучення таких осіб до екологічних програм і громадських ініціатив як форми соціальної інтеграції. Посилення індивідуального запобігання має стати пріоритетним напрямом державної політики у сфері протидії екологічній злочинності, зокрема незаконному добувному промислу. Описана модель дій забезпечить не лише зниження рівня досліджуваних кримінальних правопорушень, а й формування відповідального ставлення до природних ресурсів, що є запорукою їхнього сталого використання та охорони.

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішене наукове завдання, що полягає у систематизації теоретичних засад і вирішенні практичних питань запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні шляхом застосування кримінологічних підходів, з урахуванням розробки науково обґрунтованих рекомендацій і пропозицій щодо вдосконалення відповідної правозастосовної практики.

1. На основі вивчення сучасного стану наукової розробки проблеми запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом в Україні було здійснено ґрунтовний аналіз наукових праць вітчизняних та зарубіжних дослідників, що підтвердив стабільний інтерес наукової спільноти до цієї тематики. Такий інтерес є цілком закономірним з огляду на посилення екологічних викликів, економічну нестабільність та загальне ускладнення криміногенної ситуації. Представлені у науковій літературі підходи охоплюють широкий спектр аспектів цього кримінально-протиправного явища – від історичних, соціально-економічних, кримінально-правових та кримінологічних характеристик до моделей превенції і механізмів протидії. Ці напрацювання мають беззаперечну цінність для розвитку кримінологічної теорії та вдосконалення правозастосовної практики. Попри значущість попередніх наукових напрацювань, питання комплексної кримінологічної оцінки незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом у контексті надзвичайного правового режиму залишаються недостатньо опрацьованими. Зокрема, нові виклики проявляються у зниженні ефективності контролю з боку державних інституцій, переорієнтації діяльності правоохоронних органів на завдання оборонного характеру, розширенні тіньового природокористування та зміщенні пріоритетів екологічної політики. У цих умовах незаконне добування водних біоресурсів набуває нових форм і масштабів, що істотно ускладнює систему запобігання. Зазначене сприяло формуванню сучасного системного бачення запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 249 КК України, адаптованого до умов

надзвичайного правового режиму, що забезпечить зміцнення екологічної безпеки, охорону біоресурсів і підтримання засад сталого розвитку.

2. Встановлено, що незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом – це суспільно небезпечне діяння з чітко вираженим екологічним та криміногенним характером, яке полягає в самовільному, без дозволу або з порушенням установлених правил вилученні ресурсів тваринного світу (зокрема, представників іхтіофауни прісноводних та морських екосистем, таких як різні види риб, а також інших водних організмів – ракоподібних (раки, креветки, краби), головоногих молюсків (восьминоги, кальмари), морських ссавців (дельфіни), що перебувають у стані природної волі; крім того, йдеться і про окремі види морської флори – водорості та морські трави, які використовуються у промислових цілях для виготовлення харчових продуктів, медичних засобів і добрив), з водних об'єктів (морів, річок, озер, лиманів та інших водних систем). Це явище має тривалу історію виникнення та розвитку, що сягає часів первісного суспільства, коли водні біоресурси почали використовуватися людиною як засіб існування. Воно становить одну з вагомих екологічних загроз, що обумовлена його деструктивним впливом на водні екосистеми, скороченням чисельності популяцій водних біоресурсів, а також порушенням принципів раціонального використання природних ресурсів. Незаконне добування водних живих ресурсів може мати як епізодичний характер, притаманний індивідуальним правопорушникам, так і проявлятися у формі діяльності організованих злочинних угруповань, що систематично завдають суттєвої шкоди довкіллю.

Надано всебічну кримінально-правову характеристику діяння у формі незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, що передбачене статтею 249 Кримінального кодексу України. Зокрема, проаналізовано його склад за основними елементами: об'єктом, об'єктивною стороною, суб'єктом та суб'єктивною стороною. Здійснений комплексний аналіз зазначених ознак дав змогу розкрити правову природу цього кримінального правопорушення та виокремити його визначальні риси. У межах проведеного

дослідження сформульовано пропозиції щодо удосконалення законодавчої конструкції ст. 249 КК України, які враховують сучасні екологічні виклики, потреби практики правозастосування та важливість чіткого відмежування від суміжних складів кримінальних правопорушень.

Беручи до уваги результати кримінально-правового аналізу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 249 КК України, нами пропонується удосконалення конструкції цієї статті, насамперед, шляхом уточнення змісту одного з її центральних елементів – поняття «істотна шкода». Це поняття є ключовим у визначенні межі кримінальної відповідальності за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, однак наявна редакція статті не містить чіткого визначення цього терміну, що може призводити до неоднозначностей при застосуванні закону на практиці. Пропонуємо, що вдосконалений варіант редакції ст. 249 КК України мав такий вигляд:

- *Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, що заподіяло істотну шкоду екосистемі або тваринному світу (тобто таку, що має серйозний вплив на збереження біорізноманіття, порушує природні екологічні процеси або спричиняє значні економічні наслідки), – карається штрафом від трьох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк.*

- *Ті самі діяння, вчинені із застосуванням вибухових, отруйних речовин, електроструму або іншим способом масового знищення риби, звірів чи інших видів тваринного світу, або особою, раніше судимою за порушення, передбачене цією статтею, – караються штрафом від п'яти тисяч до восьми тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років, або позбавленням волі на строк від трьох до восьми років.*

Наведені законодавчі пропозиції спрямовані на зміцнення правових засад у сфері охорони водних біоресурсів, підвищення ефективності протидії

незаконному водно добувному промислу, а також забезпечення стабільності екосистем в умовах воєнного стану в Україні.

3. Проведене дослідження методики виявлення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні засвідчило наявність комплексної, структурованої та багаторівневої системи заходів, яка ґрунтується на поєднанні кримінально-правових, оперативно-розшукових, процесуальних та екологічних підходів. Встановлено, що ефективна протидія кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 249 КК України неможлива без системного підходу до збору доказової інформації, належного фіксування матеріальних, ідеальних та акустичних слідів кримінально протиправного діяння, а також без урахування специфіки функціонування організованих форм злочинності у сфері природокористування. Обґрунтовано, що одним із ключових елементів методики є належна організація процесу фіксації кримінально протиправних дій безпосередньо на місці їх вчинення. Йдеться про оперативне виявлення знарядь незаконного промислу, транспортних засобів, незаконно здобутих об'єктів водних біоресурсів, місць їх зберігання, а також про детальний огляд місцевості, що дозволяє реконструювати обстановку події. Важливою складовою дослідженої методики виступає робота з документами, які використовуються для легалізації незаконного улову, що дозволяє виявити підробку дозволів, сертифікатів походження та інших супровідних матеріалів і вказує на розгалуженість кримінально протиправної діяльності. Уперше звернуто увагу на значущість акустичних слідів як додаткового джерела доказової інформації, здатного підтвердити сам факт незаконного промислу навіть за відсутності безпосереднього вилучення біоресурсів. Зазначене розширює можливості доказування на стадії досудового розслідування та посилює позицію сторони обвинувачення у судовому процесі. Аналіз залучення свідків – очевидців та суб'єктивних даних, отриманих у ході опитувань, допитів і рейдових заходів, дозволяє уточнювати обставини вчинення кримінального правопорушення, встановлювати винних осіб та їх ролі у його вчиненні. Результати дослідження підтвердили, що сучасна методика виявлення незаконного зайняття водним

добувним промислом має бути динамічною, орієнтованою на оперативне реагування, інтегрованою в міжвідомчі формати взаємодії та такою, що базується на новітніх технічних засобах фіксації та збору доказів. Її впровадження сприяє підвищенню ефективності діяльності правоохоронних органів, зміцненню законності у сфері охорони довкілля, збереженню водних екосистем та біорізноманіття, а також формуванню єдиної державної політики у сфері протидії екологічним кримінальним правопорушенням.

4. У процесі охарактеризування динаміки кількісних і якісних характеристик незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом за період 2019-2024 років виявлено сталу тенденцію до зростання масштабів вчинення цього виду кримінальних правопорушень. Кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень за ознаками складу, передбаченого ст. 249 КК України, коливається в межах від 576 до 685 фактів на рік. Так, у 2019 році було зафіксовано 619 випадків, у 2020 – 608 (–1,8 %), у 2021 – 613 (–1,0 %), у 2022 – 576 (–6,9 %), у 2023 – 615 (–0,6 %), а у 2024 році – 685 (+10,7 %). Питома вага правопорушень, кваліфікованих за ст. 249 КК України, у загальній структурі кримінальних правопорушень проти довкілля у 2024 році склала 16,5 %, що свідчить про актуальність проблеми та потребу в удосконаленні механізмів її запобігання. У середньому кількість виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, передбачені ст. 249 КК України, є у 1,5–2 рази нижчою за загальну кількість облікованих фактів таких діянь, що свідчить про складність ідентифікації правопорушників у сфері незаконного промислу. У 2024 році відзначено зростання як кількості зареєстрованих правопорушень (до 685 випадків), так і ефективності досудового розслідування: кількість повідомлень про підозру склала 448 (65,5 %), а кількість направлених до суду обвинувальних актів – 419 (61,2 %). Коефіцієнт інтенсивності вчинення кримінальних правопорушень за ст. 249 КК України у досліджуваному періоді варіюється в межах від 1,62 до 2 фактів на 100 тисяч населення, що свідчить про стабільно високий рівень протиправної активності у цій сфері. Регіональний аналіз дозволив виокремити групу областей із найвищим рівнем криміногенного

навантаження у сфері незаконного використання водних біоресурсів, до яких у 2024 році належали Полтавська, Кіровоградська, Чернігівська, Миколаївська, Одеська та Черкаська області. Зазначені території мають системну потребу у підвищенні ефективності контролю, виявлення та профілактики зазначених правопорушень.

5. Вивчення кримінологічних ознак і властивостей осіб, які вчиняють незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом в Україні дало змогу побудувати узагальнений кримінологічний портрет цієї категорії суб'єктів: особа чоловічої статі, віком від 18 до 40 років (79 %), громадянин України, українець, сільський житель, із повною загальною та базовою загальною середньою освітою (75 %), працездатний, але такий, що ніде не працює та не навчається (70 %), неодружений (65 %). Близько третини з них (34 %) уже мали досвід вчинення кримінальних правопорушень, причому у 22 % з них на момент вчинення нового кримінального правопорушення залишалася незнята або непогашена судимість. У понад 70 % випадків особа діяла свідомо, розуміючи наслідки своїх дій, найчастіше поодинці (близько 89 %), у тверезому стані (лише 3 % перебували у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння). Цей тип правопорушника характеризується низьким рівнем правосвідомості, байдужістю до екологічних наслідків власної поведінки, відсутністю внутрішнього усвідомлення шкоди, завданої природному середовищу, а також схильністю виправдовувати свої дії складними життєвими обставинами, побутовою необхідністю або матеріальними труднощами.

Аналіз соціального портрета осіб, які вчиняють незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, дозволив здійснити їхню класифікацію з урахуванням мотиваційних установок та соціально-поведінкових чинників. До таких типів належать: «побутовий тип» – особи, які здійснюють вилов для себе або родини, часто не знаючи норм законодавства; «раціональний тип» – орієнтовані на прибуток, обізнані у правових нормах, намагаються їх обійти; «ворожий тип» – ігнорують екологічні норми, демонструють цинічну зневагу до наслідків; «несвідомий тип» – порушують

закон через незнання, наслідуючи традиції або звички; «свідомий тип» – ретельно планують дії, організують процес, залучають спільників, приховують докази. Встановлена кримінологічна характеристика осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення, передбачені ст. 249 КК України, має вагоме практичне значення для розробки дієвих заходів попередження, індивідуалізації профілактичного впливу, а також вдосконалення кримінальної політики у сфері охорони водних біоресурсів.

6. Встановлено, що незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом в Україні має багатофакторну природу, зумовлену впливом комплексу взаємозалежних детермінант, кожна з яких відіграє специфічну роль у генезі цього виду злочинності. До таких належать: географічні детермінанти – зумовлені природно-територіальними особливостями держави. Україна має вихід до Чорного та Азовського морів, густу мережу річок, лиманів, озер, водосховищ і ставків, що створює сприятливі умови для як законного, так і незаконного вилову водних біоресурсів. Просторове розмаїття водних об'єктів ускладнює контроль і сприяє латентності правопорушень; політичні детермінанти – характеризуються політичною нестабільністю, недостатньою увагою держави до питань екологічної безпеки, низькою пріоритетністю охорони природи в політичному порядку денному, корупційними проявами у сфері природоохоронної діяльності, а також недосконалістю екологічної політики. Наявні процеси децентралізації часто не супроводжуються адекватними механізмами контролю та відповідальності; економічні детермінанти – проявляються через низький рівень доходів населення, зростання безробіття, економічну вразливість окремих регіонів, соціальну нерівність та слабкість середнього класу. Для значної частини сільського населення незаконне рибальство є засобом виживання або джерелом додаткового прибутку; організаційно-правові детермінанти – охоплюють недосконалість чинного законодавства, прогалини у регулюванні природокористування, відсутність єдиної облікової системи квот, ліцензій, уловів, обмежені можливості моніторингу, недостатню кількість рейдів та перевірок, а також низький рівень

міжвідомчої та міжнародної співпраці у сфері боротьби з екологічною злочинністю; екологічні детермінанти – стосуються антропогенного навантаження на довкілля, забруднення водних екосистем, деградації біорізноманіття, зниження рівня природного відновлення ресурсів. Занепад екосистем провокує громадян до швидкого, несанкціонованого вилучення залишкових природних багатств, доки вони ще доступні; соціально-психологічні детермінанти – включають низький рівень правової свідомості, відсутність громадського осуду, толерантне або навіть схвальне ставлення до браконьєрства як до «невинного» правопорушення. У свідомості окремих осіб закріплюються девіантні установки, які сприяють формуванню криміногенної поведінки; культурологічні детермінанти – виявляються у глибоко вкорінених традиціях використання природних ресурсів без обмежень, передачі браконьєрських навичок від покоління до покоління, особливо в сільських громадах. Часто нелегальний вилов риби або інших водних ресурсів розглядаються не як правопорушення, а як легітимна практика, що має культурне підґрунтя; технічні детермінанти – охоплюють як доступність сучасних засобів незаконного промислу (електровудки, промислові сітки, дрони, тепловізори), так і слабкість технічного забезпечення контролюючих органів. Відсутність єдиних баз даних, недосконалість GPS-моніторингу, брак новітніх засобів виявлення та фіксації порушень сприяють латентності та безкарності порушників.

Зазначені детермінанти перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємодії, утворюючи сприятливе середовище для формування, поширення й укорінення девіантних установок, поведінкових стереотипів, традицій, звичаїв і мотивацій, що проявляються у формі незаконного використання водних біоресурсів. Саме ця сукупність чинників зумовлює стійкий характер незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом та ускладнює процес його виявлення і протидії.

7. Встановлено, що загальносоціальні заходи запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні становлять собою багаторівневу, комплексну систему дій, яка передбачає тісну

взаємодію органів державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних структур, наукових установ, громадськості та міжнародних партнерів. Реалізація такої системи заходів є необхідною умовою для формування ефективної державної політики у сфері охорони водних біоресурсів та протидії екологічним правопорушенням. У межах дослідження виокремлено шість ключових напрямів загальносоціального впливу: політичні заходи – передбачають формування сталих механізмів екологічної безпеки, зокрема через інтеграцію екологічних питань у внутрішню та зовнішню політику, підтримку «зелених інвестицій», боротьбу з бідністю, розвиток екологічного альянсу держави, бізнесу та громадськості, а також активне залучення місцевих громад до охорони водних ресурсів тощо; правові заходи – охоплюють удосконалення законодавчої бази (зокрема ст. 249 КК України), створення правових механізмів заохочення громадян до повідомлення про правопорушення, посилення санкцій за незаконний водно добувний промисел, впровадження ресоціалізаційних програм та стимулювання правослухняної поведінки на етапі попередження кримінально протиправної діяльності; соціально-економічні заходи – спрямовані на подолання безробіття, розвиток легального рибного господарства, фінансову підтримку малого та середнього бізнесу, створення альтернативних джерел доходу в прибережних громадах, зниження залежності населення від незаконного промислу шляхом покращення умов праці та розвитку трудового потенціалу; культурно-виховні заходи – мають на меті підвищення еколого-правової культури суспільства, формування поваги до законів у сфері природокористування, просування ідеї сталого розвитку через систему освіти, правове виховання молоді та розширення екологічної просвіти на всіх рівнях; організаційно-управлінські заходи – включають оптимізацію роботи державних органів, налагодження ефективної міжвідомчої взаємодії, підбір професійних кадрів, системний моніторинг стану водних ресурсів та залучення громадськості до процесів прийняття управлінських рішень у сфері охорони довкілля; інформаційні заходи – охоплюють активне інформування населення про правові наслідки незаконного рибальства, освітні кампанії щодо збереження водних

біоресурсів, використання сучасних цифрових платформ для розповсюдження актуальної інформації, підтримку ініціатив громадських організацій у просвітницькій діяльності. Запропонований механізм дозволить зменшити рівень незаконного вилову, забезпечити охорону водних екосистем і сприяти формуванню екологічно відповідальної поведінки громадян.

8. Обґрунтовано концептуальне бачення спеціально-кримінологічних заходів запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом як системного складника державної екологічної політики, що базується на інтеграції науково обґрунтованих підходів, ефективних правових механізмів та найкращих міжнародних практик. У межах цього підходу спеціально-кримінологічне запобігання розглядається як цілеспрямована діяльність уповноважених органів, спрямована на виявлення, нейтралізацію, усунення або мінімізацію впливу криміногенних чинників, що зумовлюють вчинення правопорушень, передбачених ст. 249 КК України, а також на недопущення їх повторного вчинення. Дослідження діяльності суб'єктів запобігання – таких як Національна поліція України, Державне бюро розслідувань, Офіс Генерального прокурора, Державна екологічна інспекція, Державне агентство України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, митні органи, прикордонна служба, судові установи та громадські організації – виявило потребу в підвищенні ефективності їх взаємодії, уніфікації процедур реагування та координації зусиль у боротьбі з екологічною злочинністю. З метою підвищення ефективності спеціально-кримінологічного запобігання пропонується: розроблення та впровадження спеціалізованих державних і регіональних програм протидії незаконному вилову водних біоресурсів; удосконалення міжвідомчої взаємодії; застосування сучасних цифрових і супутникових технологій у сфері моніторингу та контролю; розширення міжнародного співробітництва, зокрема у прикордонних регіонах; системне підвищення професійної компетентності працівників правоохоронних органів і суддівського корпусу; активізація участі громадськості в екологічному контролі та громадському нагляді. Комплексна реалізація зазначених заходів

сприятиме зміцненню інституційної спроможності держави у протидії незаконному промислу, зниженню рівня екологічної злочинності та забезпеченню ефективного захисту водних біоресурсів як складової національного природного багатства України.

9. Узагальнено результати дослідження змісту і специфіки індивідуальних заходів запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні. Обґрунтовано, що індивідуальна профілактика у цій сфері має орієнтуватися на роботу з конкретними особами, схильними до вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 249 КК України, з урахуванням їхніх соціально-психологічних характеристик, рівня правової обізнаності, попереднього життєвого та кримінального досвіду. Встановлено, що персоналізований підхід до профілактичної роботи дозволяє формувати ефективні стратегії запобігання, спрямовані не лише на упередження правопорушень, але й на ресоціалізацію потенційних порушників. До найбільш результативних форм індивідуального впливу віднесено: профілактичні бесіди за участю психологів і соціальних працівників; ведення обліку осіб, які раніше вчиняли відповідні кримінальні правопорушення; застосування заходів виховного характеру (зокрема у роботі з молоддю та мешканцями прибережних і сільських регіонів); залучення таких осіб до участі в екологічних програмах і громадських ініціативах як інструмент соціальної інтеграції. Посилення індивідуального запобігання має стати пріоритетним напрямом державної політики у сфері протидії екологічній злочинності, зокрема й незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водно добувним промислом. Запропонована модель індивідуальних профілактичних заходів сприятиме не лише зменшенню рівня незаконного добувного промислу, але й формуванню відповідального ставлення до природних ресурсів, забезпечуючи умови для їх сталого використання та охорони.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Агапова К.В. Індивідуально-профілактичні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються молодіжними угрупованнями. *Південноукраїнський правничий часопис. Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення*. 2021. С. 8-14.
2. Андрушко А.В. Злочини проти волі, честі та гідності особи (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): дис. ... доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08. Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет» МОН України, Ужгород; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2021. 675 с.
3. Бабенко А. М. Адміністративно-правові та кримінологічні заходи у роботі поліції із запобігання незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені Вернадського. Серія: Юридичні науки*. Том 34 (73). №3. 2023. С. 200-204.
4. Бабенко А. М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір: монографія. Одеса: ОДУВС, 2014. 416 с.
5. Бабенко А. М. Регіональна злочинність в Україні: закономірності, детермінація та запобігання: дис. ... д-ра юрид наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2015. 515 с.
6. Бабенко А. М., Зубатенко О. М. Кримінологічна характеристика та запобігання ухиленням від сплати податків, зборів та обов'язкових платежів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 2. С. 27-35.
7. Бабенко А. М., Підгородинський В. М., Позігун І. О., Будяченко О. М. Міжнародно-правові заходи запобігання відмиванню грошей. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 12. С. 300-302.

8. Бабенко А.М. Аналіз та запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються озброєними молодіжними організованими угрупованнями. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 1-2. 2022. С.54-59.

9. Бабенко А.М. Запобігання організованій, озброєній та терористичній злочинності як складова безпеки в умовах Євроінтеграції. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. Ч. 1. С.54-58.

10. Бабенко А.М. Особливості запобігання кримінальним правопорушенням проти безпеки руху та експлуатації транспорту в Україні. *Правові новели*. № 19. 2023. С. 251-258.

11. Бабенко А.М. Сучасний стан та тенденції наркозлочинності, вбивств та самогубств у містах і сільських районах України: кримінологічний вимір та запобігання. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: науковий журнал. Спеціальний випуск №1 (91) «Протидія наркозлочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення»*. 2018. С.16-26.

12. Бабенко А.М. Тактико-психологічні, кримінально-процесуальні, адміністративно-правові та оперативно-розшукові заходи профілактики і запобігання кримінальним правопорушенням. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 1. 2021 С. 14-22.

13. Бабенко А.М., Бутирін Є.О., Борисова О.О. Діяльність органів державного управління та поліції у боротьбі з безпритульністю та груповими правопорушеннями неповнолітніх на українських землях у ХІХ – на початку ХХ століття: історичний та правовий вимір. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 4. 2021. С. 15-22.

14. Бабенко А.М., Денисова А.В., Резніченко Г.С., Дарій С.В., Матвеевський О.В. Державне бюро розслідувань у запобіганні кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану: виклики та шляхи вдосконалення. *Право і суспільство*. 2024. № 5. С.535-543.

15. Бабенко А.М., Домброван Н.В., Яцишена Г.А. Кримінально-правові та кримінально-процесуальні засади розслідування самовільного залишення

військової частини або місця служби. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 4. С. 44-46.

16. Бабенко А.М., Конопельський В.Я., Чекмарьова І.М. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності у прикордонних регіонах Причорномор'я материкової України: монографія. Харків: Право, 2019. 264 с.

17. Бабенко А.М., Матвеевський О. В., Саінчин С. О. Проблеми проведення судових експертиз під час розслідування воєнних злочинів за рекомендаціями «протокола Берклі». *Право та державне управління*. 2024 р. №3. С.271-281.

18. Бандурка А.М., Давиденко Л.М. «Злочинність в Україні: причини та протидія»: монографія. Харків: Державне спеціалізоване видавництво «Основа», 2003. 368 с.

19. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів: монографія. Харків: ХНУВС, 2011. 308 с.

20. Берднік І. В. Кримінально-правова охорона водних ресурсів: теоретичні та прикладні засади: монографія; Чернігів. нац. технол. ун-т, Юрид. ф-т. Київ: Дакор, 2019. 532 с.

21. Берднік І.В., Погребняк С.В. Історія розвитку кримінального законодавства про відповідальність за незаконний видобуток водних біологічних ресурсів у період нового часу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. Вип. 36. Т. 2. С. 80-83.

22. Березанського районного суду Миколаївської області від 09 грудня 2024 року (1-кп/469/268/24): вирок. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123588652>.

23. Биргеу М.М. Організація профілактики злочинів органами внутрішніх справ: концептуальні засади, практика, перспективи вдосконалення (досвід Республіки Молдова): монографія / під. заг. ред. А.М. Бандурки. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 253 с.

24. Бідність в Україні зросла, але не так сильно, як очікувалося – економістка. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/ekonomika/20241212-bidnist-v->

ukrayini-zrosla-ale-ne-tak-sylno-yak-ochikuvalosya-ekonomistka/#:~:text=В%20Україні%20рівень%20бідності%20за,з%20огляду%20на%20масштаби%20війни (дата звернення: 01.01.2024).

25. Богатирьов І. Г. Кримінологія: підручник / заг. ред. І. Г. Богатирьова, В. В. Топчія. Київ: ВД Дакор, 2018. 532 с.

26. Бондаренко Н.В. Кримінологічна характеристика та запобігання нелегальній міграції в Україні: дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.09. ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», Київ, 2018. 246 с.

27. Борисов Є. М. Деякі питання визначення змісту суспільно небезпечного діяння у складі незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст. 249 Кримінального кодексу України). *Вісник Одеського національного університету*. 2008. Том 13, Вип. 10: Сер. «Правознавство». С. 106-113.

28. Борисов Є. М. Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом: кримінально-правова характеристика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Київ, 2013. 20 с.

29. Браконьєрство – соціальне зло чи спосіб заробітку? URL: https://lb.ua/blog/stanislav_kutsenko/416310_brakonierstvo-sotsialne_zlo_chi.html (дата звернення: 10.01.2024).

30. Браконьєрство «під дахом» науки: дозволи на вилов риби мають ознаки підробки, запорізька поліція. URL: <https://zp.depo.ua/ukr/berdyansk/brakonierstvo-pid-dahom-nauki-dozvoli-na-vilov-ribi-mayut-oznaki-pidrobki-zaporizka-policiya-20180711804442/amp> (дата звернення: 01.01.2024).

31. Браконьєрство: матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Браконьєрство> (дата звернення: 07.02.2025).

32. Браконьєрська культура Галичини кінця XIX – початку XX століть. URL: <https://photo-lviv.in.ua/brakonyerska-kultura-galychyny-kintsya-hih-pochatku-hh-stolit/> (дата звернення: 08.05.2024).
33. Бугера О. І. Насильницька злочинність неповнолітніх та засоби масової інформації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2008. № 1. С. 86-92.
34. В Україні зросла глибока бідність від початку вторгнення: експертка назвала цифри. URL: https://24tv.ua/economy/ukrayini-zrosla-bidnist-sered-naselennya-yaki-prichini-naslidki_n2725084 (дата звернення: 04.04.2024).
35. Велика Британія, Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії. URL: <https://esu.com.ua/article-32681> (дата звернення: 03.02.2025).
36. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусол. К.–Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 1444 с.
37. Веприцький Р. С. Феноменологія злочинності в регіоні: монографія. Харків: Золота миля, 2014. 324 с.
38. Верховна Рада України: матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Верховна_Рада_України (дата звернення: 06.11.2024).
39. Вирок Сосницького районного суду Чернігівської області від 17.01.2025 року (провадження №1-кп/745/10/2025). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/12447784> (дата звернення: 08.03.2025).
40. Вирок Буринського районного суду Сумської області від 08 квітня 2024 року (провадження № 1-кп/574/16/2024). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118191399> (дата звернення: 10.11.2024).
41. Вирок Великобагачанського районного суду Полтавської області від 12 липня 2011 року (справа № 525/280/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105180807> (дата звернення: 01.09.2024).

42. Вирок Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 07 березня 2024 р. (справа № 473/4624/23). URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/117485368> (дата звернення: 21.02.2024).
43. Вирок Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 25 грудня 2023 року (справа № 473/5285/23). URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/115892777> (дата звернення: 07.12.2024).
44. Вирок Голосіївського районного суду м. Києва від 15 червня 2021 року (справа № 752/11068/21). URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/97675446> (дата звернення: 11.11.2024).
45. Вирок Жовтневого районного суду від 28 того 2020 року (номер судового провадження: 1-кп/201/894/2020). URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/87899504> (дата звернення: 11.06.2024).
46. Вирок Іванківського районного суду Київської області від 2 червня 2014 року (№1-кп-/366/87/14). URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/38996444> (дата звернення: 21.02.2024).
47. Вирок Кельменецького районного суду Чернівецької області (справа № 717/2370/24). URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/122324928> (дата звернення: 07.12.2023).
48. Вирок Комінтернівського районного суду Одеської області (справа № 1-кп/504/704/23) від 06 вересня 2023 р. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/113281540> (дата звернення: 11.11.2024).
49. Вирок Коропського районного суду Чернігівської області від 28 квітня 2023 року (справа №735/190/23р.). URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/110987975> (дата звернення: 31.09.2024).
50. Вирок Ленінського районний суд міста Дніпропетровська від 24 січня 2025 року (1-кп/205/616/25). URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/124795888> (дата звернення: 01.03.2024).
51. Вирок Очаківського міськрайонного суду Миколаївської області від 16 лютого 2021 року (провадження 1-кп/483/43/2021). URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/94920097> (дата звернення: 07.08.2024).

52. Вирок Очаківського міськрайонного суду Миколаївської області від 29 травня 2020 року (справа № 483/442/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89527584> (дата звернення: 10.01.2024).
53. Вирок Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 16 серпня 2024 року (провадження № 1-кп/185/835/24). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121099033> (дата звернення: 23.07.2024).
54. Вирок Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 18 лютого 2020 року (1-кп/185/330/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87807085> (дата звернення: 22.08.2024).
55. Вирок Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області від 01 квітня 2020 року (справа № 373/2170/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88529187> (дата звернення: 17.03.2024).
56. Вирок Петрівського районного суду Кіровоградської області від 07 червня 2022 року (справа № 941/359/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104642435> (дата звернення: 30.06.2024).
57. Вирок Чернігівського районного суду Чернігівської області від 04 січня 2021 року (провадження № 1-кп/748/91/21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93997720> (дата звернення: 22.07.2024).
58. Вироки за ст. 249 КК України. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 18.12.2024).
59. Водний кодекс України: Закон України від 06 черв. 1995 р. № 213/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.01.2024).
60. Водні об'єкти Херсонської області. URL: <https://buvrnd.gov.ua/rivers.htm#:~:text=Водні%20ресурси&text=Водні%20об'єкти%20Херсонської%20області,загальною%20довжиною%20373%2C7%20км> (дата звернення: 01.09.2024).
61. Водні ресурси Запорізької області. URL: <https://buvrzp.gov.ua/водні-ресурси/> (дата звернення: 01.04.2024).

62. Водні ресурси Миколаївської області. URL: https://mk-vodres.davr.gov.ua/water_resources (дата звернення: 11.11.2024).

63. Водні ресурси Полтавщини. URL: <https://poltavavodgosp.gov.ua/vodni-resursy-poltavshchynu-2/> (дата звернення: 11.03.2024).

64. Водні ресурси Черкащини. URL: <https://chuzmdv.gov.ua/index.php/golovna/2-uncategorised/5-vodni-resursi-cherkashchini> (дата звернення: 01.12.2024).

65. Водосховища Київської області: матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Водосховища_Київської_області (дата звернення: 31.08.2024).

66. Вознюк А. А. Проблеми притягнення до кримінальної відповідальності за воєнні та інші злочини, вчинені представниками держави-агресора, в Україні. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 24 листоп. 2022 р.)* / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 23-27.

67. Вознюк А.А. Поняття та елементи кримінально-правової характеристики злочинів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 154-160.

68. Вознюк А. А., Жук І. В. Порухення законів і звичаїв війни: безпосередні об'єкти, предмети та потерпілі від злочину. Загальні положення «*jus in bello*». *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. Вип. 4 (100). С. 57-74.

69. Волкова Т. І. Кримінально-правова охорона рибних, звіриних або інших водних біологічних ресурсів (ст. 249 КК України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіон. акад. упр. Персоналом». Київ, 2019. 21 с.

70. Волкова Т.І. Відмежування злочину «Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом» від суміжних злочинів.

Науковий вісник публічного та приватного права. Випуск 4, том 2, 2018. С. 124-128.

71. Волкова Т.І. Суб'єктивна сторона злочину незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ч.1 ст. 249 КК України). URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ceb1609e-d9bf-495b-944f-cfc3dddaf70b/content> (дата звернення: 01.01.2025).

72. Всесвітній фонд природи: матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Всесвітній_фонд_дикої_природи (дата звернення: 12.05.2024).

73. Гаращук Д. П. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного зайняття рибним промислом: дис. ... доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2024. 275 с.

74. Географічне положення Одещини та її природний потенціал. URL: <https://oblrada.od.gov.ua/pro-oblasnu-radu/napryamku-diyalnosti/pryrodokorystuvannya/informatsiya-viddiluz-pytan-pryrodokorystuvannya-aparatu-odeskoyi-oblasnoyi-rady/#:~:text=У%20межах%20області%20розташовані%201134,%2С%20Китай%2С%20Сасик%2С%20Кагул%2С> (дата звернення: 01.11.2023).

75. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навчальний посібник. Харків: Національна юридична академія України, 2011. 120 с.

76. Голіна В.В. Спеціально-кримінологічне попередження злочинів (теорія та практика) : дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.08. Х., 1994. 569 с.

77. Грінпіс: матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Грінпіс> (дата звернення: 07.03.2024).

78. Грішаков М.В. Міжнародні органи та інституції у протидії екологічній злочинності. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». Розділ XI. Міжнародне право. С. 412-415.

79. Громадська організація «Природно-заповідний фонд України». URL: <https://wownature.in.ua/doluchaytes/hromadskym-orhanizatsiiam/> (дата звернення: 03.03.2024).
80. Данилевська Ю.О., Данилевський А.О. Відмежування незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом від крадіжки. *Правовий часопис Донбасу*. 2025. № 1. С. 66-71.
81. Данилевська Ю.О., Сибірцева Л.С. «Екологічна катастрофа» як ознака об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 441 КК України. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2025. № 1. С. 41-48.
82. Дарій С.В., Ярош В.В., Резніченко Г.С. Деякі проблеми компенсації збитків потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 4. С.122-124.
83. Делія В.Ю. Повноваження Національної поліції України у сфері забезпечення екологічної безпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1. 2020. С. 116-119.
84. Дем'янов В.В. Щодо загальносоціальних заходів запобігання порушенням правил екологічної безпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2/2023. С. 718-722.
85. Денисов С.Ф. Особа злочинця у кримінологічній теорії України. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2020. № 1. С. 152-159.
86. Денисова А. В. Легалізація (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, та офшорні зони: симбіоз явищ. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1 (2). С. 87-93.
87. Державна екологічна інспекція України: матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Державна_екологічна_інспекція_України (дата звернення: 31.05.2024).
88. Державна митна служба України: офіційний сайт. URL: <https://customs.gov.ua> (дата звернення: 07.04.2024).

89. Державне агентство України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм: матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL:

https://uk.wikipedia.org/wiki/Державне_агентство_меліорації_та_рибного_господарства_України (дата звернення: 01.01.2025).

90. Держкоінспекція виявила незаконний вилов риби на річці Сула: збитки склали понад 250 тис. грн. URL:

https://centrreg.dei.gov.ua/post/derzhekoinspektsiya-viyavila-nezakonniy-vilov-ribi-na-richsi-sula-zbitki-s?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 01.06.2025).

91. Детермінанти злочинності в кримінально-виконавчих установах / Л.Ф. Гула, Н.Л. Гула. *Науковий вісник №2*, 2018. ЛьвДУВС. С. 235-243.

92. Деякі питання забезпечення досягнення Цілей сталого розвитку в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2024 р. № 1190-р. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1190-2024-p#Text> (дата звернення: 21.11.2024).

93. Дзядик М.Р. Деякі аспекти індивідуального запобігання незаконному рибальству та іншому водно добувному промислу в Україні. *Стан та перспективи розвитку адміністративного права України: матеріали XI Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції* (м. Одеса, 24 жовтня 2024 р.). Одеса: ОДУВС, 2024. С. 218-220.

94. Дзядик М.Р. Кримінологічна характеристика незаконного зайняття рибним або іншим водним добувним промислом. *Юридичний бюлетень*. Випуск 34. 2024. С. 174–179.

95. Дзядик М.Р. Історія правового регулювання незаконного рибного, звіриною та іншого водного добувного промислу в Україні. *Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави: матеріали XVI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (м. Одеса, 29 березня 2024 року). Одеса: ОДУВС, 2024. С. 577-581.

96. Дзядик М.Р. Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в умовах воєнного стану в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 3. 2024. С. 80–84.

97. Дзядик М.Р. Незаконний рибний промисел: кримінологічний вимір. *Державно-правові засади формування безпекового середовища в Україні в умовах сучасних викликів: матеріали Всеукраїнської наукової конференції* (м. Одеса, 18 грудня 2024 р.). Одеса: ОДУВС, 2024. С. 153–157.

98. Дистанційне навчання кваліфікованих робітників в умовах виробництва / авт. кол.: В. М. Аніщенко, Г. В. Єльнікова, Г. І. Лук'яненко, В. Б. Байдулін, М. О. Савченко; за ред. Г. І. Лук'яненко. Київ : ПТО НАПН України, 2015. 217 с.

99. Екоінспектори спільно з правоохоронцями виявили факт незаконного рибальства на річці Рудак. Збитки рибному господарству – понад 250 тис. грн. URL: https://sk1.tv/news/109132.html?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 09.09.2024).

100. Екологічна злочинність. URL: <https://studfile.net/preview/5043885/page:66/> (дата звернення: 08.08.2024).

101. Екологічне право у схемах та визначеннях: навч. посібник / кол. авт.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. К. Р. Резворович. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 188 с.

102. Екологічне спустошення від війни: проблеми, які будуть вирішуватись. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/09/26/7476908/> (дата звернення: 10.05.2024).

103. Екологічні прокурори пройшли тренінг від Агенції з охорони довкілля США. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/ekologichni-prokurori-proisli-trening-vid-agenciyi-z-oxoroni-dovkillya-ssa> (дата звернення: 10.05.2024).

104. Енциклопедія Сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article69492> (дата звернення: 10.05.2024).

105. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2019 року. Офіс Генерального прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro->

zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2 (дата звернення: 12.12.2024).

106. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2020 року. Офіс Генерального прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 12.12.2024).

107. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2021 року. Офіс Генерального прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 12.12.2024).

108. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року. Офіс Генерального прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 12.12.2024).

109. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 року. Офіс Генерального прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 12.12.2024).

110. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2024 року. Офіс Генерального прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 03.01.2025).

111. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року. Одеська обласна прокуратура. URL: <https://od.gp.gov.ua/ua/index.html> (дата звернення: 12.12.2024).

112. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 року. Одеська обласна прокуратура. URL: <https://od.gp.gov.ua/ua/index.html> (дата звернення: 12.12.2024).

113. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2024 року. Одеська обласна прокуратура. URL: <https://od.gp.gov.ua/ua/index.html> (дата звернення: 12.12.2024).

114. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року. Миколаївська обласна прокуратура. URL: <https://myk.gp.gov.ua/ua/index.html> (дата звернення: 12.12.2024).

115. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 року. Миколаївська обласна прокуратура. URL: <https://myk.gp.gov.ua/ua/index.html> (дата звернення: 12.12.2024).

116. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2024 року. Миколаївська обласна прокуратура. URL: <https://myk.gp.gov.ua/ua/index.html> (дата звернення: 12.12.2025).

117. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року. Полтавська обласна прокуратура. URL: <https://pol.gp.gov.ua/ua/index.html> (дата звернення: 12.12.2024).

118. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 року. Полтавська обласна прокуратура. URL: <https://pol.gp.gov.ua/ua/index.html> (дата звернення: 12.12.2024).

119. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2024 року. Полтавська обласна прокуратура. URL: <https://pol.gp.gov.ua/ua/index.html> (дата звернення: 09.01.2025).

120. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року. Чернігівська обласна прокуратура. URL: <https://chrg.gp.gov.ua/ua/index.html> (дата звернення: 12.12.2024).

121. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 року. Чернігівська обласна прокуратура. URL: <https://chrg.gp.gov.ua/ua/index.html> (дата звернення: 12.12.2024).

122. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2024 року. Чернігівська обласна прокуратура. URL: <https://chrg.gp.gov.ua/ua/index.html> (дата звернення: 04.01.2025).

123. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року. Кіровоградська обласна прокуратура. URL: <https://kir.gp.gov.ua/ua/index.html> (дата звернення: 12.12.2024).
124. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 року. Кіровоградська обласна прокуратура. URL: <https://kir.gp.gov.ua/ua/index.html> (дата звернення: 12.12.2024).
125. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2024 року. Кіровоградська обласна прокуратура. URL: <https://kir.gp.gov.ua/ua/index.html> (дата звернення: 03.01.2025).
126. Ждан М.Д. Соціально-економічні детермінанти кримінальних правопорушень проти трудових прав і свобод людини і громадянина. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 302-307.
127. Жержерура О. Поняття причин та умов злочинності. *Судоустрій і судочинство в Україні*. 2007. № 4. С. 85-88.
128. З 1 квітня на водоймах країни стартує нерестова заборона на вилов риби. URL: https://darg.gov.ua/_z_1_kvitnja_na_vodojmah_0_0_0_14447_1.html (дата звернення: 08.03.2024).
129. Заборонені знаряддя лову та відповідальності за їх використання. Київський рибоохоронний патруль. URL: [https://kv.darg.gov.ua/_zaboroneni_znarjaddja_lovu_ta_0_0_0_875_1.html#:~:text=3 гідно%20з%20Правилами%20любительського%20і,гарпунних%20рушниць%20для%20підводного%20полювання](https://kv.darg.gov.ua/_zaboroneni_znarjaddja_lovu_ta_0_0_0_875_1.html#:~:text=3%20гідно%20з%20Правилами%20любительського%20і,гарпунних%20рушниць%20для%20підводного%20полювання) (дата звернення: 22.11.2024).
130. Завдання, форми та види здійснення митного контролю. URL: http://pidruchniki.com/1408010253827/ekonomika/zavdannya_formi_vidi_zdiysnennya_mitnogo_kontrolyu (дата звернення: 12.12.2024).
131. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 1. Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.

132. Закон України «Про державне бюро розслідувань». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 6, ст. 55. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text> (дата звернення: 08.04.2024).

133. Закон України «Про Національну поліцію». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 28.09.2024).

134. Закон України «Про прокуратуру». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 2-3, ст. 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 08.07.2024).

135. Закон України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 17, ст. 155. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3677-17#Text> (дата звернення: 18.03.2024).

136. Закон України «Про тваринний світ». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 14, ст.97. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text> (дата звернення: 18.10.2024).

137. Заняття населення Давнього Єгипту. URL: <https://geomap.com.ua/uk-wh6/1106.html> (дата звернення: 08.11.2023).

138. Запобігання злочинності: матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Запобігання_злочинності (дата звернення: 08.02.2024).

139. Запобігання кримінальним правопорушенням як одне із завдань кримінального судочинства / А.В. Рось, Р.М. Балац. *Право і безпека*. 2020. № 4 (79). С. 86-91.

140. Зелінський А. Ф. Кримінологія (курс лекцій). Харків: Прапор, 1996. 260 с.

141. Злочини проти довкілля: кримінально-правова характеристика: практ. пос. / О.О. Дудоров, Д. В. Каменський, В. М. Комарницький, М. В. Комарницький, Р. О. Мов-чан / за ред. О. О. Дудорова. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2014. 616 с.

142. Іванов А.В. Міжнародне співробітництво держав у боротьбі зі злочинністю. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4/2024. С. 680-683.

143. Іванов Ю. Ф., Джужа О. М. Кримінологія: навч. посіб. 2-ге вид., допов. та перероб. Київ: Вид. Паливода А. В., 2008. 292 с.

144. Іноземці з Молдови незаконно перепливли кордон на човні та потрапили в Україну: прикордонники затримали браконьєрів на Дністрі. URL: <https://odesacity.com.ua/inozemtsi-z-moldovy-nezakonno-pereplyvly-kordon-na-chovni-ta-potrapyly-v-ukrainu-trykordonnyky-zatrymaly-brakonieriv-na-dnistri/> дата звернення: 18.08.2024).

145. Історія полювання: Гонитва поза часом. URL: <https://ua.tr-dogs.com/news/the-history-of-hunting-a-timeless-pursuit-77011364.html> (дата звернення: 02.02.2025).

146. Історія полювання. URL: https://ua.tr-dogs.com/news/history-of-hunting-66985532.html?utm_source=chatgpt.com дата звернення: 08.03.2024).

147. Історія рибальства в Україні. URL: https://khr.darg.gov.ua/_istorija_ribalstva_v_ukrajini_0_0_0_1018_1.html (дата звернення: 01.02.2025).

148. Історія рибоохорони: від Київської Русі до незалежної України. URL: https://kv.darg.gov.ua/_istorija_riboohoroni_vid_0_0_0_1182_1.html (дата звернення: 01.03.2025).

149. Історія розвитку українського рибальства. URL: <http://vlasno.info/spetsproekti/1/istoriya/item/27339-istoriia-rozvytku-ukrainskoho-gyba> (дата звернення: 05.02.2025).

150. Істотна шкода як криміноутворювальна ознака незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом: проблеми тлумачення і вдосконалення кримінального закону / О.О. Дудоров, Д.В. Каменський. Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. 2022. Вип.1(97). С. 31-49.

151. Іщук О. С. Теоретико-методологічні та практичні засади кримінологічної діяльності органів прокуратури: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.08. Харків, 2016. 399 с.

152. Кальман А. Г. Кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання згвалтуванням: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юрид. наук: спец. 12.00.08. Х., 1986. 18 с.

153. Каменський Д.В. Проблеми встановлення об'єктивних ознак незаконного зайняття водним добувним промислом. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2012. №1 (5). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12kdvvdp.pdf> (дата звернення: 11.06.2024).

154. Клейпер, Дж. (Jonathan Clapper). Fishing Crimes: Legal Perspectives. Управління ООН з наркотиків та злочинності (UNODC). URL: https://www.unodc.org/documents/aboutunodc/Campaigns/Fisheries/focus_sheet_PRINT.pdf (дата звернення: 14.02.2025).

155. Книженко С. О. Криміналістична характеристика та основні положення розслідування екологічних злочинів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2006. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/14004/1/Кнугенко_2006.pdf (дата звернення: 11.06.2024).

156. Книженко С.О. Криміналістична характеристика та основні положення розслідування екологічних злочинів: дис...канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2005. 207 с.

157. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 11.12.2024).

158. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 34–35. Ст. 458.

159. Козлюк Л. Г. Деякі аспекти протидії екологічній злочинності в Україні. *Правова держава*. 2019. Вип. 30. С. 361-368.

160. Колб О.Г., О.М. Гумін. Про деякі кримінологічно значущі ознаки злочинів проти довкілля. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2020. Серія ПРАВО. Випуск 60. С. 147-150.

161. Колодяжний М. Г. Застосування сучасних технологій у сфері запобігання злочинності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2020, № 1(13). С. 178-195.
162. Комплексна програма розвитку рибного господарства Чернівецької області на 2025-2030 роки. URL: https://chnv.darg.gov.ua/_kompleksna_programa_rozvitku_0_0_0_2304_1.html (дата звернення: 01.06.2024).
163. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 11.06.2025).
164. Контроль місць продажу водних біоресурсів. URL: https://khm.darg.gov.ua/_kontrolj_miscj_prodazhu_0_0_0_2606_1.html (дата звернення: 14.03.2025).
165. Концепція вдосконалення діяльності правоохоронних органів України. URL: <http://www.baganets.com/blogs-baganets/koncepc-ja-vdoskonalennja-d-jalnost-prav-85.html> (дата звернення: 21.03.2024).
166. Корнієнко М.В., Романюк Б.В., Мельник І.М. Курс кримінології: особлива частина: підручник: у 2-х книгах / за заг. ред. О.М. Джужі. К.: Юрінком Інтер, 2001. 480 с.
167. Корнякова Т. В. Кримінологічні засади запобігання органами прокуратури злочинам проти довкілля: монографія. Київ: Ін Юре, 2011. 255 с.
168. Корнякова Т. В. Кримінологічні засади запобігання органами прокуратури злочинам проти довкілля: дис....д-ра юрид. наук. Харків, 2011. 435 с.
169. Корнякова Т. В. Характеристика злочинів проти довкілля. *Проблеми законності*. 2009. № 104. С. 166-176.
170. Корупція як детермінанта, що впливає на вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля в Україні / Є.С. Назимко, Б.М. Семенишина-Фіголь, Т.І. Пономарьова. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. С. 145-149.

171. Корягіна А. Запобігання злочинності як різновид соціально-профілактичної діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 191-196.

172. Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 2. А. Ф. Волобуєв, О. В. Одерій, Р. Л. Степанюк та ін.; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Маляррової; Харків: МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2018. 312 с.

173. Криміналістика: підручник / за ред. В.В. Тіщенко. Стереотипне видання, Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 556 с.

174. Криміналістика: підручник / Кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / За ред. проф. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Х.: Право, 2008. 464 с.

175. Кримінальна відповідальність за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом: монографія / К. М Оробець. Х.: Право, 2014. 256 с.

176. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. Т.1. – Луганськ: видавництво «Елтон - 2», 2012. 780 с.

177. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид. переробл. і допов. Х.: Право, 2010. 608 с.

178. Кримінальне право України. Особлива частина: навчальний посібник/ Попович О.В., Томаш Л.В., Латковський П.П., Бабій А.Ю. Чернівці, 2022. 319 с.

179. Кримінальне право України. Особлива частина: навчальний посібник/ Дідківська Г.В., Нікітін Ю.В., Мірошніченко С.С., Курбатова І.С., Бодунова О.М., Гмирін А.А., Завидняк І.О., Лугіна Н.А., Мудряк Т.О., Топчій В.В., Драган О.В.; за заг. ред. Топчія В.В. Ірпінь, 2021. 411 с.

180. Кримінальне уложення 1903 // Юридична енциклопедія: у 6 т. / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. 792 с.

181. Кримінальний кодекс Королівства Іспанія / під ред. В. Л. Менчинського. Переклад на українську мову О. В. Лішевської. К.: ОВК, 2016. URL: <https://owk.com.ua/wa-data/public/site/data/zmist/21.pdf> (дата звернення: 07.06.2024).

182. Кримінальний кодекс Литовської Республіки. URL: https://jurkniga.ua/contents/kriminalniy-kodeks-litovskoi-respubliki.pdf?srsltid=AfmBOop7XN29K4nCjMsEKO8V_eRZIO11a2G4YIqma3F1e_MRrsQzV8b0 (дата звернення: 11.05.2025).

183. Кримінальний Кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 05.03.2024).

184. Кримінальний кодекс УРСР: у ред. 1927 р. / уклад. І. І. Курицький, Л. А. Гіммельфарб та Н. І. Шихмантер. Харків: Юрид. вид-во НКЮ УРСР, 1927. С. 183.

185. Кримінальний кодекс УРСР. Вид. 2-ге. офіц. Харків: Вид. Нарком'юсту УРСР, 1922. С. 35.

186. Кримінальний кодекс Французької Республіки. URL: https://jurkniga.ua/contents/kriminalniy-kodeks-frantsuzkoi-respubliki.pdf?srsltid=AfmBOorjF_L9fyKSTtTl5Ejn04TF4URPuaMe__ENiSgFRTC6WvgjY1Mh (дата звернення: 08.09.2024).

187. Кримінальний процесуальний кодекс України: затв. Законом України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI; зі змін. та допов. Станом на 2024 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 31.03.2024).

188. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодєд; за ред. І. М. Даньшина. Харків: Право, 2003. 352 с.

189. Кримінологія: навчально-методичний посібник / О.М. Джужа, Є.М. Моїсєєв, В.В. Василевич та ін.; за заг. ред. О.М. Джужи. К.: Атіка, 2003. 400 с.

190. Кримінологія: підручник / А. М. Бабенко, О. Ю. Бусол, О. М. Костенко та ін.; за заг. ред. Ю. В. Нікітіна, С. Ф. Денисова, Є. Л. Стрельцова. – 2-ге вид., перероб. та допов. Харків: Право, 2018. 416 с.
191. Кримінологія: підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, В. В. Черней, С. С. Чернявський та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Чернея; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 612 с.
192. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Х.: Право, 2009. 288 с.
193. Кримінологія: навч. посіб. / О.М. Джужа, В.В. Василевич, О.Г. Колб та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О.М. Джужі. Київ: Атіка, 2009. 312 с.
194. Кримінологія: навч. посіб. / Ю. Ф. Іванов, О. М. Джужа. К.: ПАЛИВОДА А. В., 2006. 264 с.
195. Кримінологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2014. 440 с.
196. Кримінологія: підручник / за заг. ред. Л. С. Сміяна, Ю. В. Нікітіна. К.: Національна академія управління, 2010. 496 с.
197. Кримінологія: підручник для студ. вищ. навч. закладів / О. М. Джужа, Я. Ю. Кондратьєв, О. Г. Кулик та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі. К.: Юрінком Інтер, 2002. 416 с.
198. Кримінологія: підручник / за ред. Б.М. Головкіна, Право, Харків, 2020. 384 с.
199. Кримінологія. Академічний курс / за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ: Кондор, 2018. 588 с.
200. Криштанович М. Ф. Державне управління кадровим забезпеченням органів внутрішніх справ України. *Демократичне врядування*. 2012. Вип. 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2012_9_23.pdf (дата звернення: 15.08.2024).
201. Куц В. М. Протидія злочинності: сутність і зміст. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4. С. 103-112.

202. Куций В.В. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. С. 815-819.

203. Лацько А.В. Криміногенна детермінація кримінальних правопорушень проти довкілля. *Conferința științifică internațională «OMUL, CRIMINOLOGIA, ȘTIINȚA»*, ediția a II-a Chișinău, 24 martie 2023. С. 771-775.

204. Литвинов О. М. Загальносоціальний вектор у механізмі протидії злочинності та фактори, що його обумовлюють. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2008. Вип. 41. С. 111–117.

205. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні (теоретичні та практичні засади): дис. ... д-ра юрид. наук. Дніпропетровськ, 2010. 426 с.

206. Макдональд, Р. (Richard Macdonald). *Environmental Crime and Justice*. Oxford Bibliographies. URL: <https://www.oxfordbibliographies.com/abstract/document/obo-9780195396607/obo-9780195396607-0063.xml> (дата звернення: 11.02.2025).

207. Марко С.І. Детермінанти кримінальних правопорушень проти довкілля в Україні. *Науковий вісник № 3*, 2023. ЛьвДУВС. С. 26-32.

208. Маслова Н.Г. Діяльність правоохоронних органів України у сфері запобігання кримінальному радикалізму. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/6_2019/part_1/12.pdf (дата звернення: 13.07.2024).

209. Масштабне браконьєрство: на Київщині чоловік наловив риби і раків на 900 тис. грн (фото). URL: <https://glavcom.ua/kyiv/news/masshtabne-brakonjerstvo-na-kijivshchini-cholovik-naloviv-ribi-i-rakiv-na-900-tis-hrn-foto-1050042.html> (дата звернення: 13.09.2024).

210. Матвійчук В. К. Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: монографія. К.: Національна академія управління, 2011. 368 с.

211. Медицький І. Б. Запобігання злочинності: навч. посіб. Івано-Франківськ, 2008. 232 с.
212. Межевська Л.В., Челахол М.К. Діяльність Національної поліції у сфері охорони навколишнього природного середовища. *Порівняльне аналітичне право*. 2017. № 1. С. 118-120.
213. Мета діяльності Держекоінспекції: офіційний сайт Держекоінспекції. URL: <https://www.dei.gov.ua/post/42> (дата звернення: 01.02.2025).
214. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: навчальний посібник / Батюк О.В., Благута Р.І., Гумін О.М., за заг. ред. Є.В. Пряхіна. Львів, 2011. URL: https://e-pidruchniki.com/content/50_3_osoblivosti_rozslidyvannya.html (дата звернення: 03.03.2025).
215. Методика розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. / О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк, О. В. Захарова та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 2-ге вид., перероб. та допов. Львів: ЛьвДУВС, 2019. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2746/1/МРОВЗ-навч%20посібник%202019.pdf> (дата звернення: 03.10.2024)
216. Митний Кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 44-45, № 46-47, № 48, ст. 552. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 06.06.2024).
217. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред.: В. В. Коваленко, Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ : Атіка, 2010. Т. VI: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). 1128 с.
218. Мойсенко В.В. Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері господарської діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.08. ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом». Київ, 2021. 232 с.

219. Мурихін С.В. Екологічна безпека як родовий об'єкт екологічний злочинів. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 1(16), том 2, 2017. С. 63-67.

220. Мурихін С.В. Покарання за екологічні злочини в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; ПрАТ ВНЗ «Міжрегіон. Акад. упр. Персоналом». Київ, 2020. 20 с.

221. На внутрішніх водоймах та місцях реалізації водних біоресурсів Запорізької області тривають спільні природоохоронні заходи. URL: https://zp.darg.gov.ua/index.php?lang_id=1&content_id=1278&lp=1 (дата звернення: 02.04.2025).

222. На водоймах та ринках Запорізької області тривають заходи по недопущенню незаконного вилову і реалізації водних біоресурсів. URL: https://zp.darg.gov.ua/index.php?lang_id=1&content_id=1178&lp=23 (дата звернення: 11.04.2025).

223. На Одещині тривають перевірки щодо наявності риби та морепродуктів на прилавках ринків та їх походження. URL: <https://dpss.gov.ua/news/na-odeshchshchyni-tryvaiut-perevirky-shchodo-naivnosti-ryby-ta-moreproduktiv-na-prylavkakh-rynkiv-ta-ikh-pokhodzhennia> (дата звернення: 19.10.2024).

224. На ратнівському ринку перевірили місця продажу рибної продукції. URL: <https://ratne.rayon.in.ua/news/608866-na-kovelskomu-rinku-perevirili-mistsya-prodazhu-ribnoi-produktsii> (дата звернення: 11.04.2024).

225. На Сумщині судитимуть працівників Держрибагентства, які незаконно виловлювали рибу на Косівщинському водосховищі. URL: <https://dbr.gov.ua/news/pracivniki-dbr-na-sumshhini-suditimut-pracivnikiv-derzhribagentstva-yaki-nezakonno-vilovlyuvali-ribu-na-kosivshhinskomu-vodoshovishhi> (дата звернення: 11.06.2024).

226. Напруженість на ринку праці України: чинники, соціальні наслідки та шляхи подолання. *Аналітична записка*. URL: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/12/> (дата звернення: 03.05.2024).

227. Науково-практичний коментар до ст. 249 Кримінального кодексу України. URL: <http://www.jurists.org.ua/criminal-law/1900-naukovo-praktichniy-komentar-do-st-249-krimnalnogo-kodeksu-ukrayini.html> (дата звернення: 08.06.2025).

228. Науково-практичний коментар до статті 249 Кримінального кодексу України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/КК004760#:~:text=1.,складової%20частини%20навколишнього%20природного%20середовища> (дата звернення: 12.03.2024).

229. Незаконне культивування наркотиковмісних рослин: кримінально-правовий та кримінологічний аспекти, запобігання: монографія / В. І. Женунтій, А. М. Бабенко. Донецьк: ДЮІ ЛДУВС: Вебер, Донецька філія, 2009. 222 с.

230. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу / за ред. Е. М. Лібанової. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2012. 404 с.

231. Носевич Н.Р. Державне бюро розслідувань як суб'єкт формування та реалізації кримінологічної політики держави. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. № 1 (3), 2022. С. 116-122.

232. Носевич Н.Р. Кримінологічне розуміння Державного Бюро Розслідувань як суб'єкта протидії злочинності в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. Випуск 7, 2019. С. 194-199.

233. Носенко В. А. Індивідуально-профілактичні 497 злочинам проти життя та здоров'я особи у кримінально-виконачих установах закритого типу / *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*: Зб. наук. пр. – К.: НАУ, 2014. № 3 (32). С. 145-149.

234. Одерій О. В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля: монографія. Харків: Діса плюс, 2015. 528 с.

235. Одерій О.В. Аналіз стану та причин злочинності проти довкілля в Україні: комплексно-криміналістичний аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 504-511.

236. Одерій О.В. Проблеми теорії та практики розслідування злочинів проти довкілля: автореф. дис...докт. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2015. 42 с.

237. Орлеан А. М. Причини та умови: погляд на розкриття змісту та методологію їх дослідження для певного виду умисних злочинів. *Вісник юридичного інституту ОНЮА*. 2004. № 2. С. 187-194.

238. Оробець К. М. Дія як ознака об'єктивної сторони незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (стаття 249 Кримінального кодексу України). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 10. С. 160-169.

239. Оробець К. М. Кримінальна відповідальність за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом: дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.08. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. 235 с.

240. Оробець К. М. Кримінальна відповідальність за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом: монографія. Харків: Право, 2014. 256 с.

241. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua> (дата звернення: 01.12.2024).

242. Перевірка місць збуту водних біоресурсів. URL: https://pl.darg.gov.ua/_perevirka_miscj_zbutu_vodnih_0_0_0_3583_1.html (дата звернення: 12.02.2025).

243. Підвищення кваліфікації працівників органів Національної поліції О.В. Кузніченко, А.С. Салман: збір. матер. конференції «Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України». Харків, 2018. С. 151-153.

244. Погарченко Т.В. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам, пов'язаних із порушенням державних соціальних стандартів: дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.08. ВНЗ «Міжрегіональна академія управління персоналом», Київ, 2018. 230 с.

245. Поліщук Г.С. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам проти довкілля (за матеріалами Причорноморського регіону України):

дис... канд. юрид. наук: 12.00.08; Київський національний ун-т внутрішніх справ.
К., 2006. URL:
https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_low/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DARD%26P21DBN%3DARD%26Z21ID%3D%26Image_file_name%3DDOC/2006/06pgspru.zip%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1&ved=2ahUKEwiIgYmiv4KOAxUu7AIHHTzIIy8QFnoECBwQAQ&usg=AOvVaw3Cal_v4lBa_bZ3clnS8ilO (дата звернення: 12.04.2025).

246. Положення про Державне агентство України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм. URL: https://darg.gov.ua/_polozhennja_0_13_menu_0_1.html (дата звернення: 12.02.2025).

247. Положенням про Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 червня 2020 року № 614 «Деякі питання Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/614-2020-p#Text> (дата звернення: 12.05.2025).

248. Поняття і система запобігання злочинності, класифікація запобіжних заходів. URL: <http://mego.info/матеріал/1-поняття-і-система-запобігання-злочинності-класифікація-запобіжних-заходів> (дата звернення: 04.02.2025).

249. Порядок взаємодії Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України з центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра захисту довкілля та природних ресурсів України. Наказ № 358 від 09.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1335-22#Text> (дата звернення: 12.02.2025).

250. Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під

час кримінального провадження: постанова Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 р. № 1104. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF#Text> (дата звернення: 14.02.2025).

251. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т. 5. Кримінально-правові науки. *Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні* / за заг. ред. В. В. Сташиса. Харків: Право, 2008. 840 с.

252. Природно-заповідний фонд. URL: <https://wownature.in.ua/oberihaymo/pryrodno-zapovidnyy-fond/> (дата звернення: 16.03.2025).

253. Природоохоронні відносини як об'єкт злочинів у галузі охорони природи / В. Я. Тацій, І.Г. Цесаренко. Проблеми соціалістичної законності: респ. міжвід. наук. зб. Харків. Юрид. ін-т. Харків: Вища шк., 1983. Вип. 12. С. 86.

254. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад: Наказ МВС України від 28.07.2017 № 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17#Text> (дата звернення: 22.01.2025).

255. Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії між Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією України та Національною гвардією України у сфері запобігання й реагування на надзвичайні ситуації, пожежі та небезпечні події: наказ МВС України від 22.08.2016 № 859. Офіційний вісник України. 2016. № 77. Ст. 2583.

256. Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію України: постанова Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2017 р. №275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-п#Text> (дата звернення: 22.02.2025).

257. Про затвердження Положення про Національну поліцію: постанова Кабінету Міністрів України від 28. 10. 2015 р. № 877. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF> (дата звернення: 23.01.2025).

258. Про затвердження Положення про профілактику правопорушень, пов'язаних із здійсненням службової діяльності працівниками митної служби

України: Наказ № 380 від 24.05.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0875-04#Text> (дата звернення: 08.02.2025).

259. Про затвердження Правил любительського рибальства: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 19. верес. 2022 р. № 700. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1412-22#Text> (дата звернення: 12.05.2025).

260. Про зону надзвичайної екологічної ситуації: Закон України від 13.07.2000 № 1908-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 42. Ст. 348.

261. Про Концепцію розвитку рибного господарства України / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 41, ст. 344. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1885-14#Text> (дата звернення: 22.01.2025).

262. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 41. Ст. 546.

263. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 № 1550-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 23. Ст. 176.

264. Про схвалення Стратегії розвитку галузі рибного господарства України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках/ схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 травня 2023 р. № 402-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/402-2023-p#Text> (дата звернення: 12.02.2024).

265. Проблема браконьєрства в Україні: сучасний стан та шляхи вирішення. URL: https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=1970 (дата звернення: 22.03.2025).

266. Програма розвитку галузі рибного господарства Житомирської області на 2024–2030 роки. URL: <https://oda.zht.gov.ua/main/zvity-pro-strategichnu-ekologichnu-otsinku-proyektiv-programy/proyekt-programy-rozvytku-galuzi-rybnogo-gospodarstva-zhytomyrskoyi-oblasti-na-2024-2030-roky/> (дата звернення: 22.01.2025).

267. Прокурори пройшли тренінг із захисту довкілля під час збройного конфлікту. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/prokurori-proisli-trening-iz-zaxistu-dovkillya-pid-cas-zbroinogo-konfliktu> (дата звернення: 13.02.2024).

268. Профілактика екологічної злочинності. URL: https://pidru4niki.com/1886031349665/pravo/profilaktika_ekologichnoyi_zlochinnosti (дата звернення: 19.05.2025).

269. Профілактика екологічних правопорушень. URL: <http://radnuk.info/pidrychnuku/ekolog-pravo/463-ekolog/7811-s-43---.html> (дата звернення: 12.02.2025).

270. Публічний звіт Голови державного агентства меліорації та рибного господарства України. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2021/zvit-derjfish-2021.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 12.10.2024).

271. Регіональна програма розвитку рибного господарства Волинської області на 2024–2029 роки. URL: <https://agrovoly.gov.ua/article/regionalna-programa-rozvytku-rybnogo-gospodarstva-volynskoyi-oblasti-na-2024-2029-roky> (дата звернення: 10.02.2025).

272. Регіональна Програма розвитку рибного господарства Одеської області на 2024-2030 рок. URL: <https://mologivskagromada.gov.ua/news/1724155352/> (дата звернення: 14.09.2023).

273. Резніченко Г. С. Кримінальна відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 2. С. 46-50.

274. Резніченко Г.С. Деякі проблеми кримінальної відповідальності за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. *Наукові перспективи*. 2025. №4 (58). С. 1376-1384.

275. Резніченко Г.С. Кримінально-правові заходи запобігання незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. *Наукові перспективи*. 2025. 5 (59). С. 1448-1455.

276. Рибна промисловість України: матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Рибна_промисловість_України (дата звернення: 08.05.2025)

277. Рибоохоронні патрулі Держрибагенства посилили контроль за реалізацією водних біоресурсів на ринках та місцях стихійної торгівлі. URL: https://darg.gov.ua/index.php?lang_id=1.&content_id=14426&lp=14 (дата звернення: 02.04.2025).

278. Річки Волинської області: матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Річки_Волинської_області (дата звернення: 12.09.2024).

279. Роз'яснювальна робота серед рибалок-любителів на водоймах Харківщини. URL: https://khr.darg.gov.ua/_roz_jasnjuvaljna_robota_sered_0_0_0_2140_1.html (дата звернення: 19.05.2025).

280. Роль правоохоронних та судових органів у забезпеченні законності та правопорядку / С.О. Загороднюк, А.М. Меденцев, В.О. Допілка. *Держава та регіони. Серія: Право*, 2022. №4 (78). С. 104-108.

281. Рудик В.В. Профілактична функція суду. *Юридичний науковий електронний журнал*. Випуск 3, 2024. С. 479-481.

282. Садова Т.С. Воєнні злочини проти довілля за міжнародним кримінальним правом: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Міністерство освіти і науки України, Одеса, 2023. 230 с.

283. Салтевський М. В. Навчально-довідковий посібник з криміналістики. Київ: ВІПОЛ, 1994. 180 с.

284. Сікач К.Ю. Фактори формування і поширення злочинності: теоретичний аспект. *Економічна та соціальна географія*. Вип. 65. 2012. С.80-88.

285. Сокурченко В.В. Запобігання злочинності як фундаментальна проблема теоретичної і прикладної кримінології. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*. Харків, 2018. С. 13-14.

286. Старко О.Л. Кримінологічні ознаки особи неповнолітнього злочинця. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. №5. С. 204.
287. Стародавній Рим: матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Стародавній_Рим (дата звернення: 12.03.2024).
288. Стаття 249. Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. Українській юридичний портал «Радник». URL: <http://radnuk.info/komentar/kriminal/osobluva/294-rozd8/4539--249-----.html> (дата звернення: 22.05.2025).
289. Стаття 249. Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. Мего-Інфо – Юридичний портал №1. URL: <http://mego.info/матеріал/стаття-249-незаконне-зайняття-рибним-звіриним-або-іншим-водним-добувним-промислом> (дата звернення: 22.04.2025).
290. Статут про покарання, які накладаються мировими судьями (1864 р.). URL: <https://rozheva.zyma.cx.ua/articles/statut-pro-pokarannja1864-r-tekst.html> (дата звернення: 03.02.2025).
291. Стратегія розвитку системи соціальних послуг в Україні на період 2021-2025 рр. URL: https://caritas.ua/wp-content/uploads/2021/08/strategiya-rozvytku-systemy-soczialnyh-poslug-v-ukrayini-na-period-do-2025.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 10.03.2025).
292. Стукаліна О.В. Екологічний тероризм в Україні як глобальна проблема сучасності. *Науково-практичний журнал «Екологічне право»*. Випуск 3-4, 2022. С. 67-71.
293. Стукаліна О.В. Кримінологічна характеристика та запобігання терористичним актам у великих містах України: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право». Одеський державний університет внутрішніх справ, Одеса, 2023. 286 с.
294. Стукаліна О.В. Особливості детермінації терористичного акту у великих містах України. *Науково-практичний журнал «Соціологія права»*. Випуск 3-4 (42-43). 2022. С. 78-85.

295. Стюарт, М. (Martha Stewart). *Illegal Wildlife Trade and Environmental Crime*. Управління ООН з наркотиків та злочинності (UNODC). URL: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/wildlife/llegal_wildlife_trade_and_climate_change_2022.pdf (дата звернення: 10.02.2025).
296. Судові рішення з Єдиного реєстру судових рішень за фактом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 249 КК України. URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 10.01.2025).
297. Тацій В. Я. Об'єкт та предмет злочину у радянському кримінальному праві. Харків: Вища шк., 1988. С. 42.
298. Текст Кримінального кодексу Республіки Грузія в актуальній редакції. URL: https://web.archive.org/web/20160314081101/http://www.tcc.gov.ge/uploads/kanonebi/sisxlis_samartlis_kodeqsi.pdf (дата звернення: 11.10.2024).
299. Тіщенко В.В. Концептуальні основи розслідування корисливо-насильницьких злочинів: дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2003. 445 с.
300. Трекер економіки України під час війни. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/> (дата звернення: 06.03.2025).
301. Турлова Ю. А. Кримінологічна характеристика браконьєрства в Україні та протидія цим злочинам: автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право»; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2011. 18 с.
302. Турлова Ю. А. Типологія осіб, які вчиняють екологічні злочини. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5/2. С. 156-162.
303. Турлова Ю.А. Соціально-рольова характеристика осіб, які вчиняють екологічні злочини. Випуск 33, 2017. *Трибуна докторанта, аспіранта і здобувача*. С. 228-238.
304. Турлова Ю.А. Феномен екологічної злочинності: питання кримінологічної дефініції. *Держава і право. Серія «Юридичні і політичні науки»*. 2012. Вип. 66. С. 237-246.

305. Туровець Ю.М. Початковий етап розслідування злочинів проти довкілля: автореф. дис...канд. юрид. наук: 12.00.09. Ірпінь, 2012. 19 с.
306. Указ Президента України «Про Стратегію подолання бідності». URL: https://ips.ligazakon.net/document/U637_01?an=883 (дата звернення: 07.10.2024).
307. Українське товариство охорони д: матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Українське_товариство_охорони_природи (дата звернення: 19.01.2025).
308. Ухвала Обухівського районного суду Київської області від 07 червня 2024 року (справа № 372/3096/24, провадження 1-кс-738/24). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119752828> (дата звернення: 13.04.2025).
309. Ухвала Обухівського районного суду Київської області від 24 квітня 2024 року (провадження № 1-кс-542/24). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118584925> (дата звернення: 02.03.2025).
310. Ухвала Ренійського районного суду Одеської області від 16 квітня 2021 року (провадження № 1-кп/510/140/21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96311343> (дата звернення: 22.12.2024).
311. Фаулер, М. (Michael Fowler). Transnational Environmental Crime: Toward an Integrated Approach. *Environmental Crime Journal*. URL: <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?doi=4d6d925ca543d94ca156a0a374df472a51dbf681&repid=rep1&type=pdf> (дата звернення: 13.05.2025).
312. Фонд рибогосподарських водних об'єктів Рівненської області. URL: https://rv.darg.gov.ua/_fond_ribogospodarsjkih_vodnih_0_0_0_648_1.html (дата звернення: 14.12.2024).
313. Хоменко В. П. Запобігання злочинам у фіскальній сфері як складова забезпечення фінансової безпеки держави. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 37–47.
314. Чекмарьова І.М. Демографічні фактори впливу на кримінологічну обстановку у прикордонних регіонах Півдня України. *Кримінально-правові та*

кримінологічні аспекти протидії злочинності: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 25 листопада 2016 р. С.182-184.

315. Чекмарьова І.М. Запобігання злочинності у прикордонних регіонах Півдня України: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Одеський державний університет внутрішніх справ, Одеса, 2017. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0417U003784> (дата звернення: 02.07.2024).

316. Чекмарьова І.М. Індивідуальне запобігання у системі запобігання злочинності неповнолітніх. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. С. 182-186.

317. Черевко К.О. Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в розрізі українського законодавства. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. №2 (23). 2020. С. 61-68.

318. Шалгунова С. А. Дослідження особи насильницького злочинця: потреби теорії та практики. *Наук. вісн. Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2006. № 3. С. 219-224.

319. Шалгунова С. А. Особа насильницького злочинця: монографія. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2012. 548 с.

320. Шевченко Н. С. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання забрудненню атмосферного повітря: дис. ... доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України. Харків, 2024. 259 с.

321. Шевченко Н.С. Теоретичні засади загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаних із забрудненням атмосферного повітря. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. С. 71-76.

322. Шуміло О.О. Кримінологічна характеристика та запобігання жорстокому поводженню з тваринами: дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.08. Харків, 2016. 206 с.

323. Юзікова Н.С. Втрата суспільної небезпечності вчиненого злочину у сфері земельних відносин. *Приватне та публічне право*. 2023. № 4. С. 67-71.

324. Юзікова Н.С. Пріоритетність екологічної безпеки у сфері водних біоресурсів та ефективної протидії незаконному промислу в державній політиці України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 3. Частина II. С. С.494-499.

325. Юзікова Н.С. Синергія органів влади у забезпеченні екологічної безпеки та запобіганні екологічній злочинності в Україні: у контексті повоєнного відновлення та євроінтеграційних процесів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2025. № 1. С. 166-173.

326. Юзікова Н.С., Гетьман Є.С. Пріоритетність екологічної безпеки в державній політиці України: адаптація досвіду республіки Хорватія та викликів війни. *Наукові перспективи*. 2025. № 3. С. 157-169.

327. Act No. 37 of 2008 relating to the management and conservation of living marine resources (Marine Living Resources Act). URL: <https://www.fao.org/faolex/results/details/en/c/LEX-FAOC082017/#:~:text=The%20Marine%20Resources%20Act%20is,district%20quot as%2C%20and%20vessel%20quotas> (дата звернення: 12.02.2025).

328. Agreement on Fisheries Subsidies. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/rulesneg_e/fish_e/fish_e.htm (дата звернення: 22.04.2025).

329. An introduction to illegal wildlife trade and its effects on biodiversity and society / Annika Mozer, Stefan Prost. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666937423000021> (дата звернення: 17.02.2025).

330. Australia's second national plan of action to prevent, deter and eliminate illegal, unreported and unregulated fishing. URL: <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/e85ff57a-d7fb-4732-85d5-15d16797f78d/content#:~:text=Australia%20takes%20a%20positive%20and,up%20t heir%20implementation%20of%20key> (дата звернення: 12.02.2025).

331. Behavior Change Interventions to Reduce Illegal Fishing / Willow Battista, Rainer Romero-Canyas, Sarah Lindley Smith, Jose Fraire, Micah Effron, Dylan Larson-Konar and Rod Fujita. 2018. Volume 5. Article 403. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/marine-science/articles/10.3389/fmars.2018.00403/full> (дата звернення: 12.02.2025).
332. Chapter 4 – What is a fisheries subsidy? URL: <https://www.fao.org/4/y5424e/y5424e06.htm> (дата звернення: 12.02.2025).
333. Characteristics of providing financial support to small business in fishing industry using production model of knowledge base. URL: https://www.researchgate.net/publication/366699261_Characteristics_of_providing_financial_support_to_small_business_in_fishing_industry_using_production_model_of_knowledge_base (дата звернення: 12.02.2025).
334. Combating illegal, unreported, and unregulated fishing practices. URL: https://www.giz.de/en/downloads/giz_gv-fisch_iuu.pdf (дата звернення: 12.02.2025).
335. Combatting illegal fishing through transparency initiatives: Lessons learned from comparative analysis of transparency initiatives in seafood, apparel, extractive, and timber supply chains. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0308597X22000318> (дата звернення: 12.02.2025).
336. Combatting IUU fishing and Japan`s contributions. URL: <https://www.mofa.go.jp/files/100070980.pdf> (дата звернення: 12.02.2025).
337. Contextual Considerations for Eco-Behavioral Change Among Aquatic Recreationists. URL: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://research.usc.edu.au/view/pdfCoverPage%3FinstCode%3D61USC_INST%26filePid%3D13274653060002621%26download%3Dtrue&ved=2ahUKEwiZ0rSw5buMAxXg_rsiHdKOG10QFnoECBQQAQ&usg=AOvVaw3tDhxgf_PapIHQ7HHdxjnK (дата звернення: 12.02.2025).
338. Council regulation (EC) №1005/2008. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2008/1005/oj/eng> (дата звернення: 12.02.2025).

339. Criminological characteristics of persons who commit crimes in the sphere of security activities / V.V. Kopcha. URL: https://www.researchgate.net/publication/383971637_Criminological_characteristics_of_persons_who_commit_crimes_in_the_sphere_of_security_activities (дата звернення: 12.02.2025).

340. Danylevska, Y. O., Sokur, T. A., Bodnaruk, O. M., Shevchuk, A. V., & Stratiy, O. V. (2021). Criminal Liability of Legal Entities for Environmental Crimes: Problems of Law Enforcement Practice. *Cuestiones Políticas*, 39(71), 224-244.

341. Document Verification Manual: Vessel Identity. URL: <https://stopillegalfishing.com/news/document-verification-manual-vessel-identity-is-published/> (дата звернення: 12.02.2025).

342. Environmental Crimes: Their Nature, Scope, and Problems in Identification / Linert Lirëza, Gentian Koçi. URL: https://www.researchgate.net/publication/371715478_Environmental_Crimes_Their_Nature_Scope_and_Problems_in_Identification (дата звернення: 12.02.2025).

343. Exposing illegal hunting and wildlife depletion in the world's largest tropical country through social media data / Hani R. El Bizri, Marcela A. Oliveira, Aline Pessutti Rampini, Simon Knoop, Julia E. Fa, Lauren Coad, Thais Queiroz Morcatty, Gabriel Favero Massocato, Arnaud L. J. Desbiez, João Vitor Campos-Silva, Daniel Zani La Laina, José Maurício Barbanti Duarte, Rafael Sá Leitão Barboza, Zilca Campos, Marcélia Basto da Silva, Sarah Mângia, Daniel J. Ingram, Juliano A. Bogoni. URL: <https://conbio.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/cobi.14334> (дата звернення: 14.02.2025).

344. 6 Facts You May Not Know About Illegal, Unreported and Unregulated Fishing. URL: <https://www.pewtrusts.org/en/research-and-analysis/articles/2023/06/07/6-facts-you-may-not-know-about-illegal-unreported-and-unregulated-fishing> (дата звернення: 22.02.2025).

345. Factors associated with illegal fishing and fisher attitudes toward sturgeon conservation in the southern Caspian Sea. URL:

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0308597X18305736> (дата звернення: 12.02.2025).

346. Fisheries law of the people`s Republic of China (2004 Revision). URL: <https://faolex.fao.org/docs/pdf/chn23913E.pdf> (дата звернення: 10.05.2025).

347. Fisheries management Act 1991. URL: https://www.austlii.edu.au/cgi-bin/viewdb/au/legis/cth/consol_act/fma1991193/ (дата звернення: 12.02.2025).

348. Fishery Act No. 267 of December 15, 1949. URL: <https://faolex.fao.org/docs/pdf/jap1710.pdf> (дата звернення: 19.02.2024).

349. Ganna Sobko, Andrii M. Арагов, Natalya Kovalenko, Anatoliy Y. Frantsuz and Hanna Yermakova (2023). Socio-legal Problems of Environment Criminal-legal Protection, Regarding Illegal Deforestation. Review of Economics and Finance: vol.21.2023. URL: <https://refpress.org/ref-vol21-a23/> (дата звернення: 13.07.2024).

350. Ganna Sobko, Maryna Halkevych, Olena O. Yatsukh, Julia Shuldiner, Tatyana I. Bernevek Ecological Problems of Ukraine Related to Urbanization, Migration and State of War Екологічні проблеми України, які пов'язані із урбанізацією, міграцією та військовим станом.(2022) Environment and Ecology Research 10(6). (2022) Vol 10 (Dec, 2022) No 6 URL: https://www.hrpub.org/journals/jour_archive.php?id=40&iid=2061 (дата звернення: 07.07.2024).

351. Greenpeace: official website. URL: <https://www.greenpeace.org/international/> (дата звернення: 12.02.2025).

352. Illegal fishing costing six African countries \$2.3b annually: Report. URL: https://www.trtafrika.com/business/illegal-fishing-costing-six-african-countries-dollar23b-annually-report-13458846?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 12.11.2023).

353. Illegal fishing in the Tisza River drainage within Ukraine: A threat for local fish stocks? URL: https://www.researchgate.net/publication/268381025_Illegal_fishing_in_the_Tisza_R

iver_drainage_within_Ukraine_A_threat_for_local_fish_stocks (дата звернення: 22.02.2024).

354. Illegal fishing spurs billions in losses for developing countries, study says. URL: https://www.theguardian.com/environment/2022/oct/26/illegal-fishing-billions-losses-developing-countries?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 13.12.2024).

355. Illegal, unreported and unregulated fishing: from Wikipedia, the free encyclopedia URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Illegal,_unreported_and_unregulated_fishing (дата звернення: 05.05.2025).

356. Illegal, Unreported, and Unregulated Fishing Enforcement Act of 2015. URL: <https://www.congress.gov/bill/114th-congress/house-bill/774> (дата звернення: 04.01.2025).

357. Implementation of a «green investment» policy. URL: https://www.oecd.org/en/publications/towards-a-green-investment-policy-framework_5k8zth7s6s6d-en.html (дата звернення: 14.06.2025).

358. International plan of action to prevent, deter and eliminate illegal, unreported and unregulated fishing. URL: <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/a80c3bfb-1d5b-4ee6-9c85-54b7e83986a2/content> (дата звернення: 21.02.2024).

359. IUU Fishing as a National Security Threat: Revisiting India's Domestic Framework and Compliance with International Regimes. URL: <https://digital-commons.usnwc.edu/ils/vol96/iss1/14/> (дата звернення: 10.01.2025).

360. Large-scale Control of Illegal Fishing Needs Innovative Technology. URL: https://wwf.panda.org/wwf_news/?364700/drones-and-sturgeons (дата звернення: 10.03.2025).

361. Measures to protect fish and fish habitat. URL: <https://www.dfo-mpo.gc.ca/pnw-ppe/measures-mesures-eng.html> (дата звернення: 10.02.2024).

362. Observation of Sturgeon Poaching in Ukraine Is No Longer Mission Impossible. URL: <https://danube-sturgeons.org/photographing-of-sturgeon-poaching-in-ukraine-is-no-longer-mission-impossible/> (дата звернення: 16.03.2025).

363. OECD Environmental Outlook to 2030. 2017. Electronic data (1 file). URL: http://www.oecd-ilibrary.org/fr/environment/oecd-environmental-outlook-to-2030_9789264040519-en (дата звернення: 22.02.2024).

364. Ousman K. L. Drammeh. ILLEGAL, UNREPORTED AND UNREGULATED FISHING IN SMALL-SCALE MARINE AND INLAND CAPTURE FISHERIES. URL: <https://www.fao.org/4/y3274e/y3274e09.htm> (дата звернення: 22.03.2025).

365. Promoting sustainable fisheries: the policies and actions on combating illegal fishing in the North Natuna Sea of Indonesia. URL: <https://bioflux.com.ro/docs/2022.2253-2262.pdf> (дата звернення: 12.02.2024).

366. Risky facilities: Analysis of illegal recreational fishing in the Great Barrier Reef Marine Park, Australia. URL: https://www.researchgate.net/publication/328595331_Risky_facilities_Analysis_of_illegal_recreational_fishing_in_the_Great_Barrier_Reef_Marine_Park_Australia (дата звернення: 11.02.2025).

367. Stop illegal fishing. URL: <https://www.seafoodwatch.org/seafood-basics/sustainable-solutions/stop-illegal-fishing#:~:text=Enforcing%20fishing%20regulations%20requires%20governments,legal%20procedures%2C%20and%20much%20more.&text=Patrolling%20the%20ocean%20looking%20for,the%20resources%20many%20nations%20have> (дата звернення: 01.02.2025).

368. Strict penalties imposed on illegal fishing. URL: http://english.scio.gov.cn/m/whitepapers/2023-10/25/content_116773845.htm (дата звернення: 12.03.2023).

369. Supporting and strengthening the participation of local communities in the integrated management of water resources, flood risk and local development through the River Contracts – RCs (Contratti di Fiume – CdF). URL: <https://sdgs.un.org/partnerships/supporting-and-strengthening-participation-local-communities-integrated-management> (дата звернення: 22.07.2023).

370. The Oceans Suffering Most From Illegal Fishing. URL: https://www.statista.com/chart/25021/illegal-fishing-revenue-losses-by-ocean/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 12.06.2024).

371. U.S. Efforts to Combat Illegal Fishing and Associated Labor Abuses. URL: <https://2021-2025.state.gov/u-s-efforts-to-combat-illegal-fishing-and-associated-labor-abuses/> (дата звернення: 02.11.2025).

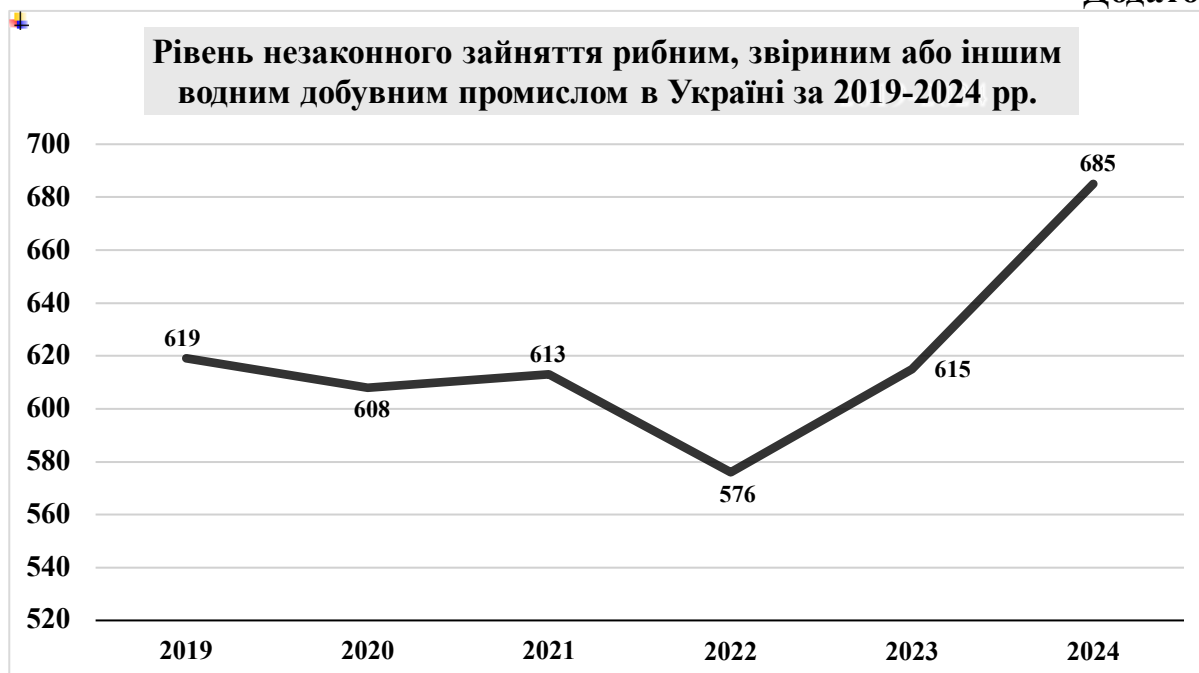
372. Who are the Key Offenders in Environmental Crimes? URL: <https://financialcrimeacademy.org/key-offenders-in-environmental-crimes/> (дата звернення: 07.02.2025).

373. WWF-Україна. URL: <https://wwf.ua> (дата звернення: 03 02.2025).

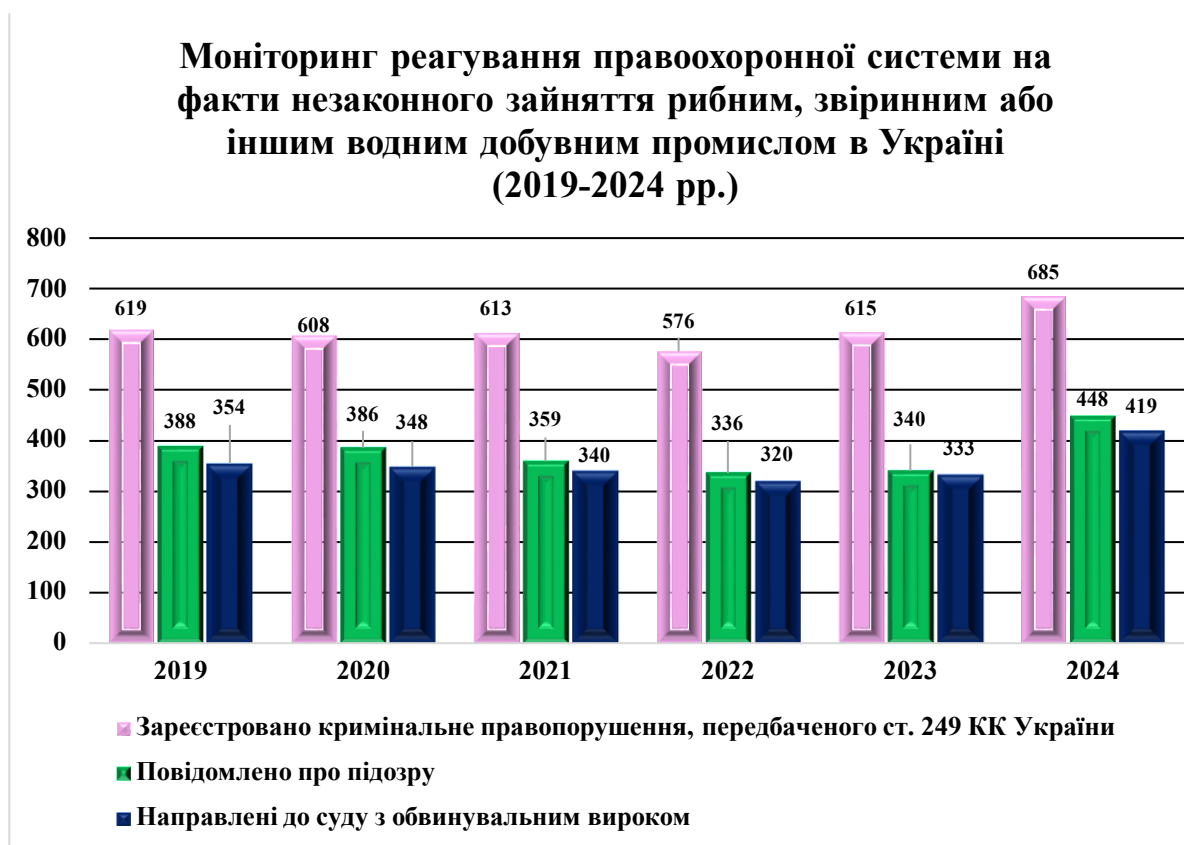
374. Yuzikova N., Khomiachenko S., Korniakova T., Prevention of a Destructive Attitude Towards the Environment as a Condition of Life Safety in the Ecosystem (criminological aspects). *Науково-практичний журнал «Право. Людина. Довкілля*. Том 11, № 3. К.: НАУ, 2020. С. 152-159.

ДОДАТКИ

Додаток А.1.

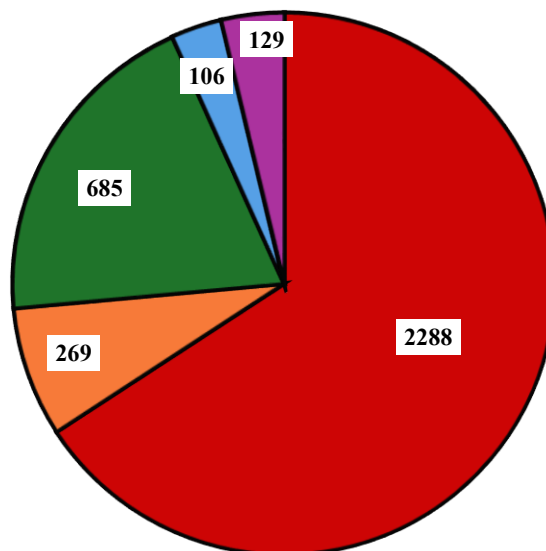

Додаток А.2.

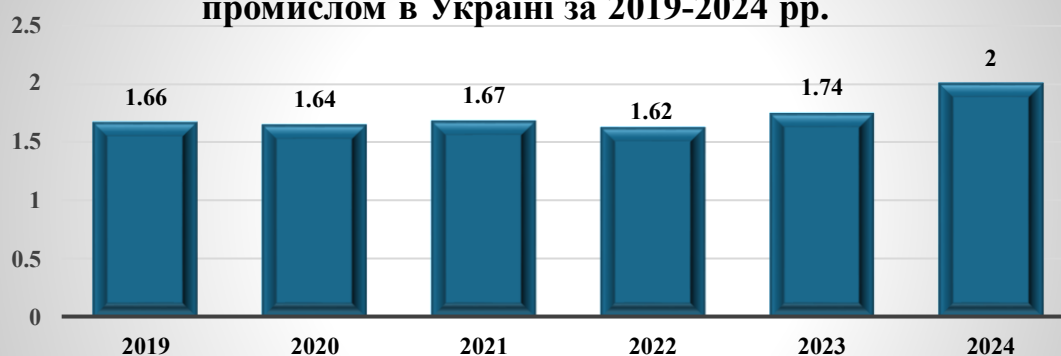

Структура екологічної злочинності в Україні за даними 2024 року

■ Ст.246 КК України ■ Ст. 240 КК України ■ Ст. 249 КК України
■ Ст.254 КК України ■ Ст. 242 КК України

Коефіцієнт інтенсивності незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні за 2019-2024 рр.

Географія незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні на 100 тис. населення у 2024 році

Примітка. Об'єктивні дані щодо цього кримінального правопорушення по Луганській, Донецькій областях та АР Крим відсутні, у зв'язку з тимчасовою окупацією цих територій

1.	Дуже високий	Полтавська	6,25
2.		Кіровоградська	4,97
3.		Чернігівська	4,73
4.		Миколаївська	4,35
5.	Високий	Одеська	3,67
6.		Черкаська	3,17
7.	Середній	Сумська	2,56
8.		Дніпропетровська	2,55
9.		Київська	2,48
10.	Помірний	Вінницька	1,72
11.		Волинська	1,72
12.		Хмельницька	1,57
13.		Запорізька	1,53
14.	Низький	Харківська	0,93
15.		Житомирська	0,91
16.		Чернівецька	0,67
17.		Херсонська	0,5
18.		Тернопільська	0,4
19.		Рівненська	0,09
20.		Львівська	0,08
21.		Закарпатська	0
22.		Івано-Франківська	0

Додаток А.7.

Стан реагування правоохоронної системи на факти незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом у регіонах України у 2024 році				
№	Назва областей	Кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень за фактом ст. 249 КК України	Кількість повідомлень про підозру за фактом ст. 249 КК України	Кількість обвинувальних актів, скерованих до суду за фактом ст. 249 КК України
1.	Одеська	88	56	52
2.	Полтавська	87	47	44
3.	Дніпропетровська	82	53	53
4.	Кіровоградська	56	28	26
5.	Миколаївська	49	33	33
6.	Чернігівська	47	41	37
7.	Київська	44	38	31
8.	Черкаська	38	33	33
9.	Сумська	28	19	19
10.	Вінницька	27	22	19
11.	Запорізька	26	22	19
12.	Харківська	25	8	8
13.	Хмельницька	20	10	6
14.	Волинська	18	9	5
15.	Житомирська	11	9	9
16.	Чернівецька	6	2	2
17.	Херсонська	5	0	0
18.	Тернопільська	4	1	1
19.	Львівська	2	1	1
20.	Рівненська	1	0	0
21.	Закарпатська	0	0	0
22.	Івано-Франківська	0	0	0

Таблиця 1. Стан незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом за 2022-2024 рр. в Одеській області

Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст. 249 КК України)	Одеська область		
	Обліковано кримінальних правопорушень звітному періоді	Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду
2022 рік	103	43	41
2023 рік	72	41	41
2024 рік	88	56	52

Таблиця 2. Стан незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом за 2022-2024 рр. в Миколаївській області

Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст. 249 КК України)	Миколаївська область		
	Обліковано кримінальних правопорушень звітному періоді	Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду
2022 рік	24	15	13
2023 рік	42	24	24
2024 рік	49	33	33

Таблиця 3. Стан незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом у Полтавській області за 2022-2024 рр.

Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст. 249 КК України)	Полтавська область		
	Обліковано кримінальних правопорушень звітному періоді	Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду
2022 рік	115	82	81
2023 рік	104	51	49
2024 рік	87	47	44

Таблиця 4. Стан незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом у Чернігівській області за 2022-2024 рр.

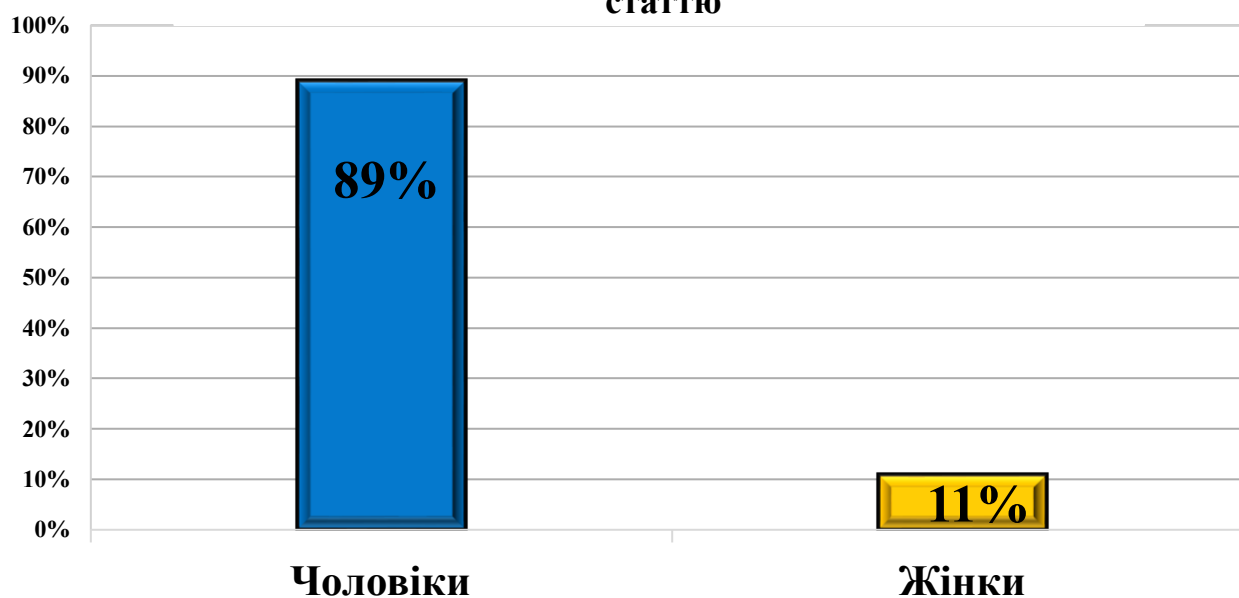
Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст. 249 КК України)	Чернігівська область		
	Обліковано кримінальних правопорушень звітному періоді	Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду
2022 рік	22	17	17
2023 рік	33	24	24
2024 рік	47	41	37

Таблиця 5. Стан незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом у Кіровоградській області за 2022-2024 рр.

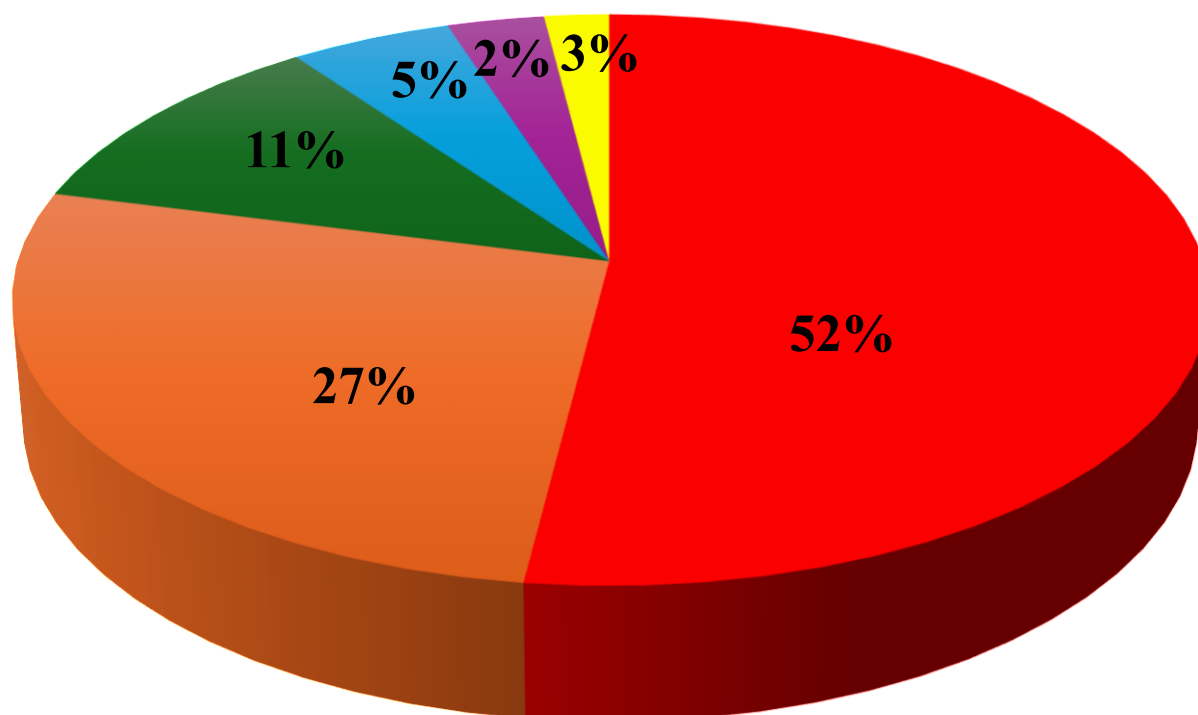
Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст. 249 КК України)	Кіровоградська область		
	Обліковано кримінальних правопорушень звітному періоді	Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду
2022 рік	58	30	25
2023 рік	62	23	22
2024 рік	56	28	26

Додаток Б.1.

Категорії осіб, які вчиняють незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом за статтю

**Відсоткове співвідношення осіб, які
вчиняють кримінальні правопорушення,
пов'язані з незаконним зайняттям рибним,
звіриним або іншим водним добувним
промислом за віком**

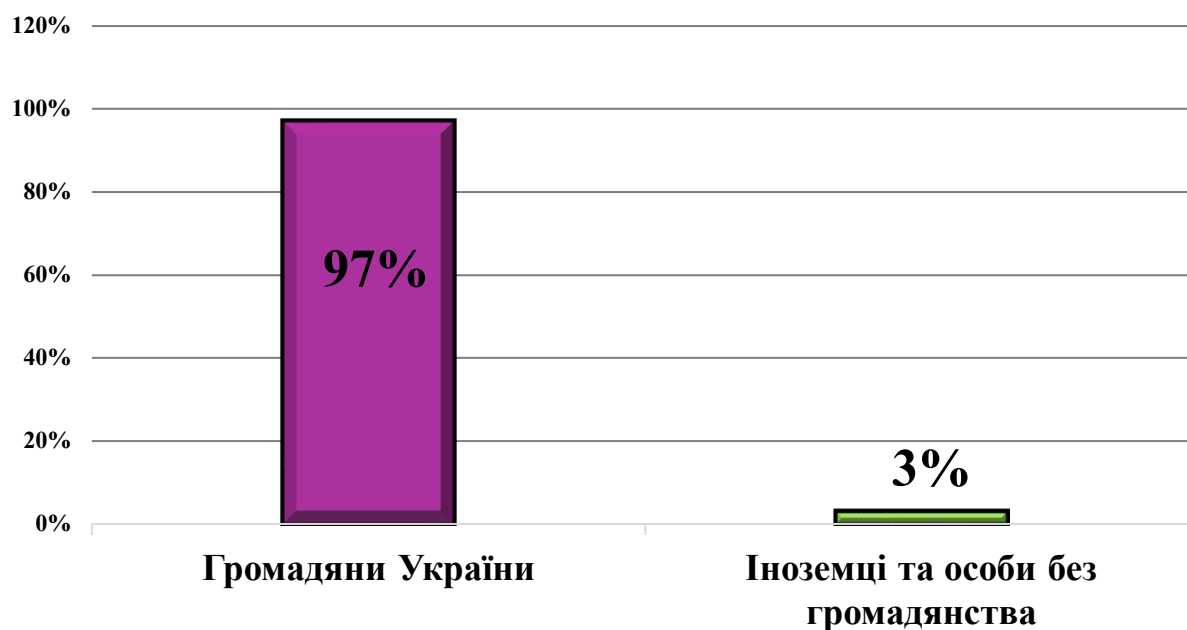
■ 18-30 рр.
■ 51-60 рр.

■ 31-40 рр.
■ 60 і більше рр.

■ 41-50 рр.
■ Неповнолітні

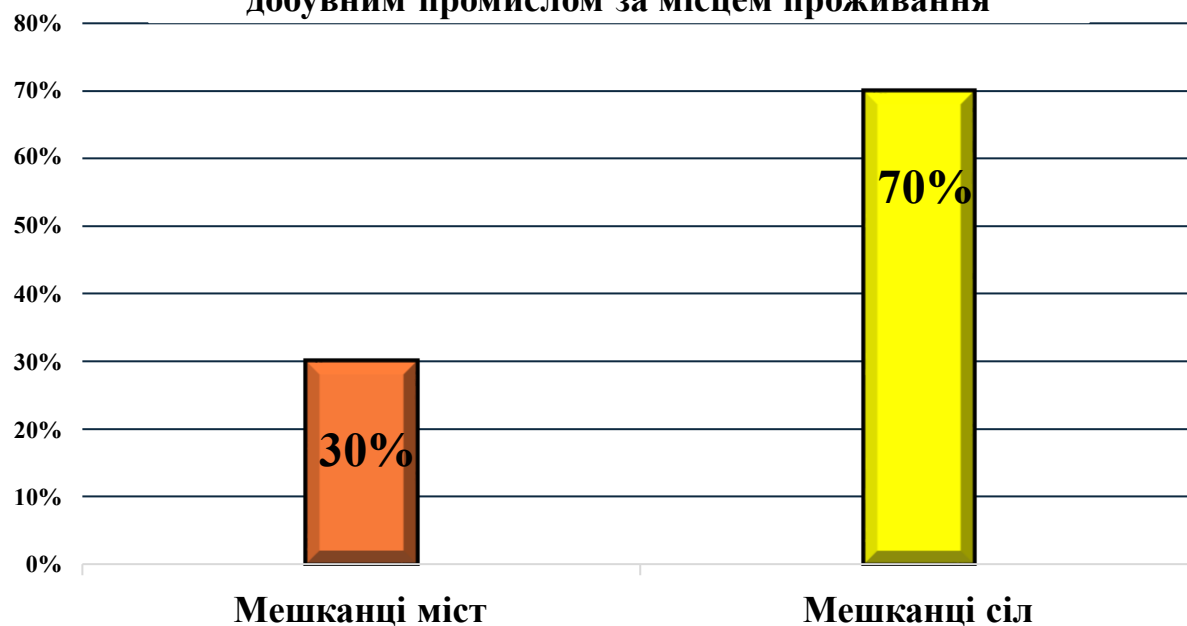
Додаток Б.3.

**Характеристика осіб, які вчиняють незаконне
зайняття рибним, звіриним або іншим водним
добувним промислом за громадянством**

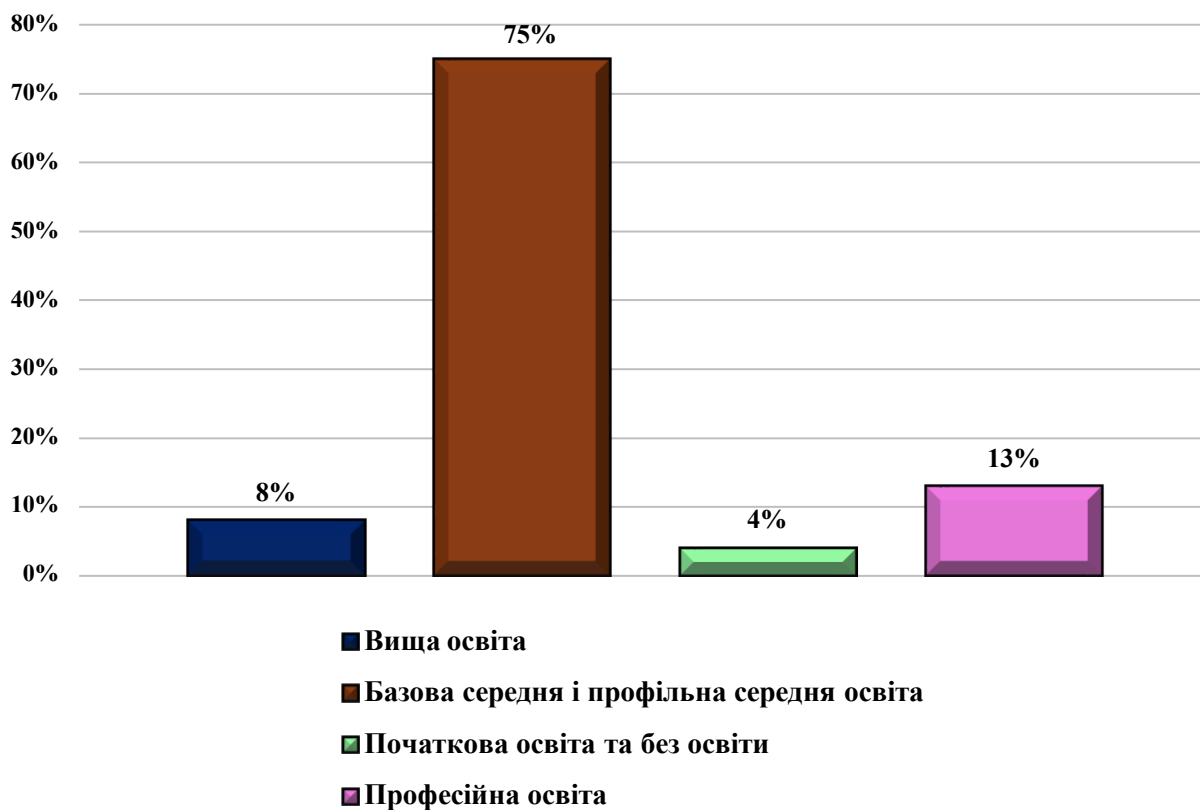

Додаток Б.4.

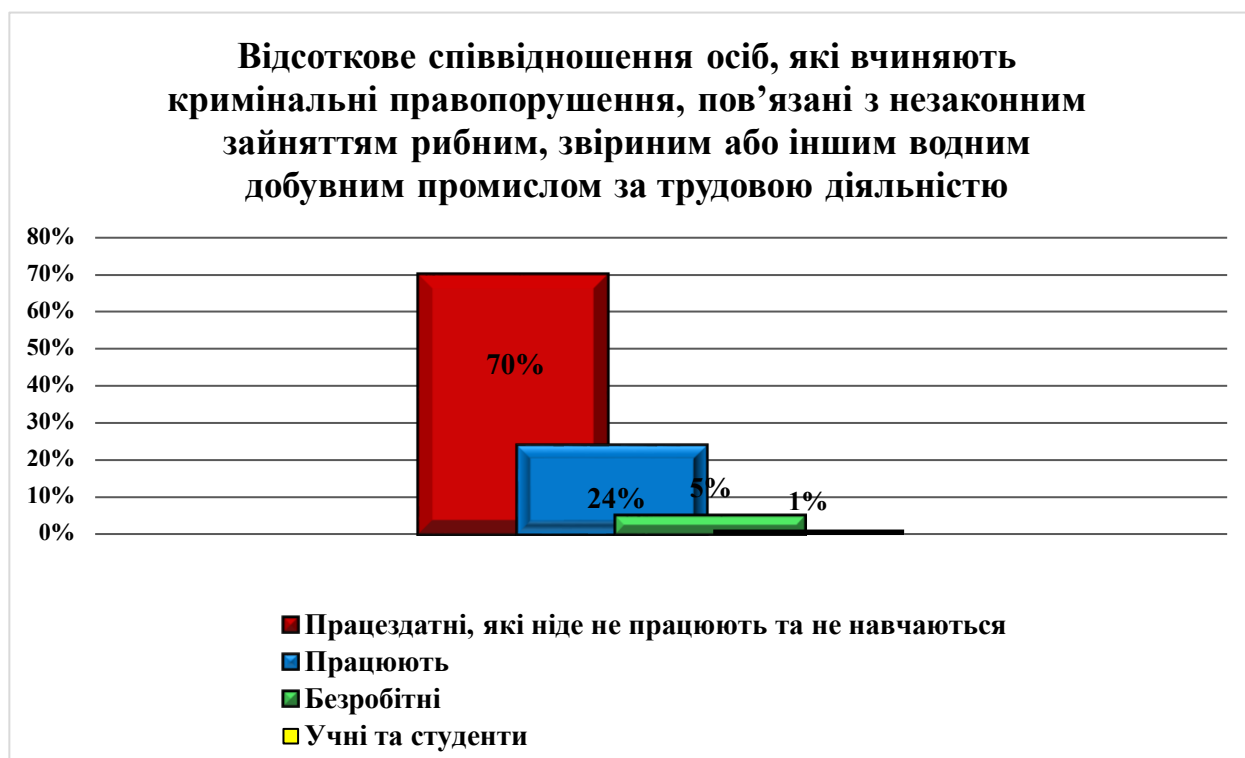
**Відсоткове співвідношення осіб, які вчиняють
кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним
зайняттям рибним, звіриним або іншим водним
добувним промислом за місцем проживання**

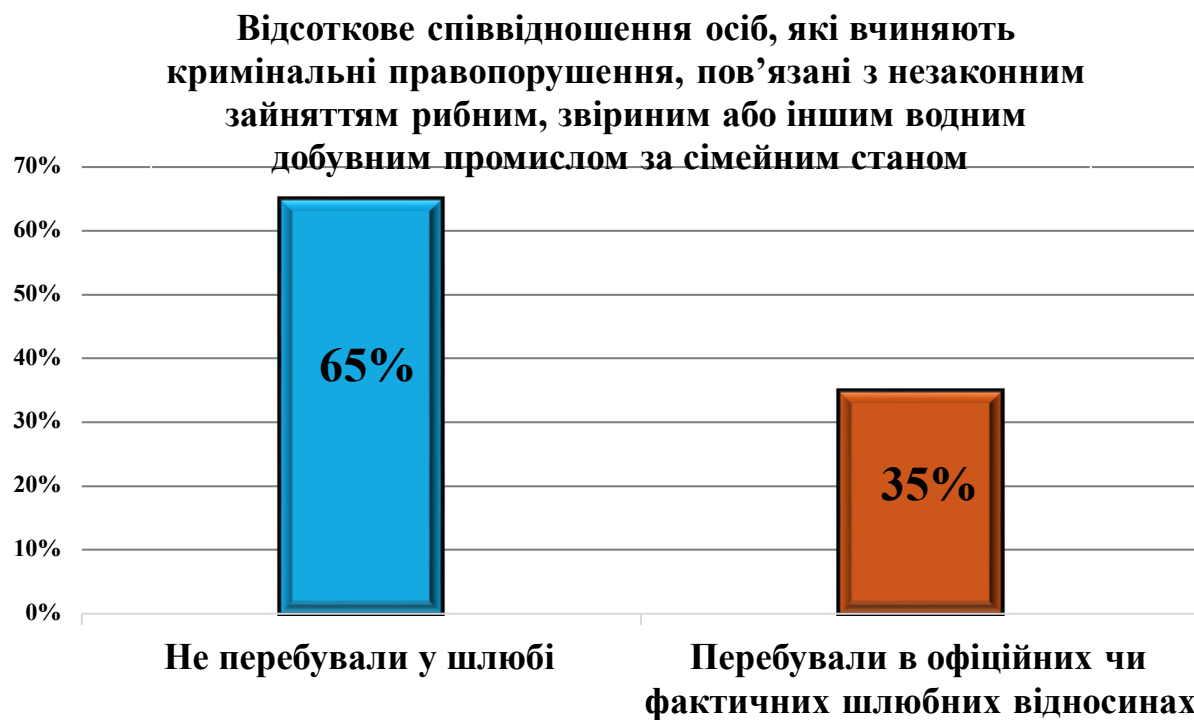
Відсоткове співвідношення осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним зайняттям рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом за освітою

Додаток Б.6.

Додаток Б.7.

АНКЕТА

для опитування працівників правоохоронних органів щодо незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні

1. Стаж вашої роботи в правоохоронних органах:

- До 1 року
- 1–5 років
- 6–10 років
- Понад 10 років

2. Чи мали ви досвід розслідування правопорушень, передбачених ст. 249 КК України?

- Так
- Ні

3. Як часто, на вашу думку, вчиняються правопорушення, передбачені ст. 249 КК України у вашому регіоні?

- Часто
- Іноді
- Рідко
- Не фіксуються

4. Які основні мотиви вчинення таких правопорушень ви спостерігали на практиці? (можна обрати кілька варіантів)

- Власна потреба (їжа)
- Отримання прибутку
- Відсутність правових знань
- Впевненість у безкарності
- Залучення до організованої групи

5. Які категорії осіб найчастіше вчиняють злочини, передбачені ст. 249 КК України?

- Безробітні
- Працівники рибної/мисливської сфери
- Особи з кримінальним минулим
- Молодь
- Інше (вказіть): _____

6. Які труднощі виникають при документуванні або розслідуванні таких правопорушень?

- Недостатність доказів
- Складність ідентифікації особи
- Відсутність належної техніки
- Слабка співпраця з екологічними службами
- Інше: _____

7. На вашу думку, які заходи були б найбільш ефективними для запобігання таким злочинам?

- Посилення покарання
- Залучення громади до виявлення фактів порушень
- Профілактика (роз'яснювальна робота)

- Зміцнення міжвідомчої співпраці
- Інше: _____

8. Як ви оцінюєте дієвість чинної редакції ст. 249 КК України?

- Дієва
- Частково ефективна
- Потребує доопрацювання
- Важко відповісти

9. Чи вважаєте ви, що нинішній рівень екологічної та правової освіти громадян достатній для попередження таких злочинів?

- Так
- Ні
- Частково

10. Чи вистачає у вашому підрозділі технічних засобів для фіксації екологічних правопорушень?

- Так
- Ні
- Частково

11. Чи відчуваєте ви потребу в спеціальному навчанні щодо протидії злочинам проти довкілля?

- Так, необхідне системне підвищення кваліфікації
- Ні, існуючих знань достатньо
- Важко відповісти

12. Як ви оцінюєте ефективність заходів примусового характеру (адміністративні штрафи, конфіскація знарядь лову, тимчасове вилучення майна) у запобіганні незаконному риболовству?

- Забезпечують негайне припинення порушень
- Значно зменшують повторні правопорушення
- Мають обмежений вплив на поведінку правопорушників
- Не є ефективними без супровідних профілактичних заходів
- Інше (вказіть): _____

13. На вашу думку, які фактори найбільше сприяють вчиненню незаконного рибного або звіриного промислу?

- Низький рівень правосвідомості та незнання законодавства
- Байдужість до екологічних наслідків
- Бажання отримати особисту матеріальну вигоду
- Відсутність чіткого уявлення про норми екологічного законодавства
- Усвідомлений умисел на порушення закону
- Інше (вказіть): _____

Аналітична довідка

за результатами опитування працівників правоохоронних органів щодо ситуації з незаконним зайняттям рибним, звіриним або іншим промислом в Україні

Кількість респондентів: Опитування охопило 97 працівників правоохоронних органів, які мають досвід у сфері розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля.

Результати опитування. 68 % опитаних вважають проблему незаконного зайняття рибним або звіриним промислом «дуже актуальною», 24 % – «помірно актуальною», 8 % – «малозначущою». Це вказує на значну поширеність правопорушень, передбачених ст. 249 КК України, а також на високий рівень занепокоєння з боку правоохоронців щодо шкоди, завданої довкіллю. 57 % респондентів зазначили, що кількість таких правопорушень «збільшилася» за останні роки, 29 % вважають, що вона залишилась стабільною, і лише 14 % вказали на зменшення. На думку опитаних, ключовими факторами, що спричиняють незаконне зайняття промислом, є: бажання швидкої матеріальної вигоди (47 %); низький рівень правової свідомості населення (32 %); недостатній контроль з боку природоохоронних органів (13 %); безкарність та неефективність покарання (8 %). 77 % респондентів вважають, що особи, які вчиняють незаконний водний промисел, мають низький рівень правосвідомості та не усвідомлюють повною мірою протиправність своїх дій. 65 % відзначили їхню байдужість до екологічних наслідків. 53 % наголосили на прагненні отримати особисту вигоду, незалежно від шкоди природі. 46 % вказали на слабе знання норм екологічного законодавства. Лише 20 % оцінили дії таких осіб як умисні й свідомі. На основі проведеного анкетування нами встановлено, що заходи примусового характеру, такі як адміністративні штрафи, конфіскація знарядь лову та тимчасове вилучення майна, демонструють високу ефективність у запобіганні незаконному риболовству. Зокрема, 72 % опитаних зазначили, що такі заходи забезпечують негайне припинення порушень, а 61 % – що вони значно зменшують повторні правопорушення серед осіб, які вже притягувалися до відповідальності. 62 % респондентів вважають ресурсне забезпечення боротьби з такими злочинами недостатнім, 28 % – частково достатнім, і лише 10 % – повністю достатнім. 47 % оцінили взаємодію між правоохоронними органами та екологічними службами як «недостатню», 38 % – «помірну», і тільки 15 % – «ефективну». Це вказує на наявність організаційних проблем у комплексному реагуванні. Респонденти назвали найефективнішими заходами: підвищення штрафів і посилення відповідальності (36 %); роз'яснювальну роботу серед населення (29 %); удосконалення технічного забезпечення правоохоронців (21 %); посилення екологічного контролю (14 %).

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Дзядик М. Р. Кримінологічна характеристика незаконного зайняття рибним або іншим водним добувним промислом. *Юридичний бюлетень*. Випуск 34. 2024. С. 174-179.

2. Дзядик М.Р. Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в умовах воєнного стану в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 3. 2024. С. 80-84.

3. Дзядик М.Р. Аналіз сучасних наукових досліджень щодо незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. *Юридичний науковий електронний журнал*. №3. 2025. С. 744-748.

4. Дзядик М.Р. Комплексні загальносоціальні заходи протидії незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*. №1. 2025. С. 831-837.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Дзядик М.Р. Незаконний рибний промисел: кримінологічний вимір. *Державно-правові засади формування безпекового середовища в Україні в умовах сучасних викликів*: матеріали Всеукраїнської наукової конференції (м. Одеса, 18 грудня 2024 р.). Одеса: ОДУВС, 2024. С. 153-157.

6. Дзядик М.Р. Деякі аспекти індивідуального запобігання незаконному рибальству та іншому водно добувному промислу в Україні. *Стан та перспективи розвитку адміністративного права України*: матеріали XI Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Одеса, 24 жовтня 2024 р.). Одеса: ОДУВС, 2024. С. 218-220.

7. Дзядик М.Р. Історія правового регулювання незаконного рибного, звіриною та іншого водного добувного промислу в Україні. *Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави*: матеріали XVI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Одеса, 29 березня 2024 року). Одеса: ОДУВС, 2024. С. 577-581.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор Одеського
державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Максим КОРНІЄНКО

«30» 06 2025 р.

АКТ

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
«Запобігання незаконному зайняттю рибним, звірним або іншим водно добувним промислом в
Україні» Дзядика Максима Руслановича у навчальний процес Одеського державного
університету внутрішніх справ**

Комісія у складі:**голови комісії:**

завідувачки докторантури та аспірантури, кандидата юридичних наук Теслюк І.О.,

членів комісії:

завідувачки кафедри адміністративно-правових дисциплін інституту права та безпеки
Одеського державного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора
Денисової А.В.,

завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін Одеського державного університету
внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Бабенка А.М.;

склали цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження за темою «Запобігання
незаконному зайняттю рибним, звірним або іншим водно добувним промислом в Україні» Дзядика
Максима Руслановича, впроваджені в наукову діяльність Одеського державного університету
внутрішніх справ і використовуються науково-педагогічним складом для проведення наукових
досліджень з вивчення проблем злочинності.

Для вивчення проблем злочинності використовують положення наступних наукових
публікацій, які виконані у рамках дисертаційного дослідження:

1. Дзядик М. Р. Кримінологічна характеристика незаконного зайняття рибним або іншим
водним добувним промислом. *Юридичний бюлетень*. Випуск 34. 2024. С. 174-179.

2. Дзядик М.Р. Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним
промислом в умовах воєнного стану в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 3.
2024. С. 80-84.

3. Дзядик М.Р. Аналіз сучасних наукових досліджень щодо незаконного зайняття рибним,
звіриним або іншим водним добувним промислом. *Юридичний науковий електронний журнал*.
№3. 2025. С. 744-748.

4. Дзядик М.Р. Комплексні загальносоціальні заходи протидії незаконному зайняттю рибним,
звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні в умовах воєнного стану. *Право і
суспільство*. №1. 2025. С. 831-837.

5. Дзядик М.Р. Незаконний рибний промисел: кримінологічний вимір. *Державно-правові
засади формування безпекового середовища в Україні в умовах сучасних викликів*: матеріали
Всеукраїнської наукової конференції (м. Одеса, 18 грудня 2024 р.). Одеса: ОДУВС, 2024. С. 153-
157.

6. Дзядик М.Р. Деякі аспекти індивідуального запобігання незаконному рибальству та
іншому водно добувному промислу в Україні. *Стан та перспективи розвитку адміністративного
права України*: матеріали XI Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Одеса, 24
жовтня 2024 р.). Одеса: ОДУВС, 2024. С. 218-220.

права України: матеріали XI Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Одеса, 24 жовтня 2024 р.). Одеса: ОДУВС, 2024. С. 218-220.

7. Дзядик М.Р. Історія правового регулювання незаконного рибного, звіриного та іншого водного добувного промислу в Україні. *Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави*: матеріали XVI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Одеса, 29 березня 2024 року). Одеса: ОДУВС, 2024. С. 577-581.

Таким чином, результати дисертаційного дослідження Дзядика Максима Руслановича на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» на тему: «Запобігання незаконному зайняттю рибним, звірним або іншим водно добувним промислом в Україні» впроваджені у навчальний процес Одеського державного університету внутрішніх справ та використовуються при викладанні курсів «Кримінальне право. Особлива частина», «Кримінологія», «Методика розслідування кримінальних правопорушень на морському та річному транспорті», «Особливості кваліфікації та запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються на водному транспорті», «Регіональна кримінологія та кримінологічна картографія» та «Актуальні проблеми сучасної кримінології», під час розкриття питань кваліфікації, а також питань, пов'язаних із незаконному зайняттю рибним, звірним або іншим водно добувним промислом в Україні, та розробки питань з протидії та запобігання цим видам кримінальних правопорушень в Україні.

Голова комісії:

**Начальник відділу аспірантури
(ад'юнктури) і докторантури,
кандидат юридичних наук**

Ірина ТЕСЛЮК

Члени комісії:

**Завідувачка кафедри
адміністративно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

Аліна ДЕНИСОВА

**Завідувач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

Андрій БАБЕНКО

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор Одеського
державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Максим КОРНІЄНКО

« 30 » 06 2025 р.

АКТ

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
«Запобігання незаконному зайняттю рибним, звірним або іншим водно добувним
промислом в Україні» Дзядика Максима Руслановича у наукову діяльність Одеського
державного університету внутрішніх справ**

Комісія у складі:**голови комісії:**

начальника відділу організації наукової роботи Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидата юридичних наук Домброван Н.В.,

членів комісії:

завідувачки докторантури та аспірантури, кандидата юридичних наук Теслюк І.О.,
завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Бабенка А.М.;

склали цей акт про те, що результати дисертаційного на тему: «Запобігання незаконному зайняттю рибним, звірним або іншим водно добувним промислом в Україні» Дзядика Максима Руслановича, впроваджені в наукову діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ і використовуються науково-педагогічним складом для проведення наукових досліджень з вивчення проблем злочинності в межах науково-дослідної роботи Одеського державного університету внутрішніх справ «Пріоритетні напрямки розвитку реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (державний реєстраційний номер № 0116U006773) та згідно з планом науково-дослідницької роботи кафедри кримінально-правових дисциплін за темою «Забезпечення кримінально-правової діяльності суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням в інтересах кримінального судочинства» (Протокол ВР ОДУВС № 2 від 23.09.2024 року).

Для вивчення проблем злочинності використовують положення наступних наукових публікацій, які виконані у рамках дисертаційного дослідження:

1. Дзядик М. Р. Кримінологічна характеристика незаконного зайняття рибним або іншим водним добувним промислом. *Юридичний бюлетень*. Випуск 34. 2024. С. 174-179.
2. Дзядик М.Р. Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в умовах воєнного стану в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 3. 2024. С. 80-84.
3. Дзядик М.Р. Аналіз сучасних наукових досліджень щодо незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. *Юридичний науковий електронний журнал*. №3. 2025. С. 744-748.
4. Дзядик М.Р. Комплексні загальносоціальні заходи протидії незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в Україні в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*. №1. 2025. С. 831-837.
5. Дзядик М.Р. Незаконний рибний промисел: кримінологічний вимір. *Державно-правові засади формування безпекового середовища в Україні в умовах сучасних викликів*: матеріали

5. Дзядик М.Р. Незаконний рибний промисел: кримінологічний вимір. *Державно-правові засади формування безпечного середовища в Україні в умовах сучасних викликів*: матеріали Всеукраїнської наукової конференції (м. Одеса, 18 грудня 2024 р.). Одеса: ОДУВС, 2024. С. 153-157.

6. Дзядик М.Р. Деякі аспекти індивідуального запобігання незаконному рибальству та іншому водно добувному промислу в Україні. *Стан та перспективи розвитку адміністративного права України*: матеріали XI Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Одеса, 24 жовтня 2024 р.). Одеса: ОДУВС, 2024. С. 218-220.

7. Дзядик М.Р. Історія правового регулювання незаконного рибного, звіриного та іншого водного добувного промислу в Україні. *Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави*: матеріали XVI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Одеса, 29 березня 2024 року). Одеса: ОДУВС, 2024. С. 577-581.

Таким чином, результати дисертаційного дослідження Дзядика Максима Руслановича на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» на тему: «Запобігання незаконному зайняттю рибним, звірним або іншим водно добувним промислом в Україні» впроваджені у наукову діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ та використовуються при дослідженні актуальних проблем аналізу кримінальних правопорушень пов'язаних з легалізацією доходів отриманих злочинним шляхом, ухилення від сплати податків та суміжних кримінальних правопорушень, та розробки питань з протидії та запобігання цим видам кримінальних правопорушень в Україні.

Голова комісії:

**Начальник відділу організації наукової діяльності
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент**

Наталія ДОМБРОВАН

Члени комісії:

**Начальник відділу аспірантури
(ад'юнктури) і докторантури,
кандидат юридичних наук**

Ірина ТЕСЛЮК

**Завідувач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

Андрій БАБЕНКО